Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

خپلې قدرمنې، درنې او پښتنې مور ته!

چې د سر وېښته يې د سره اوښتون ځپېړو او نادودو، زما د روزنې او سوکالۍ په هيله له وخته مخکې سپين کړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ســــريزه

الحمد لله رب العٰلمين و الصلوآ و السلام علي خاتم الانبياء و المرسلين و علي آله و اصحابه اجمعين.

اما بعد :

په نورو ژبو کي په تېره په عربي ژبه کي زموږ د قبلې (کعبې شريفي)،

مکې مکرمې، مدينې منورې او د حج د نورو سپېڅلو ځايونو د تاريخ او د حج د مناسکو په هکله ډېرکتابونه تاليف سوي دي. عربي تاريخ پوهانو او د اسلامي نړۍ د نورو ګوټونو عالمانو په دې هکله ډېرڅه کړي دي .

خو افسوس چي د پښتو ژبې زېرمه د مکې مکرمې او کعبې شريفي د متبرك تاريخ او احوالو له شتون څخه تر اوسه بې برخي پا ته وه، چي په نتيجه کي موږ د خپلې قبلې او دغه ډېر ستر ديني، اسلامي منځي (مرکز) له سوابقو او پرهغې باندې د تېرو سوو حوادثو څخه نا خبره وو .

زموږ حاجيان چي به حج ته تله له ځينو کسانو پرته د حج د مناسکو او د حج د مقدسو اماکنو څخه به يې ډېرلږ معلومات درلودل، دا ځکه چي په پښتو ژبه د مکې،کعبې او د حج د تاريخ په هکله تر اوسه هيڅ کتاب نه وو ليکل سوی. او په نورو ژبو زموږ ډېروګړي پوهيږي نه.

له دې امله به زموږ حاجيانو د حج د سپېڅلو اماکنو په باب د مخکنيو معلوما تو پرته د حج د مناسکو د يوه وړوکي کتابګوټي له مخي حج کاوه. خو لکه چي پوهيږو يو عمل هغه هم د حج عبادت هله ډېر ښه خوندکوي چي سړی د هغه له سر، حکمت او سابقې څخه ښه خبروي. او د يوه ځای او اسلامي اثر زيارت هله ډېر په زړه پوري وي چي سړی د هغه له سوابقو څخه بشپړ معلومات ولري .

له بله پلوه موږ هره ورځ په پنځه وخته لمونځونو او نورو عباداتو او چاروکي مخ پر قبله دريږو، خو حال داوي چي له دې قبلې او د هغې د تاريخي ځرنګوالي څخه ډېر لږ معلو مات لرو چي داسي نه ښايي.

له فرهنګي لحاظه هم که موږ د هر اسلامي هيواد يوه کتابتون ياکتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به د کتابونو په فهرست کي ارو مرو د مکې مکرمې د تاريخ او فضايلو په هکله ځو کتابونه ومومو، خوکه زموږ د هيواد کوم کتابتون يا کتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به په دې هکله هيڅ کتاب و نه مومو او که وي هم به په نورو ژبو وي چي داسي هم نه ښايي .

له دې خبرو پرته هر مسلمان ته په کار ده چي د مکې اوکعبې، دغه راز د رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښار مديني منورې او نورو اسلامي مقدسو عبادتځايونو او آثارو د تېراو اوس مهال څخه د يوه کامل مسلمان په توګه بشپړ معلومات او مطالعه ولري .

نو د دې خبرو په پام کې نيولو سره او زموږ د پښتو خوږې ژبې د دغې بې بضاعتۍ له امله په تېره کله چې دغه خبرې ماته په ځانګړې توګه په 1421 س. (سپوږميز)کال کې د حج په جريان کې جوتې سوې، نو ما وپتېيل چې د مکې مکرمې او په دغه مبارکه بقعه کې زموږ د سپېڅلې قبلې؛ کعبې شريفې تاريخ په پښتو روانه او آسانه ژبه وليکم .

خو بايد اعتراف وکړم چې ما ته ډېر ژرځرګنده سوه چې زه د دغسې ډېردرانه کار د سرته رسولو واك او صلاحيت نه لرم. ځکه دا چارې پراخه مطالعه او ژور ليد غواړې چې زه له دې څخه بې برخې يم.

له بلې خوا زه او مکه شريفه ډېر سره ليرې وو چې د دې کارد ترسره کېدو لپاره هلته تلل او راتلل هم څه آسانه کار نه وو. دغه راز د دې موضوع په هکله د کتابونو د برابرولو په اړه هم بايد وويل سي چې دا کار هم خورا ډېر ستونزمن دی. زموږ په هيواد کې په تېره په دغسې ناسمو شرايطو کې ترڅېړني د مخه د دې څېړنه ضروري ده چې د موضوع اړوند کتابونه چيرې او څنګه په لاس راتلای سي.

خو په هر ډول څنګه چې مې په دې هکله هوډ کړی وو، خپل همت مې له لاسه ور نه کړ؛ بلکې په تلاښ مې ګوتې پورې کړې. لومړی مې د مکې مکرمې،کعبې شريفې او نورو مقدسو اماکنو په هکله د مأخذونو په تر لاسه کولو پيل وکړ، او بيا د هغو په مطالعه او څېړنه بوخت سوم، څو بالاخره مې وپتېيل چې د مکې مکرمې تاريخ وليکم، چې پای د لوی څښتن په عميم فضل او احسان دا دی د دې درانه او با ارزښته کار ترعهده را ووتلم. دلته زه بايد ومنم او اعتراف وکړم چې دا کتاب نه زما په پوهه بلکې د لوی خدای ﷻ په اراده بشپړ سوی دی. د کتاب د څرنګوالي په هکله بايد ووايم چې ما په دې کتاب کې د افسانوي او ضعيفو روايتونو له راوړولو څخه تر وسه وسه ډډه کړې ده. او خرافي او مبالغه آميزه خبرې مې نه دي پکښې راوړي. د کتاب د مصادرو په هکله بايد ووايم چې ما د دې کتاب په ليکلو کې له څلور ډوله آثارو څخه ګټه اخستې ده :

لومړی د قرآن کريم آيتونه او د رسول ﷺ او اصحاب کرامو صحيح احاديث او ويناوې دي. دوهم هغه تاريخونه دي چې د لومړي لاس موادو په ډله کې راځي،کوم چې په مکه مکرمه کې د تاريخي پېښو په مهال او يا هغو ته په نژدې مهال کې په مکه مکرمه يا مکې ته په نژدې سيموکې ليکل سوي دي. دريېم هغه تاريخونه دي چې په اوس مهال کې د مکې مکرمې يا د هغې د ښا وخوا سيمو عربي مؤرخينو او نورو پوهانو د لومړی لاس منابعو پر بنسټ ليکلي دي. څلورم هغه آثار دي چې د موضوع په اړه ورڅخه استفاده سوې ده. لکه د تفسير، حديث، مناسکو، ادب او نورو علومو او فنونو معتبرکتابونه. دلته يوه خبره د يادولو وړده او هغه دا چې ما ډېرکوښښ کړی چې کتاب هرڅه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ ولیکل سي او حجم یې غټ نه سي. او څنګه چي دا یو معلوماتي کتاب دی که څه هم ما د خپلي پوهي سره سم تر بحث لاندي موضوعګاني د څېړني د میتود او د تاریخ لیکني

د معاییرو سره سمي څېړلي دي خو د کتاب محتوا مې داسي راوړې چي د هرلېږ لوستي د لوستني وړ سي. له دې امله تکرار په تکرار د کتاب په متن او یا د هغه په لمن لیك کي د مأخذونو تر ښوولو تېر سوم، ځکه که څه هم دا کار د تحقیق له اصولو او نورمونو سره سم کاردی، خو دلته یې یو د کتاب حجم زیا تاوه او بل د دغه ډول کتاب لوستونکو ته د مأخذ ذکرکول دوني ضروري نه برېښي. خو بیا هم په بېلو بېلو برخوکي د ضرورت له مخي ځیني مأخذونه ښوول سوي دي. البته باید یاده کړو چي د دې کتاب په لیکلو کي دکتاب د وروستۍ برخي د ذکر سوو مأخذونو څخه د کتاب په ډېرو برخو کي ګټه اخیستل سوې. که څوك غواړي چي د مکې مکرمې په هکله نوره مطالعه وکړي کېدای سي له دغو کتابونو څخه هغه چي د مکې په تاریخ پوري اړه ولري په لاس راوړي او مطالعه یې کړي .

له دغو مأخذونو څخه د امام ازرقي (رح) " تاریخ یا اخبار مکه " ، " سیرآ ابن هشام " ،

د ابن جریرطبري، ابن خلدون او ابن کثیر تاریخونه د مسعودي " مروج الذهب" ،

"سمط النجوم العوالي" او " شفاء الغرام " د لومړي لاس هغه آثار دي چي ما مستقیماً ګټه ځني اخستې. یو شمېر نور اصلي مأخذونه هم سته چي متاسفانه زما لاسته رانه غلل، لکه د علامه ابن ظهیرآ القرشي " الجامع اللطیف في فضل مکآ و اهلها و بناء البیت الشریف "، د علامه

قطب الدین حنفي کتاب " الاعلام باعلام بیت الله الحرام "، د مصرد ابراهیم رفعت پاشا " مراآ الحرمین " او د علامه بتنوني " الرحلآ الحجازیآ ". خو باید ووایم چي د دغو کتابونو زیا تره برخي علامه محمد طاهر کردي په " تاریخ القویم " کي په بشپړه توګه را اخستي کوم چي د مکې مکرمې په هکله یوجامع کتاب دی او په درې ټوکه، شپږو برخو کي چاپ سوی او پر فهرستونو او تصویرونو سربېره څه د پاسه (3240) مخونه لري. زه د هغه او ځینو نوروکتابونو له متن څخه د دغوکتابونو له محتویاتو څخه مستفید سوم. د مکې شریفي د تاریخ په اړه په اوس مهالوکتابونوکي همدغه " تاریخ القویم "،

"تاریخ المکآ المکرمآ " ، " قصآ و تاریخ الحضارات العربیآ " ، " تاریخ الحضارآ العربیآ " ،

"خلاصآ الکلام" ، " الدین و تاریخ الحرمین " ، " تاریخ ارض القرآن " او " الرحیق المختوم "

او نوردي، چي زما سره سته او ما مستقیماً استفاده ځني کړې ده. دغه او د کتاب په پاىکي نورکتابونه ټول معتبر او موثق منابع دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکي باید ووایم چي دا کتاب ما صرف د پښتو او پښتنو د خدمت او د لوی ښتن د رضا لپاره لیکلی، نو له خپلو پښتنو او نورو پښتو لوستو ورونو څخه په ډېردرناوی هیله من یم چي دا کتاب ترلاسه کړي او ویې لولي او ماته د خدای په دربارکي د بخښني او مغفرت دعا وکړي. البته زه پوهېږم چي زما په دې کار کي حتماً نیمګړتیاوي سته، انسان له سهوي اوخطا خالي نه دی که کوم ځای کومه غلطي را څخه سوې وي د خپلو نېکو او ښو اخلاقو له مخي یې تصحیح کړي اوکه ماته د دې کتاب د بشپړتیا په هکله د لوستونکوګټوري نظریې راورسیږي زه به یې ډېر ممنون سم، اوکه خدای وکړه دکتاب په دوهم ځل چاپ کي به یې په پام کي ونیسو. خو د لوی ښتن له لویه درباره هیله من یم چي کتاب د حاسد او جاهل له بد ویلو وساتي، ما له اجر او ثواب څخه بې برخي نه کړي او په خپل عظیم فضل سره مي تر تېروتنو او ګناهونو را تېرسي .

سبحان ربك رب العزآ عما یصفون و سلام علي المرسلین و الحمد لله رب العلمین .

عبد المالك " همت"

د 1382 لمریزکال د غوا یي د میاشتي 23

د 1424 سپوږمیزکال د لومړۍ خور 12

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی برخه: لومړني معلومات

2ـ جزيرآ العرب

څنګه چي مکه معظمه د عربو د ټاپو وزمي يو ستر، لرغونی او سپېڅلی ښاردی او د دې ښار د تاريخ، مځکي او نورو په هکله معلومات د عربو او د هغو د ټاټوبي سره په ارتباط کي وړاندي کيږي. ځکه نو لازمه ده چي لومړی د عربو د ټاپو وزمګي او د هغو د اصل او نسب په هکله هم څه معلومات وړاندي سي.

د عربو ټاټوبی د طبيعي حدودو له مخې يوه لويه او پراخه ټاپو وزمه ده چي درو خواوو ته يې اوبه او يوې خوا ته يې وچه ده . خو عرب ورته جزيرآ العرب (د عربو ټاپو) وايي. دغه ټاپو وزمه د آسيا د لويي وچګګي په سهېل لوېديزکي پرته ده چي د لمرخاته حد يې د فارس خليج

(عربي خليج) څخه پيل سوی، د عمان د سمندرګي په ګډون د هند پر سمندر پای ته رسيږي. دغه هند سمندر د عربو د ټاټوبي پر ټولو سهيلي حدودو راګرځېدلی او د هغه پر لوېديزو او شمالي برخو باندي ترسره سمندرګي (بحر قلزم) پوري رسيږي. او شمال لوري ته يې د سويز آبنا راځي. بيا يې شمالي حدود له هغې کرښې پيليږي چي په سرکي يې غزه ده. دغه کرښه پرطبريه يا (مردار) سمندرګي تېريږي، د اردن د سيند ختيز ته رسيږي، بيا له دمشق څخه تېريږي،د فرات سيند ته غځېدلې او پرفارس خليج پای ته رسيږي. البته د ځينو حدودو په هکله اختلافات هم سته .

د عربو ټاپووزمي ته نژدې هيوادونه د ختيز لخوا ايران، د سهېل لخوا هند، د لوېديزلخوا حبشه، سوډان او مصراو د شمال لخوا سوريه، الجزاير او عراق دي .

عربي ټاپووزمه پراخه مستطيل شکله مځکه ده چي سور يې د (1200) کيلو مترو، اوږدوالي يې د (2000) کيلو مترو په شاو خوا کي اټکل سوی دی. (تاريخ الحضارآ العربيآ الاسلاميآ) او په قصآ و تاريخ الحضارات العربيآ کي يې د هغې ټول مساحت درې مليونه مربع کيلو متره ښوولی دی. د عربو د ټاپو وزمي لويه برخه وچه او بې کښته ښېديا ده، سيندونه نه لري خو لوی لوی غرونه لري چي له هغو څخه د اوبو چينې راوتلي او په ځينو برخو کي تالابونه اوخاګان د مځکو ناوې (وادی) خړوبوي او شنې کوي. د دغي ټاپووزمي دننه د غرونو يوه لړۍ ده چي " سرات " ورته وايي . دغي لړۍ دغه ټاپووزمه پرلوېديزاوختيزوېشلې ده. لوېديزه برخه د سرات له لمني څخه د سره سمندر ګي ترلاندي برخي رسېدلې، ځکه نو د دغي برخي لاندي سيمي ته غور يعني ژوره يا کښته سيمه وايي. او څنګه چي دلته ډېره تودوښه وي. له دې امله يې تهامه بولي. يعني د تندي ځای. ختيزه برخه يې لوړه او سرحدونه يې د عراق سره نښلي. ځکه نو دغي برخي ته نجد يعني لوړه مګځکه وايي. او د دغو دوو برخو په منځ کي چي کومه مځکه ده هغې ته حجاز يعني بېلونکې پوله وايي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو د ټاپو وزمي د زياترو برخو آب و هوا ګرمه او وچه ده، خو ځيني برخي لکه طايف او نور پکښي سته چي د تودوښي په شپوکي يې هوا ډېره ښه او سړه وي. ان چي د يخنی په موسم کي يې ساړه دې کچي ته رسيږي چي د غرونو پر سرونو يې واوري ليدل کيږي. لنډه دا چي د عربو ټاپووزمه داسي يوه ارشوده چي بېلې بېلې هواوي، موسمونه او د ژوند بېل بېل ډولونه پکښي موندل کيږي او په دې ټاپو کي چي کوم وګړي اوسيږي د اروپا د وګړو ځلورمه جوړوي .

3ـ عـــرب

عربو ته ولي " عرب " وايي ؟ دې پوښتني ته ډول ډول جوابونه ورکړه سوي دي. " عرب " له اعراب څخه مشتق (اخيستل سوی) دی،چي معنايې ژبوري او د زړه د خبري څرګندونه ده. څنګه چي د عربو قوم ډېر ژبور او غړاندی وو، ځکه يې نو خپل نوم عرب کښېښووی او نورو ته يې (عجم) يعني ګونګي وويل:

د انسابو پوهان وايي: د دې ملك لومړی اوسېدونکی يعرب بن قحطان وو چي د يمن د عربو لومړی پلار دی، ځکه يې نو د دې ملك اوسېدونکو او دې ملك ته عرب وويل. خو دا بېخي د قياس او تاريخي معلوماتو مخالفه خبره بريښي .

د مځکپوهني (جغرافيې) پوهان وايي: د عربو د ملك لومړی نوم " عرباَ " وو چي وروسته " عرب " سو. بيا د دغه ملك اوسېدونکي هم عرب وبلل سول، چي دا درسته خبره

بريښي او تر اسلام وروسته هم دغه نوم پا ته سوی دی .

بل سوال دا دی چي دې ملك ته ولي عرباَ ويل سوی دی ؟ اصل دا دی چي په ټولو سامي ژبو کي " عرباَ " د بېديا مفهوم رسوي. په عبراني کي "عربا " بيابان او ډګر ته وايي او په خپله عربي ژبه کي د دې لرغوني مفهوم پاتي شوني سته، لکه چي د عراباَ معنا بدويت دی او د باديې او صحرا عربو ته تر اوسه هم دغه نوم کارول کيږي .

څنګه چي د عربو ملك زياتره يو بې اوبو او وچ بيابان دی، په تېره هغه برخه چي له حجاز څخه د عربو ترباديې،شام او سينا پوري غځېدلې ده، ځکه نو د دې ملك نوم " عربا " اېښوول سوی او بيا د مهالونو په تېرېدو سره د دغه ملك اوسېدونکو ته عرب ويل سوي دي. په قرآن کريم کي د عربو ملك ته د عرب نوم نه دی کارول سوی. د حضرت اسماعيل د

اوسېدني په يادونه کي دغه ملك ته " وادي غير ذي زرع " يعني بې کښته ناوه ويل سوې چي دا کټ مټ د عرب ژباړه ده. په تورات کي يې هم د اسماعيل د اوسېدو ځای " مدبار " بللی دی چي معنا يې ناودانه بېديا ده. اوکټ مټ د عرب ژباړه او د " وادي غير ذي زرع " مترادف لفظ دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرب لفظ ترټولو د مخه د عیسی ترزېږېدو (میلاد) زرکاله پخوا د حضرت سلیمان په وختو کي اورېدل سوېدی او بیا په عامه توگه په عبراني، یوناني او رومي تاریخونوکي یاد سوي دي .

4ـ د عربو اصل او نسب

د اقوامو د تاریخ لیکونکو په اند عرب د سامي ټبر یوه څانگه ده او دا ټبر د حضرت نوح د یوه زوی " سام " اولاده ده. موْرخینو عرب د نسلي پلوه دري ډلي ښوولي دي :

_1عرب بائده: یعني هغه لرغوني عرب تېر‌ی چي گردسره له منځه تللي او د هغو په هکله ضروري تفصیلات هم په لاس نه سي راتلای ، لکه عاد، ثمود، طسم، جدیس، عُمالقه او نور .

_2عرب عاربه یا قحطاني عرب : دا د یمن اوسېدونکي دي چي د یعگرب بن قحطان له اولادې څخه دي،کوم چي په تورات کي یې د یارح بن قحطان اولاد بولي .

_3عرب مستعربه یا عدناني عرب: دا د حجاز، نجد او د هغو د شاو خوا سیمو عرب دي چي د عدنان نومي له نسله څخه دي او عدنان د حضرت اسماعیل له نسله څخه وو. دغه وگړي په (19) قبل المسیح پیړی کي په حجاز کي مېشت سوي دي. دوی ته " مستعربه " ځکه وایي چي د اسماعیل مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي له جرهمو څخه زده کړه،کوم چي یمني قبیله وه. " مستعربه " یعني عرب سوی قوم.

د جنوبي جزیرآ العرب یعني د یمن اوسېدونکي د قحطان اولاد او د شمالي جزیرآ العرب یعني د حجاز،نجد، تهامې او نورو اوسگېدونکي د عدنان اولاد په خپلو سیمو کي دونه ډېر سول چي بېلي بېلي قبیلې ځني جوړي سوې .

قحطاني عرب تر اسماعیلي عربو ډېرد مخه په تمدن کي وړاندي تللي وه او په تېرومهالونوکي یې ستري ستري واکمنۍ درلودې چي زیا تي مشهوري یې حِمّیَرٌ ،کهلان

اوسبا وې. اسماعیلي عربو هم ترحضرت مسیح د مخه او وروسته ځیني نوم وتي واکمنۍ درلودې چي تر ټولو نامتو یې نبطي حکومت وو .

5ـ جــده

څنگه چي جده اوس مهال زیا تره په سعودي عربستان کي د نړۍ د حج کوونکو لومړنی تم ځای بلل کیږي او په تاریخ کي ډېرځلي د مکې اوجدې په هکله په گډه څرگندوني سوي دي چي له دې امله هغې ته دحرمینو دروازه وایي. ځکه لازمه ده چي ددې ښار

په هکله څهوویل سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 26 سپوږميز. کال کي چي حضرت عثمان له مديني منورې څخه د عمرې لپاره مکې معظمې ته تشريف وړی وو، د مکې اوسېدونکو ورته وويل چي د شعيبيې د بېړيو تمځای (بندرگاه) چي د جاهليت له زمانې څخه کار ورځني اخيستل کيږي له مکې څخه ډېرليري دی،نو ته د جدې پرساحل نوی تمځای ودان کړه. له دې امله حضرت عثمان جدې ته ولاړ او د بندرجوړولوځای يې وکتی. او هلته يې د بېړيو د تمځي جوړولو حکم ورکړ .

د مسلمانانوخليفه هلته په سمندرکي غسل وکړاو ويې فرمايل چي:" دا مبارکي اوبه دي."

او حاضرين يې هم غسل کولو ته وروبلل. په دې ډول د شعيبيې پرځای جده د بګېړيو تمځی وټاکل سو چي اوس يې د بېړيو او الوتکو د يوه سترنړۍ وال تمځي (بندر) بڼه غوره کړې ده.

جده د سعودي عربستان يو ستر ښاردی چي پر " باب حرمين شريفين " سر بېره " عروس البحر الاحمر" (د سره سمندرگي ناوې) هم ورته وايي. مساحت يې تر(1250)کيلو مترو زياتيږي او تريومليون زيات وګړي پکښي اوسي. تر1980 ع.کال د مخه جده يو معمولي غونډي ښار وو، خو اوس دې ښار دونه پرمختګ کړی دی چي د امريکې او اروپا د ښارونو سره سيالي کوي. د دې ښارد سمندرپرغاړو باندې پاچهانو او لويو چارواکو لوي لوي محلونه جوړکړي دي چي هغوي ته ماډرني تفريح ګانې برابروي .

په جده کي نه يوازې ستري ودانۍ، پراخ سړکونه، ستر ستر پلونه،غټ اوستر بازارونه اولوی لوی خرڅلاوځايونه سته، بلکي فابريکې، تصفيه خانې،کالجونه، پوهنتونونه او دمدنيت نوري ډېري نخښي نښانې هم سته. د جدې په شاو خوا کي هرځای د تمدن او پرمختګ آثار ترسترګوکيږي. او د غير الکولي مشروباتو لکه کوکاکولا، پيپسي کولا، د مېوو د اوبو اونورو

خوراکي شيانو،کارخانې په کارلوېدلي دي. البته هلته نړۍ وال هوايي ډګر او حج ترمينل هم سته. خو هلته د داسي صنعتونو داسي نخښه نسته چي د هيوادونو د پرمختګ لپاره په کار وي .

د جدې د سوابقو په هکله بايد ووايو چي په شفاء الغرام کي وايي چي ابن جبيرپه خپله سفرنامه کي ويلي دي چي :" په جده کي يو ځای وو چي په هغه کي يوه کلکه، پخه او لرغونې ګمبته وه او ويل کېدل چي دا د بي بي حوا انا مځکي ته د راکوزېدو ځای دی."

او فاکهي په خپل" اخبار مکه" کې د حضرت ابن عباس په روايت وايي چي:" د حوا انا قبر په جده کي دی". شفاء الغرام زيا توي چي:" په جده کي د حوا انا قبر يو مشهور ځای دی."

د ايران د مظفرالدين شاه قاجار د وختو يو چارواکي مهدي قلي خان هدايت (مخبرالسلطنه) دخپل 1321س.کال په يونليك " سفرنامهٔ مکه " کي وايي:" په جده کي د ليدلو وړ ځای زموږ د انا قبردی. دحوا انا قبرنه وو يو قيامت وو؛ پنځوس ګامه اوږد دی د دغه قبر د سر او نو پربرابر يوه نيمه ورانه کوټه غونډي وه ". علامه محمد طاهرکردي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ القویم کي د الرحلاَ الحجازیاَ د لیکوال علامه بتنوني له خولې د یوه اوږده بحث په ترځ کي وایي چي د جدې په ختیزلوري کي د یوه کیلو متر په واټن د هغې د ختیزي دروازې په خوله کي ،کومه چي " باب مکه " یې بولي، یو اوږد قبردی چي (150) متره اوږد، یو مترلوړ او درې متره پلن دی او دغه د حوا انا قبر بولي. خو علامه کردي او علامه بتنوني دواړه دا خبره نه مني اوپه دلایلو وایي چي دغه د حوا انا اصلي قبر نه دی او ځینو ټګمارانو د خرافات خوښو ناپوهانو څخه د صدقو ټولولو لپاره له ځانه جوړ کړی دی. و الله اعلم .

دوهمه برخه: د مکې مکرمې په هکله معلومات

6ـ مکه مکرمه

د عربو په ټاپو وزمه کي د اسلام د مقدس دین د راښرګندېدو په مهال یو شمېر خپلواك ښارونه وه چي د ځانګړو سیمه ییزوچارواکو لخوا اداره کېدل. په دې ښارونوکي تر ټولو نوموتی د مکې ښار وو .

مکه د عربو او اسلام په پېښلیك کي سترځای او ارزښت لري، ځکه چي دا په ټوله ټاپو وزمه کي له سترو دیني مراکزو څخه باله سي او د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مسلمانان دحج او زیارت لپاره ورته را درومي او درناوی یې کوي .

د اسلامي هیوادونو دا محور او ملجاء ستر سوداګریز مرکز هم دی. خلکو یې هم د تاریخ په اوږدوکي په سوداګري کي ستره ونډه درلوده او اوس یې هم لري. له دې امله یې استوګن د نورو هیوادو له حال احواله ډګ پر خبر او د پراخ نظر خاوندان دي .

په مکه مکرمه کي حضرت محمد زیږېدلی، پکښي اوسېدلی، قرآن پر نازل سوی، د نبوت اعلان یې پکښي کړی او دیارلس کاله یې خپل رسالت پکښي تبلیغ کړی دی .

که څه هم د مکې ټولو خلکو لومړی اسلامي بلنه و نه منل او د حضرت رسول سره یې ښه نه کول، خو د مکې ترفتحې وروسته یې د اسلام په خپرولو او د اسلامي پوځ او دولت په قیادت او اداره کي ستره برخه واخیسته .

دا ښارداسي سپېڅلي ښار دی چي تراوسه په ټولو سیاسي تحولاتو اوکورنیو او بهرنیو جنګ جګړوکي الهي قدرت، هغه او په هغه کي مقدس مکان (کعباَ الله) د اغیارو له نیوني او بلوسې ساتلی دی .

خدای دې د قیامت تر ورځي همدغسي، خوندي، ودان او ستر ولري آمین.

7ـ د مکې د نامه په هکله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته ځکه مکه وايي چې ګناهونه له منځه وړي. او يا له دې امله مکه ورته وايي چې د لرو اوبو مځکه ده او اوبه جذبوي. قيل : سميت مکآ لانها تمك الذنوب،اى تذهب بها، وقيل: لقلآ مائها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې له هره لوري وګړي ورجذبوي او وربولي. وقيل: لانها يوْمها الناس من کل مکان فکانها تجذبهم اليها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې وګړي ازدحام پرکوي او يو له بله سره پوري وهي. يا له دې امله مکه ورته وايي چې هر څوك چې هلته ظلم وکړي له منځه يې وړي. و قيل: لانها تمُکُّ من ظلم فيها،اى تُهلِکه. ياله دې امله مکه ورته وايي چې د جابرو واکمنو غرور اولويي له منځه وړي. وقيل : لانهاتمك الجبارين: اتذُهب نخوتهم .

8ـ د مکې شريفې نور نومونه

هداياآلسالك وايي چې مکه شريفه خدای په " بکه " بللې او د مکې هماغه د وګړو د ازدحام او يو له بله دسره پوري وهلو معنايې ورته ليکلې ده. و سما ها الله تعالي " بکآ "، قيل: لازدحام الناس فيها تبك بعضهم بعضاً اى يدفع في زحماَ الطواف. په تفسيرکبيرکې هم

د " بکې " معنا په پورته ډول کوي او وايي:" ځينو ويلي دي چې ما محمد بن علي الباقر وليد چې په مسجد الحرام کې يې لمونځ کاوه او ښځه يې د لمانځه تر مخه تېره سوه، نو وايي چې زه ورغلم چې منع يې کړم، مګر هغه وويل چې پرې يې ږده،ځکه مکه له دې امله " بکه " بلل سوې چې وګړي يو له بله ازدحام پکښې کوي؛ ښځه د نارينه د لمانځه ترمخه تېرېږي او نارينه د ښځې د لمانځه تر مخه تېرېږي، په دې ځای کې دا چاري پروا نه کوي."

په تفسير مظهري کې وايي: " بکه " او " مکه " دواړه په يوه معنا دي، عرب " ميم " په

"ب " بدلوي، لکه " نميط " او " نبيط " او " لازم " او " لازب " او " راتب" او " راتم ". خو ځيني عالمان بيا وايي:" بکه " کعبې او يا د هغې سره د طواف ځای ته وايي او " مکه " د مکې د

ښار نوم دی .

په تفسيرکشف الاسرارکې وايي: " بکه د مسجد نبوي نوم او مکه د حرم نوم دی". او امام فخرالدين رازي په تفسيرکبيرکې فرمايي:" شك نسته چې مراد له بکه څخه همدغه مکه ده. او د بکې د نامه يوه وجه دا بولي چې مکه د جابرانو مغزي ورماتوي او ظالم لا بده اراده نه وي پکښې کړې چې بيا يې غاړه ور پرې کړې وي او له لويی يې اچولی وي ."

همداراز په تفسيرکبيرکې د مکې بله معنا داسې کوي:" ځيني وايي چې مکه د مځکې په منځ کې پرته ده او د مځکې د چينو اوبه د مکې د لاندې څخه سرچينه اخلي. چې په دې توګه ټوله مځکه د مکې څخه اوبه اخلي ."

په تاريخ المکآ المکرمه کې محمد عبدالمعبود د علامه محمد طاهرکردي د تاريخ القويم په حواله ليکي چې:" د ابي قبيس او قعيقعان د غرونو ترمنځ برخه بکه ده اوکعبه د دغو دوو غرو په منځ کې واقع ده او مکه د همدغي مکې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار نوم دی". د مکې معظمې نور ډېر نومونه هم دي چې له هغو څخه ډېر مشهور يې : " ام القرٰی " او " بلد الامين " دي کوم چې په قرآن کريم کې يې هم ذکر راغلی دی.

علامه طاهرکردي په تاريخ القويم کې د مکې شريفې د ډېرشو نومونو په هکله د قاضي

ابوالبقاء بن ضياء الحنفي (رح) يو شعرنقل کړی او محمد عبدالمعبود په تاريخ المکآ المکرمه کې وايي چې علامه جمال الدين محمد جارالله، په جامع اللطيف کې تردې زيات يعني

(56)نومونه راوړي دي .

9ـ د مکې شريفې جغرافيايي موقعيت

د اسلامي تاريخي رواياتو له مخې رب العزت مکه مکرمه د مځکې د نورو برخو تر پيداکولو دوه زره کاله د مخه پيدا کړېده. (دکعبې شريفې د پيداکېدو په اړه د دې کتاب په

[93]مخ کې تر[58] سرليك لاندې مفصلې خبرې سوې دي). په تاريخ المکآالمکرمه کې وايي چې مکه مکرمه د مځکې د مخ په منځ کې واقع ده، کومه چې د مځکې نو باله سي. ځکه نو مکې ته " ام القرٰی " وايي او دا مځکه د بيت المعمور سايه ده. علامه طاهرکردي ليکي چې مکه مکرمه د نړۍ زړه او د مځکې منځ دی. او کعبه شريفه په مکه شريفه کې داسې نقطې ته ورته ده کومه چې د يوې دايرې په منځ کې وي .

دغه مقدس ښار د طول البلد په 39 درجو،39 دقيقو او30 ثانيو او د عرض البلد په 21 درجو،25 دقيقو کې پروت دی او د سمندر له سطحې څخه (330) متره لوړ دی. د مکې ښار په يوه تنګه ناوه کې واقع سوی چې چارچاپېر يې غرونو طبيعي دېوال پر راګرځولی دی .

10ـ د مکې څلور خوا وې

په تاريخ مفصل اسلام کې ليکي چې: " مکه د عربستان د ريګستاني ټاپو وزمې په لوېديز پلوکې پرته ده چې شمال ته يې مدينه منوره، ختيز ته يې نجد او رياض، جنوب ته يې يمن او لوېديز ته يې جده او سور سمندر موقعيت لري ".

د مکې د ښارپه هکله محمد بن هوقل په کال331 س.کې ليکلي:" د مکې ښارد شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو د معلا (د جنت المعلٰی د مقبرې) څخه تر مسفلې پوري، درې ميله او د جياد له لاندنۍ برخې څخه د قعيقعان غره ترشا پوري په بره، دوه ميله دی .

دغه راز علامه محمد لبيب البتنوني (رح) په 1329 س.کال کې د مکې د ښار حدود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو دري کيلو متره او له ختيزڅخه ترلوېديز پوري په بره د ابي قبيس له غره څخه د قعيقعان ترغره پوري يو نيم کيلو مترليکلي دي .

تاريخ المکاآ المکرمه ليکلي چې د انسايکلو پيډيا اف برټانيکا د 1977 ع. کال په ايډېشن کي يې د مکې مکرمې ټوله رقبه (ارشو) لس مربع ميله ښودلې ده .

خو دې متبرك ښار د سعودي واکمنۍ په مهال ډېره پراختيا موندلې او اوس لا نور هم مخ پرترقي او لا زياته ودانې روان دی .

11ـ د مکې اوبه

په مکه کي د سيندونو او ولو رواني اوبه نسته او ټولي اوبه د مځکي له دننه څخه راباسي. د دې ځای خلکو له ډېره پخوا څخه تراسلام د مخه او وروسته د مکې په اړتيا ورځايونوکي څاګان کيندلي وه او د چښنګ اوبه به يې ځني رااېستلې. د اسلامي خلافت له لومړيو څخه ځينو خلفاوو او نورو په مسجد الحرام او عرفات کي د چښنګ د اوبو د برابرولو لپاره کوښښونه کړي دي. په دې لړکي يو وخت خالد بن عبدالله القَسري د سليمان بن عبدالملك په امر هغوخوږو اوبو ته چې د ثبير د غره له لمني د " ثقبه " نومي ځای څخه راوتلې، حوض جوړکړاو د هغه اوبه يې د رصاص د نلونو په ذريعه مسجد الحرام ته و رسولې، چې د مقام ابراهيم،حجراسود او زمزم څا په منځ کي جوړ سوي حوض ته د فوارې په بڼه تو يېدلې.

کله چې داکارسرته ورسېدی خالد القَسري لوی خيرات وکړ، اوښان يې حلال کړه، غوښې يې پرخلکو ووېشلې او عامه مېلمستيا يې هم خلکو ته ورکړه. بيا يې خلك د جماعت لمانځه ته راوبلل،کعبې ته نژدې پر منبر وختی، د خدای ترحمد او ثنا وروسته يې وويل : " ای خلکو ! خدای ته حمد وواياست او هغه امير المؤمنين ته چې تاسي يې د تروو اوبو پرځای په خوږو اوبو اوبه کړاست د عا وکړئ ". تاريخ ليکونکي وايي چې مراد يې له تروو اوبو څخه د زمزم اوبه وې. خو د دغو اوبو چښلو ته چا زړه نه ښه کاوه او د زمزم د اوبو پرچښلو به لا زياته ګڼه ګونه وه.کله چې خالد دا حال وليدی د يوې خطبې په ترڅ کي يې د مکې خلك له دې امله ملامت کړه. بياخالد له حوض څخه اوبه د يوه نل په واسطه د صفا د دروازې سره د اودس تازه کولو ځای ته هم ورسولې. د بني اميه وو په پېرکي دغه حوض پرخپل حال پاته وو اوکله چې خلافت بني عباسو ته ورسېدی، د مکې حاکم داود بن علي بن عبدالله بن عباس هغه وران کړاو دغه اوبه يې د مسجد الحرام د دروازې سره يوه حوض ته واړولې. چې په دې کار

خلك ډېرخوشحاله سول. وايي چې بيا د دغه حوض د اوبو پرنل باندي په کال 256 س. کي د هغه وخت د عباسي خليفه يوه چارواکي بشرالخادم څه کار وکړ او په هغه کي د سمون په راوستلو سره يې بيرته د ګټې اخيستني وړ وګرځاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول ويلای سو چې د اوبو د نلونو لومړي رامنځته کوونکي د مکې مکرمې

اوسيدونکي عرب دي او د اوبو د نل غځوني کار په دوی کي ديارلس سوه کاله پخوا تر سره سوی دی .

12ـ د زبيدې چينه

زبيده چې نوم يې اماَ العزيز وو او نيکه يې له نازه زبيده بلل، د ابي الفضل جعفرلور، د خليفه منصورعباسي لمسۍ او د هارون الرشيد د اکا لور اومېرمن وه.کله چې دا حج ته ولاړه ويې ليدل چې د مکې اوسېدونکي اوحاجيان د اوبو د لږوالي په سختو ستونزو اخته دي. نو په کال 194 س. کي يې په خپل ځاني لګښت د اوبو رسولو يوهستره پروژه طرح کړه. هغې

د دې چارې د تر سره کولو لپاره ماهر انجنيران را غونډکړه او د " طاد " د غره او د " کراء "

د غره د لمنو د چينو څخه يې کار پيل کړ. چې پای د دې پروژې په پلي کېګدو سره د ولو او

تر مځکې لاندې سوبو له لارې د " طاد " اوبه مکې مکرمې او د " کراء " اوبه عرفات، د عرفات جبل الرحمت، مزدلفې او بالاخره په منا کي يوه لوی تالاب ته ورسېدلې .

"طاد " غرد مکې مکرمې څخه (35)کيلو متره ليري شمال ختيز لوري ته د

مکې ـ طايف لويې لارې ته نژدې د "حنين" په ناوه کي پروت دی. د دغه غره د چينې اوبو د حنين د اوسېدونکو د کرکيلې مځکې او د خرما ونې اوبولې. زبيدې د مخه مځکې له خلکو رانيولې، اوبه يې پردغو مځکو بندي کړې او د خپلې جوړې سوې ولې له لارې يې مکې ته ورسولې .

د " کراء " د غره چينه له عرفات څخه (12) کيلو متره ليري واقع ده. زبيدې د دغې چينې اوبه د " نعمان " د ناوې " اوجر " نومي ځای ته ورسولې او بيا يې له هغه ځايه تر عرفات لوړ د دوو غرونو په منځ کي تېرې کړې. د عرفات مځکې، جبل الرحمت، مزدلفې او پاي يې په منا کي هغه تالاب ته ورسولې چې وروسته په " بئر زبيده " مشهور سو .

تاريخونه وايي چې پردې ستركار باندې د زبيدې يو زر اووه سوه زره مثقاله سره زرمصرف سول چې معادل يې يو مليون اووه سوه زره د سرو زرو ديناره کيږي. کله چې دا کارونه پای ته ورسېدل انجنيرانو زبيدې ته د دې کار د لګښت ليکلی حساب وړاندې کړ، هغې چې دغه مهال د بغداد د دجلې د سيند پرغاړه په يوه ستره ماڼۍ کي ناسته وه، امر وکړ چې د حساب دغه ټول کاغذونه دې دجلې ته واچول سي. او ويې ويل چې ما دغه حساب د ورځې ته پرېښود. که پرچا څه پاته وي، هغه د هغو دي او که د چا پر موږ څه پاته وي وربه يې کړو. بيا يې دغو کارکوونکو ته ښه انعامونه او سوغاتونه هم ورکړه. تردې وروسته

د " طاد " چينه په عين زبيده او د " کراء " چينه په عين عرفات مشهوره سوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته بیا د نورو خلفاوو او امراوو لخوا د اړتیا پر مهال په دې ولو کې ډېر سمونونه راغلل. خو د اوومي هجري پېړۍ په وروستیو کې دغه اوبه د سیل د راتللو له امله بندي سوې، چې د مکې د ښار خلك له دې امله بیا د سختو ستونزو سره مخامخ سول. په تېره د حج په مهال د اوبو لړوالی تر دې کچې ورسېدی چې یو مشك اوبه به په لس دراهمه پلورل کېدې. دغه مهال د تاتارو د یوه پاچا سلطان ابو سعید خدابنده نائب السلطنه امیرچوپان عراقي خپل یوه اعتمادي سړي ته پنځوس زره دیناره ورکړه او په کال 726 س. کې یې بیا مکې مکرمې ته اوبه رواني کړې. خو دغه اوبه بیا له کال 930 س. څخه تر 970 س. پورې بندي سوې او خلك بیا له داسي سختو ستونزو سره مخامخ سول چې تقریباًدرې لیتړه اوبه به په یوه سره پونډ خرڅېدلې. حاجیانو به له ډېرو لیرو ځایوڅخه عرفات ته اوبه وړلې. په عرفات کې به بې وزلو حاجیانو بېله اوبو د بل شي سوال نه کاوه او یا به یې شتمنو ته له ډېرو لیرو ځایو څخه اوبه راوړلې .

علامه قطب الدین (رح) وایي چې په 930 س.کال کي په لیري ځاګانوکي هم اوبه وچې سوې. دی وایي : زه دغه مهال غټوکی هلك وم او د خپل پلار سره د عرفات پرډګرولاړوم. کله چې زموږ اوبه خلاصي سوې ما ډېري لړي اوبه د سرو زرو په یوه دینار رانیولې او فقیرانو به له تندې چیغې وهلې او ویل به یې : " دغونه اوبه راکړئ چې حلق مې په لوند سي ". نو هغه وو چې د خدای فضل وسو، نا ببره باران و اورېدی، سیلونه راغلل او خلکو د سیل اوبه وچښلې او خدای ته یې په ژړا وو وژړل .

بیا د دغو دوو ولو او چینو د سمون لپاره د سلطان سلیمان عثماني لخوا د مکې له مجاورینو څخه یو ناظر د مصلح الدین مصطفٰی په نامه وټاکل سو چې په 931 س.کال کي په هغوکي اوبه رواني سوې. بیا دغه ناظر د دغو چینو د څارني لپاره د حکومت په پیسو تورمریان رانیول، د هغو د ژوندانه د لګښت مدرکونه یې ورته برابرکړل او د تل لپاره یې دې چارې ته وګومارل .

هغه یو وخت د دې کارد رپوټ ورکولو لپاره د سلطان سلیمان پلازمیني ته ورغی،خو له بده مرغه مکې ته د ستنېدو پرلار په کال 939 س.کې په سره سمندرګی کې ډوب او شهید سو. کله چې په کال 970 س. کې دغه ولې بیا وچې سوې، سلطان سلیمان د هغو د اساسي چارې

د موندلو لارښوونه وکړه. نو هغه وو چې د څو تنو پوهانو لخوا رایه ورکړل سوه چې د

عرفات واله دې سمه سي،کوم چې لګښت یې دېرش زره د سرو زرو دیناره اټکل کـړي وو .

دغه مهال فاطمه خانم سلطان یا مهر ماه د سلطان سلیمان مېرمني د دغه کار سر ته رسول پر خپله غاړه واخیستل .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې خپل يوه اعتمادي نفر ته چې ابراهيم بن طغري بردي دفتردار نومېدی تراڅکل سوي لګښت زيات پنځوس زره د سرو زرو ديناره ورکړه او مکې ته يې ولېږی. هغه مکې مکرمې ته په رسېدو سره د پوهانو او مخورو په سلا مشوره لومړی د څښلو د اوبو څو څا ګان پاك کړه او بيا يې د عرفات د ولې په سمون لاس پوري کړ .

هغه پردې سر بيره چې د دې کار لپاره څلور سوه مريان درلوده، څه د پاسه زرتنه نورکارګران، مهندسان، څاکيندونکي، پښان، ترکاڼان او بنايان له مصر، بلاد الصعيد، شام، حلب او استنبول څخه ډلې ډلې د ډول ډول اسبابو، اوسپنو، پولادو،قلعيو او نورو سره راوغوښتل. او هري ډلي ته يې د ولې په کار کي د هغو ټك ور وټاکی.

هغو داسې ګڼل چې دا کار به تر يوه کال په لږ موده کي بشپړ سي، چې بيا به دوی د سلطان دربارته ورسي او ستر ستر منصبونه به وګټي. خوکله چې د دې ولې کار د زبيدې ترڅا پوري، يعني ترهغه ځايه پوري ورسېدی چې زبيدې نورکار پر پرې ايښې وو نو پوه سول چې پخوا تردې وړاندې کار نه دی سوی او زبيدې نورکارله دې مجبوريته پرې ايښی وو، چې د زبيدې له څا څخه تر هغې سوبې پوري چې ترمځکه لاندې په ډېره کي کيندل سوې وه او د حنين د چينې سوبې ته وزي، يو سخت غرګی واقع وو، چې د بنايانو په ګزه دوه زره ګزه اوږد وو، او په ژور والي هم بايد پنځوس ګزه وهل سوی وای. چې دا کاراشونی بربښېدی، خو څنګه چې په دې کار پېل سوی وو، د عثماني ټولواکمنۍ د حيثيت د ساتلو له امله يې بيرته نه سوای پرېښوولای. نو هغه وو چې د غرګی شاوخوا يې لڅه کړه، بيا يې سل باره وچ بوټي د غرګی پر اووه ګزه ساحه د پنځوسو ګزو په لوړوالي واوډل او درسته شپه يې ولګول. خوڅنګه چې داور لمبې لوړې تلې پر ډبره يې ډېره لږ اغېزه کول. کارګرو به پستې سوي، ډبري په اوسپنو جلا کړې او بيا به د اورلګېدل تکرارېدل، څو ببخي په نژدې شاوخوا غرونوکي لرګي خلاص سول او له ليري ليري ځايونوبه يې ورته راوړل .

په دې کارکي ډېرشته ولګېدل، خلك په تنګ سول، د امير ابراهيم ټول هست و نيست،

مريان او خادمان پکښې ولاړل، خو ده پرله پسې دغسي له ستونزو ډك کار په خورا بېړه پرمخ بېوی او بې همتۍ ته بې لار نه ورکول، چې پای يې يو زوی په مصرکې د ده په نشتون کي وفات سو. بيا يې دوه غټوکي زامن د ډېرو مريانو سره مړه سول او پای خپله دی په دې کارکي د 974 س. کال د خدای تعالی د مياشتي پردوهمه وفات سو. بيا دې کار ته د جدې سنجق (پوځي مشر) اميرقاسم بيګ وټاکل سو او په همدغه 974 س. کال کي سلطان سليمان هم وفات سو، زوي يې سلطان سليم پاچا سو، او دې کار ته يې د مصر دفتر دار محمد بيګ نومی وټاکی. هغه هم په دې کارکي د ډېرو شتو ترشندلو وروسته په 976 س. کال کي وفات سو .

بياهماغه اميرقاسم بيګ دې کارته بېرته وټاکل سو. دی هم په دې کارکي په 979س. کال کي مړسو. بيا شيخ الاسلام قاضي حسين، د دې کاربشپړېده پرغاړه واخيستل. خو دی په پنځو مياشتوکي د دې کار په پايته رسېدوکي بريالی سو اوترلسوکالو شاقه کارونو وروسته د عرفات د چينې اوبه د حنين په واله کي وبهېدلې اود 979 س. کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میانۍ پر شلمه مکې ته ورسېدلې. چې دغه ورځ خلکو ته د یوه سترجشن او اختر ورځ وه، چې په سترو او پرتمینو مراسمو ولمانځل سوه او د ترکیې دربار ته په تېره خانم سلطان ته په دې هکله زېرۍ ورکړه سو.

تاریخونه وایي چې پردغه لس کلن کار څه د پاسه پنځه لکه اووه زره د سرو زرو دیناره ولګېدل. تردې وروسته بیا هم په بېلو بېلوکلونوکي عثماني پاچهانو او نورو په دې واله کي بدلونونه او سمونونه راوستل. ان چې د تیري پېړۍ په وروستیوکي د دې ولې د سمون لپاره د بسپني ټولولو څوکمیټې وټاکل سوې. خو ملك عبدالعزیز په کال 1344 س. کي په خپل ځاني لګښت د دې ولې د سمون اساسي چاره وکړه او د هغې اوبه یې په نلونوکي مکې ته ولېږدولې .

د سعودي عربستان حکومت د چښلو اوبو په هکله نور هم ډېرکارونه کړي دي.

د مسجد الحرام دننه او دباندي او د مکې مکرمې په هرلوري د زمزم او نورو اوبو نلونه او ذخیرې جوړې سوي او ملك فهد په خپل ځاني لګښت د حاجیانو لپاره د چښلو د اوبو یوه خیراتي پروژه هم په کال 1404 س.کي ایجاد کړې چې د پلاستـیك په بوتلونوکي یخي اوبه برابروي او پرحاجیانو وړیا وېشل کیږي.

13ـ د مکې هوا

د مکې هوا ډېره سوځنده او توده ده او لږ باران پکښې اوري، خو سره د دې کله کله د مکې معظمې له غرو څخه د باران د اوبو ډېر ستر سیلونه راځي او ورانۍ پېښوي. د مکې شریفې په هوا کي ګرۍ په ګرۍ مختلف بدلونونه راځي، له دې امله مکیان وایي: " خدانګګ اویا هوا وي پیدا کړي چې نه شپېته یې په مکه او یوه یې په ټوله نړۍ کي ده ."

ډاکټرایچ. بي. خان لیکي: " دا ښارپه داسي وچو غرونوکي راګیردی چې لوړوالی یې له (200) فټوڅخه تر(600) فټو پوري رسیږي". ځیني وختونه د مکې هوا په سړوکي (35) ډګري سانتي ګراډ او په تودوښه کي (50) ډګري سانتي ګراډ ته رسیږي. یعني په یخني کي معمولي ساړه وي او په تودوښه کي سخته تودوښه وي. دلته شپه او ورځ زیاتره یو شانته وي او ډېرفرق چې کوي نیم ساعت وي.

14ـ د مکې وګړشمېرنه

محمد عبدالمعبود په تاریخ المکآ المکرمه کي وایي چې: علامه قطب الدین (رح) په کال 923 س. کي د دې سپېڅلي ښار د نارینه وو، ښځینه وو او ماشومانو شمېر دوولس زره تنه ښوولي دي. او علامه لبیب بتنوني د څوارلسمي لېږدیزي (هجري) پیړۍ په پیل کي دغه شمېره یو لك او پنځوس زره ښوولې ده، چې په هغوکي یې لس زره تنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سليمانيه او افغانان بللي دي. علامه رفعت پاشا په 1309 س.کال کي د مکې مکرمې د اميريه مطبعي لخوا د يوې چاپ سوي جنترۍ په حواله دغه شمېره تر (120000) تنو زيا ته بولي.

دغه راز علامه طاهرکردي چې په 1400 س.کي وفات سوی دی، په خپل عصرکي د مکې د وګړو شمېر نيم مليون ښيي،خو وايي چې دا شمېره زما د ګومان اواټکل له مخي ده. بله وروستۍ شمېره د مکې د اوسېدونکو تعداد شپږ لکه تنه ښيي .

15ـ مکه د امن، خوښيو او نعمتونو ټاټوبی

مکه په رشتيا چې د دنيا د عجايبو مځکه ده. خدای تعالي د خپل صنعت او قدرت ټول مظاهر په دې پاکه مځکه کي څرګند کړي دي. په نړۍ کي ځونه بدلونونه راغلل، خوکعبه هماغسي په خپل ورځ تروږځي ډېرېدونکي قدرت او عظمت د مسلمانانو په لاس کي پاته ده او چې حضرت ابراهيم ويلي :" لويه څښتنه ! ماپه يوه وچه، بې اوبو او بې کښته ناوه کي د خپل اولاد يوه برخه ستا د درانه کور ترڅنګ مېشته کړېده، پروردګاره دا ما د دې لپاره کړېده چې دوی دلته ستا عبادت وکړي، نو ته د خلکو زړونه د دوی په تلوسه کړې او ته دوی ته د خوراك مېوې ورکړې، ښايي چې دوی شکروباسي ". [قرآن کريم، ابراهيم: 127]

بې شکه چې پاك خدای د هغه دعا قبوله کړې او دا سپېڅلې اُرشو يې د نړۍ د ټولو مسلمانانو قبله ګرځولې، د نړۍ د ګوټ ګوټ څخه د ډول ډول آدابو، رسمونو، مذهبونو، لباسونو، رنګونو او ژبو درلودونکي په پاك نيت او پوره اخلاص او مذهبي اواسلامي ولولو ورته ور درومي او د کعبې چارچاپېر طواف کوي. او د خدای پاك حضور ته د خپل عبوديت او په خلوص او عبادت سره، د خدای د خلافت تمثيل کوي، د خدای د اطاعت ډېره ستره مظاهره کوي، د خدای د شعايرو سترتوب او تقدس پرځای کوي، يو د بل له احوالو ځانونه خبروي اود اسلامي وروروليۍ مزي ټينګوي. او چې حضرت ابراهيم ويلي:" ای زما ربه ! دا ښارد امن ښاروګرځوه او له اوسېدونکو څخه يې چې څوك الله او آخرت مني هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه ". [قرآن کريم، البقره: 126] بېشکه چې خدای د هغه دا ټولي دعاوي قبولي کړې، دا ځای يې د امن او امان داسي يوه ستره نمونه ګرځولې چې نه د نړۍ کفارو څه په کړې نه د مسلمانانو بې اتفاقيو د هغه امنيت خراب کړی او نه داسي غلاوي او فسق او فساد پکښي سته، لکه د نړۍ په نورو سيمو کي چې ليدل کيږي .

اوسره د دې چې د مکې مځکه وچ دښتونه او غرونه دي، هلته يې د زمزم داسي اوبه پيداکړې چې د دې دونه ډېروکارولو سره سره هيڅ لږېده نه لري. هلته چې ډېري دي، پاکي او خوندوري اوبه ډېري دي. نه د چېنتلو د اوبو کمی سته، نه دغسل او اوداسه د اوبو. هره خوا د چېنلو د اوبو ډول ډول وسايل برابراوچمتو سوي او هره خوا ډول ډول عصري تشنابونه او د اوداسه تازه کولو ځايونه سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! د هرشي عجبه پرېماني ده، د هر فصل ډول ډول، ښې ښې مېوې، د وګړو د هوسايي اوراحت ډېر عصري اوښه وسايل، پاکي او نظافت، پراخه او بشپړه علم او پوهه، ښه ښه پوهنتونونه او مدارس، د هر فن په ښکلي او ښه طباعت کتابونه،کتابتونونه او نور علمي او فرهنګي مراکز ګرده خدای تعالي ﷻ هلته په پراخه پيمانه برابرکړي دي.

فلله الحمد .

16ـ نيوکه

پر دغسي ډاډمن امنيت او پرېمانو نعمتونو بايد شکر وکاړو. خوکه د دولت لخوا د شيانو پربيو، په تېره د حج په موسم کي،کنټرول وای او لږ څه ارزاني هم وای ډېر به ښه وای. بل د مکې مکرمې او مدينې منورې ټول مارکيټونه د حج په موسم کي د غير اسلامي هيوادونو، په مصنوعاتو ډك وي او د دې مصنوعاتو د خورا ډېرخرڅلاو له درکه هغو ته ستري ګټې په لاس ورځي،کاشکي د دولت لخوا پردغو اموالو بنديز لګېدلی وای او پرځای يې د اسلامي هيوادونو مصنوعات ننداري اوخرڅون ته وړاندي سوي وای .

بله خبره چې ډېره د تاثر او خواشينۍ وړ ده، هغه د مسلمانانو د بې اتفاقيو خبره ده. په ظاهره خو ټول مسلمانان په ګډه د کعبې طواف کوي، اما زړونه يې مذهبي بدګومانيو او ډول ډول تعصباتو ډېرسره ليري کړي او په نفاق اوکرکو يې اخته کړي دي. سنيان نه وهابي مني، نه شيعه. وهابيان نه سني مني نه شيعه او شيعيان هم نه سني مني اونه وهابي ؟ کاشکي زموږ ديني عالمانو او سياسي لارښوونکو د دې کرکو د ليري کولو او د (و اعتصموا بحبل الله جميعا و لا تفرقوا) په مقتضا د اسلامي واقعي يووالي لپاره څه رغنده او اغېزمن ګامونه پورته کړي وای .

17ـ په مکه شريفه کي د اوسېدلو په هکله

د مکې شريفي د زيات او منلي فضيلت او درنښت له امله، هلته د خير او ثواب کارونه لکه طا عات اوعبادات، روژې اوصدقات او داسي نور ستر فضيلت او برکت لري. او کومي ښېګڼې او ثوابونه چې د عبادت په نتيجه کي له همدې مقدسي بقعې څخه د چا په برخه کيږی په بل ځای کي نسي کېدای. خو همدا شان په همدې مبارکه خاوره کي ګناه او خطا کول هم دغونه ډېره جزا لري او د خدایﷻ د لوی قهر سبب کيږي .

ابن مسعود ﷺ وويل: ببله مکې شريفي په بل هيڅ ځای کي بنده په يوازي نيت سره د مخه تر عمل نه مواخذه کيږي او د خدایﷻ دا قول يې تلاوت کړ ﷻ:و من يرد فيه بالحاد بظلم نذقه من عذاب اليم] ﷻ الحج: 25[

ژباړه : او هرچا چې په دغه (مسجد الحرام) کي په ظلم سره د بېلارې اوکج روی اراده وکړه، نو موږ به په هغه دردناك عذاب وڅکو، يعني ځوك چې په مسجد الحرام کي د بې لارې او کج روی کوم تمايل ښکاره کوي دهغه چا په نسبت چې دغه کار بل ځای کوي، سخته سزا به ورکړه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

که څه هم ځيني علمای کرام مسجد الحرام صرف دکعبې شريفي مسجد بولي، خو نور ډېر عالمان چې په هغو کي امام ابوحنيفه (رح) هم دی، په دې باور دي چې له مسجد الحرام څخه مراد د مکې ټول حرم دی. او دا خبره په خپله د قرآن کريم له څو آيتونو څخه هم ثابته سوې ده. دلته د جز له يادولو څخه کل مراد دی .

په تفاسيروکي وايي : په حرم کي الحاد په يوه قول د حرامو حلال بلل دي. او نورو ويلي دي چې د هرمنهي عنه تر سره کول ان د حرم خادم ته ښکنځل هم الحاد دی. او ډېرعالمان پردې متفق دي چې په حرم کي د گناه اراده د عذاب د استحقاق موجب کيږي. هرڅوك چې پرته له حرمه بل ځای د گنا ه قصدوکړي که يې تر سره کړي سيئه يې پر ليکي، او که يې تر سره نه کړي جزايې نه ورته ليکي. مگرکه په حرم کي د گناه نيت وکړي که يې تر سره هم نه کړي جزايې ورته ليکي .

حضرت ابن مسعود فرمايلي دي:" که څوك په عدن کي نيت وکړي چې پلانی به په مکه کي وژنم، عذاب اليم به وڅکي". ان چې مفسرين له اړتيا پرته قسم خوړل هم په حرم کي الحاد شمېري. د حضرت عبدالله بن عمر په هکله روايت دی چې هغه دوې خېمې يوه په " حل " يعني د حرم له حدودو د باندي، او بله په " حرم " يعني د مکې په دننه کي درولي وې،که به يې خپلوکوروالاوو او خادمانو ته څه سخته خبره کول، نو د مکې د حرم بهرخېمې ته به تی او هلته به يې ورته ويل. دا له دې امله چې ده داسي چاري الحاد بللې. حضرت ابن عباس به ويل :" احتکار او درواغ ويل په حرم کي د الحاد په منزله دي". همدا راز ابن عباس وايي :" که په برکيه نومي ځای کي اويا گناوي وکړم، ښه دي نه دا چې يوه گناه په مکه کي راڅخه و سي ."

له همدې بيري به اصحابو ترحج او عمرې وروسته مکه پرېښوول. په تېره حضرت عمر به له همدې بيري حاجيانو ته ترحج وروسته ويل:" ووځئ او خپلوخپلو وطنو ته ولاړ سئ ."

نو ته فکر وکړه چې په دې د فسق او فجور، حرام خوری، د منهياتو د ترويج او د لهو او لعب او فساد د وسايلو د نشراو خپرېدو په وخت کي به څوك، څنگه له گناه پاك په مکه کي واوسي ؟ دا چې په دې چارو کي د اخته کېدو او ککړېدو ببره وي، او دا چې په مکه کي اوسې اوخپل وطن دي و يادېږي او په مکه کي دي زړه تنگ سي او په خپل وطن پسي کښښنده وي، تردې دا ښه نه ده چې په دې مبارکه أرشو کي و نه اوسو؟ له دې امله ځينو سا لکانو ويلي دي : ښه دا ده چې اوسې په وطن کي او زړه دي په کعبه کي وي .

حضرت امام ابوحنيفه، امام مالك او نورو (رح) ښه ويلي دي چې په مکه کي اوسېدل مکروه دي. ملا علي قاري (رح) په المسلك المتقسط کي وايي : " دا خو امام ابوحنيفه (رح) د خپل مهال په نسبت داسي ويلي دي او که يې د دغي زمانې (د امام ملا علي قاري د زمانې ـ کوم چې د هرات وو او په کال 1014 س.کي په مکه کي وفات سو ـ)، د مکې د مجاورينو حال ليدلی وای، چې حرام خوري او د مکې تعظيم لکه څنگه چې ښايي نه کوي، حتماً به يې بېله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

كومه شك او شبهې ويلي وای چې په مکه کې اوسېدل ګردسره حرام دي. نو ته فکر وکړه چې که امام صاحب زموږ په زمانه کې وای، څه به یې ویلي وای ؟

زما په نظرخو هرحاجي ته ښايي چې دا د حج يو څو شپې ورځې چې په مکه کې تېروي لا ډېرمحتاط اوسي او په هرقدم او هره شېبه کې پرځان ډېر ډېرفکروکړي او پام يې وي چې خدای مکړه څه خطا څني و نه سي. خدای ☐ مو دي له خطا وساتي (آمين) همدا سبب دی چې ډېرو عالمانو او د خدای ☐ د لاري سالکانو له ډېري بېري اوله ډېره احتياطه په مکه شريفه کې اوسېدلو ته زړه نه دی ښه کړی. دا چې د مکې شريفي اوسېدل د امام ابو يوسف او امام محمد اونورو (رح) په نزد مستحب بلل سوي، په دې کې خو هيڅ ترديد نسته،)رسول ☐ ، ابوبکر صديق، بلال اونورو هلته د اوسېدو اود بګېرته د ورګرځېدو هيله کړې(، خو دا هغو کسانو ته دی چې په ځان ټينګ باور لري چې په مکه مکرمه کې خطا نه څني صادريږي او د مکې حق ور ادا کولای سي او صرف حسنات پکښې تر سره کوي. په دې صورت کې د دغسي نېکمرغو انسانانو هلته اوسېدل افضل د عباداتو دی او په دې ډول هلته اوسېدل په اجماع سره او بېله ترديده فوز عظيم باله سي.

18ـ د مکې مکرمې مواصلات

د سعودي عربستان مخابراتي شبکې خورا عصري دي. دغه هيواد د 1993 ع.کال د معلوماتو له مخي 1،46 ميليونه ټيليفونونه لري. په دغه هيواد کې کورنی ارتباط د مايکرو ويف راډيو ريلې،کاکسل کېبل (Coaxial) او فايبرـ اوپټيک کېبل (Fiber-Optic Cable) له لاري نيول کيږي. سعودي عربستان د بحرين، اردن،کويټ، قطر، امارتو، يمن او سوډان سره د مايکرو ويف راډيو ريلې، دکويټ او اردن سره دکاکسل کېبل او د جيبوتي، مصر او بحرين سره د اوبو لاندي کېبل (Submarine) له لارې اړيکې لري .

دغه هيواد په آرام اود هند په سمندرونوکې د انتلسات (5) د عربسات (يو) او د هند په سمندرکې د انمرسات (يو) د ستلايټ مځکني سټېشنونه لري .

د راديويي خپرونو مرکزونه يې : 13 AM – 43 ,FM-دي او د راډيوګانو شمېره يې په کال 1993 ع.کې پنځه ميليونه وه. د ټلويزيوني خپرونو مرکزونه يې په کال 1997 ع.کې

(117)او د ټلويزيونو شمېره يې په کال 1993 ع. کې څلور نيم ميليونه وه. ترديې عمومي

معلوما تو وروسته به په ځانګړې توګه د مکې مکرمې د مواصلا تو او دغسي نورو تاګ سيسا تو په هکله په راتلونکو پا ڼوکې رڼا واچول سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

19ـ د مکې مکرمې د پوستې سیستم

د اسلام په تاریخ کې تر ټولو لومړی حضرت محمد ﷺ د نړۍ واکمنانو ته لیکونه ولېږل. بیا حضرت معاویه د پوستې نظام جوړ کړ. په دغه پېر کې له یوه ځایه بل ځای ته د لیکونو د رسولو لپاره له غاترو، اسانو او خرو او کله ناکله له اوښانو څخه کار اخیستل کېدی چې پر تقریباً هر(23) کیلو متره واټن به ځانګړی ځای جوړ سوې وو، چې تردغه ځایه به د یوه څاروي په ذریعه او بیا به تر بله ځایه د بل څاروي په واسطه لیکونه لېږل کېدل. مثلاً د مکې پوسته چې به یې جدې ته وړل د یوه څاروي په واسطه به یې تر (23)کیلو مترو مسافې پورې الشمیس (حدیبیې) ته رسول. بیا به د بل څاروي په واسطه (23)کیلو متره نور وړل کېدل او بیا به بل وړل، ترڅو چې پر درو څارویو به یې تر جدې ورسول.

په ځینو ځانګړو مواردوکې به د لیکونو او پیغامونو د ژر رسولو لپاره د یو ډول ځانګړو روزل سووکَوْتَروڅخه کار اخیستل کېدی. دغسې کوترې به ډېرې چټکې الوتې، لکه چې په یوه ورځ به یې تقریباً (5040)کیلو متره واټن واهه. د مکې او مدینې تر منځ (500)کیلو متره واټن دی. دغو ښارونو ته به دغوکوترو په یوه ورځ لس واره لیکونه وړلای سوای. د دې کوترو بیه به ډېره جګه وه چې یوه به د سرو زرو د اوو سوو اشرفیو څخه نیولې تر زرو اشرفیو پلورل کېده او د هغو د دوو هګیو بیه به شل اشرفۍ وې. دغه کوترې به د خاصو وګړو لخوا روزل کېدې او په ډېرو ښو او هوا دارو ځایو کې به ساتل کېدې .

اوس که څه هم نوو ساینسي ایجاداتو د دغوکوترو ارزښت له منځه وړی دی، خو بیا هم په ځینو لوېدیزو هیوادوکې د لرغونو توکو په څېر ساتل کیږي .

په مکه مکرمه کې د پوستې رسولو نظام په عثماني پېرکې ډېر پرمختګ کړ ی وو. جدې ، طایف، مدینې منورې او ځینو نورو ښارو ته به هره ورځ پوسته لېږل کېده. چې دا دود تر 1347 س.کال پورې روان وو. وروسته بیا د پوستې لېږلو چارې د موټرانو او بیا د هیواد دننه او د باندې ته د الوتکو په ذریعه تر سره کېدې .

په نوې پېرکې د پوستې او نورو مواصلاتي چارو نوی نظام " الاسعاف الخیري" رامنځته کړی دی. د مکې مکرمې د پخواني واکمن شریف حسین په دورکې پرلفافو د پوستې ټکټونو نښلول هم پیل سول. بیا په سعودي پېرکې د مکې شریفې لویه پوسته خانه په " القشاشیه" محله کې جوړه سوه. په 1379س.کې یې هغه د جیاد د سیمې عماراً الاشراف ته ولېږدول ، بیا یې له دې ځایه په " سوق المعلا " کې یوې ستري ماڼۍ ته و لېږدول .

په کال 1385س.کې په مکه مکرمه کې پنځلس پوسته خانې په بېلو بېلو سیموکې رامنځته سوي وې چې ډېرې مهمې یې په قشاشیه، جیاد، مسفله، شبیکه او جرول کې وې. د حج په ورځوکې په مناکي هم پوسته خانه پرانیستل کیږي. اوس اوس د دغو پوسته خا نو شمېرنور هم زیات سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

20ـ په مکه مکرمه کي ټيليګرام او ټيليفون

په مکه مکرمه کي د ټيليګرام او ټيليفون آسانتيا د عثماني ترکيې د واکمنۍ په پېرکي رامنځته سوه. د شريف حسين په وختوکي په مکه مکرمه کي تقريباً (20) ټيليفونه د غټو دولتي چارواکو لپاره په کار لوېدلي وه . خو کله چې په 1343س.کي په حجاز کي سعودي حکومت ټينګ سو، د هيواد په هره برخه کي پرمختګ رامنځته سو، چې په دې لړکي په هره دولتي اداره کي ټيليفونونه هم په کار ولوېدل او ترکال 1358س. پورې تقريباً (5000) پايې ټيليفونونه نصب سوي وه. اوس اوس د مکې په هرکور او دکان کي ټيليفون سته. ډېرخلك ګرځنده ټيليفونونه هم د ځانو سره ګرځوی، او په ډېرو ځايوکي وګړني ټيليفون ځايونه هم په ډېرو عصري وسايلو سمبال په دې برخه کي خلکو ته آسانتياوې برابروي. د حج د متبرکو اماکنو په شاوخواکي هم د سکه اندازو ټيليفونونو پر مختللي شبکې په کار اچول سوي دي.

21ـ د مکې مکرمې راډيو او ټلويزيون

علامه محمد طاهرکردي وايي: بايد اعتراف وسي او د تاريخ په پاڼوکي درج سي چې د

سعودي راډيويي خپرونو رامنځته کوونکی، ملك سعود دی. کله چې دی لا وليعهد وو په همدې نوي پېرکي په دې خبره باندي په پوهېدو سره چې راډيو د حکومت ژبه او د خلکو د شعور د ويښولو او د هغو د ژوندانه د پرمختيا او د هغو د يوله بله اوبهرنۍ نړۍ سره د اړيکو د ټينګتيا ډېره ښه وسيله ده، نو د هغې د رامنځته کولو په فکرکي سو.

د 1368س.کال په وروستيوکي چې د 1949ع.کال سره سمون خوري د عرفې د ورځې د سهارد رڼا په خپرېدو سره د لومړي ځل لپاره د مکې راډيويي خپروني پيل سوې او تر ټولو لومړي دا غږ ځني خپو رسو :

"هنا مکاّ المکرماّ ... ايها المسلمون في مشارق الارض و مغاربها... سلام الله عليکم من الارض الطاهراً ". يعني: " دا مکاّ مکرمه ده ... ای د نړۍ د لراو بر مسلمانانو... له دې سپېڅلي ځمکې څخه تاسوته سلامونه ليږو ."

دغې راډيو لومړي د يوې (3) کيلوواټه لېږدونکي (مرسلې) په وسيله خپرونې کولې.

د 1374س.کال دکوچني اخترد مياشتي پر26 نېټه په مکه کي د " المديرياّ العاماّ للاذاعاّ و الصحافاّ و النشر" په نامه اداره رامنځته سوه . په 1375س. (1955ع.)کال کي د مکې له راډيوڅخه دنوي لس کيلو واټه مرسلې په واسطه خپروني پيل سوې او د دې ترڅنګ يې په سټېډيوګانو کي هم سمون او پراختيا رامنځته سوه، چې په دې لړکي دجدې د پخوانۍ سټېډيو پرځای دوې نوي سټېډيوګاني نصب سوې .

په کال 1377س. (1957ع.)کي د مکې راډيو ته يوه نوې پنځوس کيلو واټه مرسله په کار واچول سو ه او د دې سره سم د يوې بلې قوي (450)کيلوواټه مرسلې د نصبولو لپاره کار پيل سو. چې همدا اوس د مکې مکرمې راډيو د ډېرو قوي او پرمختللو مرسلو له لارې نړۍ والي خپروني کوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي: کله چې په نړۍ کې راډيويي خپروني پيل سوې او خلکو په سعودي کې راډيو ګاني واخيستلې په هغود سندرو نيول په ډېره سختي سره منع وه. اوکه به چا له راډيو څخه سندري اورېدلې حکومت به تعقيباوه او راډيو به يې ور ماتول. خو بيا په دې هکله کرارکرار نرمښت راغی، څو چې خبره اوسني حال ته راورسېده .

اما د ټلويزيون له لاري د لومړی ځل لپاره په کال 1378س. (1959ع.)کي په مصر کي خپروني پيل سوې او په سعودي کي د 1385س.کال په لومړۍ خورکي په مکه مکرمه کي ټلويزيون لومړنۍ امتحاني خپروني وکړې، چې بيا په ټوله سعودي عربستان کي دغه خپروني عامي سوې.

په دې وروستيوکلونوکي د سعودي عربستان د ټلويزيون دوه چينله او د راډيو)23(

سټېشنه، د حج پرمهال د حج په اړه اسلامي معلوماتي خپروني کوي،ځيني يې د حج د مناسکو بهير په ټوله نړۍ کي خپروي او (12) راډيو سټېشنه په بېلو بېلو بهرنيو ژبو،له هغو څخه په پښتو او درى هم نړۍ والي خپروني کوي. دغه راز د سعودي ټلويزيون او راډيو د حج په مهال د اسلامي او عربي هيوادو ټلويزيونونو او راډيو ګانو ته هم خپل پروګرامونه لېږدوي .

22ـ په مکه مکرمه کي له موټرانوکاراخيستل

په کال 1340س.کي د لومړی ځل لپاره مکې مکرمې ته موټر ورغی. دغه موټر د هندوستان يوه مشر سوداګر د حجاز پخواني واکمن د مکې شريف حسين ته په سوغات کي ورکړ. خو شريف حسين له هغه څخه ډېر لږ کار اخيستی، ځکه يو هغه د آس د سپرلۍ ډېر شوقي وو او بل دمکې شريفي تنګي او لوړي ژوري کوڅې د موټرچلولو ته نه وې جوړې .

په کال 1343س. کي چې ملك عبدالعزيز پرحجاز واکمن سو تر ټولو لومړی د حرمينو شريفينو سړکونه پراخه او پاخه جوړ سول .

په 1346س. کي مکې مکرمې، مدينې منورې او جدې ته له لوېديزو هيوادونو څخه د موټرانو د واردولو لپاره يوه کمپنۍ پرانيستل سوه چې دا چاري وروسته ډېري پراخي سوې .

تر 1348س.کال وروسته په مکه مکرمه کي د موټرانو استعمال ډېر زيات سو چې ورسره سم کال په کال د حاجيانو شمېره هم مخ پر زياتېدو سوه .

په 1373 س. کي چې ملك عبدالعزيز وفات سو په مکه کي د اوښ او آس نوم لا نه وو او د ښار پرسړکونو په هرلوري کي ګرځندي ګاډي تر سترګوکېدل. اوس هلته داسي کور په مشکل پيدا کيږي چې موټر دي نه لري او د ډېرو شتمنوکورنيو هر غړی ځانته موټرلري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاڼکي دا هم باید ووایو چې اېرکنډېشنډ بسونه په کال 1398 س. کې په مکه مکرمه کې په کار ولوېدل.

23ـ د مکې مکرمې چاپ خونې

زموږ سپېڅلي کتاب قرآن کریم د لومړځل لپاره په عربي تورو په کال 1113س.کې د آلمان په هامبورګ ښارکې چاپ سو، چې د دغه چاپ یو ټوك او س هم د مصرد قاهرې په

"دارالکتب العربیاَ المصریه " کې خوندي دی. بیا په کال 1516ع.کې قرآن کریم د ایټالیې په بندقیه ښارکې چاپ سو. تردې مهاله په اسلامي هیوادونوکې مطبعې نه وې، ځکه نو قرآن کریم هلته چاپېدی.کله چې په عثماني ترکیه کې د دریم سلطان احمد په وختوکې مطبعه په کار ولوېده. د ترکیې شیخ الاسلام په هغې کې د نورو کتابونو د چاپولو د جواز فتوا ورکړه خو د قرآن چاپول یې په هغې کې جایز و نه بلل. بیا عثماني دولت مطبعه بنده کړه. بیا چې لومړی سلطان عبدالحمید پاچا سو بیرته یې د مطبعې په کار اچولو ته اجازه ورکړه. بیا د لومړی سلطان محمود په وختو کې هغې ته ډېره پاملرنه وسوه او لومړی کتاب چې د ترکیې په آستانه کې چاپ سو " صحاح جوهري " وو، چې په کال 1295س. کې یې د چاپ چاري بشپړې سوې .

په کال 1271س.کې د تونس امیر محمد پاشا بای هلته مطبعه په کار واچول. په کال 1698ع. کې په حلب کې مطبعه په کار ولوېده. د لبنان یوه ډېره پخوانۍ مطبعه " قزحیا " ده چې په 1733ع. کال کې تاسیس سوه او لومړی یې په سریاني او بیا یې په عربي تورو هم د چاپ کار ترسره کاوه. دغه رازد بیروت ډېره پخوانۍ مطبعه " الشویر" ده چې په 1733ع. کې یې د لومړځل لپاره د داود ؑ مزامیر په چاپ کړه. د بیروت بله ډېره پخوانی مطبعه " القدیس جاورجیوس " ده چې په کال 1753ع.کې په کار ولوېده. بیا په کال 1822ع.کې په مالټا کې د امریکې یوه مطبعه په کار ولوېده چې بیا په کال 1834ع.کې بیروت ته ولیږدول سوه. په کال 1848ع.کې المطبعاَ الکاثولیکیاَ په بیروت کې تاسیس سوه چې لومړی یې په ډېرینو او بیایې په حروفي تورو مواد چاپول. چې دا ترټولو لویه مطبعه ده، کومه چې په عربي، انګریزي، یوناني، سریاني، عبراني او ارمنستاني ژبوکتابونه چاپوي. په مصرکې د لومړی ځل لپاره په کال1798ع.کې ناپلیون بوناپارت مطبعه نصب کړه. ناپلیون کوم چې پرمصر یې یرغل کړي وو په دغه مطبعه کې خپل فرمانونه او اوامر په عربي ژبه چاپول. دغه مطبعه چې " المطبعاَ الاهلیه " (ملي مطبعه) نومېدل په قاهره کې ترکال 1801ع. پورې له مصرڅخه د فرانسویا نو د وتلوتر مهاله وه. بیا تر(20) شلوکالو په مصرکې مطبوعاتي کار بندوو. څو چې محمد علي پاشا هلته واك ته ورسېدی، دغه مطبعه یې بیرته په کال 1821ع.کې فعاله کړه او په مطبعاَ بولاق ونومول سوه. ځکه چې وروسته هغه په بولاق نومي ځای کې نصب سوه او ترهرڅه لومړی یې په کال1822 ع.کې ایټالویې ـ عربي قاموس چاپ کړ. دغه مطبعه تر نوي کالو زیاته فعاله وه. په عربي نړۍ کې دا ترټولو لویه مطبعه وه چې بیا په مطبعاَ الامیریاَ ونومول سوه. او تر اوسه ډېرکتابونه په ډېر ښکلي قطع او صحافت چا پوي. پس له دې په مصر اونوره عربي نړۍ کې یو په بل پسې ډېرې مطبعې راووتلې. د افغانستان لوی مفکرحضرت علامه سید

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمال الدين افغاني (رح) له هيواده وتلو ته ترمجبوربېدو وروسته اميرشيرعلي خان ته د اصلاحاتو يو پروگرام پرېښود. چې هغه د دغه پروگرام د پلي کولو پربنسټ په کال 1287س. (1870ع.) کي د مصطفوي مطبعې په نامه يوه مطبعه د لومړی ځل لپاره افغانستان ته راوړل. چې بيا زموږ په هيواد کي د مطبوعاتوچاري ډېري ښې پرمخ ولاړې. مگرله بده مرغه اوس زموږ د هيواد طباعتي چاري په ډېرو ابتدائي

وسايلو ترسره کيږي او زياتره کتابونه مو په بهرکي چاپيږي، خو مکې مکرمې ته ترموږ ډېر وروسته په کال 1303 س.کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري د لومړی ځل لپاره يوه وړه مطبعه راوړه اوحرم شريف ته نژدې په جياد محله کي يې په کار واچول. د عثمان نوري پاشا دغه مطبعه د مصر په مطبعاَ الاميرياَ پوري اړه درلوده او مطبعاَ ام القرٰ ی يې ورته ويل، چې بيا په سعودي پېرکي په نوو وسايلو سمبال سوه او په (مطبعاَ الحکوماَ) ونومول سوه. بيا په کال 1327س. کي شيخ محمد ماجد کردي په خپله ځاني پانگه يوه مطبعه په الفلق محله کي په خپل کورکي د (المطبعاَ الماجدي) په نامه ودرول چې زښت زيات کتابونه يې په طبع کړه. بيا په کال 1345س. کي شيخ محمد صالح نصيف په مکه مکرمه کي المطبعاَ السلفيه په کار واچول چې بيايې خرڅه کړه . دغه رازد طبع و نشر لپاره عربي شرکت په مکه مکرمه کي د المطبعاَ العربياَ په نامه يوه مطبعه په کار واچول چې د (صوت الحجاز) جريده يې په چاپول،کومه چې بيا په (جريداَ البلاد السعودياَ) ونومول سوه. بيا په کال 1373س.کي ځينو کسانو د مطابع الندوه په نامه مطبعه په کار واچول. بيا استاد صالح محمد جمال يوه مجهزه مطبعه، بيا استاد احمد السباعي د (مطبعاَ قريش) په نامه او بيا يې په کال 1368 س.کي د مکې مکرمې د قرآن مطبعه تاسيس کړه او بيا نوري ډېري مطبعې يو په بل پسې راووتلې، چې دادی اوس مکې مکرمې اوسعودي عربستان په ښکلو قرآنونو او ښوکتابونو چاپولو اوجلد جوړولوکي نړی وال نوم گټلی دی .

24ـ د مکې مکرمې اخبارونه او جرائد په عربي نړی کي لومړی عربي اخبار په کال 1799 ع.کي د مصر په قاهره کي د (الحوادث اليوميه) يعني ورځنۍ پېښې په نامه د ناپليون بوناپارت لخوا راووتی، بيا لومړنی اخبارچې په کال 1858 ع.کي په لبنان کي راووتی (حديقاَ الاخبار) نومېدی. بيا په کال 1865 ع. کي په دمشق کي د (سوريا) په نامه اخبار راووتی. په کال 1869ع.کي په عراق کي د (الزوراء) په نامه جريده راووتل. په کال 1879ع.کي په يمن کي د (صنعاء) په نامه جريده راووتل او په 1904 ع.کي په فلسطين کي د (النفير العثماني) په نامه جريده راووتل. په مکه مکرمه کي لومړی جريده د (الحجاز) په نامه په کال 1301 س. کي راووتل. دغه جريده چې په عربي او ترکي ژبو يې علمي او ادبي ليکني خپرولې په اوونۍ کي يو ځل د عثماني دولت لخوا تر1334س.کال پوري خپرېدل اوکله چې په دغه کال د عثماني ترکيې واك پر مکه پای ته ورسېدی، د دغې جريدې خپرول هم پای ته ورسېدل. دغه جريده په څلورو مخونوکي په اميريه مطبعه کي چاپېدل. په کال 1327س.کي په جده کي د (الصفا) په نامه جريده په عربي ژبه را ووتل او تر يوې گڼې خپرولو وروسته بنده سوه. دغه راز په همدغه کال په جده کي د (الاصلاح) په نامه جريده د راغب مصطفی توکل لخوا راووتل چې د ليکني چاري يې د يوه لبناني ورځپاڼه ليکونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اديب هراوي په غاړه وې. دغه جريده هم څو مياشتي وروسته بنده سوه. دغه شان په كال 1327س.كي په مكه مكرمه كي د (شمس الحقيقاً) په نامه ورځپاڼه په عربي او تركي ژبو د محمد توفيق مكي په مسؤول مديريت راووتل، چې مرستيال يې ابراهيم ادهم وو. دغه اخبارچي په مكه كي د يووالي او پرمختګ د ټولني خپرنيز ارګان وو هم څو مياشتي وروسته بند سو. بله جريده په كال 1334س.كي د (القبلاً) په نامه په مكه كي راووتل چې دا هم د لاري په لومړي سركي ودرېده. په كال 1338س. كي د (الفلاح) په نامه جريده راووتل . دا جريده د مخه په سوريه كي خپرېده، خو كله چې فرانسويان سوريې ته ننوتل، د دغي جريدې خپروونكي عمرشاكر هغه په حجاز كي خپره كړه .

دغه راز په همدغه 1338س.كال كي د مكې د كرني د ښوونځي د زده كونكو لخوا د كرني يوه مياشتنۍ مجله راووتل چې د هغې خپروني هم پايښتي نه سوې. په كال 1343س. كي په جده كي د (بريد الحجاز) په نامه اوونيزه جريده راووتل چې تر 52 ګڼو خپرېدو وروسته په همدغه كال بنده سوه. دا د شريف حسين د وختو وروستۍ جريده وه. بيا د دغه 1343س.كال د لومړۍ خور پر 15 د ملك عبدالعزيز د پېر په لومړيوكي

د (ام القرٰی) د جريدې لومړۍ ګڼه راووتل. بيا په كال 1347س. كي د (اصلاح) په نامه ديني او اخلاقي مياشتنۍ مجله راووتل، خو په كال 1349س. كي بيرته بنده سوه. په كال 1350س. كي د (صوت الحجاز) په نامه جريده د شيخ محمد صالح نصيف لخوا راووتل چې بيا د دغي جريدې امتياز شركآ الطبع و النشر العربيآ ته ولېږدول سو او په اوونۍ كي يوځل، بيا دوه ځله راوتل. بيا د جګړې په كلونوكي دكاغذ د نشتوالي له امله بنده سوه. بيا په كال 1365س.كي د (البلاد السعودياً) په نامه راووتل چې دا ځل په اوونۍ كي دوه ځلي او بيا دري ځلي خپرېده. بيا په كال 1373س.كي ورځپاڼه سوه. دغه اخبارد عربي صحافت او ثقافت حق ډېر ښه اداكړ،چې د هري تېۍ خلك يې لولي. په كال1355س.كي د (المنهل) په نامه مياشتنۍ ادبي مجله په مدينه منوره كي د استاد عبدالقدوس الانصاري لخوا خپره سوه. دغه مجله چې د علم او ادب په ارشوكي ښه وځلېده د 1365س.كال څخه په مكه مكرمه كي هم خپريږي. بيا د 1366 س.كال د خداى تعالى په مياشت كي د (مجلآ الحج) مياشتيزه راووتل چې لومړی مسؤول يې استاد هاشم زواوي وو او په كال 1370س.كي يې د تاريخ القويم مؤلف علامه محمد طاهركردي مسؤول مدير سو. دغه مجله په عامه توګه اسلامي مسايل او په حج پورې اړوند مسايل څېړي. په دې ډول په عامه توګه د سعودي او په ځانګړې توګه د مكې مكرمې د ډله ييزو اړيكو وسايلوكه دولتي دي،كه شخصي ډېره پرمختللې بڼه غوره كړې اود ژورناليستيكو اصولو سره سم پر عربي ژبه سربيره په نورو ژبوهم په زړه پوري خپروني كوي چې كميت او كيفيت يې لا هم ورځ تربلي مخ پر زياتېدو او ښه كېدو دی .

25ـ د مكې مكرمې عامه كتابتونونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مکه مکرمه او مدینه منوره کي له شپږمي لېږدیزي (هجري) پېړۍ څخه کتابتونونه وه کوم چې د اسلام خلفا وو او امراوو به دحرمینو شریفینو د مدرسو د زده کوونکو لپاره کتابونه ورکول. پیرغلام دستګیرنامي په خپل (تاریخ مکه معظمه) کي د مکې مکرمې دوه عامه کتابتونونه راښیي. چې یو یې د " سلیمانیه " په نامه یادېدی کوم چې د باب السلام سره په در یبه نومي ځای کي وو او عثماني پاچا سلطان عبدالمجید خان تاسیس کړی وو. په دې کتابتون کي د بېلا بېلو موضوعاتو په هکله کتابونه راغونډ سوي اوله قسطنطنیې څخه هم ډېر ډول ډول کتابونه ورلېږل سوي وه. بل د حجاز د پخواني والي شرواني زاره محمد رشدي پاشا کتابتون ووکوم چې د مسجد الحرام په باب ام هانئ کي وو. په دې کتابتونونوکي ډېرکتابونه په عربي او ځیني په فارسي، اردو، ترکي او جاوي ژبو وه. پیر غلام دستګیرنامي وایي : " له دغوکتابونو څخه ځیني غلا سول او ځیني سیلاب ضایع کړه". خو نه وایي چې کله او د چا لخوا غلا سول. اما دونه وایي چې دغه کتابتونونه د نجدیانو ترېېرد مخه وه. او د سیلاب کال هم 417 یادوي چې دا هم تېروتنه ده . علامه محمد طاهرکردي هم د تاریخ القویم په دوهم ټوك کي وایي چې په مکه مکرمه کي د وه کتابتونونه سته چې یو یې د (مکي حرم) کتابتون دی کوم چې څو پېړۍ پخوا د عثماني ترکانو یوه واکمن تاسیس کړی وو. او لومړی ځای یې د زمزم د څا د پاسه وو. کله چې ترکي دولت د مسجد الحرام ودانۍ له سره جوړه کړه دغه کتابتون یې د مسجد الحرام دننه، په باب الدریبه کي په یوه خاص ځای کي ځای پرځای کړ. بیا کله چې سعودي حکومت په کال 1375س.کي د مسجد الحرام په پراختیا ګوتي پوري کړې او باب الدریبه یې ونړول دغه کتابتون یې د باب السلام په خوا کي ځای پرځاکړ او دغه ځای له پخواني ځایه ترسلو مترو زیات لیري نه دی. له پورته خبرو څخه څرګندیږي چې دغه کتابتون هماغه سلیمانیه کتابتون دی. بل کتابتون علامه کردي د مکې مکرمې د کتابتون په نامه راښیي کوم چې اوس د غزې په بازارکي د رسول ﷺ د زېږېدني په ځای کي ځای پرځای سوی دی. د رسول ﷺ د زېږېدو ځای په کال 1370س.کي د مکې د پخواني ښاروال شیخ عباس قطان او د هغه د زوی لخوا له سره جوړ سو. دغه ښاروال وصیت کړی وو چې په دغه ځای کي دې یو سترکتابتون پرانیستل سي. علامه کردي وایي چې دغه کتابتون د څوکالو راپه دې خوا تاسیس سوی دی. ښایي د دې کتابتون یو څه کتابونه د هماغه شرواني زاده د کتابتون وي او له هماغه پخواني ځایه لېږدول سوی او درسول ﷺد زېږېدو په محل کي اوډل سوی وي او ځیني نورکتابونه هم پر زیات سوي وي. دغه رازعلامه کردي د تاریخ القویم په څلورم ټوك کي لیکي :" د حرم د ځانګړي کتابتون د جوړولو په اړه د واکمنو لخوا امر سوی دی. (نېټه یې نه ده ښوولې) . د دغه کتابتون لپاره چې د مکې مکرمې کتابتون به نومیږي د مسجد الحرام د باب الملك عبدالعزیز د مخامخ میدانۍ په سرکي، مناسب ځای ټاکل سوی دی. پردغه ځای باندي چې کوم زاړه کورونه وه د هغو له څښتنانوڅخه په نه میلیونه ریاله رانیول سول او د کتابتون د ودانۍ کار به د شپږو میلیونو ریالو په لګښت بشپړ سي". په 1423س.کال کي په ریاض کي د تاریخ مکآ المکرمآ په نامه د عالمانو د یوې ډلې لخوا په یوه نوي خپاره سوي کتاب کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"مکتباَ مکاَ " په نامه يوکوچنی کتابتون ښوول سوی چې حرم ته نژدې واقع دی اوناداري خطي نسخې او ډېر ښه کتابونه پکښې سته. دغه راز د مکې مکرمې په " حي الزاهر" کې د پوهنې د اداري اړوند عامه کتابتون، په " حي العوالي " کې د " مکتباَ جامع الفرقان " په نامه اود " ام القری " د پوهنتون اړوند کتابتون هم سته.

26ـ ښوونه او روزنه او د مکې

د زده کړو منځې په نړۍ کې هر ولس که هرڅونه بې ځواکه او جاهل هم وي بيا هم د پوهنې د ښوونې لپاره بېل اوځانګړې ځايونه لري. خو دغه ځايونه د يوه ولس د ښوونې د قابليت د فطري استعداد له مخې په ځينو کې لږ وي او په ځينو کې ډېر. په مکه مکرمه کې تر اسلام د مخه لا د هغه مهال د شرايطو سره سم ښوونځې وه. وايي چې د رسول الله ﷺد مېرمنې بي بي خديجې د اکا زوی ورقه بن نوفل په عبراني ژبه ليکل کول. او د انجيل آيتونه يې هم ليکل چې له دې څرګنديږي چې هلته د هغه په وړوکوالي کې د ليك لوست منځې (مرکزونه) وه. د مکې مکرمې په اسلامي پېر کې رسول ﷺ لومړنی ښوونکی وو. هغه به خلکو ته د قرآن کريم تلاوت او تفسيرکاوه او د اسلام مبارك دين به يې ورته روښانه کاوه. رسول ﷺ به دغه چارې په جومات او له جومات څخه بهر ترسره کولې؛ لکه چې خلکو به پوښتنې ځنې کولې او ده به جوابونه ورته ويل. وروسته دغه چارې راشده خلفاوو، اصحابو، تابعينو او علماوو او فقهاوو ترسره کولې. ښوونکی به د جومات په يوه خوا کې ناست وو، خلك به پرراګرځېدلې وه. او د پوښتنو له لارې به يې پوهه ځنې ترلاسه کول. عالم به اړنه وو چې د يوې ټاکلي موضوع په هکله ښوونه وکړي؛ بلکې هغه به خلکو ته نصيحت کاوه او د علم او پوهې په بېلو بېلو برخو کې لکه د شعر، نحوي، لغت، تفسير، حديث او فقهې او نورو په هکله به يې د هغو پوښتنو ته جوابونه ويل چې په دې ډول پوهنې او د هغې ښوونې په سيخه توګه د اسلامي ټولنې سره اړيکې لرلې. د هغو د اړتياوو سره د مستقيم تماس په لرلو سره به يې هغو ته خدمت کاوه او د هغو غوښتنو ته به يې جواب وايه. چې هم ښوونه او هم ښوونکې او هم زده کوونکې آزاد وه. او د آزادۍ په فضا کې به يې علم او پوهه ترلاسه کول او دولت به هيڅ مداخله نه پکښې کول. ځکه چې نه ښوونکې د دولت لخوا دې چارې ته ګومارل سوي وه او نه يې کوم معاش ورکاوه. چې دا د اسلام تر راڅرګنديدو وروسته په لومړيو وختونو کې د علم او پوهې د غوړيدو، خپريدو او تنوع ډېر با ارزښته عوامل جوت سول. بيا څنګه چې د دغسې تعليم او تعلم چارو پراختيا موندل، نو بېل ځايونه ورته وټاکل سول . دغه ځايونه به يې مدرسې بللې، چې ځينې به د جومات ترڅنګ او ځينې به بيلې وې. د دې ترڅنګ د ماشومانو د ښوونې او روزنې لپاره هم بېل ځايونه جوړ سول چې (کتاتيب) به يې ورته ويل. په تاريخ القويم کې وايي چې د مکې مکرمې خلکو د مکې مکرمې او نورو عربو د لومړنيو زده کړو منځو (مرکزونو) ته لومړی کتاب يا مکتب (ښوونځی) ويل. بيا يې د مهالونو په تېرېدو سره، چې مدنيت څه ډېرخپور سو دغو منځو ته مدرسه وويل، چې د درس او تدريس د ځای معنا ورکوي. او کټ مټ هماغه مکتب او ښوونځی باله سي. اوس عرب د لومړنيو زده کړو منځو ته د کُتاب، مکتب او مدرسې درې سره نومونه کاروي او هسې نه ده لکه مورږ چې مدرسه يوازې د ديني علومو د ښوونې ځای ته وايو. دغسې عرب د لوړو زده کړو منځو ته " کلياَ " (پوهنځی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) او " معهد " (انستيټيوت) وايي او پوهنتون ته " جامعآ " وايي. د علم او پوهې د خپرېدو ډېرلرغوني منځي مکه او مدينه بلل سوي دي؛ لکه چې دغه دوه ښارونه د تفسير، حديث، فقهې او تاريخ پرعلومو سربېره د شعر، ادب او نورو هنرونو په برخه کې هم ډېر مشهور وه. وايي کله چې حضرت محمد ﷺ مدينې مورې ته ورغی هلته د ماسکه نومې ځای يوه يهودي کوچنيانو ته ليکل ورښوول. پردې سربېره هلته څه باندې لس تنه داسې کسان وه چې په ليك لوست پوهېدل چې له هغو څخه يو زيد بن ثابت ووکوم چې په عربي او عبراني ژبو يې ليکنې کولې او بيا د رسول ﷺ د ليکونکو د ډلې غړې سو. دغه راز د مدينې منورې د اوس، خزرج او ثقيف قبايل هم په ليك لوست پېژندوی (مشهور) وه.

تاريخونه راوړي چې رسول ﷺعبدالله بن سعيد بن العاص ته امر وکړچې خلکو ته په مدينه منوره کې ليك لوست زده کړي او وايي چې دغه صحابي ډېر ښه ليکونکی وو .

له دې څرگنديږي چې ترمکې مکرمې په مدينه منوره کې ليك لوست ډېر خپور سوی وو. په اسلامي پېرکې مسلمانانو په مدينه منوره کې د ليك لوست چارو ته زيات پام اړاوه. وايي کله چې د بدر په غزا کې مسلمانانو يوه ډله قريش اسيرکړل. د هغو نالوستي يې په فديه ورکولو خوشې کړه،خو د لوستو فديه يې دا وټاکل چې هرلوستی دې د مدينې لسو تنو کوچنيانو ته ليك لوست وښيي. ابن ثعلبه وايي چې د رسول ﷺڅخه مې وغوښتل چې يوچا ته سپارښتنه وکړه چې ليك لوست را زده کړي. نو هغه مبارك په دې هکله ابي عبيده بن الجراح ته سپارښتنه وکړه او ما ته يې وويل چې داسې سړي ته مې وسپارلې چې تعليم او ادب ښه در زده کړي .

په تاريخ القويم کې وايي لومړی سړی چې کوچنيان يې په ښوونځيوکې د زده کړي لپاره راغونډ کړه حضرت عمر ؓ وو. هغه د هغو ښوونکی، عامر بن عبدالله الخزاغي وټاکې او لگښت يې له بيت المال څخه ورته مقرر کړ .

داسې ښکاري چې د اسلام د مشرانو سره هماغه وخت لا د نا پوهو او نالوستو خلکو په پوهنه اود ليك لوست په گېنه د سمبالولو غم وو. خو د هغو له دې څخه ښه نه راتله. وايي چې حضرت عمر ؓد يوه اعرابي سره مخامخ سو او ورته ويې ويل چې څه لوستلای سې؟

هغه ورته وويل : هو. نو حضرت عمر ؓورته وويل چې ام القرآن ووايه. (د ام القرآن معنا ده د قرآن مور خو په اصطلاح کې د فاتحې [الحمد لله] سورې ته وايي). اعرابي ورته وويل: قسم دی که مې له لوڼو څخه لا څه زده دي ته يې د مور خبره را ته کوې. نوحضرت عمر په دره وواهه او مکتب ته يې واچاوه چې څه ليك لوست زده کړي. هغه ترڅه مهاله هلته واوسېدی او بيا ځني وتښتېدی. کله چې خپل کلي کور ته ورسېدی دا شعر يې وواېه:

اتيـت مهـــاجرين فعلموني ثلاثآ اســـطرمـتتابعـات

كـتاب الله فـي رق صـحيح و آيات الـقرآن مفصـــلات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخطوا لي اباجاد و قــالوا تعلــم سعفصاً و قريشــا ت

و مــا انا والــكتاباّ والتهجي و ما خط البنين مع البنات

یعني له مکې راغلو مهاجرو ته ورغلم، هغو درې پرله پسې کرښې راوښوولې، يو د خدای کتاب په ښه او درسته باريکې سره، بل د قرآن مفصل آيتونه او بل يې ماته د ابجد توري وکښل او راته ويې ويل چې" سعفص" او " قرشت " زده کړه. او زه وګوره او ليك اولوست اوحروف تهجي ؟ او زه وګوره او دکوچنيو هلکانو او نجونو غونډي ليك زده کول؟!

په هر صورت وروسته اسلام په دې برخه کې ستر او له وياړه ډك بريالیتوبونه تر لاسه کړه او د اسلام په رڼا کې علوم او فنون هره خوا خپاره سول. هره خوا لويې او وړې مدرسې ډېرې سوې او ستر عالمان او شخصيتونه يې وروزل.

په دې لړکې مسجد الحرام د دې ترڅنګ چې د مسلمانانو سترعبادت ځی وو. د هغو د اولادونو ډېر ښه ښوونځی او د اسلامي علومو د زده کړې معتبر پوهنتون هم وو. په دې ستر عبادتځي او پوهنتون کې به ديني او عربي علوم لکه تفسير، حديث او د څلورو مذهبونو فقه، بديع او بيان، صرف او نحو او نور، د سترو اوجامعو پوهانو او عالمانو لخوا تدريسېدل او د تاريخ په اوږدوکي يې اسلامي ټولني ته ډېر ستر او نوميالي عالمان وړاندي کړي دي .

پرمسجد الحرام سربېره په مکه مکرمه کې نوري مدرسې هم وې لکه د يمن د واکمن الملك الافضل عباس بن الملك المجاهد مدرسه چې په کال 770 س. کې يې په مکه مکرمه کې د امام شافعي د مذهب د فقهاوو لپاره جوړه کړه. یا لکه د (دارالعجله) مدرسه چې د دغه کال په شاو خوا کې د حنفي مذهب د فقهاوو لپاره جوړه سوه. يا د بنګال د واکمن

غياث الدين اعظم شاه مدرسه چې په کال 813س. کې د اسلام د څلورو مذهبونو د فقهاوو د تدريس لپاره تاسيس سوه او داسي نوري ډېري مدرسې چې د ټولو يادول دلته امکان نه لري .

خو داسي ښکاري چې د عثماني ترکانو د واك په وروستيوکي د 1300س.کال په د مخه وختونوکي په مکه او نورو ځايونوکي د تعليم او تعلم چاري ډېري بابيزي سوي وې. اما د دې سره سره هم دغه مهال لاندي مدرسې په مکه مکرمه کې موجودي وې :

_1رشديه مدرسه چې لومړی مسجد الحرام ته نژدې په اجيادو کې وه او بيا يې د المعلا خواته ولېږدول. دغه مدرسه بيا په " المدرساَ السعودياَ " ونومول سوه. بيا په کال 1375س.کې د هغې پرځای " رحمانيه ثانوي مدرسه" رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_2مدرسآ برهان اتحاد .

_3مدرسآ الفخريآ العثمانيه .

_4مدرسآ الخيريآ کومه چې د 1315س. په شاو خوا کې د مکې یوه اوسېدونکي شیخ محمد بن حسین الخیاط تاسیس کړې وه. د دغي مدرسې نوم د شریف حسین په وختو کې په

"مدرسآ الراقيه " واوښتی .

_5مدرسآ الزراعيآ کومه چې شریف حسین تاسیس کړه او استادان یې له بیروت څخه ورته راوغوښتل . (دغه څلور مدرسې اوس نسته) .

تر 1300 س. کال په وروسته موده کې په مکه مکرمه کې د قرآن کریم د زده کړې او حفظ، د لیك لوست د زده کړې او د املاء او حساب د مبادیو د زده کړې لپاره ځیني نور لومړني ښوونځي هم پرانیستل سول. خود دې سره سره ډېرو خلکو د جهل او نا پوهی په تور تم کې د بې وزلۍ شپې سبا کولې او لږخلك د علم او پوهې له نعمت څخه برخمن وه. چې په عربي او ترکي ژبو یې لیك لوست کاوه او زیاتره دولتي چارواکي ، سوداګر او د مکې اشراف وه. اما په سعودي پیر کې کله چې په نوره نړۍ کې د علم او پوهې رڼا هره خوا خپره سوه او نوي علمي او مدني پرمختګونه رامنځته سول د 1355س. کال را په دې خوا په سعودي عربستان کې علم هره خوا خپور سو. ښوونځې او پوهنتونونه ډېرسول. په عصري وسایلو سمبال سول. په ښوونیز او تحصیلي نظام کې سمون رامنځته سو. د تعلیم او تدریس په چارو کې ډېر په زړه پورې پرمختګونه وسول. له سعودي عربستان څخه بهرته د لوړو زده کړو لپاره د زده کونکو لېږل عملي سول او په ټولو دولتي او ولسي تعلیمي منځوکي د انګریزي، فرانسوي او نورو ژبو ښوول عام سول. د دې سره جوخت د سعودي هیواد په نورو ټولنیزو او فرهنګي برخوکي په زړه پورې بدلونونه رامنځته سول، چې د دې پرمختیا وو په رڼا کې د تاریخ القویم او نورو په مطالعه په دې وختوکي یوازې په مکه مکرمه کې پر ولسي مدرسو سربېره (51) لومړني ښوونځې، اووه منځنۍ، دوه ثانوي ښوونځې، درې انستیټوټه او د جامعآ ام القری په نامه سترپوهنتون سته چې دا شمېره اوس نوره هم زیاته سوې ده او په بېلو بېلو علمي ساحوکې شاګردان روزي.

27ـ ام القری پوهنتون

ام القری پوهنتون د سعودي له سترو پوهنتونونو څخه دی،کوم چې په مکه مکرمه کې واقع دی. د دې پوهنتون لومړنی زېږی د شریعت پوهنځی وو چې په 1369س. کال کې پرانیستل سو او په کال 1391س. کې د ځو نورو پوهنځیو سره په جده کې د ملك عبدالعزیزپه پوهنتون پورې وتړل سو. خو په 1400س. کال کې په مکه مکرمه کې د جامعآ ام القری په نامه پوهنتون رسماً پرانیستل سو. دغه پوهنتون اووه پوهنځې اود بهرنیانو لپاره د عربي ژبې د زده کړې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستیتوت لري اود طایف د روزني پوهنځی هم پوري تړلی دی. په دغه پوهنتون کي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه زده کوونکي شامل دي اود ماسګترۍ او دکتورا په سویه ډېر شمېراسلامي پوهان ځني وتلي دي

28ـ ډېري ستري تاریخي مدرسې

صولتیه مدرسه:

صولتیه مدرسه چې د مکې مکرمې په " الخندریسه " کوڅه کي واقع ده په کال 1292س. کي د شیخ محمد رحمت الله ابن خلیل الله هندي لخوا پرانیستل سوه. شیخ رحمت الله د ډیلي په (کیرانه) نومي ځای کي زېږېدلی دی. چې ډېرنامتو عالم وو او د " اظهار الحق " د ډېر نامتو کتاب لیکوال دی. هغه له هند څخه مکې ته ولاړی او ډېره موده په مسجد الحرام کي په لوست ورکولو بوخت سو. کله چې په کال 1292 س.کي د " صولت النساء بیګم " په نامه د کلکتې یوه شتمنه ښځه د حج لپاره مکې ته ولاړه شیخ رحمت الله ورسره وکتل او هغه یې په مکه کي د یوې مدرسې جوړلوته وهڅول. هغې د هغه دغه خبره خوښه کړه ،کافي مقدار پیسې یې ورکړې او دغه مدرسه د هغې په نامه جوړه سوه چې په کال 1293س. کي د شاګردانو روزل پکښې پیل سول. په دغه مدرسه کي ډېرو سترو علما وو لکه د " غنیآ الناسك " د ډېر معتبر کتاب مولف علامه محمد حسن شاه سواتي او نورو درس ورکړی دی او ډېر ستر علما یې هم روزلي دي چې په مکه مکرمه کي یې ستري ستري دندي په لاس راوړي دي.

الفلاح مدرسې: الحاج محمد علي زینل چې د سعودي یو نامتو سوداګر وو او په بمبئ کي یې د جواهرو او مرغلروکارو بارکاوه په کال 1320س.کي په جده کي یوه مدرسه د (الفلاح) په نامه را وایستل. بیا یې بله مدرسه په مکه مکرمه کي په کال 1329س.کي پرانیستل. دوې نوري مدرسې یې په دبی او بمبئ کي هم په دغه نامه پرانیستي دي. د جدي دغه سوداګرد عثماني ترکیې، شریف حسین او سعودي په دروسرو مهالونو کي

د ډېر ښه نوم څښتن وو چې د ډېرو سترو بهرنیو شرکتونو سره یې اړیکي لرلې او په حجاز، پاکستان، هند، بحرین او عمان او نورو ځایونوکي یې د علومو د خپرولو لپاره د یادوني وړ خدمتونه کړي دي. دغه علم خوښوونکی سوداګر د 1389س. کال د برات د میاشتي په لومړۍ ورځ وفات سو. د الفلاح په دغو مدرسوکي ټوله دیني او عصري علوم وړیا ښوول کیږي او سترستر عالمان یې اسلامي ټولني ته وړاندي کړي دي چې ډېرو سترو دندو ته رسېدلي دي. علامه محمد طاهر کردي د تاریخ القویم او نورو ډېرو کتابونو مؤلف د مکې مکرمې د الفلاح له مدرسې څخه تر فراغت وروسته ازهر پوهنتون ته شامل سوی او له هغه څخه تر فراغت وروسته پنځلس کاله د دغي مدرسې مدرس وو.

29ـ له مکي مکرمې څخه بهرته د شاګردانو لېږل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر 1346س. يعني پرحجاز باندي د سعودي د واکمنۍ تردرې کلنۍ پورې څوك له مكې مکرمې څخه د دولت لخوا بهرته د لوړو زده کړو لپاره نه دي ليږل سوي. هغو د ګوتو په شمېر څو تنو چې د مصر په الازهر پوهنتون کې تحصيل کړی، هغه هم د دوی يا د هغو د اولياوو په تشبث وو. خو په سعودي پېړکې په کال 1346س. کې لومړۍ ډله شاګردان چې شمېر يې تر دېرشو اوړي له مكې مکرمې څخه مصر ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل سول. چې تر دې وروسته بېلو بېلو عربي، اروپايي او نورو هيوادونو ته د مكې څخه د شاګردانو لېږل تر اوسه تر سره کيږي. دغه راز په کال 1348س. کې د مکې د الفلاح له مدرسې څخه هم ځيني کسان د لوړو زده کړو لپاره د دغې مدرسې د مؤسس لخوا بمبئ ته ولېږل سول چې وروسته هم دې کار ته ادامه ورکړه سوه .

30ـ په مکه مکرمه کې د نجونو ښوونځې

په مکه مکرمه کې به ډېرو لږو نجونو ته په کورونو کې د هغو د کالخواپانو لخوا ښوونه کېده. خو په کال 1355س. کې د جدې يوه فاضل شتمن په خپل کورکې په يوه کوټه کې خپلې او د خپلو ګاونډيانو لوڼې راټولې کړې او يو سپين ږيری او متدين سړی يې د ښوونکي په توګه ورته وټاکی چې له سهارڅخه ترغرمې به يې ليك لوست ور زده کاوه. کله چې دا خبره نورو واورېده، هغو هم خپلې لوڼې ور ولېږلې. په مکه مکرمه کې هم دغسې وسوه. بيا په کال 1379س. کې په ټول سعودي عربستان کې د نجونو د ښوونځيو د پرانيستلو رسمي امر صادر سو. او له دغه مهاله په مکه مکرمه کې د نجونو ښوونځې يو په بل پسې پرانيستل سول. علامه کردي وايي چې: د دغو ښوونځيو ښځينه ښوونکې له بهره را وغوښتل سوې.

31ـ عربي ژبه او ادب

څنګه چې د مکې مکرمې او د هغې د شاو خوا سيمو او هيوادونو وګړي ټول عرب دي، نو زموږ دا تاريخ به هله بشپړ وبلل سي او د مکې په باب به د لوستونکې معلومات هله بشپړ سوي وي چې د عربي ژبې او ادب په هکله هم لږ څه وليکو .

32ـ عـربي ژبه

عربي ژبه د نړۍ يوه داسې پر مختللې، خوږه، روانه، سپېڅلې او ښکلې ژبه ده چې سارى يې په مشکل موندل کيږي. د دې ژبې د الفاظو مخرجونه پرغوړو ډېرښه پرېوزي. ويندود يې ډېرفصيح او بليغ، تراکيب يې ډېر زړه راکښونکي اوصوتي اهتزازات يې ډېراغېزمن دي. د دې او داسې نورو ښګڼو اوځانګېړنو له امله وو چې لوی څښتن د خپل سپېڅلي کلام لپاره دغه ژبه وټاکل او قرآن کريم غوندي معجز کتاب يې په دغه ژبه نازل کړ. چې بېله اختلافه د عربي ژبې او ادب داسې يواځنی کتاب دی چې د هغه د يوه سورت ساری هيڅ اديب او شاعر ترننه نه دی راوړی. ترقرآن وروسته په دغه ژبه د لوی څښتن د استازي حضرت محمد ﷺحديثونه راغلي چې په عربي ادب کې بېله اختلافه د فصاحت او بلاغت او معنوي جامعيت له پلوه د زرينو ټوټو حيثيت لري. د ژبپوهانو په اند عربي ژبه د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سامي ژبو يوه څانګه ده چې د نوح ؑ د زوی سام اولادې ويل. دغه ژبه د ترلاسه سوو ډېر ليکونو، نقشونو او داسي نورو له مخي ژبپوهانو پر درو (ګړدودي) لهجوي ښاخونو وېشلې ده :

ـ1جنوبي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د يمن په قتبان ، معين، سباء او نورو سيمو کي په لاس راغلي دي .

ـ2شمالي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د حجاز په شمال کي د ثمود قوم د اوسېدو په سيموکي ترلاسه سوي دي .

ـ3آرامي نبطي لهجه : دغه لهجه د پورته دوو يادو سوو لهجو په نسبت نوې ده .

د دغو درو لهجو د ترلاسه سوو لرغونو آثارو څخه جوتيږي چې د هغو په ليکلو کي لومړی يو له بله ډېر توپير وو، خو وروسته د حالاتو په غوښتنه د لهجو اختلاف له منځه تللی، او د هغو د يوځای کېدو د اړتيا، په تېره د ديني تقاضا وو اواغېزوله امله، يوه سپېڅلې اوخوږه ژبه ځني جوړه سوه. په حجازکي چې کومه ژبه ويل کيږي هغه د عدنانيانو ژبه ده او دا د يمني يا قحطاني ژبي په نسبت نوې ژبه باله سي. ځکه چې عدنان د حضرت اسماعيل ؑ له اولادې څخه دی او د اسماعيل ؑ مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي ژبه له جرهمو څخه زده کړه کوم چې د يمني يا قحطاني عربو يوه قبيله وه. د جرهمو په نيکه ګانوکي قحطان او د اسماعيل ؑ په نيکه ګانوکي فلج سره ورونه وه او موږ ته چې د جاهليت د دورې د شاعرۍ کومه پانګه راپاته ده هغه په دغه عدناني ژبه ده . څنګه چې قرآن شريف د عدناني عربو د يوې ستري قبيلې قريشو په لهجه نازل سوی دی نو دغي لهجې پرنورو لوړوالی وګاټه او پای يمني او نوري ټولي لهجې د تل لپاره ختمي سوې او يوازې د قريشو لهجه پاته سوه .

33ـ عربي ادب

د ادب معنا :

لکه چې پوهيږو ډېرو عالمانو په خپلوکتابونوکي د لغاتو د مفردا تويه ټولولو، څېړلو او تنظيمولو لاس پوري کړی، د عربي صرف او نحوي د قواعدو په هکله يې کتابونه ليکلي، ادبي کره کتني او بلاغت ته يې پاملرنه کړې او د مهالونو په اوږدوکي يې د شعر، خطبو، رسالو،کيسو، امثالو، مناظراتو اوداسي نورو ودې، پرورښت او پرمختيا ته خدمتونه کړي دي اود ادب يوې برخي ته يې پر پاملرنه بسنه نه ده کړې؛ بلکي دا ټوله يې څېړلي او راغونډ کړي دي. البته چاچي به د ادب په يوه ځانګړې ارشوکي څېړنه کوله، نو د هغې ارشو ځانګرۍ څېړونکی به سو او په هغې کي به يې نوم وايست. چې په دې ډول د ثقافت اوکلتور په هکله د دوی پوهه او درك عام او پراخه وو او د دې ټولو خوا وو په هکله به يې د دوی پوهه او معرفت تمثيلاوه چې له دې امله د خلکو او په خپله د فرهنګيانو لخوا د اديب او فرهنګي تعريف داسي کېدی : (هغه څوك چې د هري پوهي په يوه پلو پوه وي). چې دا صفت په عامه توګه په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ادبي تاليفونوکي هم څرګندېږي لکه چې هيڅ يوه کتاب د ادب پر يوه ډول بسنه نه ده کړې. نودې ټکو ته په پاملرنه سره هر ويي پوه (لغوي)، پېښليك پوه، مځکپوه او د نورو پوهنو د اړخونو څېړونکی اديب باله سي. خود دوو اوسمهالومصري پوهانو، استاد احمد اسکندري او استاد مصطفٰی عِناني له نظره ادب عبارت دی له هرغوره فعاليت او تمرين څخه چې انسان د هغه په مټ د يوې ښېګڼې د ترلاسه کولو په لاره کي وړتيا او مهارت ومومي. دغه فعاليت او رياضت لکه چې په کار اوپه چاروکي په دقت او پاملرنه او د نورو له تجربو څخه، په ګټه اخيستنه، ترسره کيږي، د

حکيمانه ويناووپه پلي کولو ـ کومي چې د هرولس ژبه يې لري ـ هم تحقق مومي. ادب پوهان وايي چې په قرآن کريم کي کوم چې د ټولو سترو اخلاقي تعاليمو او انساني ښېګڼو جامع کتاب دی د ادب کلمه او د هغې مشتقات نه دي راغلي. خو لکه چې ښکاري د ادب لفظ رسول ﷺکارولی دی. روايت دی چې حضرت علي کرم الله وجهه رسول ﷺته وويل: " ای د خدای رسوله ! موږ اوتاسي ټول له يوې مور او پلارڅخه يو، خو زه وينم چې ته د عربو له پلاوو سره په داسي ژبه خبري کوې چې موږ يې په ډېرو نه پوهيږو". نو هغه مبارك وفرمايل : " ادبني ربي فاحسن تاءديبي وربيت في بني سعد ". يعني ماته زما څښتن ادب ښوولی او ډېر ښه ادب يې راښوولې. او بل زه د بني سعدو په قبيله کي روزل سوی يم . (يعني: د بي بي حليمې سعديې په کورنۍ کي روزل سوي يم کومه چې هغه مهال د عربو په قبايلو کي په فصاحت او بلاغت نومانده وه). ډاکټر عبدالحليم ندوي په تاريخ عربي ادب کي وايي : " ترکومه ځايه چې ماته معلومه ده د [ادب] لفظ د لومړي ځل لپاره په عربي ژبه کي د حضرت محمد ﷺ د مبارکي ژبي څخه راوتلی دی او غالب ګومان دادی چې ترهغه د مخه په عربي ژبه کي دغه لفظ نه ووکارول سوی". بله خبره دا ده چې د " ادب " جمع " آداب " ده نه " ادبيات ". لکه چې په هيڅ يوه معتبرکتاب کي د ادب جمع ادبيات نه ده بلل سوې. خو اکاديميسين ډاکټرجاويد د دغه ټکي د څرګندولو په ترڅ کي وايي :" که څه هم د ادبيات کلمه د ژبي د قواعدو له مخي درست محمل نه لري خو له هغه ځايه چې ډېره ښکلې بربښېدلې، ځکه نو منلې سوې او معموله سوې ده". دغه راز استاد جاويد د ادبياتو د تعريف په هکله وايي: " د ادبيه علومو مباحثو ته په پاملرنه کېدای سي چې وويل سي چې ادبيات عبارت دي د عقايدو، اندونو، دودونو او منثورو او منظومو ليکلو او ناليکلو آثارو له مجموعې څخه. په بل عبارت د وګړو ټولي ذهني او فکري ښکارندي او لاسته راوړني او د هغو د ذوق او اندونو يېبري او په عامه معنا د يوه ولس فرهنګ په هره لهجه او ژبه، او په هره موضوع او مطلب کي چې وي، ادبيات باله سي". د ادب په هکله خبري ډېري دي خو موږ پرهمدغونه خبرو چې ومو کړې بسنه کوو.

34ـ د عربي ادب دورې

عربي ادب د تاريخ د بېلو بېلو پړاوونو، او د مهالونو ډول ډول لوړو ژورو څخه تېر سوی او اوسنۍ بڼې ته رسېدلی دی. چې د هغه په پرمختګ او تلپاته کېدوکي يې ستر رول لوبولی دی. ځکه نو غوره ښکاري چې د هغه بشپړ تاريخ پرهغو دورو او پړاوونو ووېشو چې له هغو تېر سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادجاويد وايي: " شيخ احمد الاسكندري او شيخ مصطفي العناني په[الوسيط] کي او استاد احمد حسن زيات په[تاريخ الادب العربي] کي چې د عبدالرحمان طاهر سورتي لخوا په اردو ژباړل سوی اود ډاکټر سيد طفيل احمد مدني لخوا تلخيص سوی، د عربي ادب تاريخ پر پنځو دورو وېشلی دی". ددې دورو تفصيل په" الوسيط في الادب العربي وتاريخه" کي په لاندي ډول ذکر سوی دی:

_1د جاهليت پېر: چې د اسلام په راڅرګندېدوپای ته رسيږي او موده يې (150)کاله ده.

_2د صدراسلام پېر: دغه پېرچي دبني اميه وو عصر هم پکښي راځي د اسلام له را

څرګندېدو څخه پيل کيږي اوپه کال132س.کي د بني عباسو په واکمن کېدوسره پای ته رسيږي .

_3عباسي پېر: چې د بني عباسو په واك ته رسېدو سره پيل کيږي او د تاتاريانو په لاس د بغداد په سقوط سره پای ته رسيږي .

_4د ترك توکمو د يو په بل پسې حکومتونو پېر: دا پېرد بغداد په ړنګېدوسره پيليږي اود نوي نهضت په پيلېدو سره په 1220س.کال کي پای ته رسيږي .

_5د نوي نهضت پېر: چې په مصرکي د محمد علي پاشاالباني دکورنۍ له واکمن کېدو

څخه پيليږي او تر اوسمهاله يې لړۍ روانه ده.

خو ډاکټرعبدالحليم ندوي او نوردغه دورې شپږ ګڼي او داسي يې توضيح کوي :

_1د جاهليت زمانه:

دغه مهال په دوو دورو وېشل کيږي:

لومړۍ دوره : د پنځمي عيسوي پيړۍ څخه د مخه مهال يعني الجاهلياً الاولی .

)د جاهليت لومړي مهالونه).

دوهمه دوره : د پنځمي عيسوي پېړۍ څخه تر23 _ 622 ع.کلو پوري چې د اسلام تر راتلو نژدې (l50) کاله د مخه پېل کيږي او د رسول ﷺد هجرت په کال يعني 23_ 622 ع. پای ته رسيږي .

_2اسلامي زمانه :

دا زمانه هم پردوو دورو وېشل سوې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ دوره : د اسلام لومړي کلونه کوم چې د رسول ﷺله هجرت څخه پېل کيږي او د حضرت علي تردورې رسيږي يعني د لومړي لېږديز(هجري) کال څخه تر 40 ل. س. کال پوري. (له 23 _ 622 ع. څخه تر 62_ 661 ع. پوري).

دوهمه دوره : د بني اميه وو پېردی، کوم چې د حضرت معاويه ؓ له خلافت څخه پيل کيږي. اود عباسي خلافت تر رامنځته کېدو يعني له 41 س. څخه تر132س. پوري رسيږي .

)له 62_ 661 ع. څخه تر750ع. پوري .(

_3عباسي زمانه :

دا زمانه هم پردوو پړاوونو وېشل کيږي :

لومړۍ دوره: (د ترقۍ او عروج مهال) له کال 132 س. څخه تر332س. پوري .

)له 750 ع. څخه تر 946 ع. پوري .(

دوهمه دوره: (د ملوك الطوايفی زمانه) له کال332س. څخه تر656س. پورې رسېږي.(له 946ع. څخه تر 1258 ع. پوري).کوم چې پر بغداد باندې د مغولو د تاړاك مهال دی .

_4عثماني زمانه يا د ځوړتيا او انحطاط مهال :

دغه زمانه له کال656س. څخه ترکال1220س. پوري رسيږي. (له 1258ع. څخه تر 1797ع. پوري) .

_5عبوري يا لنډ مهالي دوره : دغه زمانه په کال 1798ع. کي د ناپليون لخوا د مصرد نيولو څخه يا په کال 1801ع. کي په مصرکي د محمد علي پاشا له واکمن کېدوڅخه پېل کيږي. پرکال 1919ع. پای ته رسيږي .

_6اوسنۍ دوره : له کال 1920ع. څخه پېل سوې او تر اوسه روانه ده .

35ـ عربي نثر

عربي نثر تراسلام د مخه ډېر محدود وو. په دې پېرکې نثر چې مُسجع به وو، زیاتره په افسانو،کيسو او دکاهنانو په ويناووکي کارېدی.

قرآن کريم:

قرآن کريم د لوی څښتن ﷻهغه سپېڅلي کتاب دی،چې پرخپل وروستي پيغمبرحضرت محمد ﷺ يې د حضرت جبرئيل ؑپه ذريعه، د عربي ژبې په قريشي لهجه نازل کړی دی. دغه سپېڅلی کتاب په مکه مکرمه او مدينه منوره کي او د رسول ﷺ د ځينو سفرونو پرمهال نازل سوی دی. د قرآن کريم لومړني آيتونه، د سورت العلق لومړي پنځه آيتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې په کال 611 ع. کي په مکه مکرمه کي نازل سول، او د هغه وروستۍ سوره " النصر " ده چې د حجآ الوداع په مهال د ایام تشریق (د لوی اختر د ورځو) په منځ کي په منا کي نازله سوې ده. البته له مختلفو روایتونو څخه ځرګندیږي چې له دې وروسته ځیني نور آیتونه هم نازل سوي دي. چې ښایي د روایاتو د اختلاف پربنا د نساء د سورې وروستی آیت ﴿ یستفتونك قل الله یفتیکم فی الکلالآ ﴾ یا د البقره د سورې﴿ واتقوا یوماً ترجعون فیه ﴾ وي. د قرآن د مذهبي سپېڅلتیا او ارزښت څخه قطع نظرکه یوازي د ژبي او ادب له نقطهٔ نظره ورته وکتل سي نو جوتیږي چې دا لومړۍ صحیفه ده چې په عربي ژبه او ادب کي په کتا بي بڼه او په ډېر ښه اوډون ترتیب سوې ده. یمنیانو اوحِمٌیَریانو به بېله شکه خپلي ځیني کار نامې او مهم واقعات مرتب کړي وي. خو په کتابي بڼه د هغو د ترتیبولو ذکرنه دی موندل سوی. ټوله سترسترعالمان، مفکرین اوکره کتونکي پردې په یوه خوله دي چې قرآن کریم د خپل فصاحت او بلاغت، اعجاز او ژبي او بیان له مخي په عربي ادب کي ستر بدلون راووست. قرآن د عربي نثریو داسي منفرد او یواځنی ډول دی چې د یو ډول پېودلوجملو د اوډون د ډېرلوړ معیارد فني نثرله ګڼون څخه یې د بیان یو بې ساری اسلوب غوره کړی دی. ځکه نو چا تر اوسه د قرآن غوندي د بیان اسلوب نه دی رامنځته کړی او هرد سلیم عقل څښتن څوارلس سوه کاله د مخه د عربو غوندي له هره پلوه په ډېر وروسته پاته چاپیریال کي د دغسې بې ساری نثر چې څو ټوټي هم نه، بلکې(6666) آیته او ضخیم کتاب دی، نازلېدل په یقیني توګه د لوی څښتن له لوري بولي او بس. قرآن اود هغه د بیان اسلوب پر عربي ژبه او لغاتو ځانګړې اغېزه وکړه چې له دې امله هغې ته یوځانګړې سپېڅلتیا او درنښت او ارزښت ور په برخه سو. د قرآن کریم په برکت په عربي ژبه کي نوي علوم را منځته سول. لکه چې د هغه د تشریح او توضیح لپاره تفسیر پوهنه او د تفسیر اصول تدوین سول. د هغه د معناوو او مطالبو د ځرګندتیا لپاره د صرف او نحوي علوم او د بیان، بلاغت او بدیع علوم ایجاد سول. له هغه څخه د مسایلو د استنباط په غرض،د فقهي، فرائضو یا وراثت پوهي، دفقهي اصول او علم کلام او داسي نورځرګند سول .

دغه راز د قرآن د ښه لیکلو په غرض لیك پوهنه رامنځته سوه او د عربي لیکونو دونه نمونې راووتلې چې په هیڅ یوه بله ژبه کي نه موندل کیږي .

احادیث :

د رسول الله ﷺ خبرو،کړنو او تقریر ته حدیث وایي. (تقریر یو اصطلاحي لفظ دی چې مطلب یې دی، چې هغه مبارك څوك له کوم عمل یافعل څخه چې د ده په حضورکي یې ترسره کړی وي، نه وي منع کړی).

احادیث د عربي نثر یو بل داسي ښکلی ډول دی چې سارۍ یې د قرآن را وروسته د دې ژبي د نثرپه نورو ډولونوکي نه موندل کیږي. ټوله کره کتونکي او د ادب او لغت پوهان پردې متفق دي چې په عربي ژبه کي ترقرآن وروسته چې د رسول ﷺپه احادیثو کي د فصاحت، بلاغت ، ایجاز، اغېزمنتیا او د بیان د اسلوب له مخي کوم ښایست او زړه راکښون سته هغه د بل هیچا په خبرو کي نسته. د هغه مبارك احادیث له مهملو، لغوو او چتي خبرو څخه بېخي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاك دي. له احاديثوڅخه په عربي ژبه كي نوي علوم او فنون را ووتل؛ لكه چې علم حديث، اسماء الرجال، اسلامي تاريخ، د رسول ﷺسيرت او نور ډېر علوم د رسول ﷺد احاديثو په بركت

رامنځه سوي دي. پر عربي ژبه باندي د اسلام اغېزې: تراسلام وروسته د عربي ژبي په هكله يو ستر بدلون راغی، څكه د قريشو په لهجه د قرآګن د نازلېدو له امله نوري ټولي عربي لهجې په هغې كي ضم او مدغمي سوې او يوه عربي ژبه را منځته سوه چې د عربو او نورو ټولو مسلمانانو په يووالي او پيوستون كي يې ستر رول ولوباوه. د بې شمېرو اسلامي سترو عالمانو او ډول ډول علومو او فنونو په رامنځته كېدو سره، د اسلامي سترو فتوحاتو په پايله كي، د ستر او ځواكمن اسلامي دولت په ټينګېدو او د اسلام د معتقدينو او پلويانو په ډېرېدو سره دا ژبه يوه ستره، پياوړې، غني ديني او دولتي اسلامي ژبه وګرځېده .

ﷺعام فني نثر: د دې ټولو بدلونونو او ارزښتونو په رامنځته كېدو سره په عربوكي ډېرفني او ښكلی نثر دود سو، چې هم به اغېزمن وو او هم به يې د پوهي سره مرسته كول. په پيل كي دغه نثرډېرساده وو، چې له موضوع سره به يې مستقيم تماس نيوی. عبارت به يې لنډ او موجز وو او الفاظ به يې واضح وه. د دغه نثر(عام فني نثر) مهم اشكال رسالې، خطبې، روايتونه او تاريخي اخبار وه. بيا د ټولنيزي او پوهنيزي پرمختيا سره جوخت په دې نثركي هم پرمختيا راغله. په موضوعاتو او فنونوكي يې تنوع او تعدد رامنځته سو. معنا وي يې دقيقي سوې او په اسلوب او عبارت كي يې بدلون راغی. د دغه ډول عربي نثر لومړنی ستر ليكوال عبدالحميد الكاتب او عبدالله بن المقفع بلل سوي دي. بيا چې جاحظ راغی هغه ته يې نوره دونه پراختيا او شتمني ور وبخښله چې ښځي په دې هكله امام وګرځېد، او نورو يې پيروي وكړه. خو وروسته پردې نثر د لفظي ښايست، د معنا ګانو د دقت او د موضوعاتو د ژوروالي په حساب د بديعي محسنا تو د ډېرښت او اسراف ښكار طغيان وكړ. لكه چې دا نخښي د عربي ژبي د وروستيو ليكوالو په ليكنو اوكتابونوكي په څرګنده ليدل كيږي. حقيقت دا دی چې د دغه فني نثر ښكلا ان د ډېرو تاريخ پوهانو، مځكپوهانو، فقهاوو او فلاسفه وو په كتابونوكي هم په څرګنده ليدل كيږي .

36ـ عربي ليك

ډاكټر عبدالحليم ندوي وايي:" زرګونه كلونه وړاندي كله چې مصريان د تهذيب او تمدن، صنعت، حرفت او حكومت لوړو پوړيو ته ورسګېدل نو د زړه د خبروكولو او په ليكلې توګه د هغو د ادا كولو لپاره يې د نخښو يا ځانګړو نقشونو د جوړولو يوه ځانګړې طريقه ايجاد كړه چې په عام عرف كي (هيرو غليفي) ليك نخښي يا لرغونی رسم الخط ورته وايي. له دغه پخواني مصري ليك دود څخه عربي ليك نخښي راوتلي دي، په دې ډول چې له دغه مصري رسم الخط څخه فنيقي ليك راووتی. له هغه څخه آرامي او مسند ليك راووتی. مسند ليك چې د پيدا كېدوځای يې يمن دی بيا پرصفوي، ثمودي، لحيا ني اوحيري يا انباري ليكونو وويشل سو، چې د عربو د ټاپو وزمې په شمالي برخه كي صفوي، ثمودي او لحيا ني ليك دود سو او په جنوبي خوا كي يې حِمْيَري ليك دود سو. د تاريخ القويم موْ لف

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه محمد طاهرکردي او ډاکټرندوي وايي چې عربي ليك له يمن څخه د کنده او نبط د خلکو په واسطه د عراق حيره او انبارته رسېدلی، او بيا له دغو ځايونو څخه حجاز ته لېږدول سوی دی چې د اسلام تر راتلو پوري هلته دود وو او په حجازي ليك ونومول سوکوم چې د نسخ ليك بنسټ بلل کيږي. اما مکې مکرمې ته د دغه ليك د رسېدو په اړه ټول مؤرخين پردې متفق دي چې لومړی سړی چې دغه ليك يې په مکه کې رواج کړ، حرب بن اميه بن عبدشمس وو. حرب دغه ليك په ځينو سفرونوکي له بشر بن عبدالملك او عبدالله بن جدعان څخه زده کړی وو او دغو دوو تنو بيا ليك د حيره او انبار له خلکو زده کړې وو. د اسلام د مبارك دين په ظهور سره په دې ليك کې ستر سمون او بدلون راغی، او د هغه په خپرېدو او ښکلا کې يې ستر رول ولوباوه. اسلامي عالمانو د دې ليك تورو ته سترخدمت وکړ. د تجويد صرف او نحوي او ليك پوهني او ښکلو هنرونو پوهانو او هنر مندانو ټولو په پېړيو پېړيو د دې ليك د سمون، معياري توب، پراختيا، تنوع او ښکلا لپاره کار وکړ، چې په پايله کې يې همدغه اوسنی عربي داسي ښکلی ليك رامنځته سو چې نور نو د ښايست نه و رته جوړيږي .

37ـ عربي شعر

شعر په عربي ټاپو وزمه، په تېره په حجازکي ډېره اوږده سابقه لري. د نړۍ په ولسونوکي ښايي عرب هغه ولس وي چې د شعر او شاعرۍ ذوق د دوی په ختېه کي اخښل سوی وي .

د اسلام ترلمرختو ډېرد مخه دې ولس بدوي ژوند درلود او هرډول آزادي ورپه برخه وه. نه څوك پرحاکم وو او نه د حکومت د قيد و بند څه پروا وه. هره خوا چې ليدل کېدل پراخه صحرا وه. د ورځي ځلاند لمر د شپې سپينه سپوږمۍ او د ستورو سترګکونه، د سهار نسيم وو او د ماښام غروب او د هسك سرې کنګرې، او عربي شاعر په دې چاپيريال کي خپلي ننګېرني(احساسات)څرګندول، ځکه نو د دغه مهال شعرکه څه هم په جاهلي پېرکي وو ستايل کيږي او ښه شعر بلل سوی دی. د جاهلي شاعر په خپل قوم کي ډېر عزت کېدی، ځکه هغه د خپل قوم ژبه وه، د هغو له ننګونو او وياړونو څخه يې ننګه کول او د هغو د دښمنانو نيمګړتياوي به يې څرګندولې او غندلې. د دې درناوي بل لامل دا هم وو چې د دغه مهال شاعر د واکمن او شتمن دروازې ته نه درېدی او غوړه مالي يې نه ورته کول. د عربو سوداګر، ممتاز شاعران، وېناوال، د قبايلو مشران او مخور به هرکال کله چې حج ته تلل دکوچني اختر، او په بل روايت د ميانۍ (ذىالقعدې) په مياشت کي شل ورځي د عکاظ په مېله ځانکي راغونډېدل. (عکاظد نخله او طايف په منځ کي له مکې څخه درې منزله ليري يوکلی دی). په دغه ځانکي به له 540ع.کال څخه مېلې او د مالونو د پېراو پلور بازارونه جوړېدل. تراسلام وروسته هم په دغه ځای کي دا لړۍ روانه وه، څو په کال 129س. کي د ابوحمزه خارجي د لوټمار له بيري د تل لپاره پای ته ورسېدل. په دغه مېله کي به د شاعرۍ محفلونه جوړېدل او شاعرانو به خپل شعرونه پکښي ويل. د مشاعرې په پانکی به دکال د ډېري ښې قصيدې په هکله پرېکړه کېده او هغه به يې د قباطي په نامه د کتان پر يو ډول ټوکره د سروزرو په اوبو ليکل او د کعبې شريفي پر دېوال يا دروازه به يې ځړول چې دا به د هغې د ويونکي لپاره ډېر ستر وياړ وو. دغسي قصيدې يې " معلقات " (دکعبې پردېوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځړول سوي قصيدې) بللې او د اسلام تر راتګ پورې يې شمېر اووته ورسېدی. چې بيا د اسلام په پېرکې هغه د کعبې له دېوال څخه راکښته کړی سوې او وروسته د کتاب په بڼه د " سبع معلقات " په نامه خپرې سوې. عربي شعر د جاهليت له زمانې څخه د عباسي خلفاوو د دورې تر لومړيو پورې په خوله يو بل ته لېږدېدی. له دې امله دی چې د جاهلي دورې ډېر اشعار له منځه تللي او موږ ته يې ډېره لږ برخه رسېدلې ده، کومه چې د هغګې لرغونتوب تر اسلام د مخه تر 150 کلونو نه اوړي. دا هم د اسلام برکت وو چې د عربي ټولني دغه ارزښتونه يې سوچه او په ځانګړو ټولګو کي يې تدوين او غونډ کړه. د جاهلي دورې د شعر هغه مهمي ټولګي چې موږ ته رسېدلي دي په لاندي ډول دي :

_1المعلقات: دغه د ډېرو لرغونو عربي اشعارو ټولګه ده چې د جاهليت د مهال د اوو نامتو شاعرانو اووه اوږدې قصيدې حماد الراويه ـ چې په156 س. کال وفات سوی دی ـ پکښې راغونډې کړې دي .

_2المفضليات: دغه ټولګه د " كتاب الاختيارات " په نامه د مفضل الضبي لخوا ـ چې په کال 164س. کي وفات سوی دی ـ ترتيب سوې ده. خو وروسته وروسته د ده نامه ته په نسبت ورکولو سره په" المفضليات" مشهوره سوه. په دې ټولګه کي د 47 تنو جاهلي شاعرانو د 14 تنو المخضرمينو (هغو چې په جاهليت کي زېږېدلي او په اسلام کي يې ژوند کړی)او د شپږو تنو اسلامي شاعرانو ټولي (126) قصيدې اوډل سوي دي .

_3الاصمعيات: په دغه ټولګه کي نامتو اديب الاصمعي د 61 شاعرانو 72 قصيدې چې (1163) بيته کيږي راغونډې کړي دي .

38ـ اسلام او عربي شعر

لکه چې پوهيږو د اسلام مبارك دين د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چارو کي ژور او بنسټيز بدلونونه راوستل. په دې لړکي اسلام د جاهليت د زمانې شعر هم کره کړ، د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د مبارك دين د اصولو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. د مشرکينو د شاعرانو په هکله د قرآن کرريم نظر:و الشعرآء يتبعهم الغاون الم تر انهم في کل وادٍ يهيمون و انهم يقولون ما لا يفعلون

[الشعرآء: 224 _ 262] ژباړه : د مشرکينو په شاعرانو پسي غولېدلي او ورك لاري خلك ځي. آيا ته نه وينې چې هغوی په هره ناوه (هرلوري) کي سرګردانه دي او داسي خبري کوي چې عملي کوي يې نه او محمد داسي نه دی او د هغه حال هيڅ د شاعرانو حال ته ورته نه دی. د اسلام د اصولو سره د ناسم شعر په وړاندي د رسول برخورد: په صحيح مسلم کي روايت دی چې ابو سعيد خدري وايي چې موږ د رسول سره د مکې پرلار د عرج په سيمه کي ګرځېدو چې نابېره يو شاعرځرګند سو چې شعر يې وايه. نو رسول وويل چې:" دغه شيطان ونيسئ يا يې منع کړئ، ځکه تردې چې د يو چا نس له شعره ډك سي، دا ښه ده چې له نوونو ډك سي". وايي چې دغه شاعر داسي شعر وايه چې د رسول او د اسلام له نقطهْ نظره د اعتراض وړ وو. دغه راز له نورو احاديثو څخه څرګنديږي چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول ﷺ په شعر کي بې حیایي، فحش ویل، بد اخلاقي، په چټې خبرو سرګېدل، په تکلف مُسجع ویل، د دروغو ستاینې او بد ویل، مبالغې، بې عمله ویناوي، په ریا ښکلي ښکلي خبري کول او په هغو د خلکو غولول او له منځ لاری څخه تېرېدل او ډېري خبري کول، دا ټول په کلکه غندلي دي. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په هکله د قرآن نظر : لکه چي د مخه مو وویل اسلام عربي شعر له ناوړو اړخونوکره کړ او په اسلامي ارزښتونو یې وپسولی. په دې هکله قرآن کریم د جاهلي دورې د مشرکو شاعرانو ترغندلو وروسته داسي وفرمایلﷻ :الا الذین آمنوا و عملوا الصٰلحٰت و ذکروا الله کثیراً و انتصروا من بعد ما ظلموا و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون] ﴿ الشعرا: 227[

ژباړه: په استثنا د هغو شاعرانو چي ایمان یې راوړ، غوره عملونه یې وکړل او خدای ﷻیې ډېر یادکړاوکله چي ظلم پر وسو، نو یوازي یې غچ واخیست او ظالمانو ته به ډېر ژر معلومه سي چي دوی له څنګه برخلیك سره مخامخ کېږي. په دې آیت کي د شاعرانو له غندني څخه چي په مخکنیو آیتونوکي وسوه، هغه شاعران مستثنا کړای سوي دي چي څلور صفته ولري: لومړی دا چي مؤمنان وي. دوهم دا چي پخپل عملي ژوندانه کي صالحان وي، بد کاران، فاسقان او فاجران نه وي او له اخلاقي بندیزونو څخه آزادي غوره نه کړي. درېیم دا چي د خدای ﷻ ډېر یادوونکي وي. څلورم دا چي د شخصي اغراضو لپاره د هیچا سپکاوی و نه کړي، خو کله چي د ظالمانو په مقابل کي د حق د ملاتړ لپاره اړتیا پېښه سي نو بیا له ژبي څخه هغه کار واخلي چي یو مجاهد ې له وسلې څخه اخلي. په هر وخت کي مړ ژواندی اوسېدل او د ظلم په وړاندي د عاجزی عریضې وړاندي کول، د مومنانو خاصه نه ده. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په وړاندي د رسول ﷺ کړندود: د جاهلیت د زماني د شاعرانو هغه شعرونه چي فحش او هجو او داسي نوري ناوړې خبري به نه وې پکښېکي رسول ﷺ هم اورېدل او هم یې خوښوول، لکه چي په صحیح مسلم کي وایي چي عمرو بن الشرید له خپل پلار څخه روایت کوي چي هغه وویل : یوه ورځ د رسولﷺ ترشا سپور وم چي هغه مبارك راته وویل: " آیا د امیه بن ابي الصلت کوم شعردي په یاد دی ؟ ". ما ورته وویل: هو. هغه راته وویل چي: ویې وایه. ما د هغه یو شعر وواېه. بیا یې وویل نور وواېه. مایوبل شعر ورته وواېه. بیا یې وویل چي نور وواېه. بیا مې هغه ته د امیه سل شعرونه وویل. امیه یوشاعر وو چي پرکفر تېر سوی دی. خو څنګه چي یې د حکمت او نصیحت شعرونه ویلي وه، رسول ﷺ د هغه په هکله ویل: " آمن شعره وکفر قلبه ". یعني د امیه شعر د مسلمان دی خو زړه یې د کافر دی. خرګنده ده چي رسول ﷺشاعر نه وو؛ لکه چي لوی څښتن فرمایي : ﴿ و ما علمنٰه الشعرو ما ینبغي له ﴾ [یٰسن : 59] یعني نه مو حضرت محمد ﷺ ته شعر زده کړی دی او نه شاعري له ده سره ښایېږي .

خوکله کله یې د سلیمي طبعي په مقتضا بېله قصده موزون کلمات له خولې وتلي دي. لکه چي په بخاري او مسلم کي له جندب ﷺ څخه روایت دی چي په یوه غزا کي د رسول ﷺ ګوته وینې سوه، نو یې ګوتي ته وویل:

یعني ته داسي ګوته یې چي دغه ویني کېده دي د خدای ﷻپه لاره کي ولیدل، چي البته دا نه ضا ئع کېږي او اجر لري. او لکه چي پوهېږوکوم موزون کلمات چي د مو زونیت له ارادې پرته له خولې ووزي شعرنه بلل کېږي. همدا شان رسول ﷺ د نورو شعرونه او موزون کلمات هم د تمثیل په ډول ویلي دي. لکه چي رسول ﷺ د جاهلیت د زماني د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعر طرفه بن العبد د معلقي دا بيت ويلي دي: ستبدي لك الايام ما كنت جاهلا ويأ ْ تيك بالاخبار من لم تزود يعني اى هغه ځوكه چې د سفر توښه دي نه ده برابره كړې، ژر دى چې د مهال شپې او ورځي تا په هغو چې نه يې ورڅخه خبر، خبركړي. دغه راز مشكوآ د بخاري او مسلم په حواله له براء ﷺ څخه روايت كوي چې رسول ﷺ د خندق د غزا په ورځ خاوري وړلې.كله چې يې نس مبارك په دوړو سپېره سو، نو د عبدالله بن رواحه ﷺ دا رجز يې وايه: يعني په لوى ښتن لوړم چې كه د خداى لطف نه واى موږ به سمه لار نه واى موندلې. نه به مو خيرات وركولاى او نه به مو لمونځ كولاى، نو اى ښتنه موږ ته سوكالي را په برخه كړې. كه د دښمن سره مخامخ سو پښې مو ورته ټينګي كړې، ځكه چې دوى پرموږ تېرى كړى دى، ځو موږ له دينه څخه د اوښتلو په فتنه اخته كړي، خو موږ يې ګردسره نه منو. او " ابينا ابينا " به يې بياځلي (په تكرار) او په لوړآواز ويل. رجز هغو اشعارو ته وايي چې عربو به د جګړو په مهال ويل. دغه راز رجز د شعر له نولسو بحرونو څخه يو بحر هم دى. دغه شان رسول ﷺ شعر ستايلى او د هغه په هكله يې فرمايلي دي:" ان من البيان لسحراً ". رواه البخاري. يعني ځيني داسي ښې او غوره خبري او څرګندوني دي چې د زړونو په لاس راوړلوكي د سحرغوندي دي. بل ځاي رسول ﷺ فرمايي:" ان من الشعر حكمآ ". رواه البخاري. يعني ځيني شعرونه دپوهي اوحكمت متضمن دي او په شعركي ځيني داسي ګټوري خبري سته چې سړى له جهل اوكم عقلى څخه را ګرځوي. بل ځاى رسول ﷺ د مسلمانو شاعرانو په ستاينه كي وويل: " ان المؤمن يجاهد بسيفه و لسانه ". مشكوآ . يعني مسلمان په خپله توره او ژبه دواړو جهاد كوي. بي بي عائشه (رض) وايي چې د رسول ﷺ په مخكي د شعر يادونه وسوه. هغه وفرمايل: " هوكلام، فحسنه حسن و فبيحه قبيح ". مشكوآ. يعني شعر داسي خبري دي چې ښې يې ښې دي او بدي يې بدي. حسان بن ثابت د مدينې منورې د جاهليت او اسلام د وختو ستر او نامتو شاعردى، چې شپېته كاله په جاهليت او شپېته كاله په اسلام كي ژوندى وو، او د رسول ﷺستايونكي وو. رسول ﷺ د قريظه د پېښي په ورځ ورته وويل: " د مشركانو هجو ووايه، جبرائيل ﷺپه دې هكله ستا ملګرى دى". او همدغه راز به يې ورته ويل: " كافران چې په ماپسي څه وايي د هغو جواب ووايه". او فرمايله به يې : " اى خدايه ! د حسان د جبرائيل په واسطه ملاتړ وكړې. (متفق عليه). په بخاري كي له عائشې بي بي څخه روايت دى چې رسول ﷺ به په جومات كي حسان ته منبر ايښووى او هغه به پر منبر درېدى او د رسول ﷺپه هكله به يې وياړني ويلې. او رسول ﷺ به ويل چې:" خداى تعالي د حسان په روح القدس (جبرائيل) ملاتړكوي". د عربي شعر په وړاندي د صحابه وو كړنلاره:

كوم نظر چې رسول ﷺ د عربي شعر په باب درلود،كټ مټ نظر اصحاب كرامو هم درلود. هغو په خپل وار شعر او شاعرۍ ته زياته پاملرنه وكړه. لكه چې مشهور روايت دى چې حضرت عمر ﷺحضرت ابو موسىٰ اشعري ته وليكل چې خلكو ته د شعر زده كولو حكم وركړه، ځكه چې د شعر په بركت سړى په ښو اخلاقو روزل كيږي؛ د سمي رايي په ګېڼه سمباليږي او د انسابو په هكله علم ترلاسه كولاى سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز حضرت علي کرم الله وجهه او د هغه د اکا زوی عبدالله بن عباس به پر شاعری، صرف او نحوي او تاریخ او ریاضي باندي وینا وي او تقریرونه کول او ځینو نورو اصحابو به د قرائت د علم او د خطابت او لیکوالۍ د هنرونو په هکله درسونه ورکول. د شعر په هکله د اسلامي عالمانو نظریې :

علامه ابن عابدین شامي په ردالمحتارکي له شهاب خفاجي څخه نقل کوي او وایي چې د عربو بلغاء په شعر او وینا کي پر شپږو ډلو وېشلي دي:

1د جاهلیت شاعران کوم چې عاد، قحطان او مخضرمون دي. (مخضرمون هغو ته وایي چې په جاهلیت او اسلام دواړوکي یې ژوند کړی وي). 2 د اسلام شاعران ،

3مولدین، 4 محدثین، 5_ متاخرین، 6_ هغه چې له متاخرینو وروسته په اوسنی عصر پوري اړه لري. چې د لومړیو درو ډلو تلاښ د شعرد بلاغت او جزالت لپاره وو، او د دوی د شعرونو په هکله پوهه ترلاسه کول، د فقهاوو په نزد فرض کفایي ده. ځکه چې په دې سره د عربي ژبي د قواعدو په هکله پوهه ترلاسه کیږي، کومه چې په هغې سره، سړی د قرآن او نبوي سنت په معنا وو پوهیږي .

دغه راز علامه ابن عابدین وایي:" شعرد ځان کسب او پیشه ګرځول او په داسي ډول تل ترتله ویل چې سړی د خدای له ذکره او د شرعي علوموله زده کړي راوګرځوي مکروه دی، خو لږ ویل یې چې مطلب یې ځني د ښکلو او خوږو نکتو، لطایفو او تشبیها تو ځرګندول وي باك نه کوي،که څه هم د بارخو او قد او قامت په هکله وي. ځکه چې د بدیع عالمانو د دې مقصد لپاره د مولدینو او نورو دغسي اشعار د مثال او شاهد په توګه راوړي دي". او امام ابن الهمام په فتح القدیرکي وایي:" که په شعرکي د ټاکلي ژوندي هلك یا ښځي صفت، یا د شرابو داسي ستایل وي چې د سړي شوق پر راولي او یا پکښي د مسلمان او ذمي هجو وي، نو د داسي شعر ویل حرام دي ". خو په عالمګیري کي وایي:" په شعرکي د ټاکلي ژوندي هلك یا ښځي صفت او د فسق او شرابو يادول مکروه دي ". او امام غزالي (رح) د اسلامي تصوفو او اخلاقي نظره لا یعني خبري کول، فضول کلامي، په باطلو وینا وو سرکېدل، جدال او مِراء (چې د نورو د ویناوو د نواقصو په را سربېره کولو او پرهغو باندي په ایراد او اعتراض کولو سره طعن ویل او د ویونکي سپکول او تحقیرول او د خپل ځان د پوهي او لوړتیا ځرګندول دي)، په باطلو او بېله علمه خصومت، په تکلف او په سجع او تصنع خبري کول، فحش ویل، لعن و طعن ویل، حرام ساز اوحرام شعر ویل، ډېري ټوکي کول، مسخرې او پوسخند وهل، د خلکو پټ رازونه لڅول، په درواغو ژمني کول، د درواغوقول او لوړه، غیبت، چوغولي، دوه ژبي، مدح او د خطاوو له باریکیوڅخه غفلت، دا ټول د ژبي له آفاتو څخه بولي. چې د امام غزالي دې خبرو ته په پاملرنه کېدای سي وویل سي چې په شعرکي له دغو آفاتو څخه ژبه نه ساتل د اخلاقو مخالف کار دی. ځکه نو اوسنی عالم او فقیه دکتور وهبه الزحیلي په " الفقه السلامي و ادلته " کي غوټ حکم کوي چې شعر په اباحت او نه اباحت او کراهیت او استحباب کي د خبرو حکم لري چې ښه یې ښه او بد یې بد دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

39ـ په عربي شعر کي بدلونونه

په دې ډول د اسلام د مبارك دين په راتلو او خپرېدو سره عربي شعر د عربو له صحراوو څخه ښارونو ته راغی او د نوي اسلامي ژوند په غوښتنه نوي موضوعات پر ور زيات سول. کله چې د مهال په تېرېدو سره اسلامي امت پر بېلو بېلو ډلو اوګوندونو ووېشل سو، سياست هم په شعر ورګډ سو. دغه مهال عربي غزل هم بېل رنګ خپل کړ، چې په پايله کي دوه ډوله غزل رامنځته سوه: سپېڅلې غزل؛ چې ځانګېړني يې ساده والی، رښتينولي او پوختيا وه. او د ښاري او سوکاله ژوند غزل؛ چې ډېري ابتکاري معنا ګاني او ښکلي خيالونه يې ورزيات کړل او الفاظ يې ور سوچه کړل. بيا په عباسي پېرکي په شعرکي ډېر بدلون راغی چې په ځينو برخو کي ضعيف او په ځينوکي غښتلی سو، او داسي مطالب پکښې رامنځته سول چې پخوا نه وه، يا لږ ليدل کېدل او پردې سربېره يې په معنا، خيال او الفاظوکي هم بدلون راغی .

په دې پېرکي سياسي او حماسي شعر او سپېڅلې غزل بابېزسوه، او د مدحې او مرثيو اشعار قوي سول. دغه راز د دغه مهال په شعرکي د مدنيت او ودانوني ښکارندې توصيف سوې او د زهد، تصوف، فلسفې، ښووني اوکسيو اونورو نوو موضوعاتو شعرونه څرګند سول. د دغه مهال شاعرانو به کوښښ کاوه چې د قصيدې په اجزاووکي تناسب او په معناووکي ترتيب په پام کي ونيسي. دوی به خفيف اوزان غوره کول او واضح او لطيف الفاظ به يې کارول. او د شعر بياني او بديعي ښکلا ته به يې زيات پام اړاوه، چې په دې ډول عربي شعر په تدريج سره د ساده او روانو معناوو او خيالونو څخه معقدو، تکلفي اوله مبالغې ډکو معناوو، صنايعو، استعارو او تشبيهاتو ته ور واوښت.

40ـ عربي کره کتنه

عربي ادب او کره کتنه د جا هليت په پېر کي:

دکتورحميد رضاشايګان فر، په خپل کتاب " نقدادبی " کي وايي:" د عربو د جاهليت د پېرد شعر دکره کتني ډېر پخواني ځايونه د مدينې، مکې اوطايف د شاوخوا بازارونه وه ". ډاکټر نورالحسن نقوی په خپل کتاب ګ" فن تنقيد " کي وايي:" په عربوکي له ډېري پخوازمانې څخه ادبي کره کتنه ډېر ستر ارزښت لري ". دوی دواړه اوډاکټرعبدالحليم ندوی په تاريخ " عربی ادب " کي او نور پوهان د دې خبري د ثبوت لپاره وايي چې د عکاظ په مېله ځای کي به يې (کوم چې مخکي د عربي شعر ترسرليك لاندې خبري پر وسوې) يو پوه، د اعتماد وړ او د پاخه عمر شاعر، چې ټولو ته به منلی وو، د دريم ګړي يا " د مشاعرې دمير " په توګه

ټاکی . شاعرانو او هنرمندانو چې به خپل کوم هنري آثارلوستل،دغه دريم ګړي به ترکره کتني لاندې نيول او د هغو په هکله به يې پرېکړه کول. چې دا پرېکړه به ټولو ته د منلو وړ وه. د دې کره کتني په پايله کي به چې د چا قصيده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډېري ستايني او شاباسي ور وگرځېده، هغه به يې ـ لکه چې مخکي موهم وويل ـ په زرينوکرښو ليکل او دکعبې شريفي پردېوال يا دروازه به يې ځړول .

د عُکاظ په مېله کي به په دوديزه توگه د جاهلي پېرنامتو شاعر" النابغاَ الذبياني" د مشاعرو مير يادريم گرِی ټا کل کېدی. ده ته به يې د څرمني ځانگړې، سره خېمه درول اوهغه به په هغې کي په ډېر سترتوب اوعزت ناست وو. ادبپوهان وايي چې د عربو د دغه مهال کره کتنه په ځانگړې توگه ډېره متوازنه وه. دې کره کتني نه موضوع له پامه غورځول نه اسلوب. يعني اړينه وه چې په شعرکي چې کومه خبره کيږي بايد هم ارزښتناکه وي او هم يې د ويلو ډول زړه راکښونکی وي. عربي ادب او کره کتنه په اسلامي پېر کي: د اسلام مبارك دين د خپلي رڼا په خپرېدو او د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چاروکي د بدلونونو د راوستلو په ترڅ کي د جاهليت د زماني شعرهم ترکره کتني لاندي ونيو. د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د سپېڅلي دين د ارزښتونو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. په دې لړکي هم قرآن کريم، هم رسول اوهم صحابه وو په خپل خپل وار عربي شعرتر اسلامي کره کتني لاندي نيولی او د هغه په هکله يې ارزښتناکي څرگندوني اولارښووني کړي دي. چې په پايله کي عربي شعر د اسلام په ښکلې گېڼه سمبال او نور نوي موضوعات هم پرور زيات سول. دغه رازقرآن کريم د ختيزي، اسلامي ادبي کره کتني او د بلاغت او نورو ډېرو علومو د قواعدو په بنسټ اېښوولوکي هم پرېکړوني اغېزه درلودلې ده. عربي ادب او کره کتنه په اموي پېر کي: د اسلام په اموي پېرکي چې د شام خليفه گانو اود هغو نورو چارواکو شعر و شاعرۍ ته پام لاره، نو شعر او ادب زيات دود سو. چې له دې امله کره کتني ته هم بشپړتيا ور په برخه سوه . په دې دوره کي هم د ادبي کره کتني خوري وري نخښي ترسترگوکيږي، لکه چې يزيد بن معاويه پردې سربېره چې د شعر ديوان يې درلود پخپله هم شعرترکره کتني لاندي نيوی. عبدالملك بن مروان هم ادبي اوکره کتنيزه قريحه درلوده. هشام بن عبدالملك او وليد بن يزيد بن عبدالملك هم شعرونه ترکره کتني لاندي نيول. دغه مهال په حجاز او عراق کي شاعرانو او نورو د يو بل ويناوي ترکره کتني لاندي نيولې،لکه چې عمر بن ابي ربيعه او کُثَيِر، يو د بل پر شعرونوکره کتني کولې. د دې دورې له کره کتونکو څخه بل هم ابن ابي عتيق دی چې د حضرت ابوبکرصديق لمسی کيږي . دغه راز د دې دورې په ادبي کره کتونکوکي د حسين بن علي لور " سکينې" نوم هم يادوي او د ادب په کتابونوکي يې د هغې دکره کتنيزو رايو او ملاحظو يادونه هم کړې ده) .1(

عربي ادب او کره کتنه په عبا سي پېرکي:

د اسلام د عباسي پېر په رار سېدو سره د عربو په ژوندکي يو ډول اوښتون راغی. چې د هغه سره د شاعرۍ رنگ هم بدل سو. او علومو او هنرونو ته د قدر په سترگو د کتلو او د هغو د خپرېدو، په تېره عربو ته د ژباړي له لاري د يوناني پوهنو د رسېدو په پايله کي دکره کتني ذوق نور هم د عربو سره مونده سو. او له دې سره سم په عگربي ادب کي بنستيزه کره کتنه پيل سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوعمرو بن العلاء، حمادالراویه ، مفضل ضبي، خلیل بن احمد، خلف احمر، ابوعبیده او اصمعي د دغه پېړد شعرد پخوانیوکره کتونکو څخه شمېرل سوي دي. چې له هغو څخه مفضل ضبي، خلیل بن احمد او اصمعي لیکلي آثار هم پرې ایښي دي. دغه رازکوموکره کتونکوچې دکرکتني اصول وضع کړل او عربي ادب یې دکره کتني پر محك وڅېړه اوځینو یې په دې هکله کتابونه لیکلي دي، په هغوکي د یادوني وړ نومونه دي د: محمد بن سلام الجُمَحي، ابن قتیبه دینوري، عبدالله بن المعتز، قدامه بن جعفر، ابن رشیق قیرواني، ابن خلدون، جاحظ، ابوهلال عسکري، عبدالقاهرجرجاني، محمد بن یزید المبرد، احمد بن یحیٰی ثعلب، ابومنصور ثعالبي، محمد بن احمد العبیدي، حسن بن بشر آمدي، ضیاءالدین بن الاثیراونور. د عربي کره کتني پر پېل او پر مختیا چې غور و کړو، نو دې پایلي ته رسیږو چې

(1)د یادوني وړ ده چې دغه خبرابوالفرج اصفهاني په" الاغاني" کي، دکتور عبدالحسین زرین کوب په " آشنایې با نقد ادبي" کي او نورو ډېرو، کړې ده، خو علي محمد علي دُ خَیل د" سکینه" رسالې لیکوونکی یې ردوي او نه یې مني .

د لرغوني عربي شاعرۍ آره پانګه د قصیدو په بڼه ده. د دغو قصیدو نرۍ ډېره پراخه ده اوپه هغوکي د عربو بشپړ ژوند انځورسوی دی. اولکه چې پوهیږو دغو قصیدو تلپاتي ژوند ګټلی دی. البته کوم شي چې دغه قصیدې تلپاتي کړي دي، هغه دعربو سپېڅلی کره کتنیزشعور دی. د عامو خلکو په مخکي د مقابلې له مخې د څېړني اوکره کتني هنر او عمل لکه څنګه چې په عربوکي وده او پرمختیا ورکړه سوې ده، د هغه سا رۍ په نړۍ وال ادب کي لږ ترسترګوکیږي.

د عربي ادب او کره کتني د ځوړتیا او انحطاط پېر:

ترابن اثیر وروسته ترډېري مودې د عربي کره کتني او ادب په تاریخ کي کومه ځلانده څېره څرګنده نه سوه. په تېره څنګه چې د مغولو د تاړاك په پایله کي بغداد سقوط وکړ عربي واکمني ګردسره ړنګه سوه. او د دې سره علوم او ادبیات د ستر ناورین سره مخامخ سول. په دې پېرکي نه کوم سترشاعراو لیکوال پیدا سو نه کوم کره کتونکی. ځینو لیکوالو چې د ادب او ادیبانو په هکله څه لیکلي د هغو په تالیفونوکي دکره کتني په باب زیات څه نه ترسترګوکیږي. صلاح الدین صفدي (په764س.کال مړ) کره کتني ته دونه پام نه دی اړولی، خو بیاهم په دې هکله په خپلو هممهالوکي یوه نادره استثناګ وه. دغه راز ابوالعباس قلقشندي

(په823س. کال مړ) هم په خپل کتاب ګ" صبح الاعشٰی في صناعآ الانشاګء " کي ځیني کره کتنیز ټکي ځای کړي دي.

دغه ځوړتیا د عثماني واکمنانو په پېرکي خپلي وروستۍ کچي ته ورسېده. په دې پیرکي شهاب الدین خفاجي (په 1069س.کال مړ)، تاشکبري زاده (په968س.کال مړ)، د ادب اوکره کتني په برخه کي د یادوني وړ دي. دغه راز

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوسف بديعي (په1073س.كال مړ) دخپل مهال ستر اديب وو، چې د متنبي او ابوتمام په هكله يې دوه په زړه پوري كره كتنيزكتابونه ليكلي دي.

د عربو د بيا و ېښتيا پړل: د ديارلسمي سپوږميزي پېړۍ په لومړيوكي د عربي هيوادونو او ولسونو په احوالوكي لړلړ بدلونونه رامنځته سول. مصرد ناپليون د يرغل په پايله كي اود محمدعلي الباني اود هغه د ځاى ناستو په پيركي د اروپايي فرهنګ او تمدن سره آشنا سو. په تونس او الجزايركي د عربو او فرانسويانو ترمنځ د سولي او جګړې اړيكي رامنځته سوې. شام، لبنان اوعراق د عثماني واكمنۍ د بې واكۍ له امله د اروپاد تمدن او سياست سره مخامخ سول. دې حال احوال پر عربي ادب اغېزه وښندل، په تېره اروپايي فرهنګ او تمدن د عربو په وړاندي د فرهنګ او تمدن په هكله نوي ورونه پرانيستل. ځينو شاعرانو او ليكوالانو د نوو وطني او ټولنيزو مضامينو ليكلوته مخه كړه . دې چارو ورو ورو په عربي ادب كي نوي بدلونونه رامنځته كړل چې په كره كتنه كي يې هم انعكاس وموند. په لبنان كي بطرس البستاني او احمد فارس الشدياق په خپلو ليكنوكي د اروپايي كره كتني كړندود خپل كړ، د لبنان له اديبانو څخه شيخ ناصف يازجي لغوي كره كتني ته پام واړاوه . نامتو ليكوال، مؤرخ اوڅېړونكي جرجي زيدان هم مهم او په زړه پوري كتابونه وليكل او په " الهلا ل " مجله كي يې خپل كره كتنيز، علمي، دقيق او معتدل ذوق څرګند كړ . په دې دوره كي د شام او مصر له اديبانو څخه ځوتنه نور هم چې كره كتنيز ذوق يې لاره كېداى سي چې ياد سي. خو دكره كتني وروستى، بشپړ او بنسټيز نهضت له لويه سره د مصر د ځو تنو وروستيو او اوسمهالو ليكوالو او اديبانو د هلوځلو پيبره ده. چې په دې هكله يې ځانګړې پاملرنه كړې او ارزښتناك آثاريي ليكلي دي. له دې ليكوالو اوكره كتونكوڅخه دي : ابراهيم مازني، عباس محمود العقاد، محمدحسين هيكل بګ، احمد امين او طه حسين اونور .

41ـ عربي شعر او ټولنه

عربي شاعرانو او اديبانو د جاهليت له دورې څخه تر نننې نوي ادبي نهضت پوري ستر شعري او ادبي ايجادات په ميراث پرې ايښي دي. د دوى د شعرفكر، لغت ، عبارت او لفظ روڼ ، د خيال او جمال تصويرونه، ښكلي او معنا وي يې دقيقي دي. چې د شاعرانو له عواطفو او افكارو او د خلكو د ژوندانه او چاپيريال څخه نماينده ګي كوي. د دې ترڅنګ د عربي شعر يوه برخه په تېره په عباسي پېركي په ټولنه كي د حاكمو او شتمنو ډلګيو نماينده وه چې د دغو ډلګيو د لوستونكو او اورېدونكو ذوقونو ته به يې جواب وايه او د دوي هيلي او غوښتني به يې منعكسولې او د دوى د خيالي او رشتيانيو لويانو ستاينې به يې كولې .

البته دا ښكارندې ټولنيز لاملونه لري، چې ډېر مهم يې د واكمنو او د دوى د مرستندويو سوداګرو او مځكوالو د لړكيو په لاسونو كي د واك او شتو تمركز، د وګړو د سترو ډلو بې وزلي او د شتمنو او واكمنانو د ستاينې په بيه د شاعرانو د ښه ژوند څخه د هغو نه خبرېدل دي. چې دا ښكارنده په ټولو پخوانيو ټولنوكي څرګنده وه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دې سره سره عربي شعر ان په عباسي دوره کې هم ټوله د دروغجنو ستاینو شعر نه وو. رشتیا دا ده چې ډېرو ولسي شاعرانو د خلکو د احوالو سره تماس نیولی، د دوی د ستونزو او دردونو شاعران وه. او د ولس فکر، ژوند او غوښتني به یې په خپلو اشعارو کې منعکسولې چې د دې حقیقت ډېر ښه ساری په اسلامي فتوحاتو او صلیبي جګړو او نورو کې بېخي ډېر موندل کیږي .

42ـ د عربي ادب اغېزې د ختیز پرآدابو باندې

د عربي ادب شعر، نثر اوکیسو د موضوعاتو، معنا وو او اسالیبو، شعري اوزانو، د لغاتو د مفردا تو او فصاحب او بلاغت له مخې د ختیزو ولسونو پرآدابو باندې اغېزه ښندلې ده. د پښتو، فارسي، ترکي او نورو هغو ختیزو ژبو پر وده او تطور باندې چې د عربي اسلامي ثقافت په چاپیریال کې، یا هغه ته نژدې رامنځته سوي دي. د عربي ادب اغېزې په څرګنده ښکاري .

دغه راز د ختیزو ولسونو فرهنګیانو عربي ژبه زده کړه او خپل تالیفونه یې په ولیکل چې له دوی څخه د عربي اسلامي ثقافت په بېلو بېلو برخو کې بې شمېره نابغه شخصیتونه راڅرګند سول. د اسلام د مبارك دین په رڼا کې پښتو او دري آداب د عربي ادب ترڅنګ د اسلامي آدابو په څېر راڅرګند سول او وغوړېده. پښتو او دري ژبو ادیبانو اوپوهانو په پښتو او دري ژبو په عربي توروکتابونه ولیکل او ډېر الفاظ یې له عربي ژبې څخه خپلو ژبو ته ولېږدول .

دغه راز ډېرو پښتنو او دري ژبو شاعرانو، د عربي شعرڅخه وزنونه، لغات او قافیې اقتباس کړې او په خپلو ژبو یې پرخپلو شعرونو او لیکنو تطبیق کړې. په تېره پر دري نثر باندې د عربي اغېزې ډېرې ښکاري. خو په قرآني آیتونو، احادیثو، متلونو او عربي شعرونو استدلال او استشهاد په دواړو پښتو او دري ژبوکې ډېرکیږي. د پښتو او فارسي ژبو ادیبانو په خپلو شعري او نثري تخلیقا توکې د عربي بدیع او بلاغت قواعد هم پلي کړي او عربي اصطلاحات یې ډېر اخیستي دي .

دغسي پر ترکي او کردي ادب هم کومې خبرې چې د پښتو او دري په هکله وسوې، تر ډېره حده صدق کوي. د دغو ژبو آداب هم په مستقیمه توګه یا د فارسي ادب له لارې، په غیر مستقیمه توګه د عربي ژبې څخه اغېزمن سوي دي. د هندوپاك ادب هم په ډېره ژوره توګه د اسلامي ادب تراغېزې لاندې راغلی دی. په هندي او پاکستاني مسلمانانوکې ډېر ستر ستر لیکوالان راڅرګند سول، چې په عربي ژبه یې ډېر کتابونه ولیکل؛ چې زیاتره یې پر دیني، لغوي او تاریخي مسایلو راګرځي. پردې سربېره د عربي او فارسي ثقافت تراغېزو لاندې نوې ژبه د اردو ژبې په نامه رامنځته سوه، چې ډېر موضوعات او معنا ګانې یې له عربي ادب څخه اخیستي دي .

43ـ د عربي ادب اغېزې پرلوېدیزو آدابو باندې عربي ادب د هغو ولسي سندرو، بدلو اوکیسو له لارې کومې چې د خلکو په منځ کې مشهورې وې او په خوله یې یو بل ته لېږدولې پرلوېدیزشعر باندې ستره اغېزه ښندلې ده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسپانیې اوهغې ته د نژدې اروپايي ملکونو لکه فرانسې او ایټالیې د نصراني امراوو په ماڼیو کې د اندلس د سندر غاړو سندرو ته ډېره پاملرنه کېده. په یوولسمو او دوولسمو میلادي پېړیوکي په اروپا کې یوه ډله بدل بول شاعرا ن راڅرګند سول، چې سندرې او نغمې به يې د باجې سره یوځای غږولې. دغو شاعرانو ته په "طروبادور" وویل سول. طرو بادور د عربي له "طرب" څخه اخیستل سوې کلمه ده. دا ځکه چې عربي رنګ د دغو شاعرانو په شعرکې ډېر ښکاره وو. دغه ډول ډېري عربي کیسې هم په اروپايي ژبو و ژباړل سوې؛ لکه چې لومړی " کلیله و دمنه " په دیارلسمه میلادي پېړۍ کې په اسپانوي او لاتیني اوبیا په نورو

ژبو و ژباړل سوه. له دې امله دی چې د عربي کیسو اغېزې د ایټالوي لیکوال پوکاچو د " دیکامیرون " په کیسو کې په څرګنده ترسترګو کیږي. دغه رازد ادب تاریخ لیکونکو دابي العلاء المعري د " رسالآ الغفران" اغېزې د ایټالوي شاعر دانته په " الهي کومیډي " کې هم جوتي کړي دي .

په اوولسمه عېسوي پېړۍ کې عربي ادب ته د لوېدیزو ادیبانو پاملرنه زښته زیاته سوه چې د ادب تاریخ لیکونکو لخوا د دې ګ پاملرني اسباب د اروپا پراختیا، د رومانتیکي غورځنګ رامنځته کېدل اود ختیزو پوها نو د غورځنګ منظم کېدل ښوول سوي دي. دغه مهال د حي بن یقظان کیسه په لاتیني ژبه وژباړل سوه اود یو زر و یوې شپې (الف لیلاَ ولیلاَ) کیسه په 1704ع. کال کې د لومړي ځل لپاره په فرانسوي و ژباړل سوه، چې بېخي ژر په اروپا کې خپره سوه او په ډېرو نورو اروپايي ژبو هم واړول سوه .

44ـ د مکې د اوسنیو لیکوالانو او شاعرانو په هکله

د مکې د یوه لیکوال څرګندوني

د مکې مکرمې د تاریخ (تاریخ القویم) لیکوال علامه محمد طاهرکردي (1321 _ 1400س.) په خپل کتاب کې د مکې مکرمې د اوسنیو لیکوالو او شاعرانو په هکله څه څرګندوني لري چې موږ يې غټ غټ ټکي را اخلو :

علامه کردي په دې عقیده دی چې څنګه چې شاعران په هره لوره، ژوره کې سرګردانه او ادیبان په هره برخه کې لیکني کوي، نو دوی په خپل فصاحت او بلاغت اوحسن اسلوب کولای سي چې د خلکو لارښوونه وکړي. ده په خپل تاریخ کې د (160) تنو په شا و خوا کې د اسلامي عالمانو، لیکوالانو، شاعرانو او ادیبانو اود هغو د تالیفاتو په هکله څرګندوني کړي او عقیده څرګندوي چې:" که ادیبان د شعر او ادب او لیکوالۍ خدمت ته وزګار سي، نو به په رشتیا چې ستر تخلیقات رامنځته کړي. خو له بده مرغه چې هغو د ژوندانه پېټي پر اوږو اخیستي او په نورو دندو او کارونو بوخت دي". دی زیاتوي :" زه باور لرم چې زموږ په مهال د شعر او ادب صنعت د بشپړتیا تر وروستي پړاوه رسېدلای سي. ځکه چې زموږ سره اوس د پوهي سرچینې او اداني ډېري دي. خو موږ داسې ډېر ادیبان او فاضلان لرو چې د حیا او ضعف له امله په ورځپاڼو او مجلوکې د خپلو لیکنو خپرولو ته زړه نه ښه کوي. ځکه دوی ګومان کوي چې که د دوی کومه لیکنه خپره سي د اعتراضونو اوکره کتنو هدف به وګرځي، چې د دوی دا نظر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درست او غوره نه دی. ځکه د آس په سپرلي کي هغه مهال مهارت تر لاسه کيږي. او سړي هغه وخت آس سپور باله سي، چې څو واره له آسه ولويږي. نو ځوانو ليکوالو او شاعرانو ته په کار ده چې علم او ادب او نورو ښو چارو ته په مېړانه او زړه ورتيا ور ودانګي؛ لکه چې پخوا لا يوه شاعر ويلي دي : يعني چې د خلکو د خبرو پر واکوي له غمه به مري. او زړه ور او مېړه سړی به په خوند خوند وژغورل سي. دی مشرو او فاضلو اديبانو ته سپارښتنه کوي چې د ادب بڼ ته د نوو ورننوتلو ځوانانو

سره په مينه او نرمښت چلند وکړي. له ځينو خطا وو څخه يې سترګي پټي کړي او د تُندو او مرچکي کره کتنو په غشويې زړونه ور زخمي نه کړي، څو د هغو قلمونه د ادب او ليکوالۍ په هنرکي ښه غښتلي سي او د ويښتيا، پاڅېدني او شجاعت اروا وده پکښي وکړي. او که داسي وسي د شعر او ادب بازار به ښه تود سي". دغه راز علامه کردي د " تاريخ القويم " په يوه بله برخه کي اديبانو او شاعرانو ته څه توصيې کړي او وايي:" علم بېله عمله او بېله عقله څرګند خسران دی او اديب بېله ادبه او شاعر بېله شعوره وبال د ځان دی. عالم ښايي په علم پسوللی وي او د جاهل کارونه و نه کړي. اديب ښايي په ادب ښايسته وي او بې ادبه نه وي. شاعر ښايي د شعور او احساس څښتن وي او د بې احساسوخلکو غوندي بې خبره نه وي. او د دوی له علم او پوهي څخه بايد خلکو ته ګټه ورسيږي". (اروا دي ښاد وي).

45ـ روغتيايي خدمتونه

پيرغلام دستګير نامي په تاريخ مکه معظمه کي چې په 1346س.کال يې ليکلی دی په مکه مکرمه کي د " خاصکيه " په نامه د يوه ستر روغتون يادونه کوي، چې لګښت يې عثماني سلطان سليمان قانوني ورکاوه. دغه راز هغه وايي چې څلور ډسپنسرۍ (واړه روغتونونه) هم هلته د ناروغانو درملنه کوي چې دوه يې د مسعٰی سره، يو په جياد محله کي، او يو بل ځای دی. چې دغه څلورم يې ببخي د عطار د يوه معمولي دکان غوندي دی. د مصر په خانقا کي هم يو روغتون وو، چې کلنی لګښت يې اووه سوه مصري پونډه کېدی. علامه کردي په تاريخ القويم کي وايي چې په مکه مکرمه کي د عثماني ترکانو او شريف حسين په وختوکي يو روغتون په اجياد کي او بل په " المدعاء " نومي ځای کي د " القبا ن " په نامه فعال وه چې په دواړوکي پنځه تنه ډاکټران د ناروغانو په درملنه او دارو درملو ورکولو بوخت وه. دغه مهال هلته يوازي يو درملتون د " حسنين " په نامه موجود وو. په دغه پيرکي يوناني طبابت ډېر دود وو، ځکه نو هلته د يوناني درملو دکانونه پرانيستي وه چې ځينو مسلمانو، هندي طبيبانو د طبيعي بوټو څخه جوړ سوي درمل پکښي پلورل. وروسته چې د مکې ودانۍ او وګړي ډېر سول سعودي حکومت ډېر ډاکټران له نورو ملکونو ور وغوښتل، ډېر روغتونونه او درملتونونه پرانيستل سول. او ډېر سعودي ډاکټران په بهرکي وروزل سول. اوس په سعودي عربستان کي، د يوې احصائيې له مخي هرو (297) تنو ته د روغتون يو کټ او (720) تنو ته يو ډاکټر رسيږي. (په افغانستان کي هرو[1730] کسانو ته د روغتون يو کټ او [585]کسانو ته يو ډاکټر رسيږي. او په پاکستان کي هرو [2064] کسانو ته د روغتون يو کټ او[4000]کسانو ته يو ډاکټر رسيږي). د سعودي د عامي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتیا وزارت هرکال منظم پلانونه وضع او پلي کوي څو د حاجیانو د روغتیا ساتني په هکله ورخدمتونه ترسره کړي. په 1412س. (1992ع.)کال کي حاجیا نو ته د روغتیایي خدمتونو د وړاندي کولو لپاره (22) روغتونونه د (5363) کټونو په درلودلو سره او(137) روغتیایي اساسي مرکزونه په مکه مکرمه ، عرفات، منا، مزدلفه، د مدینې پرلویه لار او په مدینه کي په کار بوخت وه. د حج په مهال لس زره تنه ډاکټران، ټکنیشنان، روغتیاپالان (نرسان) او په روغتیایي ارشوکي نور بوخت کسان د حاجیانو روغتیا ساتني ته ګومارل کیږي. دغه راز د تودوښي له امله د جولې وهلو حاجیانو د درملني لپاره د سعودي د عامي روغتیا وزارت په اړوندو روغتونونوکي (105) روغتیایي ډلي هم په کار بوختي دي. پر دې سر بېره د لومړنیو روغتیایي مرستو (6) مرکزونه په مکه، عرفات، منا او مدینه منوره کي د جولې وهلو حاجیانو سره روغتیایي مرستي کوي، چې هر مرکز (140) کټه او اووه متخصص ډاکټران او نور پرسونل لري. څوکاله د مخه د سعودي د عامي روغتیا وزارت د لندن د ټراپیکل ډیزیزکالج په مرسته د کټ غوندي یوه داسي آله جوړه کړه چې د جولې وهلي ناروغ په علاج کولوکي کارول کیږي. وروسته یې دغه آله د نوي لوړي ټکنالوژۍ سره سمه نوره هم بشپړه کړه.

پردې سر بېره د سعودي د " ملي ګارډ " او"ګ دفاع او هوایي چلند وزارت " هم د حاجیانو لپاره ثابت او ګرځنده روغتونونه لري چې ناروغان ورپا ګوري، ورپا درمل ورکوي او ورپا یې عملیات کوي. او د نا ورو پېښو (ایمرجنسي) په مهال د پوځ هلیکوپټرونه چې د دغسې پېښو لپاره تیار ولاړ وي، ناروغ سمدستي د جدې پوځي روغتون یا د طایف د شهزاده منصور پوځي روغتون ته رسوي .

46ـ سعودي سره میاشت

څنګه چې حاجیان او نور خلك په پخوا وختوکي د علاج او روغتون ته د رسېدلو په لار کي د زیاتو ستونزو سره مخامخ کېدل، نو ځینو نېك چارو، د لومړنیو مرستو او روغتیایي خدمتونو د ملي ټولني جوړلو ته لاس واچاوه. او په 1354س. کال کي د " جمعیآ الاسعاف الخیري " (د روغتیایي مرستو خیریه ټولنه)، جوړه سوه، چې حاجیانو او نورو ته یې روغتیایي او نور خدمتونه وړاندي کول. د 1383س.کال د امامانو د میاشتي پر (16) د دې لپاره چې دغه ټولنه وکولای سي ښه او هر اړخیز خدمتونه ترسره کړي هغې ته د "جمیعآ الهلال الاحمر" (د سري میاشتي د ټولني) نوم ورکړه سو، چې په 1963ع.کال کي یې د نړۍ وال سره صلیب د سازمان غړیتوب هم ترلاسه کړ. په دې ډول دې ټولني ته دولت هم ډېره پاملرنه وکړه اوپه همهغه 1383س. کال کي یې یو میلیون ریاله تخصیص ورته ورکړ. دغه ټولنه د ریاض پر مرکزي دفتر سر بېره د سعودي په سترو ښارونوکي دفترونه او د روغتیایي مرستو مرکزونه لري. حاجیانو ته د خدمت په لړکي په 1412س.کال کي دغي ټولني (250) روغتیایي مرکزونه درلوده چې له هغو څخه (141) یې ګرځنده وه او د (428) امبولانسونو او (15899) تنو کارکوونکو په درلودلو سره یې خدمت کاوه.

47ـ قرنطین ځایونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"Quarantine"(کورنتینا یا قرنطینه یا قرنطین) هغه ټاکلې موده ده چې په هغې کې مسافر یا د وبا وهلي سیمي ناروغان یا په وبا ککړ سوي وګړي یا مالونه یا بېړۍ له نورو څخه بېل ساتل کیږي، څو ناروغي خپره نه سي. (د یوې انګرېزي ــ فارسي ډکشنرۍ په خوله دغه موده څلوېښت ورځې ده). وایي چې قرنطین له لویه سره فرانسوي لغت دی. کله چې د فنیسیا فرنګیانو ولیدل چې وباوي د ختیز او د افریقې په شمال کې د المغرب څخه اروپا ته ننوزي نو د لومړی ځل لپاره یې په1348ع. کال کي مامورین وټاکل، څو هغه بېړۍ چې له بهر څخه د دوی د هیواد پولو ته له دغه لوري رسېږي وپلټي او په دې پسې په 1403ع.کال کي

د ادریاتیك په یوه وړه ټاپوکي لومړی روغتیایي قرنطین ځای، د لازاریټ (Lazarette) په نامه پرانیستل سو چې بیا یې د مهالونو په تېرېدو پراختیا ومونده . څنګه چې مکې مکرمې ته هرکال د حج او عمرې د ادا کولو لپاره په لکونو وګړي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه ور درومي نو د وبا یې او نورو ساري ناروغیو د خپرېدو د مخنیوي او له دغسي ناروغیو څخه د سعودي د اوسېدونکو او حاجیانو د ژغورني لپاره دې چاري

ته هم پام واړاول سو. د ترکانو په وختوکي د قرنطین روغتیایي عملیات د اړتیا په مهال د جدې ساحل ته نژدې په دووکوچنیو ټاپوګانوکي ترسره کېدل. له دغو قرنطین ځایونو څخه تر 1911ع.کال د مخه کار اخیستل کیدی. خو وروسته د روغتیایي علومو د پرمختګ له برکته دغو ځایونو ته اړتیا نه لیدل کېدل. خوکله چې په 1947ع.کال کي په مصرکي کولرا څرګنده سوه، دغه قرنطین ځایونه بیا له مصرڅخه د راتلونکو مسافرو د تر قرنطین لاندي نیولو لپاره وکارول سول. سعودي حکومت وغوښتل چې په 1926ع.کال کي چې په پاریس کي د نړۍ د دولتونو لخوا په دې هکله کوم روغتیایي تړون لاسلیك سوی وو، د هغه ځیني مادې دي له منځه یووړل سي او ځیني دي هم تعدیل کړای سي. ځکه چې د فني شرایطو سره سمون نه خوري. له دې امله له بهرڅګخه پلاوی راغی او د جدې دغه قرنطین ځایونه یې له نژدې وکتل او نظریې ورکړچې که دغه ځایونه پراخه سي او سمون پکښې راسي د حاجیانو د راتلو په مهال د قرنطین خدمتونو ته په بشپړه توګه بسنه کوي. نو هغه وو چې سعودي حکومت د دغو قرنطین ځایونود پراختیا او بشپړتیا کارونه ترسره کړه. اما د یوه بل قرنطین ځای لخوابه چې په " کمران " ټاپوکي وو، د هغو حاجیانو بېړۍ د روغتیایي نظره پلټل کېدې، چې د جنوب له لوري به جدې ته رسېدلې. خو څنګه چې سعودي حکومت دغه کار ته د جدې په مینا نومې ځای کي خپل چارواکي وټاکل، نو په 1951ع. کي یې د کمران د ټاپو قرنطین ځای لغوکړ. د جدې د قرنطین ځای (150) ودانۍ په نژدې (229000) مربع متره مځکه کي په داسي ځای کي جوړ سوی چې د اوسېدو له سیمي څخه ډېر لیري دی. د دغه ځای ټولي ودانۍ په برېښنا رڼا سوي او اداري دفترونه، د ټیلیفون منځی (سنټرال)، د موټرانوګاراجونه، باغچه، د ترکانۍ کارځای (ورکشاپ)، حمامونه، د چښنګ اوبه، پخلنځي، تشنابونه او نور ټول لازم تجهیزات لري. پردې سر برېره په دغه قرنطین ځای کي د روغتیایي روزني (ټرینینګ) ښوونځی، د قرنطین ځي د اړتیاوړ یخي جوړولو فابریکه، عام روغتون، درملتون، د ډاکټرانو او نورو کورونه او داسي نور لوازمات ټول جوړ سوي دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

48ـ د سعودي پيسې

د اسلام له پيل څخه د پيسو تاريخ:

ځيني وايي چې د رسول ﷺ په زمانه کي د فارس، روم، يمن او المغرب درهمونه او دينارونه چلېدل چې د فارس او روم پر درهمو به د هغو ځايونود پاچهانو تصويرونه وه. خو څنګه چې په کتابونوکي د هغو د وزنونو په هکله ډول ډول خبري سوي دي، دقيق وزنونه يې نسي ويل کېداى .

اسلامي سکه (درهمونه او دينارونه) د لومړی ځل لپاره د عبدالملك بن مروان په پېړکي په 75س.کال کي ووهل (ضرب) سوه. خو جرجي زيدان د مصر په تاريخ کي وايي چې د راشده خلفاوو په وخت کي د مسو ساده سکه ضرب سوې وه او د سپينو زرو سکه د خليفه عبدالملك په وختو کي راووتل. ځيني وايي چې په اسلامي پېړکي د لومړي ځل لپاره د حضرت علي (ك) په وختو کي درهم ضرب سو، چې بيا حضرت معاويه ؓ او حضرت عبدالله ابن الزبير ؓ درهمونه او دينارونه را و ايستل .

په تاريخ القويم کي وايي چې په 1276س.کال کي جواد نومي يوه ايراني د سپينو زرو يوه عربي سکه چې په 40 س.کال کي په بصره کي ضرب سوې وه " دارالسعادت " ته وړې وه چې پر يوه مخ يې په کوفي ليك ليکلي وه: " الله الصمد لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفواً احد ". او چار چاپېره يې ليکلي وه : " محمد رسول الله ارسله بالهدٰی و دين الحق ليظهره على الدين كله ولوكره المشركون ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " لااله الا الله وحده لا شريك له ". او پر شاو خوا يې ليکلي وه : " ضرب هٰذا الدرهم بالبصراً سناَ اربعين ".

په يوه بل کتاب کي وايي چې : " حضرت عمر ؓ د اړتيا له مخي پاڼي او څرمني د نقودو په توګه استعمالولې. په هرصورت په تاريخ القويم او تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلاميه کي د راشده خلفاوو، امويانو، عباسيانو، فاطميانو، سلجوقيانو او صلاح الدين ايوبي د وختو د درهمونو او دينارونو تصويرونه خپاره سوي دي .

د حجاز د پيسو تاريخ :

په 827س.کال کي چې شريف علي بن عنان په مصرکي وو، د مصر واکمن " برسباي " هغه د مکې والي وټاکی. نو هغه وو چې شريف علي د لومړي ځل لپاره له مصر څخه مکې ته د پيسو د ضرب مطبعه راوړه. په يوه بل روايت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

كي وايي چې په 1100س.كال كي د مكې شريف احمد بن غالب ته احوال ورغی چې ځيني خلك په كورونو كي دراهمونه جوړوي، نو هغه د دوی د كورونو د نړولو حكم وكړ؛ له مكې يې وايستل او د سكو جوړولو وسايل يې ځني ضبط كړه. پر مكه مكرمه باندي د عثمانيانو د واك په موده كي عثماني پيسې چلېدلې. بيا چې په 1334س.كال كي د عثمانيانو واك پر مكه پای ته ورسېدی. هلته په همدغه كال د شريف حسين سكه راووتل. بيا چې په 1343س.كال كي د ملك عبدالعزيز واك پرحجاز ټينګ سو، په همدغه كال د نيم قرش او د قرش د څلورمي برخي سكه راووتل. د نيم قرش پر يوه خوا ليكلي وه: " نصف قرش ضرب في ام القرٰی " (ام القرٰی يعني مكه مكرمه) او پر بله خوا يې ليكلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمن الفيصل سناً 1334 " بيا په 1344س.كال كي د يوه قرش نكلي سكه را ووتل چې پر يوه مخ يې ليكلي وه: " قرش واحد 1344 ". او پر بل مخ يې ليكلي وه : " عبدالعزيز السعود ملك الحجازو سلطان نجد ". نيم قرش او د قرش څلورمه هم په دغه ډول ورسره راووتل. په 1346س. كي د سپينو زرو ريال را و وتی چې د هغه د لومړي مخ په منځ كي ليكلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود " او پر شا و خوايې ليكلي وه : " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها ". البته پردغه مخ د سعودي رسمي نښان هم ضرب سوی وو او پر بل مخ يې ليكلي وه:

"ضرب في مكاَ المكرماَ سناَ 1346گ ". او پر شاو خوايې د (1) پر عدد سربېره ليكلي وه: "ريال عربی سعودی واحد " او ښي او كيڼي خوا ته يې د خرماو ني رسم سوي وې. په 1370س.كال كي د لومړي ځل لپاره د سرو زرو جنيه (پونډ يا دينار) راووتی چې د لومړي مخ پر منځ يې د سعودي د رسمي شعار سره ليكلي وه:" عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود ". اوچارچاپيره يې ليكلي وه:" ملك المملكاَ العربياَ السعودياَ ". او د بل مخ پرمنځ يې ليكلي وه:" ضرب في مكاَ المكرماَ سنه 1370 ". او شاو خوا يې د (1) پر عدد سربېره ليكلي وه : "جنياَ عربی سعودی". او ښي او كيڼي خوا ته يې د خرماوني رسم سوي وې. د جنيه په هكله د ديوبند د دارالعلوم د استاد مولانا وحيد الزمان كيرانوي په" القاموس الجديد" كي ليكلي دي: "جنياَ انكليزي: د سرو زرو انګريزي ګني، اشرفي. جنياَ انكليزي، د پاڼي (كاغذي ورقي) پونډ". خو علامه طاهركردي وايي:" د (جنياَ) كلمه عربي نه ده او معنايې ديناردی او زموږد مهال په اصطلاح د سرو زرو ياكاغذي پيسو ته جنيه وايي. د جنيه نوم د افريقا د څنډو د يوه هيواد ګينيا د نامه څخه اخيستل سوی دی. په كال 1588 ع.كي يوه انګريزي تجارتي شركت د دغه هيواد په محصولاتوكي د هغه دكانونو سره زرهم د انګريزانو ملك ته ولېږل. انګريز حكومت له هغو څخه سكه ضرب كړه او د ګينيا په نامه يې ونومول . بيا چې په كال 1817 ع. كي انګريزي لېره را ووتل. ګينيا ناچله سوه . د سعودي عربستان د لسو ريالو كاغذي نوټونه د لومړي ځل لپاره په كال 1372س.كي راووتل. پردې نوټ باندي د " نائب رئيس مجلس الاداراَ الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله السليمان " او" المحافظ المسترجورج بلاور" او" نائب المحافظ راسم الخالدي" لاسليكونه سته او پرنورو عربي او انګريزي ليكونوعلاوه داكرښي هم پرچاپ سوي دي: دس ريال، عشراَ ريالات، ده ريال، سقولاَ ريال.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال د سعودي عربستان کاغذي پیسې د 1_ 5_ 10 _ 50 او100 ریالو نوټونه دي. یو ریال سل هلا یا شل قرشه کیږي او فلزي پیسې (توري) یا ما تي هم لري .

49ـ د مکې مکرمې د خلکوکالي اوچلتار

مشهور سیاح ابن بطوطه په کال726 س.کې د مکې مکرمې د خلکو دکالو په هکله وایي: " د مکې خلك ډېر ښه کالي اغوندي. سپین لباس یې ډېر خوښ دی، رانجه، عطر او مسواك هم ډېر استعمالوي."

ابراهم رفعت پاشا په کال 1327 س. کې د مکې د اوسېدونکو دکالو اغوستلو دود داسي بیانوي: " د مکې خلك په کالو او خوړوکي له زیاتي مبالغې کاراخلي. دکالو زرغونه، سره، ګلابي او ژړ رنګونه ډېرخوښوي. په کورونوکي د ښکلا او سینګار ډېر بیي شیان ډېرساتي. ښځې چې بازارونو ته وزي نو د پنډ ټوکره داسي بوغره اغوندي چې د سترګو پر برابر دوه واړه سوري لري او د دې سره، زیاتره ژړ رنګه بوټونه په پښوکوي ."

نن مهال د مکې زیاتره نارینه داسي سپین اوږده کمیسونه اغوندي چې تربجلکو پوري یې رسیږي ګګ دغوکمیسونوته توپ وایي ـ تردې کمیسونو لاندي نېکرونه اغوندي اوبوټونه، هوایي یا نورچمپلونه په پښوکوي. ښځې هم اوږده کمیسونه (توپ) او کوتنې اغوندي او پوړني پرسرکوي. د دوبکالي زیاتره رنګه او ډېر بیي وي. او نارینه او ښځې جرابي هم په پښوکوي. بازار یا حرم ته چې ځي د پخوا په شان توري بوغرې اغوندي، چې یو ډول د نوي طرز نری نقاب پرمخ اچوي. البته بایدیاده کړو چې د مکې ښځې ډېري بازارونو ته نه وزي او د بازار سودا نارینه کوي .

څنګه چې په مکه مکرمه کي ساړه نسته د دغه ځای د خلکو د ژمي او دوبي جامې تقریباً یو شانته وي. مکیان ډېر پاك خوره دي،کالي، بستر، لوښګي،کورونه او هرڅه ډېر پاك ساتي. پخوا به د حجاز خلکو یو بېل ډول لنګوټې تړلې چې چا به په خپله نه سوای تړلای او بېل خلك به وه چې په ځانګړو بازارونوکي به یې دغه کارکاوه. دغه لنګوټې به شل ګزه، سپین نازك ټوکر وو. بل ډول عادي دوه ګزه لنګوټې وې چې هرچا به په خپله تړلې. بیا په 1350 س. کې یا یو کال ترهغه د مخه ملك عبدالعزیز بن عبدالرحمان آل سعود امر وکړچې د دولت ټول چارواکي دي یو ډول چوخه (المَشْلَح) اغوندي او پرسردي دستمال اچوي اوچلتار دي پرتړي. چې چلتار ته " عقال " وایي. له دغي نېټې څخه په ټول سعودي کي دغه لباس دود سو او د لنګوټو تړل له منځه ولاړل. لنګوټه تقریباً د ټولو اسلامي هیوادونو خلکو په تېره عالمانو او طالبانو تړل او اوس یې هم

په ډېرو ملکونوکي تړي، خو د دې ترڅنګ یې ځیني نوري خولۍ اوخولۍ یالنګوټې غوندي نورهم د عقال،کوفیه، طربوش، طاقیه، شُطفه او داسي نورو په نومونو له ډېر پخواڅخه پرسرکول او تړل او تراوسه یې لا هم په ډېرو ملکونوکي استعمالوي. اوس اوس په مکه او نور سعودي کي زیات شمېر لوستي ځوانان ـ لکه د نورو ډېرو اسلامي هیوادو غوندي ـ لڅ سرهم ګرځي. خو خپل د سر وربښتان پر وخت او داسي جوړوي چې بد ونه ایسي. ښه پاك یې ساتي، د وربښتانو په ځانګړو غوړویا کریمونو یې غوړوي او بږمونځوي یې. داسي نه لکه زموږ ببرسري اوبې سواده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موډکيان چې الف په ځکرکي نه لري، نه د سر ورېښتان سم اوپر وخت اصلاح کوي او نه يې غوړوي او ږمونځوي.
چې په دې ډول يې له سره څخه د وحشيانوکوډل جوړه کړې وي .

50ـ د مکې مکرمې حج ښوونکي

هغه کسان چې په مکه مکرمه کي د حاجيانو سره د حج په چارو او د حج د مناسکو په ادا کولوکي مرسته کوي " مطوفين " يې بولي او په مدينه منوره کي چې کوم کسان د حاجيانو سره مرسته کوي هغو ته " الادلاء " وايي، چې موږ يې په عامه توګه د حج معلمان (حج ښوونکي) بولو. په ډېرو پخوا وختونوکي نه حج ښوونکي وه او نه د حج ښووني فيس. خو په کال 760س. کي چې د مصر پاچا قايتباى حج وکړ، هغه احساس کړه چې د حاجيانو د خدمت، هوسايي اولارښووني لپاره د ښو او نېك چارو وګړو ټاکلو ته د معلمينو په توګه اړتيا سته. نو هغه وو چې د دغه پاچا د دغي هيلي له مخي د مکې شريف ابونمي څو پوهان او د تقوا خاوندان دې چاري ته وټاکل او د خداى د کور د مېلمنو خدمت ته يې وګومارل. چې داکار په راوروسته مهالونوکي عام او دود سو او پاى يې د مهالونو په تېرېدو سره دادى د يوې پېښې بڼه غوره کړې ده

د استاد احمد السباعي د ګګ" تاريخ مکه " کتاب څرګندېږي چې په کال 1205س. کي د مکې امير شريف غالب (رح) او همداراز په کال 1318س.کي د مکې بل اميرشريف عون (رح) مکې ته د ورتلونکو حاجيانو د هيوادونو د معلمۍ چاري پر بېلو بېلو سيمو سره وېشلې او معلم ته يې پرحاجي باندي له دې درکه اجوره وټاکل او شريف عون به د دغو سيمو د معلمۍ حقوق پرمعلمانو پلورل، چې په دې ډول به د حاجي څخه د معلم د ټاکلو په هکله پوښتنه نه کېده اوهغه به اړوو چې د هغه معلم معلمي ومني چې د ده د هيواد د معلمۍ حقوق يې رانيولي وه. د ابراهيم رفعت پاشا د "مرآآ الحرمين " او د علامه محمد طاهر کردي د " تاريخ القويم " له مطالعې څخه ښکاري چې دغسي کړنه تر شريف عون وروسته د مکې نورو اميرانو هم کول.د 1385س.کال د لومړۍ خور پر دوولسمه د مکې مکرمې په " الندوه " جريده کي د سعودي عربستان د پاچا ملك فيصل د 1385س.کال د دريمي خور د نهمي نېټې د (12) لمبرفرمان متن، خپور سو، چې د هغه له مخي حاجي ته د معلم په ټاکلو کي مطلقه آزادي ورکړه سوې وه او پکښې څرګنده سوې وه چې له هر يوه حاجي څخه به مکه مکرمه کي د مطوف د خدماتو اجوره پنځوس رياله. په جده کي د وکيل د خدماتو اجوره اووه رياله.په مکه کي د زمزمي (د زمزم د اوبو رسوونکي) د خدماتو اجوره دري رياله او دېرش هلله. له الوتکي او اورګاډي څخه د حاجي او د هغه د سامانو د ورلو او راوړلو اجوره شپږ رياله او د الوتکي لګښت اووه رياله اوياهلله. په مدينه منوره کي د هغه حاجي د لارښووني اجوره چې زيارت کوي،لس رياله. جمله (84) رياله اخيستل کيږي. چې ښايي پرهمدې اساس به وو چې څوکلونه د مخه به له د غو معلمانو څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینوکسانو افغانستان ته د خپلو نومونوکارتونه او ان خپل لیکلي او چاپ کړي د حج د مناسکو کتابونه رالېږل، او حاجیانو به دلته یا په لاره کي د یو بل په مشوره خپل معلمان ټاکل. ځینو نورو ګاونډیو هیوادوته به هم خپله معلمان او یا د دوي وکیلان راتلل او د حاجیانو سره به یې د ډول ډول خدمتونو ژمني کولې، خو بیا به یې هلته نه ترسره کولې. له لویه سره معمول داسي وو چې په جده کي به یې د پاسپورټ دکتلو په مهال د معلم د نامه پوښتنه کول. نو حاجي چې به د هر معلم نوم ور ته واخیستی، هغه به یې معلم وبلل سو. بیا به معلمانو د مکې مکرمې دروازې ته نژدې د حاجیانو هرکلی کاوه، خو اوس دا دود نه دی پاته. د افغانستان د وخت د اوقافو د عالي اداري اړوند د " اوقافو " مجلې د 1356ل. کال د تلي، لړم اولندۍ د میاشتو د ګڼې په 59 مخ کي "د حاجیانو په باب دسعودي عربستان مقررات" ترسرلیك لاندي لیکل سوي دي:" په مکه معظمه کښي د معلمینو اوپه جده کښي د معلمینو د نمایندګانو او د حمالانو او دلیل یعني په مدینه منوره کښي د معلمینو د پاره (294) ریاله حق الزحمه ده ". بل ځای لیکي :" له دې امله چې د حاجیانو معلم او دلیل د سعودي عربستان د هیئت له خوا ټاکل کیږي، حاجي ته په کاردي چه د خپلي کورنۍ او عایلې شمېر چه له ده سره په دغه سفر کښي ملګري دي د حاجیانو د توزیع هیئت ته ور معرفي کړي. همدارنګه ښځي حاجیاني باید خپل محارم د توزیع هیئت ته ور وپېژني تر څو د هغو سره یوځای د یوه معلم ترلارښودني اوکنترول لاندي وي. له دې څخه څرګندیږي چې دغه مهال د سعودي هیواد لخوا د افغانستان حاجیان د معلمانو بېلو بېلو ډلو ته ور پېژندل کېدل، یعني لکه اوس غونډي د افغانستان حجاج د یوه مطوف په دفتر پوري نه وه تړلي او د معلم د ټاکلو واك هم د دوی په لاس نه وو .

اوسمهال سعودي حکومت د دې خدمت او څه نورو خدمتونو له درکه د هر حاجي څخه ډېري پیسې اخلي او زیات شمېر معلمانو ته د دولت لخوا د دې کار رسمي اجازه ورکول سوې. نړۍ یې پرڅو برخو وېشلې او هر معلم ته یې له هغو څخه د ځینو برخو د حاجیانو د خدمت چاري سپارلي دي. چې هغو بیا د دې کارو لپاره ستر ستر دفترونه پرانیستي او زیات شمېر وسایل اوکارکوونکي یې په کار اچولي دي .

زموږ ځیني خلك چې حج ته ځي داسي فکرکوي چې هلته حج ښوونکي (معلمان) موږ ته د حج د مناسکو د اداینې په هکله معلوما ت راکوي. خو نن سبا خبره داسي نه ده؛ بلکې حج ښوونکي زیاتره د خپلو وکیلانو او نوروکسانو په واسطه په مکه او مدینه کي د حاجیانو د اوسېدو د ځایونو او خیمو د ټاکلو او برابرولو، د پاسپورټ د ساتلو، له جدې څخه مکې او له مکې څخه منا، عرفات ، مزدلفې، بیا بیرته مکې او بیا مدینې منورې ته د حاجیانو د رسولو د وسایطو د برابرولو او داسي نورو په هکله خدمات ترسره کوي چې په دې چاروکي ځیني حج ښوونکي څه بې پروا یې هم کوي. لکه چې په 1421س. کال کي یې زموږ د افغانستان په حاجیانو د ذي الحجې په اوومه ورځ احرامونه وتړل او د ذی الحجې د اتمي ورځې په مخکي شپه یې منا شریفي ته ورسولو. او بیا یې له منا شریفي څخه د سهار ترلمانځه د مخه د شپې زیات شمېرحاجیان عرفات ته بوتلل. په داسي حال کي چې سنت طریقه داسي ده چې حاجي د " یوم الترویې" یعني د ذي الحجې د اتمي د سهار لمونځ په مکه شریفه کي وکړي، بیا تر لمرختلو وروسته منا شریفي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ولاړ سي او د اتمي ورځي د ماپښين، مازديګر، ماښام او ماخستن لمونځونه او د نهمي ورځي د سهار لمونځ په منا کي وکړي. بيا ترلمرختلو وروسته، کله چي لمرد منا د ثبير پر غره ولېدل سي، عرفات ته ولاړ سي.

51ـ په مکه مکرمه کې د جمعې لمونځ

د اسلام په لومړيوکي په مکه مکرمه کي د پنځو لمونځونو جماعت او د جمعې لمونځ

نه سول کېدلاى. له دې امله هلته تريو ويشتوکالو پوري د جمعې لمونځ و نه سو. خو په مدينه منوره کي ډېر د مخه د جمعې د لمانځه ادا کېدل پيل سوي وه. کله چې د هجرت په اتم کال رسول ﷺ عتاب بن اسيد ؓ د مکې په امارت وټاکى چې هغه يا هبيره بن سهل يا معاذ بن جبل د لومړي ځل لپاره په مکه مکرمه کي د جمعې لمونځ په جماعت ورکړ.که څه هم د مهالونو په تېرېدو سره د مکې اوسېدونکي زياتېدل، خو بيا هم خلګ د جمعې د لمانځه د ادا کولو لپاره مسجد الحرام ته حاضرېدل. دا چاره د اتم سپوږميز کال څخه تر 1375س. کال پوري همدغسي ترسره کېدل. بيا کله چې د ښار وګړي ښېخي ډېر او ودانۍ يې تر ډېرو ليرو ځايونو پوري پراخه سوې، نو په مسجد الحرام کي د جمعې لمونځ د مکې د ليرو سيمو وګړو ته ستونزمن او ان ښېخي نا ممکن سو. د دې ترځنګ د مکې په شاو خواکي نوي جوماتونه هم يو په بل پسي ودان سول. لکه چې تر 1375س. (1955 ع.)کال پوري په مکه کي (150) جوماتونه رامنځته سول. د دې سره سره د مسجد الحرام د پراختيا او تعمير د پلان د پلي کېدوکار هم تر لاس لاندي ونيول سو. د دې حالاتو او اړتيا وو له مخي سعودي حکومت د مکې په بېګلو بېلو جوماتونوکي د جمعې د لمانځه د ادا کولو اجازه ورکړه چې تردې اعلان وروسته د سعودي د اوقافود اداري د څرګندونو سره سم په کال1384س. (1964 ع.) کي د مکې په (15) جوماتونوکي د جمعې لمونځ ادا کېدى.

52ـ د مکې مکرمې جوماتونه

په مکه مکرمه او د هغې په شاو خوا کي پخواني او نوي جوماتونه خورا ډېر دي چې موږ يې د څو پخوانيو جوماتونو يادونه د الف بې په ترتيب کوو :

ابراهيم جومات :

دغه جومات د ابي قبيس غره پر سر په لومړۍ هجري پيړۍ کي جوړ سوى دى. امام ازرقي (رح) دغه جومات ابراهيم القبيسي ته منسوب بللي دي،کوم چې د دغه غره پر سراوسېدي. دغه جومات چې د علامه کردي په قول يوه هندي جوړکړى دى، د تاريخ په اوږدوکي څو ځلي تجديد بنا او ترميم سوى دى .

اجابه جومات :

دغه جومات د مکې له لوري د منا په لار کي ښي اړخ ته په " ثنياًَ اذا خر" نومي ځاى

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې واقع دی. زموږ ستر پیغمبر ﷺ د دغه جومات پرځای لمونځ کړی دی. دغه جومات په کال 720س. کې ودان سوی او څو ځلې نړېدلی او تجدید بنا او ترمیم سوی دی .

تنعیم جومات :

د دغه جومات ښي لوري ته چې کوم غر پروت دی هغه ته " نعیم " وایي. د هغه کیڼ لوري ته چې کوم غر واقع دی، هغه ته " ناعم " وایي او د د غو غرو په منځ کې ناوې ته

"نعمان " وایي. له دې امله د دغه جومات سیمې ته " تنعیم " وایي . په کال 10 س. کې چې رسول ﷺ حج ته تشریف وړی وو، بي بي عایشه (رض) هم ورسره وه. هغې د حج مناسك ادا کړه، خو د ښځینه میاشتنۍ ناروغۍ له امله يې طواف او سعی و نه کړای سول. کله چې له ناروغۍ ووتل، رسول ﷺ د عمرې راوړلو لپاره د هغې د ورور عبدالرحمان ﷺسره تنعیم ته چې مکې مکرمې ته ترحرم د باندې تر ټولو نژدې سیمه ده ولیږل. هلته هغې د احرام نیت وکړ او عمره يې راوړل. البته د دې د غه عمره ترحج وروسته وه او له دې امله دغه جومات ته مسجد عایشه هم وایي .

ابن حیثم وایي: کله چې ما عطا بن ابي رباح، مجاهد ، عبدالله بن کثیر الداري او ډېر نور ولیدل چې د روژې د میاشتې په (27) شپه د تنعیم څخه عمره ادا کوي نو ما هم ټوله عمر خپل معمول وګرځاوه، چې هرکال په دغه شپه له تنعیم څخه عمره ادا کړم، خو چې بوډا سوم دا کار را څخه پاته سو. پردغه ځای باندې د لومړي ځل لپاره محمد بن علي شافعي جومات ودان کړ او بیا نورو ډېر ښکلې جوړکړ. بیا په کال 619س. کې ملك مسعود. په کال 1011 س. کې سلطان محمود عثماني او بیا ځینو نورو تجدید بناء کړی او ترمیم کړی او په اوس وختونو کې سعودي واکمنو ډېر ستر او ښکلی جوړکړی او د هغه په خوا کې يې د اوداسه او غسل ډېرښه ځایونه جوړ کړي دي .

د جعرانې جومات :

رسول ﷺله دغه ځایه د عمرې احرام تړلی دی. بیا د قریشو یوه سړي پردغه ځای دغه جومات جوړکړ. دغه جومات ته يې د امام ازرقی په وختوکې " مسجداقصٰی " ویل. وایي چې له جعرانې څخه درو سوو نبیانو د عمرې احرام تړلی دی. هلته یو څا دی چې رسول ﷺ په خپله د هغه په کارولوکې برخه اخیستې او بیا يې د هغه اوبه چښلي دي او نورو ته يې هم ورکړي دي. د دغه څا اوبه ډېرې رڼې او خوږې دي. دغه ځای د قریشو یوې ښځې ته منسوب دی کومه چې نوم يې رایطه وو او د کعب نومي لور او د اسد بن عبدالعزٰی مېرمن وه او لقب يې" جعرانه " وو. د جعرانې جومات په کال 1263س.کې د هند د حیدر آباد د سالارالملك مېرمنې له سره ترمیم او جوړ کړی دی .

جن جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کې حجو ن ته مخامخ په سوق المعلٰی یا غزه کې پروت دی. د امام ازرقي په وختوکې يې دغه جومات مسجد الحرس باله. او مسجد جن يې له دې امله بولي چې په دغه ځای کې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېرانان د رسول حضور ته ورغلي وه او ايمان يې پر راوړى وو. اما په بل روايت كي وايي چې رسول د دغه جومات پرځاى عبدالله بن مسعود كښېنولى وو او د هغه چار چاپېر يې كرښه راگرځولې وه څو د پېرانانو له اغېزې وژغورل سي. بيا خلكو پر دغه ځاى جومات جوړكړ او په دغه نامه يې ونوماوه. دغه جومات په كال 1012س. كي د جدې والي ابراهيم بيگ له سره جوړكړ او بيا په كال 1363س.كي ترميم سوى دى. په دغه مسجد كي د قل او حي … سوره تر اخره پوري نازله سوې ده .

د خالد بن الوليد جومات :

علامه محمد طاهر كردي وايي چې دغه جومات په هغه ځاى كي جوړ سوى دى چې د مكې د فتحي په ورځ خالد بن الوليد خپل بيرغ پر درولى وو دغه جومات اوس هم د مكې څخه د تنعيم پرلار ښي اړخ ته د " حاراَ الباب " ترڅنگ ودان دى كوم چې په كال 1280س.كي حسن افندي نومي جوړكړ او بيا په دغه كال يوه هندي پراخه كړ. دغه مسجد په كال 1376س. كي د سعودي د مكې د عامه اوقافو اداري په ډېره ښكلې بڼه جوړكړ، چې كار يې په كال 1377س.كي بشپړ سو .

خيف جومات :

دغه جومات په منا كي تر ټولو ستر او مشهور جومات دى. د دې جومات په فضايلوكي د رسول ډېري ويناوي روايت سوي دي. امام ازرقي (رح) وايي چې په دې جومات كي اويا تنو او په بل روايت پنځه اويا تنو انبياوو لمونځونه كړي دي. امام ازرقي په اخبار مكه كي او د عربي لغاتو د قاموس ليكوال په خپل كتاب " الوصل والمنٰى في بيان فضل منٰى " كي په جيد سند روايت كوي چې ابو هريره به ويل: كه چيري زه په مكه كي اوسېدلاى، زه به هره شنبې خيف جومات ته تلاى او لمونځ به مې پكښې كولاى.

په دغه جومات كي زموږ سترنبي لمونځ كړي او زموږ ځينو ديني مشرانو هم توصيه كړې چې ترڅوكېداى سي حاجيان دي په دغه جومات كي لمونځ كوي. خو افسوس چې زموږ مسلمانانو ترمنځ كركي ترديې پولي رسېدلي چې ډېرحاجيان په دغه ستر متبرك جومات كي پرلمانځه د منا د خيمو لمونځونوته ترجيح وركوي .

دغه مسجد په كال 241 س.كي مكې ته د جعفر المتوكل على الله د لېږل سوي بنا اسحق بن سلمه لخوا له سره جوړ سوى. بيا په كال 256س. كي د المعتمد احمد بن متوكل په وختوكي ترميم سوى. په كال 559س.كي وزير محمد بن علي جواد اصفهاني. بيا د خليفه ناصرعباسي مور. بيا د يمن واكمن ملك مظفر. بيا په كال 674 س. كي د يمن بل واكمن منصور عمر بن علي، په كال720س.كي د دمشق يوه سوداگراحمد بن عمر ابن المرجاني،په كال820س.كي شيخ علي بغدادي، په كال853س.كي ملك ظاهرجقمق، په كال 874س.كي ملك اشرف قايتباى، په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال1072س.کي سلطان محمد قزلار آغا او په کال 1092س.کي د سلطان محمد خان عثماني په حکم سليمان آغا نومي ترميم کړ او اوس مهال سعودي حکومت په کال 1396س.کي په بشپړه، پراخه عصري او ښکلې توګه جوړکړېدی .

ذي طوٰی جومات :

رسول ﷺ چې به کله د عمرې يا حج لپاره مکې مکرمې ته تی، نو په ذي طوٰی نومي ځانګي چې اوس " زاهر " ورته وايي تم کېدی. شپه به يې تېروله او د سهار تر لمانځه وروسته به يې مکې مکرمې ته تشريف وړی. حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ به هم دغسې کول. دغه راز رسول ﷺ د مکې د نيولو لپاره هم خپل پوځونه په دغه ځای کې تم اوسره ووېشل. څه موده وروسته يوې بختوري مېرمنې زبيدې بازج په دغه ځای کې جومات جوړکړ .

الرايه جومات :

د دغه جومات پرځای رسول الله ﷺ د مکې د فتحې په ورځ خپله جنډه رپولې وه او د جبير بن مطعم بن عدي ځا ته نژدې يې لمونځ کړي وو، ځکه نو دغه جومات ته مسجد الرايه يعني د بيرغ؛ رپې يا جنډې جومات وايي. دغه جومات چې عبيدالله بن عباس بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس جوړکړی د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کې له مکې څخه معلٰی ته د تلونکي ښي لاس ته د " زاويآ الرفاعي " مخامخ د زبيدې د چينې د ولې په خوا کې په " جودريه " نومي ځای کې واقع دی. دغه مسجد په کال 640س. کې مستعصم عباسي، په کال 801 س.کي اميرقطلبك حسامي، په کال 898 س.کي ابوالعباس مشهور په ابي شامه، په کال 1000 س.کي سلطان محمد خان عثماني، ترميم کړی او بيا په کال 1361س.کي د ملك عبدالعزيز په امر له سره جوړ او پراخه سو. خو وروسته په کال 1379س.کي دغه جومات او د هغه شاو خوا کورونه د مکې د سړکانو د پراخېدو په لړکي ونړول سول او پرځای يې (250) متره ليرې، نوي جومات ودان سو .

صخرات جومات :

دغه جومات د عرفات د جبل الرحمت د غره په لمن کي معروف جومات دی چې کوچنی دېووال پر راګرځېدلی دی اوسر يې لڅ دی. وايي دغه جومات د عرفات په ورځ د رسول ﷺ د درېدو پرځای تر درېيمي هجري پيړۍ وروسته جوړ سوی دی. خو لکه څنګه چې د ديني عالمانو له کتابونو څخه ثرګندېږي دا نه ده جوته چې دغه ځای به واقعاً د رسول ﷺ د درېدو ځای وي .

صديق جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په مسفله محله کي واقع دی کوم چې د ابوبکرصديق ﷺ کور وو. له دغه ځايه رسول ﷺ د ابوبکرصديق سره يو ځای مدينې ته هجرت کړی وو. علامه ابن جبير اندلسي په خپله سفرنامه کي د دې جومات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله وايي:" د ښار په وروستيوکي د خرما، انارو او انګورو د شنو بڼونو په منځ کي دغه جومات چې پخوا د ابوبکر صدیق کور وو، واقع دی. سعودي حکومت دغه جومات دوه پوړه جوړکړی، چې په لاندي پوړکي یې " فرقانیه مدرسه " او دفتر دی او په لوړ پوړ کي یې لمونځ کیږي .

صولتیه جومات :

د مکې مکرمې د حارت الباب محلې د صولیته مدرسې دغه جومات په کال 1302س. کي مشهور عالم مولانا رحمت الله هندي جوړ کړی دی.

د مزدلفې جومات :

دغه جومات په مزدلفه کي یوازنی مشهور جومات دی . دغه جومات په کال 760س.کي مشهور امیریلبغا خاصکي، په کال 842س.کي د سلطان جقمق په امر امیر سودون، په کال 874 س.کي د سلطان قایتبای په امرد مکې امیر شریف محمد بن برکات او په کال 1072س.کي د سلطان محمد عثماني په امرد جدې والي سلیمان بیګ ترمیم کړی دی. اوس مهال سعودي واکمنو په خورا ښکلې او عصري توګه جوړکړی دی .

د نَمِرې جومات :

دغه جومات ته مسجد ابراهیم ، مسجد عُرَنه او مسجد عرفات هم وايي. د رسول په وختوکي دغه ځای خالي ډاګ وو. نَمِره او عُرَنه له عرفات څخه وتلي ځایونه دي. په دغه ځای کي د جوړ سوي جومات یوه برخه له عرفات څخه ده او بله برخه یې په عرنه کي واقع ده. د دغه جومات جوړونکی نه دی معلوم، خو د تاریخونو له مطالعې څخه دونه څرګندیږي چې ښایي د عباسي دولت په لومړیو وختونو یعني د (150) س. په شاوخواکي جوړ سوی وي. وروسته دغه جومات په 559 س.کال کي جواد اصفهاني، په 843س.کال کي د سلطان جقمق په امر امیر سودون، په 847س.کال کي سلطان قایتبای، په 1074س.کي د سلطان محمد عثماني لخوا، د جدې والي سلیمان بیګ ترمیم کړ. اوس مهال سعودي واکمنو هغه په خورا شانداره او عصري توګه ډېرستر او پراخه جوړکړی دی .

53ـ د مکې مکرمې زیارتونه (مولد ا لنبي او جنت ا لمعلیٰ)

په مکه مکرمه کي ځیني داسي سپېڅلي او متبرك ځایونه وه چې زموږ د اسلافو یادګار او اسلامي لرغوني آثار بلل کېدل او زیارت یې مستحب او اجر او ثواب یې درلود. خو دغه ځایونه تقریباً ټوله د حرم او مکې د ښار د وروستیو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخولو او نوي جوړولو له امله له منځه تللي دي. يوازي د رسول ﷺ د زېږېدو ځای او معلیٰ هديره پاته دي. چې موږ يې په لاندي ډول يادونه کوو :

﷽

مولد النبي) د رسول ﷺ د زېږېدو ځای: (

د صفا او مروه تر منځ د مسعیٰ ختيز لوري ته د حرم د باندي د ميدان په سرکي يوه ودانۍ ده، چې همدغه د رسول ﷺ د زېږېدو ځای دی. د رسول ﷺ نيکه عبدالمطلب کله چې په سترګو ړوند سو په خپل ژوند کي خپل حق خپلو اولادونو ته ووېشی چې دغه مولد النبي د رسول ﷺ پلار عبدالله ته ورسېدی. بيا رسول ﷺ ته په ميراث پاته سو. امام ازرقي (رح) وايي :

"کله چې رسول ﷺ مديني منورې ته هجرت وکړ دغه ځای د رسول ﷺ د اکا زوی عقيل بن ابي طالب ونيو ". خو ابن اثير اونور وايي چې هغه يې عقيل ته بخښلی وو. په هر صورت د مکې د فتحي په مهال رسول ﷺ هغه له عقيل څخه وا نه خيستی او وروسته عقيل هغه د مشهور ظالم اميرحجاج پر ورور محمد بن يوسف ثقفي وپلوری او هغه په خپل کورګډکړ. کله چې په کال 171س. کي د هارون الرشيد مورخيزران حج ته ولاړه، دغه کور يې رانيوی او جومات يې ځني جوړ کړ. خو د مهالونو په تېرېدو سره دغه جومات بيرته په کور واوښت، چې په بېلو بېلو مهالونوکي واکمنو تعمير او ترميم کړ .

بيا عثماني واکمنو ديني مدرسه ځني جوړه کړه. په کال 1343س. کي دغه ځای ونړېدی. بيا په کال 1370س. کي د مکې مکرمې يوه پخواني ښاروال شيخ عباس بن يوسف القطان په خپل ځاني لګښت د هغه د جوړولوکار پيل کړ، خو دوې مياشتي وروسته وفات سو. بيا د هغه زوی دغه کار بشپړکړ. اروابناد عباس قطان وصيت کړي وو چې په دغه ځای کي دي يو ستركتابتون پرانيستل سي چې د دغه وصيت سره سم په دغه ځايکي د " المکتباَ المکاَ المکرماَ " په نامه ستركتابتون پرانيستل سوی وو. خو لکه چې قاري شريف احمد وايي په کال 1415س. کي پردغه ودانۍ باندي د کتابتون لوحه يا کومه بله داسي نخښه نه ليدل کېدل. ما هم په کال 1421س. کي پر دغه ودانۍ دکتابتون کومه لوحه و نه ليدل. د ودانۍ وروته ترلي وه او څوک نه پوهېدی چې دننه يې څه دي .

جنت المعلی (د مکې مکرمې تاريخي هديره) :

معلیٰ، معلاآ يا معلا هديره (حظيره)، په مکه کي يو مشهور او تاريخي متبرک ځای دی چې په هغې کي حضرت بي بي خديجاَ الکبري ؓ ، د رسول ﷺ د زامنو قاسم او طيب، د رسول ﷺ د نيکه عبدالمطلب، د اکا ابوطالب او زښتو زياتو صحابه کرامو، تابعينو، د خدای د وليانو او ديني عالمانو زيارتونه دي. خو د هيڅا زيارت په هغې کي په ټاکلې توګه نه دی معلوم. لکه چې وايي چې يوه صالح سړي د بي بي خديجې قبر په خوب کي ليدلی چې د فضيل بن عياض د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبر ترخنګ واقع دی. چې بیا یې د دغه خوب پربنسټ پردغه قبرګمبته جوړه کړه . لکه چې د اسلام د تاریخ له ځینو کتابونو څخه څرګندیږي په دغه هدیره کي پرډېرو قبرونو ډېري ښکلي ګومبتي جوړي سوي وې. په تېره د بي بي خدیجې قبر په ډېرو ښکلو " ډېرو جوړ سوی وو. پردغه قبر په کال 940س.کي یوه سړي چې امیر سید محمد بن سلیمان چرکسي نومېدی ګمبته جوړه کړه او په ډېر ښه ډول یې تزئین کړه چې بیا یې د غولي او روضې کار هم بشپړ سو. خو په کال 1289 س.کي د دغي هدیرې ټولي ګومبتي د سعودي واکمنو لخوا ونړول سوې. دغه هدیره د مسلمانانو په هدیروکي د مدینې منورې ترجنت البقیع وروسته افضله هدیره ده چې په فضیلت کي یې ډېر احادیث وارد سوي دي. او د دغي هدیرې زیارت مستحب دی. د دغي هدیرې سیمې ته (غزآ) وایي او هغې ته نژدې بازار ته سوق المعلیٰ وایي. د جن جومات هم ډېر ورته نژدې دی. په دې وروستیوکي په مکه مکرمه کي د نوو نقشو د پلي کېدو له امله د دې هدیرې په منځ کي سړك تېر سوی چې له دې امله هغه پر دوو برخو وېشل سوې ده. اوس د دغي هدیرې په یوه برخه کي د مړو ښخول منع سوي دي خو په بله برخه کي یې د مکې د خلکو او عامو حاجیانوکوم چې هلته وفا ت کیږي د ښخولو ممانعت نسته.

54ـ په مکه مکرمه کي کاروانسرایونه

او رباط افغاني

کاروانسرای او مسافرخانې ته په عربي رباط وایي. په مکه مکرمه کي په تېرو مهالونو کي یوشمېرواکمنو اوشتمنو چې ځیني همتناکي ښځې هم پکښېکي دي په مکه مکرمه کي، زیات شمېرکاروانسرایونه جوړکړي او د مسافرو حاجیانو، بې وزلو اود علم د طالبانود هوسا او آرام اوسېدو لپاره یې وقف کړي وه. په دغو کاروانسرایونو کي به خلك بېله دې چې څه خواړه ورکړه سي اوسېدل، چې ځیني به د نارینه وو د اوسېدو لپاره وه او ځیني به د ښځولپاره. دغه ټول رباطونه ترهمدې نژدې وختونو پوري په مکه کي موجود وه، خوکله چې په کال 1375س.کي سعودي حکومت د مسجد الحرام او د مکې د ښار د و دانیو او واټونو په پراخولو او په نوې بڼه سمولو لاس پوري کړد دغو رباطونو زیات شمېر یې ونړول اوله منځه یې یو ورل. له ښه مرغه د افغانستان هغه کاروانسرای چې لومړی په رباط سلیماني نومول سوی وو او وروسته په رباط افغاني او رباط احمدشاهي مشهور سوی دی تردغو نقشولاندي نه دی راغلی او روغ رمټ پرخپل ځای پاته دی. د دغه کاروانسرای د سوابقو په هکله ستر مؤرخ عزیزالدین وکیلي په خپل تاریخ " احمدشاه وارث و مجدد امپراتوري افغانستان " لومړي ټوك کي لیکي: " اعلیحضرت احمدشاه دردران د1133ل.کال په پسرلي کي چې د 1167س.کال د دریمي خور، خدای تعالی او برات د میاشتو او د 1754ع.کال د اپریل، می او جون د میاشتو سره سمون خوري، وپتېیل چې د حجاز (اوسني عربستان) په سپېڅلې مځکه کي افغاني حاجي خانه ودانه کړي او د هغې د بنسټ ایښوولو امر یې صادرکړ. چې د جوړولو کاریې د 1135ل.کال د لېندۍ (قوس) د میاشتي (د 1170س.)کال په لومړۍ خور پای ته ورسېد. ځنګه چې افغانان سلیمان غره ته (1)، کوم چې شاوخوا یې د افغانستان لرغونی منځی باله سي، په نسبت ورکولو سره سلیماني بلل سوي دي او عرب، افغانان په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه نامه ډېرښه پېژنینو اعلیحضرت احمد شاه بابا(رح) ددغه ځای نوم [رباط سلیماني] کښېښود. اعلیحضرت احمد شاه بابا چې دغه مهال په لاهورکي په سوبو بوخت وو، په دې اړه یوفرمان ولیکی او مهرېې کی اوحاجي محراب خان نورزي ته چې د احمدشاه بابا لخوا په [دیندارخان] مخاطب وو او حاجي عبدالکریم خان بارکزي ته يې کوم چې د دغه رباط د جوړولو چاري هم ورسپارل سوي وې، حکم وکړ چې د دغه رباط د تاریخ لوحه پر ډېره ولیکي اود هغه د دروازې له پاسه يې ولګوي". د دغه ډېرلیك (کتیبې) متن، چې عزیزالدین وکیلي په نوموړي کتاب اوفاضل استاد اکاډمیسین پوهاند عبدالشکور " رشاد " د احمدشاهي شاهنامې پرهغي شرحي باندي چې تراوسه لا چاپ سوې نه ده، د کندهار د طلوع افغان جریدې د 1311ل.کال د چنګاښ د میاشتي د لومړۍ نېټي له ګڼې څخه را اخستی دی په دې ډول دی :

ګشاده باد به دولت این درگاه بحق اشـهـد ان لا الـه الا الله حسب الامر مقدس امر و مقرر شدکه برسنگ سر درکاروانسرائکه در کعبه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظگیماً ساخته مې شود بنویسد که چون جماعهٔ سلیماني که عبارت از جماعـهٔ (1) د سلیمان د غره لړۍ له څو لویو او کوچنیو غرونو څخه جوړه سوې ده. دا غر د پېګواړ د غاښي په جنوب کي له سپین غر څخه بېل سوی،لومړی جنوب او بیا جنوب لوېدیز ته غځېږي. دا غرتول شپږسوه کیلو متره اوږد دی او پر دوو برخو وېشل کیږي : ختیز سلیمان راغ او لوېدیز سلیمان راغ. د سلیمان د غره ختیزه برخه چې د ختیز سلیمان راغ په نامه یادیږي، له افغانستان څخه ذ باندي پرته ده او د وزیرستان سیمه يې جوړه کړې ده.لوېدیزه برخه يې له پکتیا او پکتیکا څخه تر بلوچستان پوري پرته ده. د دې غره لوړه څوکه د سلیمان د تخت په نامه (3383)متره جګه ده. د سلیمان پر غره باندي اورښت زیات کیږي اوځیني برخي يې په ځنګلونو پوښلي دي. (دنړۍ هینداره: آسیا،لومړی ټوك) د پښتنو په لرغونو اوسېد نځایونو کي یوه ډېره مشهوره او تاریخي سیمه د سلیمان د غرونو لمني دي.د دې غرونو لمني د شپږو سوو کیلو مترو په شاو خواکي اوږدوالی لري اوپښتانه له ډېري لرغوني زماني تراوسه په کافي تعداد د دغو غرونو په لمنو کي استوګنه لري. د غه د سلیمان غرونه په ځینو کتابونو او تاریخي آثارو کي (دکسي غره) په نامه هم راغلي دي او د جنوبي پښتونخوا،بلوچستان،ډېرو (ډېره جاتو) او د کندهار د شاوخوا خلك اوس هم د سلیمان غرونه دکسي د غره په نامه یادوي. (د پښتو ادبیاتو تاریخ) افغاني باشد در مکه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظیماً محل سکونت را نداشتند و بخصوص چگونگي آن بعرض اقدس رسید، بنابر دعای خیرجهآ ذات بابرکات شاهنشاه دردران خلد الله ملکه وسلطانه دربلدهٔ مقدسهٔ معلیٰ فرمودندکه خود جماعهٔ سلیماني چه دراني وغیردراني هرافغانیکه درین جا وارد گردد درکاروانسراء که ساخته مې شود فرود آید و بحسب قسمت الیٰ هروقتیکه درحجره های کاروانسرای مذکور ساکن باشد احدی به ایشان رجوعی نداشته بعلت وجه کرایه مزاحمت نرساند. بنابرآن عالیجاه حاجی الحرمین الشریفین حاجی محراب دیندارخان دراني نورزایي و حاجی الحرمین الشریفین حاجي عبدالکریم خان دراني بارکزایي را مامور ساختن کاروانسرای در آن بلده مقرر و مامور فرمودیم و به اهتمام ایشان به اتمام رسیده است. و هرکس ازجماعهٔ سلیمانی چه دراني و غیر دراني که افغان بوده باشد وارد اینجا گردیده درحجره های کاروانسرای مذبور ساکن شود تا مادامیکه درینجا باشد هیچکس

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعلت کرایه ازو چیزی نگیرد تاکه این دولت خدا داد روزافزون به ثواب همایون ما ازجناب اقدس الٰهی پایدار باشد. کرایهْ حجره های کاروانسرای مذکور بجماعهْ سلیماني بخشیده ایم و من بعد الیٰ یوم رستخیز نیزکرایهْ آن بجماعهْ سلیماني چه درانی و غیر درانی هرافغاني که بوده باشد در کاروانسرای مذکور سکونت نماید وقف باشد. وهرگاه حجره های کاروانسرای مذبور اضافه از جماعهْ مذبور باشد به اشد رضا به دیگر مردم بکرایه داده بعداً کرایهْ آنرا اولاً به تعمیر آن صرف کند و اضافهْ آن هرچه باشد آنرا نیز بجماعهْ سلیماني صرف ما یحتاج نماید و سوای این جماعهْ سلیماني چه دراني و غیر دراني و هر افغاني بوده باشد دیگری در آن طمع و توقع نکنند و در وجه جماعهْ مذکور الیٰ یوم رستخیز وقف دانند و هرگاه احدی درین جا طمع و توقع نماید نزد خدا ورسول مواخذه و مخاطب بازخواست خواهد گردید. في غرهْ شهر ربیع الاول روز پنجشنبه 1170هـ وکیلي زیاتوي :" د دغه ډېر لیك لیکنه په کال 1311ل.کي لیدل سوې ده او د هغې د موندلو څرنګوالی په دې ډول دی: اعلیحضرت محمد نادرشاه د دغه کاروان سرای د بیا ودانولو لپاره خپل د دربار وزیر او د اکازوی احمد شاه خان، د مولوي سیف الرحمان خان، آخوندزاده عبدالقیوم خان او مولوي سید مبشرخان طرازي چې په ابونصرملقب وو، په ملګرتیا د هیات په توګه د 1310ل.کال دکب په میاشت کي له کابل څخه د جلال آباد او هند له لاري عربستان ته ولېږل، چې د 1311ل.کال د وري پر اوومه د یکشنبې په ورځ مکې مکرمې ته ورسېدل او د سعودي عربستان د پاچا ملك عبدالعزیز لخوا یې هرکلی وسو. د اړوندو چارواکو سره د خبرو اترو په پایله کي څرګنده سوه چې د دغه کاروانسرای د دېوالونو د نړېدو له امله دغه ډېرلیك بل خوندي ځای ته وړل سوی دی. هغه وو چې افغاني هیات پورتنی متن له دغه ډېرلیك څخه نقل کړ. استاد رشاد وایي چې د دربار وزیرد اعلیحضرت محمد نادرشاه لخوا دمبشرطرازي او مولانا سیف الرحمان خان الکوزي په ملګرتیا حج ته ولاړ، هلته یې دغه کاروانسرای ترمیم کړاو د پښتنو د ټاټوبي ځای یې وګرځاوه. (مولوي سید مبشرطرازي اصلاً د تراز وو چې په کال1307ل.کي د اعلیحضرت امان الله شاه غازي په بلنه اندخوی ته راغی، د سقاو د اغتشاش په مهال بیرته خپل وطن ته ولاړ، په کال 1309ل.کي بیا کابل ته راغی او په ارګ کي د عربي او ترکي ژبو د ژباړن په توګه ومنل سو؛ عربي ژبه یې د یوه مصري عالم غوندي زده وه؛ دري، ترکي او روسي ژبې یې هم زده وې؛ پای د ظاهرشاهي پېر په منځنیو وختونو کي له افغانستان څخه وایستل سو. او مولوي سیف الرحمان د افغانستان د جمعیت العلما غړی وو). خلیل الله خلیلي چې په 1345 ل.کال په سعودي کي د افغانستان سفیر وو،ستر مؤرخ وکیلي ته یولیك استولی چې هغه په نوموړي تاریخ کي راوړی دی. له دغه لیك څخه څرګندیږي چې دغه کاروانسرای تر دوو سووکالو پوري نه وو ترمیم سوی او له شپېتو کالو څخه د سعودي دولت هغه تر خپل تصرف لاندي راوستی وو. بیا د انیس ورځپاني د1348ل.کال د مرغومي د شپږمې نېټې له ګڼې څخه ښکاري چې د افغانستان لخوا یو هیات په مکه مکرمه کي د دغه رباط د بیا جوړولو په هکله د سعودي چارواکوسره خبري اتري کړي وې. چې بیا د معلوماتو له مخي دغه کاروانسرای ترهمدې نژدې وختونو پوري فعال وو او افغاني حاجیان به پکښې اوسېدل، خو په دې وروستیوکلونوکي په داسي حال کي چې ډېر خراب سوی دی، بیرته ترړل سی دی. د ارشاد، حج او اوقافو د وزارت د ځینو چارواکو له خولې افغانستان په مکه مکرمه کي ځیني نور ملکیتونه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، خو متاسفانه چې له هیڅ یوه څخه هم د افغاني حاجیانو په خدمت کې هیڅ کار نه دی اخیستل سوی. په داسې حال کې چې زیاتره اسلامي هیوادونه د خپلو حاجیانو د خدمت او هوساینې لپاره ستري ستري ودانۍ په واک کې لري. په هغو کې زموږ ګاونډی هیواد پاکستان په مکه مکرمه کې د " پاکستان هاوس " په نامه یوه ستره اووه پوړیزه ودانۍ لري چې روغتون، دحج دفتر او نور پکښې ځای پرځای سوي دي. هیله ده زموږ اړوند چارواکي پرخوځښت راسي او دغه ځایونه د خپلو حاجیانو خدمت ته چمتو کړي. سردار شاولي خان فوفلزي چې د احمدشاه بابا د دیوان اعلی کشکچي باشي وو، په خپله " تاریخیه رساله " کې د رباط سلیماني په هکله داسې منظوم عبارت لیکلی دی: زهجرت هزار و صدوشصت وهفت پیش محاسب چوازسال رفت اراده بفرمود مالك رقاب زمین ازشریف معلی جنا ب

بخواهد دراطراف بطحادیار مکانی بسازد شه کامگار

که افغان و غیره سکونت دران نمایند در آن مقدس آستان

بآن قصد مکتوب پیش شریف که بودست مسعود نام آن منیف

فرستاد پس شاه محراب خان که آن کرده بودست حج پیش ازان

چو ازحکم سلطان عالی مکان بشد جانب کعبه محراب خان

پاته دي نه وي چې په پورته نظم کې ویل سوي دي چې احمدشاه بابا مکتوب د مکې شریف مسعود ته واستاوه،خو دغه مسعود بن سعید په 1165س.کال کې مړسوی دی اوترهغه وروسته مساعد بن سعید تر1171س.کال پوري د مکې والي وو.

55ـ د مکې مکرمې ښاروالي

پخوا د حجاز په ښارونوکې ښاروالۍ نه وې. کله چې ترکان له حجازه ووتل او د مکې شریف حسین په کال 1334س. کې د حجاز خپلواك واکمن سو، نو د خپل هیواد ودانۍ او د خلکو د ژوند ښه کولو ته یې پام واړاوه. څنګه چې مکه مکرمه د حجاز یو ستر متبرك ښار او له پخوا څخه د حجاز مرکز وو، نو هغه یې د هیواد پلازمېنه هم وټاکل. شریف حسیـن هغه مهال چې د تـرکانو لخوا د حجاز د والي په توګه وټاکل سو، په کال 1332س.کې د " اماناً العاصماً " په نامه د مکې د ښاروالۍ د تشکیلېدو امر وکړ. د مکې د هغه مهال ښاروالۍ یو رئیس او شپږ تنه غړي درلوده، چې په هغو کې یو تن یې انجنیرووو. هغه یو ځل د مکې ښار یان او نور راغونډ کړه او ورته ویې ویل: هرچیري چې مو واورېدل چې د ودانیو خاوندان د مځکې یا ودانۍ پرسرجنجال سره لري، موږ په خبرکړئ څو موږ هغوی سره جوړکړو او یو پر بل تېری ونه کړای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز يې هغو ته څرګنده کړه چې که له تاسو څخه کوم يوه ځان ته کور جوړاوه، نو د هغه نورکسبکار ملګري دي درې ورځې ورړيا کار ورسره وکړي. پردې سربېره د دغه مهال ښاروالۍ د خلکو سره دکور جوړولو په چاروکي هم مرستي کولې. بيا کله چې ملك عبدالعزيز آل سعود پر حجاز واکمن سو د مکې مکرمې په هره برخه کي ستر پر مختګونه او بدلونونه راغلل، چې د دې بدلونونو سره د مکې د ښاروالۍ کار او پرسونل هم پراختيا وموندل .

56ـ د مکې مکرمې غرونه

د مکې مکرمې په غرونوکي ځيني تاريخي او مذهبي ارزښت لري. ځکه نو موږ له دغو غرونو څخه ځيني په لنډه توګه درپېژنو:

حرا غر:

دغه غر د مکې مکرمې څخه منا ته د تلونکي کيڼ لاس ته پروت دي. دغه غره ته نور غر

(جبل نور) هم وايي. په دغه غره کي د حرا سمڅه ده چې رسول ﷺ به ترنبوت د مخه عبادت پکښي کاوه. پر رسول ﷺلومړی وحي په دغه غره کي نازلي سوي دي. دغه غر له حرم څخه دوه ميله ليري دی .

ابي قبيس غر :

دغه غرچي (420) متره جګ دی د مسجد الحرام په ختيز لوري کي پروت دی اود مسجد الحرام له دننه او د باندي څخه معلوميږي. د ځينو روايتونو له مخي خدای تعالی دغه غر تر نورو ټولو غرونو د مخه پيدا کړی دی. د ايادو د قبيلي يوه سړي ابو قبيس نومي تر ټولو د مخه پردغه غره کور جوړکړی وو، چې له دي امله هغه " جبل ابو قبيس " بولي. د جاهليت په وختوکي يې دغه غر " امين " هم باله ځکه چې حجر الاسود د نوح د طوفان له مهاله د ابراهيمﷺ تر وختو په دغه غره کي خوندي وه. چې بيا د حضرت ابراهيم ﷺ په لاس د کعبې په کنج کي ځای پرځای سوه .

ثور غر :

دغه غر (759) متره جګ او له مسجد الحرام څخه تقريباً ځلورکيلو متره ليري دی. دغه غره ته نژدې ثور بن عبدمناف اوسېدی، ځکه نو "جبل ثور " ورته وايي. د دغه غره په سرکي د ثور په نامه سمڅځه (غار) دی کوم چې نبي ﷺ د ابوبکر صديقﷺ په ملګرتيا په هغه کي د مکې څخه د هجرت په مهال درې شپې پټ وو. دغه سمګګځه څه د پاسه ځلور متره اوږده ده او دوې خولې لري چې يوه يې کوچنۍ او بله يې څه غټه ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 1299س.کال کي د مکې امير شريف عون د هغه يوه خوله نژدې يو متر پراخه کړه. په کال1318س.کي دغه غره ته پرختلې لار د خلکو د هوسايی لپاره څلور ځايه دکانچې جوړي سوي وې. چې بيا د مهالونو په تېرېدو سره هغه د ډېرو په کوچنيوکوچګني کوټو بدلي سوې .

په کال 1299 س. کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري او په کال 1307س. کي د حجاز بل والي سيد اسماعيل حقي پاشا دغه لار پراخه کړه . دغه غار ته پرختلو باندي نژدې دوه ساعته تېرېږي، ضعيفه او ناروغ وګړي دې دې غار ته نه خيژي. ځکه ډېرخلك هلته لاندي رالوېدلي او مړه سوي دي.

57ـ د مکې مکرمې فضايل

د مکې مکرمې د سترتوب او فضيلت لپاره دا کافي ده چې په خپله لوی ښښتن په قرآن کريم کي د هغې ستاينه کړې اوکعبه غوندي متبرکه خونه يې په دې مبارکه بقعه کي ودانه کړې ده. مکې ته په همدغه ستركتاب كي " ام القرٰی " (د وطنو مور) ويل سوي. اوپه دې پاکه ارشوکي حضرت محمد غوندي سترپيغمبر او د نړۍ ژغورونکی، زېږېدلی دی. په دې ځای کي پرهغه باندي د خدای لخوا وحي راغلي او له دې ځخه د خدای

د توحيد په لوري بلنه پيل سوې، او د اسلام رڼا خپره سوې ده .

د مکې د فضايلو په باب په قرآن کريم کي ډېر آيتونه راغلي او د احاديثو په کتابو کي ډېر احاديث روايت سوي دي، چې موږ دلته ځيني د نمونې په توګه ذکر کوو :

ان اول بيت وضع للناس للذي ببكآ مبرٰ كاوٌ هدى للعٰلمين فيه اٰيٰت م بينٰت مقام ابراهيم و من دخله كان اٰمنا [آل عمران : 96]

ژباړه: بېشکه لومړۍ کوټه چې تر ټولو د مخه د خلکو د عبادت لپاره جوړه سوې ده، هغه کوټه ده چې په مکه کي ده.کومه چې برکتناکه او خلکو ته لارښوونکې ده په دې کي ځرګندي نخښي سته، له هغو ځخه د ابراهيم مقام دی او هرڅوك چې په دې (د حرم په حدودګو) ننوځي نو امن يې په برخه سي. مولانا ذکريا (رح) وايي: دغه ځای په دوو وجهو د امن مقام دی: يو د آخرت په اعتبار چې په هغې کي د لمانځه، حج او نورو په کولو سره د دوږخ له اوره په امن کيږي او دوهم چې څوك د هغې د باندي څوك و وژني او دې ته ننوځي، نو د هغه په بدل کي هلته نه قصاصيږي. البته پر هغه به خوراك او نور بند وي. څو راوتلو ته اړ سي او چې د باندي

را ووتی بيا به قصاصيږي. بل د مکې شريفي د ډېري سپېڅلتيا له امله دی چې خدای پاك په هغې په قرآن کريم کي په دې الفاظو قسم کړی دی :

و التين و الزيتون و طور سينين و هذا البلد الامين [التين : 1 ـ 3]

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: قسم دی په انځر او زیتون او په طور سینا غره او قسم دی د مکې په دې امان ورکوونکي ښار. دغه راز څښتن تعالی فرمايي ﷻ :لآ اقسم بهذا البد ﷺ [البلد: 1] (قسم خورم د مکې په دې ښار) .

د تاریخ المکآ المکرمه مصنف لیکي چې:" په قرآن کریم کې د مکې مکرمې ذکر تقریباً پنځوس ځایه سوی، چې دا ټوله په خپله د هغې پر فضیلت باندي ستر دلیل دی". عن ابن عباس؆ قال: قال رسول الله ﷺ لمکآ : " ما اطیبك من بلد و احبك الی، و لولا ان قومي اخرجوني منك، ما سکنت غیرك " . مشکوٰآ . ژباړه : له حضرت ابن عباس ؆څخه روایت دی چې حضرت رسول الله ﷺ مکې ته په خطاب کې وویل:" ته څه عجبه ښکلی ښار یې او ما ته څه عجبه ګران سوی یې.که زما قوم زه له تا څخه نه وای ایستلی، زه به بېله تا بل ځای نه وای اوسېدلی". عن عبدالله بن عدی قال: رایت رسول الله ﷺ واقفا علي الحزورآ، فقال: "و الله انك لخیر ارض الله الی الله و احب ارض الله الی الله ولولا اني اخرجت منك ما خرجت ". مشکوٰآ. ژباړه : عبدالله بن عدی؆ وايي چې ما رسول الله ﷺ ولیدی چې په حزوره نومي ځای کې ولاړ وو او مکې ته یې په خطاب کې وویل :" په رشتیا چې ته د خدای ﷻ ډېره غوره مځکه یې، او د خدای ډېره خوښه مځکه یې، او که زه له تا څخه په وتلو نه وای اړ سوی، زه له تا څخه نه وتلم ."

قال النبي " : ﷺ صلاآ في مسجدی هذا افضل من الف صلاآ فیما سواه، الا المسجد الحرام. و صلاآ في المسجد الحرام افضل من صلاآ في مسجدی هـذا بمائآ صلاآ ". رواه احمد و ابن حبان باسناد صحیح .

ژباړه : رسول ﷺ وايي چې زما په دغه مسجد (مسجد نبوي) کې یو لمونځ د بل مسجد تر زرو لمونځو افضل دی، ماسیوا د مسجد الحرام څخه چې هلته یو لمونځ زما د مسجد په پرتله په سل ګونه افضل دی، یعني په مسجد الحرام کې یو لمونځ د بل مسجد تر یو لکو لمونځو افضل دی". په دې هکله یو شمېر احادیث په بېلو بېلو الفاظو روایت سوي چې ټول صحح بلل سوي او مضمون یې دا دی چې د مکې مکرمې، په مسجد کې لمونځ د یو لکو لمونځو ثواب لري. حسن بصري (رح) فرمايي:" په مکه کې یوه ورځ روژه د بل ځای د روژې په پرتله د یو لکو روژو ثواب لري. هلته د یوه درم خیرات په بل ځای کې د یو لکو درمو د خیرات ثواب لري. دغسي هلته هره ښېګڼه د بل ځای د یو لکو ښېګنو ثواب لري ."

د پام وړ یادونه :

مولانا محمد ذکریا (رح) وايي :" ښه دا ده چې حاجي مسجد الحرام ته داخل سي د اعتکاف نیت وکړي". هسي خو د هر جومات دا حکم دی، هر مسجد ته چې سړی د لمانځه لپاره ننوځي، د اعتکاف نیت باید وکړي، څو په مسجد کې د اوسېدو په مهال د اعتکاف ثواب وګټي. او په مسجد الحرام او مسجد نبوي کې باید په ځانګړې توګه دا خبره په پام کې ونیول سي. امام نووي (رح) لیکي:" دا ډېره مهمه خبره ده او باید ډېر پام ورته وسي ."

د دغو ذکر سوو احادیثو په استناد، امام اعظم او د هغه اصحاب او امام احمد بن حنبل (رح) وايي چې مکه مکرمه د ټولي نړۍ ترښارونو؛ بلکې تر مدینې منورې هم افضله ده، خو لکه چې ملا علي قاري (رح) په مرقات کې وايي :"

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدينې منورې هغه برخه چې د رسول ﷺ مبارك اعضاء پكښې ښخ سوي دي تر مكې او كعبې او عرش هم افضله ده ."

د مكې فضايل بېخي ډېر دي خو موږ په دغونه ويلو بسنه كوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه برخه: د کعبې شريفي په هکله معلومات

58ـ کعبه شريفه

قال الله تعالی﴿ان اول بيت وضع للناس للذي ببكآ مباركا و هدى للعٰلمين﴾

[آل عمران : 96]

ژباړه : بېشکه تر ټولو لومړی عبادتځی چې د انسانانو د عبادت لپاره ودان سوی دی، هماغه دی چې په مکه کي دی. هغه ته خير او برکت ورکړه سوی، او د ټولو نړۍ والو لپاره

د لارښووني منځی (مرکز) گرځول سوی دی. د کعبې د پيدا کېدو د څرنگوالي په هکله په کتابونوکي څو قوله را غلي دي: يو دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې خدای تعالي د آسمانونو او مځکي تر پيدا کېدو دوه زره کاله پخوا پيدا کړې؛ د اوبو پر مخ يې را څرگنده کړې او بيا يې مځکه ترهغې لاندې غوړولې ده. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې د ملايکو لخوا د خدای په امر د آدم تر پيدا کېدو دوه زره کاله د مخه پر مځکه ودانه سوې ده چې ملايکو طواف پرکاوه. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې آدم ؑ پر مځکه ودانه کړې ده چې په هغې کي يې لمونځ کاوه او طواف يې پرکاوه . د دغو درو سرو قولونو د هر يوه د ثبوت لپاره په کتابونوکي ډول ډول آثار او روايتونه راغلي چې ډېر يې ځينو صحابه وو او تابعينو ته او لږ يې حضرت نبي کريم ﷺ ته منسوب دي. او د زياترو مأْخذ د امام ازرقي (رح) تاريخ مکه يا اخبار مکه دی .

اخبار مکه ډېر ستر اوگټورکتاب دی او امام ابوالوليد ازرقي ډېرلوی عالم او مؤرخ او د امام بخاري (رح) هم عصره وو. په اخبار مکه کي هغه زياتره روايتونه له خپل نيکه احمد بن محمد الازرقي څخه کړي دي کوم چې د امام بخاري استاد وو او امام بخاري په خپل کتاب " صحيح البخاري " کي ډېر روايتونه له هغه څخه اخيستي دي. خو لکه چې ښکاري په اخبار مکه کي د کعبې د پيدا کېدو اړوند روايتونه زياتره ضعيف دي. لکه چې د دغه کتاب په (41) مخ کي د (آسمانو او مځکي تر پيدا کېدو د مخه کعبه پر اوبو ولاړه وه) تر سر ليك لاندي څلور روايتونه راغلي چې په هغوکي يو روايت کعب الاحبار ته منسوب دی. کعب الاحبار ثقه تابعي او لوی عالم دی،خو ده ته زياتره هغه خبري منسوبيږي چې له پخوانيو اسرائيلي کتابونو څخه را اخيستل سوي،کومي چې کېدای سي له لويه سره تحريف سوي اونا سمي وي. وايي چې کعب الاحبار به حضرت عمر ؓته د اهل کتابو خبري اورولې،هغه به د ده پر خبرو اخلاقاً غوږ نيوی، خو بېله څو خبرو چې د شرعي سره سمي وې نوري يې مسلمانانو ته نه بيانولې. دغه راز حضرت معاويه ؓ د کعب الاحبار په هکله ويلي دي چې هغه په هغو وگړو کي چې له اهل کتابو څخه خبري کوي، ډېر رشتينی دی، خو بيا هم څنگه چې د هغه خبري د اهل کتابو پخوانۍ خبري وې موږ به ازمايلې چې نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې درواغ نه وي. دغه راز عبدالله بن مسعود اوحذیفه رضي الله عنهما په ځینو مواردو کې د کعب خبري درواغ بللي دي. خوځیني وايي چې د معاویه او ابن مسعود اوحذیفه مراد دانه وو چې پرکعب د درواغو تور ولګوي، بلکې مطلب يې داوو چې هغه د اهل کتابو د خبرو په نقل کې کله کله تېروتی. وګورئ صحيح البخاري كتاب الاعتصام بالكتاب والسنآ، باب قول النبي " ﷺ لاتسألوا اهل الكتاب عن شيءٍ " (1298) مخ، فتح الباري (409/13) مخ، د ابن کثیرد تاريخ اردو ژباړه (61/1) مخ او الرد القويم (223/1) مخ. د غه راز ځينو وروستنيو اسلامي عالمانو؛ لکه د تفسير المنار مؤ لف محمد رشيد رضا اود فجر الاسلام، ضحی الاسلام او نوروکتابونو مؤ لف استاد احمد امين او د الاسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير ليکوال دکتور محمد بن محمد ابو شهبآ اونورو هم د هغه ناسمو اسرائيلي روايتونو ته په خپلو کتابونو کې ګوته نيولې ده. د دوهم او څلورم روايت چې مجاهد؈ ته منسوب دی، په راويانوکي يو هشام بن سعد دی. د هغه په هکله د اخبار مکه د پای څوړ (حاشيې) ليکونکی د المعارف په حواله ليکي: " كان شيعيا لآل ابي طالب ". چې البته دابه د روايت په هکله دونه اغيزه نه لري. د دریيم روايت چې حضرت ابن عباس ؈ ته منسوب دی، په راويانو کې يو سعيد بن سلام القداح دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکي: " صدوق يهم رمى بالارجاء، من كبار التاسعآ ". او دوهم طلحه بن عمرو دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکلي: " متروك من الطبقآ السابعآ ". او علامه الباني په سلسلآ الاحاديث الضعيفه کې ليکي: " طلحآ بن عمرو، قال النسايي: متروك الحديث و قد انكر عليه عبدالرحمٰن بن مهدي ". دغه راز د دغه کتاب په (44) مخ کې (د آدم تر پيدا کېدو د مخه د ملايکو لخواد کعبې د ودانولو د بيان) ترسرليك لاندي حضرت علي بن الحسين (امام زين العابدين) ته منسوب يو روايت راغلی چې د هغه په راويانوکي يو القاسم بن عبدالرحمان انصاري دی. د هغه په باب د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی او علامه الباني ليکي :" ضعيف الحديث مضطر به، منكر الحديث، ليس بشئ."

دغسې د دغه کتاب په (49) مخ کې د) مځکې ته د آدم ؈ د راکوزېدو، د هغه لخوا د کعبې د جوړېدو او پرهغې باندي د هغه د حج او طواف بيان (ترسرليك لاندي (13) روايته راغلي چې حضرت ابن عباس، وهب بن منبه، محمد بن اسحاق، عمرفاروق؈ ابان، عطاء بن ابی رباح، قتاده او عبدالله بن ابي زياد ته منسوب دي. چې د لومړي روايت په راويانوکي دوه تنه هماغه سعيد بن سالم او طلحه بن عمرو دي .

د دوهم روايت په راويانوکي کومه خبره نسته خوکوم روايت چې وهب بن منبه ته منسوب دی يو بې اندازې اوږد دی. بل د عقل او مشاهدې خلاف خبري پکښې سته او الفاظ يې هم د هغه پر ناسم والي دلالت کوي .

بل د هغه په وروستۍ برخه کې پخپله وهب وايي : (د لومړنيوکتابونو په يوه کتاب کې مې لوستي دي)، چې له دې څخه په څرګنده جوتيږي چې دا يو اسرائيلي روايت دکوم چې کېدای سي له لويه سره جعلي وي. وهب بن منبه ثقه تابعي دی، د صنعاء قاضي وواو د اهل کتابو له علم او پخوانيوکتابونو څخه په پوهه کې يې نوم درلود. اوځنګه چې يې اسرائيلي روايتونه ډېر روايت کړي دي، ځينو متاخرينو ده ته منسوبو ناسمو اسرائيلي روايتونو ته د انتقاد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نيولي ده. دريم، شپږم او نهم روايت په راويانوکي يو ابراهيم بن محمد بن ابي يحيٰی دی. د هغه په هکله علامه الباني وايي:" وهو ضعيف جداً، و قد كذبه مالك و غيره وضعفه الجمهور". او د اخبار مکه حاشيه ليکونکی وايي: " قالوا: قدری، معتزلی، جهمی ". د څلورم روايت د راوي او د پنځم روايت د ويونکي عثمان بن ساج په هکله دغه حاشيه ليکونکی وايي: (فيه ضعف، وهو من الطبقآ التاسعآ) د اووم روايت د ويونکي ابان په هکله دغه حاشيه ليکونکي وايي:" احد الضعفاء، قيل: متروك الحديث و قيل: كان نسياً للحديث ". د اتم، لسم او يوولسم روايت په راويانوکي هم هماغه سعيد بن سالم او عثمان بن ساج دی. د دوولسم روايت ويونکی قتاده دی. په دې روايت کې وايي چې:" آدم ؑ له جنته د هند پر ځمکه را كښته سو، چې سر يې په آسمان کې وو او پښې يې په ځمکه کې وې " (؟) چې دا په خپله د منلو وړخبره نه ده) .درسول ؐ په صحيح حديث چې په صحيح بخاري اوصحيح مسلم اود امام احمد په مسند کې له ابو هريره ؓ څخه روايت سوی دی، قطعي ثابته ده چې د آدم ؑ قد زموږ په متعارف ګزه [ذراع] شپېته ګزه وو .(په ديارلسم روايت کې يو راوي عبدالعزيز بن ابي عمران دی چې متروك او د شپږمې طبقې څخه بلل سوی دی. او بل راوي يې عمر بن ابي معروف دی چې " منكر الحديث " بلل سوی دی. او د روايت ويونکی هم عبدالله بن ابي زياد دی چې رښتيني او له لسمې طبقې بلل سوی دی. دغه راز د دغه کتاب په (58) مخ کې)د آدم ؑ د حج او خپل ځوځات ته د هغه د دعا په هکله (ترسر ليك لاندې اووه روايته راغلي دي چې عثمان بن ساج، ابو هريرآ، عبدالله بن ابي سليمان، محمد بن المنكدر، ابن لبيد المدني، سعيد بن المسيب او ابن عباس ته منسوب دي چې د لومړي روايت په راويانوکي هماغه سعيد بن سالم او عثمان بن ساج دي. د دوهم روايت په راويانوکي هماغه ابراهيم بن محمد دی. د دريم روايت په راويانوکي يو عبدالله بن ابي سليمان دی چې د کتاب حاشيه ليکونکی د هغه په هکله وايي:" د ده په هکله کوم معلومات لاس ته نه دي راغلي ". د څلورم، شپږم او اووم روايت په راويانوکي هم هماغه سعيد بن سالم ، عثمان بن ساج او طلحه بن عمرو دي. الحاج عباس کراره (رح) په تاريخ الحرمين کې وايي :" دا چې د کعبې په هکله ويل سوي چې د ځمکي تر پيدا کېدودوه زره کاله د مخه پيدا سوې ده. په دې هکله اخبار او روايات ټوله د ځينو اصحابو او تابعينوؓ ويناوې دي او د رسول ؐهيڅ قول په دې هکله نسته. خو يو صحح حديث په دې هکله په بخاري او مسلم کې په دې ډول سته: عن عبدالله بن عباس ؓ قال: قال رسول الله ؐ يوم فتح مكآ : " ان هذا البلد حرمه الله يوم خلق السمٰوٰت و الارض، فهو حرام حرمآ الله الي يوم القيامآ ". ژباړه : حضرت عبدالله بن عباسؓ وايي: رسول ؐد مکې د فتحې په ورځ وويل: " خدای تعالي په هغه ورځ چې آسمانونه او ځمکي پيدا کول دغه مکه حرامه ګرځولې ده. نو له دې امله دا د خدایؐ په حرمت د قيامت تر ورځې حرامه ده ". خو دا حديث د کعبې د حرمت پر لرغونتوب دلالت کوي نه پر دې چې کعبه د آسمانونو او ځمکي تر پيدا کېدو د مخه پيدا سوې ده. خو د دې سره سره عباس کراره په پخپل کتاب کې د امام ازرقي له اخبار مكه څخه همدغه روايتونه نقل کړي دي. دغسې نورو مؤرخينو هم دغه روايتونه په خپلوکتابونوکې له اخبار مكه څخه را اخيستي دي. د دغو روايتونو په مقابله کې چې څوك د صحيح بخاري، د " كتاب بدء الخلق " (د مخلوقاتو د پيدا کېدو بيان) وګوري نو ور ته جوته به سي چې د حضرت محمد ؐ د صحيح حديث له مخې يو خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووو، بل هيڅ نه وه. د خدای عرش پر اوبو ولاړ وو؛ يعني اوبه يې پخوا پيدا کړي وې، او بيا يې عرش پر اوبو پيدا کړ، او د هرشي په هکله يې په لوح محفوظ کي وليکل او آسمانونه او مځکه يې پيدا کړه. د قرآن کريم آيتونه هم دغسې وايي او اسلامي موْرخين، لکه ابن کثير، ابن خلدون او نور هم دغسي وايي . د دغو مطالبو د ليکولو په مهال د " اسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير " په نامه يو کتاب په کوټه کي په لاس راغی چې نوی پاکستان ته راوړه سوی وو. دغه کتاب د مصر د ازهراو د مکي مکرمې د ام القرٰی د پوهنتونونو د قرآن او حديث د علومو استاد دکتور شيخ محمد بن محمد ابو شهباً ليکلی او د " مکتباً السناً، دار ثفاقياً للنشر و التوزيع و البحث العلمي " لخوا نوی چاپ سوی دی، خو د چاپ ځای او نيټه يې نه ده پر ليکل سوې. په دغه کتاب کي د کعبې د جوړولو په هکله د اسرائيلي رواياتو په هکله يو فصل ځانګړی سوی چې لنډيز يې دا دی : " سيوطي (رح) په خپل تفسير الدر المنثور کي د قرآن کريم د ﴿ و اذ يرفع ابراهيم القواعد من البيت ﴾ د تفسير په ترڅ کي د ازرقي او د هغه غوندي نورو موْرخينو او مفسرينو څخه کوم چې هرڅه وايي او د سمو او نا سمو توپير نه کوي، د کعبې د ودانۍ او تر ابراهيم ﷺ د مخه د هغې د ودانوونکو په هکله ډېرڅه نقل کړي، چې زياتره يې اسرائيليات دي کوم چې له اهل کتابو څخه اخيستل سوي دي. خو که هغه (سيوطي) پرهغه روايت باندي چې بخاري په خپل صحيح کي روايت کړي اختصار او بسنه کړې وای، موږ او ځان دواړه به يې هوسا کړي وای. او په دې اسرائيلياتو به يې د خلکو د ماغونه نه خرابولای کوم چې د قرآن کريم آيتونه او د رسول ﷺصحيح احاديث موږ هغو ته نه احتياجوي. په دې هکله ابن جرير طبري هم په خپل تفسير کي له اسرائيلياتو څخه ډېر څه ليکلي دي". دلته د اسرائيلياتوکتاب د ساري په توګه دوه روايته راوړي کوم چې يو يې هماغه دی چې وايي:" کله چې آدم ﷺ له جنته را کښته سو پښې يې په مځکه اوسر يې په آسمان کي وو (!)". چې دې روايت ته هغه هم د شك او تعجب په سترګه کتلي او دا ټول يې اسرائيلي خرافات بللي او وايي چې په دې باره کي له رسول ﷺ څخه څه نه دي ثابت سوي. دغه راز دغه کتاب له ابن کثير (رح) څخه خوښي څرګنده کړې چې د بيهقي د دلايل النبوت هغه روايت يې کوم چې د عبد الله بن عمرو بن العاص له لاري رسول ﷺ ته منسوب سوی دی، ناسم بللی او ويلي يې دي چې دا د ابن لهيعه، له مفرداتو څخه دی، او هغه ضعيف دی. اوکېدای سي چې دا پرعبد الله بن عمرو بن العاص موقوف وي او د اهل کتابوله هغوکتابونو څخه رانقل سوی وي چې، هغه ته د يرموك په غزا کي په لاس ورغلي وه. اسرائيليات کتاب وړاندي ليکي :" ابن کثير په البداياً و النهاياً کي ويلي چې: له رسول ﷺ څخه په صحيح خبرکي دا نه دي راغلي چې تر ابراهيم ﷺ دمخه ګواکي کعبه ودانه وه". داوې د اسرائيليات د کتاب څرګندوني. بايد زياته کړو چې د شفاء الغرام ليکوال هم د ملايکو او آدم لخوا د کعبې جوړول درست او ثابت نه بولي. خو لکه چې د امام فخر الدين رازي (رح) په تفسيرکبيرکي د آل عمران د سورې د (96 او 97) آيتونو د تفسير په ترڅ کي د هغه رايه ګورو هغه هم په دلايلو وايي چې کعبه د آدم ﷺ په زمانه کي موجوده وه. او د نورو ډېرو اسلامي عالمانو له تاليفونو څخه هم دغه خبره په ګوته کيږي. بل کله چې د قرآن کريم دې آيت ته چې وايي ﴿ :ربنا انی اسکنت من ذريتی بواد غير ذی زرع عند بيتك المحرم] ﴿ابراهيم: 37]، دقيق سو ځني څرګنديږي، چې کله حضرت ابراهيم ﷺخپله مېرمن بي بي هاجره او خپل زوی اسماعيل عليهما السلام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته بوتله اوهلته يې خوشي کړه خدای ته يې عرض کړه چې پروردگاره ! ما په یوه بې اوبو او بې وښو ناوه کې د خپل اولاد يوه برخه ستا د [محترم کور تر څنگ مېشته کړېده] یعني د عند بيتك المحرم له جملې څخه څرگندېږي چې کعبه د ابراهیم د مخه د بیت حرام په توگه مشهوره وه او ځای يې مشخص او ټاکلی وو، که څه هم د زماني د حوادثو له امله ورانه سوې وه .

له دې امله موږ په دې هکله اړيو چې و منو چې د ابراهیم تر ودانۍ د مخه کعبه په همهغه بڼه وه اوځای يې معلوم او مشهور وو، خو دا نه ده معلومه چې هغه تر ابراهيم د مخه د چالخوا اوکله جوړه سوې وه. ځکه چې په دې هکله کوم صريح آيت او د رسول کوم صحيح حديث په نظر نه دی راغلی او هرڅه چې په دې باب ويل سوي د اصحاب کرامو، تابعينو او مؤرخينو څرگندوني دي. چې ښايي تر اسلام د مخه، د قديموکتابونو او روايتونو په حواله وي، او ښايي له هغو څخه ځيني څرگندوني د روايتونو د تعدد او قدامت او د ځينو راويانو د ضعف له مخې د واقعيتونو سره هم سمي نه وي. خو څنگه چې په مطلقه توگه د کعبې موجوديت د حضرت ابراهيم د مخه د پورتني آيت او د مشهورو اقوالو له مخې جوت او ثابت امرباله سي، نو موږ به کوښښ وکړو چې په دې هکله د دغو رواياتو له منځ څخه هغه چې د حقيقت سره سم برېښي را نقل کړو .

59ـ د کعبې لومړنی پيدايښت

د تفاسيرو او نورو تاريخي کتابونو له مخې، دکعبې شريفي ځمکه هغه سپېڅلې ټوټه ده چې د ټولي ځمکې د پيدا کېدو بنسټ باله سي. د عبد الله بن عمر ، مجاهد، قتاده او سدي په قول کوم چې ډېر مشهور دی،کعبه ترځمکې دوه زره کاله د مخه پيدا سوې ده. اوکله چې ځمکه او آسمانونه پيداکېدل،کعبه د اوبو له مخې څخه ترټولو لومړی څرگنده سوه. په پيل کې کعبه سپين ځگ وو چې وروسته وچ او سره ونښتی او بيا ځمکه تر هغې لاندې داسي وغوړېدل لکه د اوړو د زوالې څخه چې سرې ډوډۍ پخه کړي. ځکه نو مکه " ام القرٰی" يعني د ښارونو مور وبلل سوه.

60 ـ د ملائکو لخوا د کعبې ودانول

خو ځيني بيا وايي چې کعبه لومړنۍ خونه ده چې پر ځمکه ودانه سوې ده. د علي بن الحسين) امام زين العابدين)څخه پرکعبه باندې د طواف د پيل او څرنگوالي په هکله چا پوښتنه وکړه، هغه جواب ورکړ: " کله چې خدای ملائکو ته وويل چې : زه په ځمکه کې ځانته يو خليفه دروم . نو هغو ورته وويل چې:" ته په ځمکه کې هغه څوک خليفه کوې چې په هغې کې به وراني او فساد کوي او په ناحقه بهويني تويوي ؟ حال دا چې موږ ستا په تسبيح، حمد او تقدس بوختي يو". لوی څښتن ورته وفرمايل :په هغو چې زه پوهيږم تاسي نه پوهيږئ . نو ملائکو داسي وگڼل چې د دوی په دې خبره خدای پردوی په غضب سوی دی. نو يې عرش ته پناه ورووړه او د هغه گرد چاپېر يې اووه واره طواف وکړ، څو چې خدای څني راضي سو، او دوی ته يې د طواف لپاره بيت المعمور وټاکی. بيا يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملائکوته وفرمايل چې ما ته په مځکه کې د بيت المعمور غوندې يوه خونه جوړه کړئ او د مځکې خلکو ته يې وفرمايل چې پر هغې باندې داسې طواف وکړئ لکه د آسمانو خلك چې يې پر بيت المعمورکوي .

61ـ د آدم او شيث عليهما السلام لخوا د کعبې بيا جوړول

څنګه چې خدای تعالی قادر مطلق دی،کولای يې سوای چې کعبه شريفه، چې د ده پاك ذات ته منسوبه ده د قيامت تر ورځې پورې د هماغسې لومړنۍ ودانۍ په شکل باقي وساتي. اوکه يې دا اراده وای چې څوك دې د هغې د ترميم کار و نه کړي، نو د جواهرو داسې يوه ټوټه به يې ګرځولې وای چې باد او باران او نورو حوادثو هيڅ اغېزه نه پرکولای او ترڅو دا مځکه، دا آسمان وای هغه به پر يوه حال ودانه وای. خو څنګه چې دا نړۍ، حادثه (نوپيدا) او طبيعتاً د هغې د ټولو اجزاوو سره د بدلون او تغير په حال کې ده؛ لکه چې حادث خدای تعالی د خپل حکمت بالغه په مقتضا متغيرخلق کړی او له يوه حالته بل حالت ته متحول دی. نو له دې امله د خدای تعالی په حکم د تاريخ په اوږدوکې کله نا کله کعبې بيا رغونې ته اړتيا پيدا کړې. چې خدای خپلو ځينو غورو بنده ګانو، او د مځکې ځينو نورو اوسېدونکو ته د هغې په جوړولو او بيا رغولوکې په برخه ورکولو سره، ځانګړې نېکمرغي ور په برخه کړې ده. په دې ډول د مځکې د سر په وګړوکې لومړی د دې سپېڅلې خونې د جوړېدو نېکمرغي د ابو البشر آدم ؑ په برخه سوې ده. ابن عباس ؓ وايي: لومړی سړی چې د لومړي ځل لپاره يې پر مځکه کعبه ودانه کړې او لمونځ يې پکښې وکړ، او طواف يې پر وکړ، او د حج مناسك يې تر سره کړه، آدم ؑ وو. اوکله چې ملائکې ورسره مخامخ سوې، ورته ويې ويل چې ستا حج مبرور دی څکه موږ تر تا دوه زره کاله د مخه د دغې خونې حج کړی دی. بيا چې تر آدم ؑ وروسته د کعبې شريفې ودانۍ بيا جوړونې ته اړتيا پيدا کړه، نو حضرت شيث ؑ ته د هغې د تجديد بنا نېکمرغي ور په برخه سوه .

د يادولو وړ خبره :

علامه ابن حجر عسقلاني په فتح الباري کې وايي:" کله چې آدم ؑ دکعبې د ودانولو څخه وزګار سو، نو د خدای په حکم بيت المقدس ته په سياحت ولاړ او کله چې هلته ورسېدی د کعبې شريفې ترجوړولو څلوېښت کاله وروسته يې هلته د بيت المقدس مسجد ودان کړ، چې بيا دغه مسجد سليمان ؑ ودان کړ ."

62ـ د نوح ؑ طوفان

په ځينو روايتونوکې راغلي دي چې د نوح ؑ د طوفان په پېښه کې؛کوم چې کيسه يې په قرآن کريم کې ذکر سوې ده، سره د دې چې د طوفان اوبو د مځکې ټوله کره پر سر واخيسته او د ډېرو لوړو غرونو ترڅوکو څلوېښت ګزه لوړې سوې، اما پرکعبه شريفه يې د پورته کېدو قدرت نه درلود، بلکې اوبه لکه لوی لوی غرونه د هغې شاوخوا ولاړې وې. په دې حالت کې د نوح ؑ بېړۍ د مکې مکرمې لوري ته مخه کړه او څلوېښت ورځې يې پرکعبه طواف کاوه. بيا "جودي" نومي غره ته چې په " موصل" کې واقع دی ورسېده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځینو نورو روایتونوکي بیا وایي چې د نوح طوفان کعبه له بېخه وایسته او د خدای په امر آسمان ته پورته او هلته ودانه سوه. ترطوفان وروسته د کعبې ځای د سرې غونډۍ غوندي ښکارېدی چې سیلونه نه سوای پر پورته کېدلای. هلته د نړۍ له گوټ گوټ څخه وگړي د زیارت لپاره ورتلل، انبیاوو به یې حج کاوه او مظلومانو او بې وزلانو به په دې سپېڅلي مکان کي خدای ته دعا وي کولې. نو داسي وگړي به ډېر لږ وه چې خدای به یې دعا نه قبلول.

63ـ د نوح ترطوفان وروسته د مکې او کعبې حالت

لکه چې تاریخ ارض القرآن د ابن قتیبه او یعقوبي د تاریخونو په حواله لیکي د نوح زوی سام د حرم په شاوخوا مځکوکي استوگن سو. او نوري تاریخي څېړني هم جوتوي چې د سامي قومونو مسکن کوم چې عرب هم له هغو څخه دي، همدغه د عربو ملك دی چې د زماني په تېرېدو سره یو شمېر یې د ببلا بېلو موخو او لا ملونو له مخي له دغه ځا یه نورو ملکو ته خپاره سوي دي.

دغه راز تاریخي شواهد ښیي چې د نوح ترطوفان وروسته د ابراهیم تر وختو پوري د مکې معظمې په شاوخوا سیموکي عرب قبایل اوسېدل. لکه چې په تاریخ طبري او تاریخ ابن خلدون کي راوړي: " کله چې پر عادیانو د دوی د هلاك د پیلامې په توگه کاختي (قحطي) راغله، نو یې څو تنه د باران د اورېدو د دعا لپاره مکې ته واستول او هغو لومړی د مکې او حرم د باندي د بکر بن معاویه په کورکي واړول او بیا د باران اورېدو لپاره مکې ته ولاړل". دغه راز مکه مکرمه د عیسیٰ تر زېږېدو (2500) کاله د مخه د هغه کاروان تم ځای وو، چې له یمن څخه تر شامه (سوریې) یې تگ راتگ کاوه. له دې او نورو دغسي روایاتو څخه معلومیږي چې تر ابراهیم د مخه هلته د مکې په شاو خوا کي وگړي اوسېدل. خو په خپله د کعبې پرشاوخوا او په مکه معظمه کي څوك نه اوسېدل. او لکه چې مخکي هم وویل سوه د نوح د وختو څخه د ابراهیم تر وختو پوري دکعبې ځای د سرې غونډۍ غوندي ښکارېدی، چې ترنوح وروسته هود او صالح علیهما السلام د کعبې د دغه مقدس ځای حج کړی، او نور وگړي هم هلته د حج او زیارت لپاره تلل. خو په دې موده کي کعبه چا له سره نه ده ودانه کړې.

64ـ د کعبې معنا او د هغې نور نومونه

څنگه چې کعبه، دغه د خدای کور همدغه ستر ذات ته منسوبه ده د هغې د سترتوب، شرف او عزت له امله په کعبه نومول سوې ده. ځکه عرب چې کوم شي ته د سترتوب او شرافت په سترگه گوري، نو د کعب کلمه ورته کاروي. البته کعبې ته له دې امله هم کعبه وایي چې مکعب او مربع ده یعني څلورکنجه کوټه ده او هره ودانۍ چې لوړه او څلورکنجه وي، هغې ته کعبه ویل کیږي. دغه راز وایي چې له دې امله یې کعبه بولي چې د مځکې په منځ کي واقع ده. اوځیني وایي له دې امله یې کعبه بولي چې له نورو ودانیو څخه بېله پرته ده. د خدای دغه کور په قرآن کریم کي دوه ځلي د کعبې په نامه یاد سوی دی. دکعبې نور نومونه " بکه "، " بیت الحرام "، " بیت العتیق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"، " قادس"،" نادر "، " القرياَ القديمه "، " البنياَ "، " الدوار" او " المسجد الحرام " او نوردي، چې هر نوم ځان ته علت او فلسفه لري چې په اسلامي رواياتو کې نغوتې (اشارې) ورته سوي دي .

داچې ولې کعبه څلور کنجه جوړه سوې ده او څلور رکنه لري، وايي چې کعبه د بيت المعمور پر برابر او بيت المعمور د عرش پر برابر واقع دی او عرش څلور ضلعي اورکنه لري، ځکه نو کعبه هم مربع جوړه سوې ده. د يوه بل روايت له مخې څنګه چې هغه کلمې چې د اسلام بنسټ پر ابنوول سوی دی، څلور دي، يعني څلور تسبيح (سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله و الله اکبر) دي، ځکه نوکعبه هم څلور کنجه جوړه سوې ده. نو کوم حاجي او عمره کوونکی چې د ژور ليد څښتن وي هغه په دې اند وي چې پرکعبه، بيت المعمور او عرش الله طواف کوي او د څلورو تسبيحاتو پر بنسټونو ګرځي راګرځي، چې د دغسي حاجي او عمره کوونکي زړه د خدای عرش ګرځي. د کعبې د کنجونو د نومونو د وجهي په هکله د دې کتاب (311) مخ وګورئ .

65ـ ابراهيم

څنګه چې د همدغي اوسنۍ کعبې ودانۍ له لويه سره هماغه ده، چې ابراهيم يې بنسټ ايښی دی (که څه هم لږ و ډېر بدلون پکښې راغلی دی) او څنګه چې ابراهيم

د حضرت محمد سرنيکه؛ بلکې جد الانبياء دی، او زموږ سپېڅلی دين، اسلام د هماغه ابراهيمي دين پر بنسټونو ولاړ دی. او د مکې اوکعبې تاريخ له همدغه ستراو سپېڅلي شخصيت څخه را پيلېږي، نو لازمه ده چې د کتاب په دې برخه کې د خدای د همدغه ستر نبي او د هغه د سپېڅلي ژوندانه او د هغه د زمانې د حاکمو شرايطو په باب څه معلومات وړاندې کړو: حضرت ابراهيم د " ابراهام "، " براهم "، " براهيم " ، " ابرام " او " براهماَ " په نومونو هم ياد سوی، د پلار نوم يې " تارخ " وو،کوم چې د خپل قوم مشر او لارښود وو، او موږ ته د" آذر" په نامه راپېژندل سوی او د مور نوم يې " نونا " وو. د نوو څېړنو سره سم په کال 260 يا 189 قبل الميلاد کې د " بابل " د هيواد د " اور " په ښارکې زېږېدلی. (دغه ځای ته چې د هماغه مهال ډېر سترصنعتي او تجارتي ښار وو، اوس عراق وايي). په دې وروستيوکې د لرغون پېژندونکو د کيندنو له امله د غه ښار ځرګند سوی کوم چې د فارس د خليج په خوله کې او د عراق پلازميني بغداد ته نژدې پروت دی. د ده (ابراهيم) نيکه ګان عرب نه وه؛ بلکې په عبراني ژبه يې خبرې کولې. ابراهيم هم عبراني نوم دی، چې معنا يې ده " د سترتوب را منځته کوونکی ".

66ـ د بابل واکمني او ابراهيم

د عيسی تر زېږېدو تقريباً دوه زره کاله د مخه د بابل سلطنت ډېر په غوره کې وو. مالي او اقتصادي حالت يې ډېر پياوړی وو، ستر پوځي ځواک يې درلود. هره خوا يې امنيت وو، او ښې او ښادۍ پکښې پرېمانه وې. له دې امله د دغه ځای د دغه مهال واکمن دونه مغروره سوی وو، چې د ټولواکمنۍ په لويه بت خانه کې يې د خپل ځان زرينه مجسمه ايښې وه او رعيتو ته يې حکم کړی وو، چې د هغه عبادت وکړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی ښتن ؑ د دغه لار ورکي قوم سمي لارې ته د بېرته را اړوني او لارښووني لپاره حضرت ابراهیم ؑ د پیغمبر په توګه وګوماری. هغه په خپل سم او سالم فکردا جوته کړه چې خدای یو او پر ټوله دنیا او مافیها واکمن دی. کوم بتان چې خلك جوړوي او عبادت یې کوي د خدای په وړاندي هیڅ هم نه دي. نو یې وپتېیل چې خلك د خدای وحدانیت ته را وبولي، خو دوخت د پاچا غوړونه ؛ لکه زموږ د زماني د ډېرو واکمنانو غوندي د حق له اورېدو څخه پردي وه، ځکه نو د توحید غږ بد پر ولګېدی. دا له دې امله چې که یې د ابراهیم ؑ بلنه منلې وای د خدایۍ له رتبې څخه د بنده ګۍ مرتبې ته راټیټېدی، چې دا دغسي وګړو ته ناشونې خبره ده .

پای د حضرت خلیل الله ؑ ستر دښمن سو، او د هغه د زورولو او له مینځه وړلو په لټه کي سو. چې د ابراهیم ؑ او د دغه ظالم واکمن کیسه ډېره مشهوره ده او په ډېرو کتابونو په تېره د تفسیر په کتابونو کي په تفصیل سره راوړه سوې ده. د حضرت ابراهیم ؑ کورنۍ واکمن ته ډېره نژدې وه او له دې امله هغو هم د ابراهیم ؑ سره واخیسته .

67ـ د حضرت ابراهیم ؑ هجرت

حضرت ابراهیم ؑ چې د کورنۍ، قوم او د وخت د واکمنو مخالفت ولید، نو یې خدای په حکم د وطن پرېښوولو او هجرت لار ونیول. هغه د خپلي مېرمني بي بي ساره، خپل وراره لوط ؑ او هغو لږو وګړو سره چې پر ده یې ایمان راوړی وو، په داسي حال کي چې څه مالونه او څاروي هم ورسره وه " حران " نومي ځای ته ولاړ او ترڅه مهاله پکښي و اوسېدی. بیا مصرته ولاړ، هلته له پخوانیو فرعونانو څخه یو ظالم فرعون واکمن وو. وایي چې بي بي ساره ډېره ښایسته وه، نو یو چا فرعون ته د هغې د ښکلا او جمال صفت وکړ. هغه سرې ور واستول او پوښتنه یې ځني وکړه چې دغه ښځه دي څه ده ؟ ابراهیم ؑ وبېرېدی چې که ورته ووایم چې مېرمن مې ده مړ به مې کړي. نو یې ورته وویل چې دا مې خور ده. فرعون ورته وویل چې دا به جوړه کړې او ماته به یې راولېږې. نو هغه وو چې ابراهیم ؑ بي بي ساره ته ورغي او ورته ویې ویل چې : ته د ایمان له مخي زما خور بلل کېږې او ما دغه ظالم پاچا ته هم وویل چې دا زما خور ده، نو هوښ کوه چې ما ورته درواغجن نه کړې. هغه وو چې سارا یې فرعون ته ولېږل.کله چې ورغله او ورته کښېنستل، فرعون لاس ور واچاوه، خو لاس یې د خدای ؑ په امر وچ سو. فرعون ورته وویل چې خدای ؑ ته دعا وکړه چې زما لاس بېرته روغ کړي. زه وعده درسره کوم چې تاوان به نه در رسوم؛ بلکې احسان به درسره وکړم. نو هغه وو، چې د سارا د دعا له امله یې لاس جوړ سو. دغه ظالم بیا لاس ور واچاوه، چې بیا یې لاس ترد مخه لا ډېر وچ او په درد سو. بیا یې عذر ورته وکړچې بیا یې د سارا د دعا له امله لاس جوړ سو. نو هغه وو چې فرعون بخښنه ځني وغوښته او بي بي هاجره یې د هغې د دلاسایۍ لپاره ور وبخښل. (زیاتره ویل کیږي او مشهوره ده چې بي بي هاجره مینځه وه. خو ډېرو محققینوجوته کړې ده چې دا آزاده او د فرعون لور وه) .

کله چې بي بي سارا، ابراهیم ؑ ته ورغله هغه پوښتنه ځني وکړه چې څه وسوه ؟ دې ورته وویل: لوی ښتن ؑ د کافر، فاجر مکرونه په نطفه کي ورخنثٰکړه او هاجره بي بي یې د خدمت لپاره راکړه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردي وروسته ابراهيم فلسطين ته ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه، او په زړوالي يې د خداى څخه د نيك اولاد غوښتنه وکړه. بي بي سارا ورته وويل: ماته خو خداى اولاد نه راکوي او مشوره يې ورکړه چې دغه بي بي هاجره چې ښکلې، سپېڅلې او فرمان وړنکې ښځه ده، په نکاح کړه، ښايي له دې څخه خداى اولاد درکړي .

68ـ ابراهيم، هاجره، اسماعيل او مکه

څو موده وروسته پر هاجرې او اسماعيل د بي بي سارا نيت بد سو او کست يې په وسو، نو يې بالاخره له حضرت ابراهيم څخه وغوښته چې هاجره او زوى يې يوه ليري ځاى ته بوزي. په دې وخت کې ابراهيم ته د خداى لخوا امر وسو چې د سارا خبره ومنه. نو يې هاجره او اسماعيل له ښاره را وايستل او مزل پر مزل يې مکې شريفي ته ورسول. هلته يې د " ابو قبيس " د غره په لمن کي د خداى بيتې ته نژدې کومه چې ورانه وه پرېښوول. حضرت اسماعيل دغه مهال تى رودى. ابراهيم په يوه خورجين کې څه خرما او په يوه مشك کې څه اوبه ور پرېښوولې او خپله ځني رهي سو. بي بي هاجره په پسې سوه او پسي ناري يې کړه: ما او زما دغه پرتي ماشوم په دې بېديا بيابان کي چاته پرېږدې؟ حضرت ابراهيم ورته وويل: ماته خداى امرکړى دى، چې دلته مو پرېږدم. بي بي هاجرې وويل نو چې داسي ده هيڅ پروا نه کوي موږ هغه خداى ساتي.

په دې ډول حضرت ابراهيم له دوى څخه بېل سو او بيرته فلسطين ته ولاړ. کله چې له دوى څخه ليري سو د کعبې په لوري يې مخ کړ؛ لاسونه يې پورته کړه او دا دعا يې وکړه : ربنا انى اسکنت من ذريتى بوادٍ غير ذي زرع عند بيتك المحرم ربنا ليقيموا الصلاَة فاجعل افئدةً من الناس تهوىّ اليهم و ارزقهم من الثمرات لعلهم يشکرون [ابراهيم : 37] ژباړه : اى ربه ! ما زما له اولادې څخه (چې اسماعيل او اولاد يې دى) ستا د درنې او سترې کوټې سره په يوه بې کښته ناوه کې استوګن کړه، څو ستا عبادت د هغه د ټولو حقوقو سره سم تر سره کړي. نو اى ربه ! د ځينو خلکو زړونه د دوى په مينه متمايل کړه او له هر ډول ميوو څخه روزي ورکړه، څو شکر وباسي. کله چې د بي بي هاجرې او اسماعيل هغه څه خواړه او اوبه خلاصي سوې او دواړه تږي سول، نو بي بي هاجره د اوبو په لټون اووه ځلي له " صفا " تر " مروه " ولاړه، راغله، خو نه يې اوبه وموندلې او نه داسي يو څوك چې اوبه ورکړي. او تنده يې نوره هم زياته سوه. عن ابن عباس قال: قال النبي " : فلذالك سعى الناس بينهما ". يعني حضرت ابن عباس وايي چې رسول وويل:" له دې امله حاجيان د صفا او مروه تر منځ سعى کوي". کله چې بي بي هاجره د وروستي ځل لپاره مروه ته پورته سوه يو آواز يې واورېد، چپ سوه، چې غوږ يې ونيوى بيا يې آواز واورېد. نو ويې ويل : غږ خو مې واورېد، ښايي څوك وي چې مرستي ته مې را و دانګي ؟ هغه وو چې نا ببره د زمزم د ځا پرځاى يوه ملائکه) حضرت جبرائيل (څرګند سو او د پښې پونده يا وزرپې د اسماعيل ترقدم لاندي په مځکه ووهل او اوبه راووتلې .

بي بي هاجرې له دې بيري چې وچې نه سي اوبه ډم کړې، خپل مشك يې ځني ډك کړ او ويل يې: " زمزم " " اى اجتمع " يعني ډم سئ او ودرېږئ ، خو اوبه همدغسي پرخوټېدو او ډېرېدو وې. لنډه دا چې بي بي هاجرې اوبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچښلې او خپل کوچني ته يې هم ورکړې. په دې وخت کې ملائکې هاجرې ته وويل: بېرېږه مه ! دلته دغه ورانه بيته دغه هلك او د هغه پلار جوړوي او خدای تعالی خپل دوستان نه هلاکوي.

رسول وايي: " خدای تعالی دې د اسماعيل پرمور ورحميږي که يې تلوار نه وای کړی يا يې د زمزم اوبه همدغسې پرې ايښې وای، خامخا به بهېدلې او رواني سوې وای. لکه چې مخکې مو وويل دغه مهال د کعبې ځای د سرې غونډۍ غونډې ښکارېدی چې سيلونه به يې له ښي او کيڼې خوا تېرېدل او هاجرې هلته شپې او ورځې تېرولې چې آخر د جرهم په نامه د يوه قوم د کوچيانو يوه ډله يا يوه کورنۍ هلته ورغله او د کعبې شريفې نژدې شا و خوا ته د هاجرې په اجازه ميشته سول. په دې ترڅ کې حضرت ابراهيم هغه خوب ولېد کوم چې د اسماعيل د قرباني مشهوره کيسه اوستره ازموينه ځنې رامنځ ته سوه. وروسته اسماعيل په دغه قوم کې و روزل سو، عربي ژبه يې ځني زده کړه او کله چې ځوان سو له هغو څخه يې يوه ښځه هم په نکاح کړه. په دې ډول هلته کلی ودان سو، چې بيا ورو ورو د مکې لوی ښار ځني جوړ سو .

وروسته د اسماعيل مور وفات سوه او يو وخت ابراهيم د هغو د پوښتنې لپاره ورغي. اسماعيل يې ونه موند او د هغه مېرمن يې پيدا کړه او د اسماعيل پوښتنه يې ځني وکړه. هغې ورته وويل: وتلی دی چې کور ته څه راوړي. بيا يې د هغو د ژوند حال ځني وپوښتی. هغې ورته وويل چې ژوند مو ښه نه دی، په خوارې او ارياني اخته يو. مطلب ناشکري يې څرګنده کړه اوښه وضع يې ورسره و نه کړه. نو ابراهيم ورته وويل کله چې دې خاوند راغی زما سلام ورته ووايه. او ورته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې بدل کړه .

کله چې اسماعيل کورته راغی مېرمنې يې ورته وويل چې يو سپين ږيری راغلی وو، ستا پوښتنه يې را څخه وکړه او بيا يې زموږ د ژوند احوال وپوښتی، ما ورته وويل چې ژوند مو سم نه دی. هغه را ته وويل چې زما سلام اسماعيل ته ووايه او دا هم ورته ووايه چې د دروازې چارچوب دې بدل کړه. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او په دې خبره يې ماته امر کړی دی چې تا طلاقه کړم، نو ته دې د خپلوانو کره ولاړه سه .

بيا اسماعيل د جرهم له قوم څخه بله ښځه وغوښتل. ابراهيم بيا يو وخت راغی، بيا يې اسماعيل ونه موند او د هغه مېرمن يې وموندل او د هغه معلومات يې ځني وغوښت، هغې ورته وويل: تللی دی چې څه راوړي. ابراهيم ورته وويل چې ژوند مو څنګه دی ؟ هغې د خدای شکر ووايه او ورته وې ويل چې ډېر ښه ژوند مو دی. ابراهيم ورته وويل چې څه شي خورئ او چښئ ؟ هغې ورته وويل: د ښکار غوښې خورو او د زمزم اوبه چښو. ابراهيم ورته وويل چې نور څه خواړه او ډوډۍ نه لرئ ؟ هغې ورته وويل چې نه. ابراهيم وويل چې : ای باري خدايه ! د دوی په غوښو او اوبو کې برکت واچوه. حضرت ابراهيم وصيت ورته وکړچې اسماعيل ته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې پرځای پرېږده. کله چې ابراهيم ولاړی، اسماعيل کورته راغی. ښځې يې ورته وويل چې داسې يو سپين ږيری سړی راغلی وو. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او ما ته يې ستا په هکله د ښو او احسان امرکړی دی. په دې ډول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماعیل په مکه کي اوسګېدی، او ابراهیم په شام کي د خپلي مېرمني بي بي سارا سره ژوند کاوه. او کله چې به یې فرصت پیدا کړ، د اسماعیل پوښتني ته به ورتلی .

69ـ د کعبې د جوړولو امر

کله چې د لوی ښبتن لخوا حضرت ابراهیم ته امر وسو چې کعبه شریفه ودانه کړي، له شام څخه د اسماعیل کره راغی او هغه یې په داسي حال کي وموند چې

د زمزم د اوبو د څا پر غاړه تر یوې وني لاندي د غشي په توږلو بوخت وو. اسماعیل چې خپل پلار ولید مخي ته ورغی، روغبړ یې ورسره وکړ، یو د بل غاړي ته یې لاسونه سره واچول او بیا ترهغه ونه لاندي کښېنستل، حال احوال یې سره وپوښتی او بالاخره حضرت ابراهیم وویل چې : زویه ! خدای جل شانه ما ته امرکړی دی چې دلته د خدای خونه جوړه کړم. (دکعبې پرځای سرې غونډۍ ته یې اشاره وکړه). اسماعیل د دې کار لپاره په ډېره مینه خپل تیاری وښود. نوهغه وو چې پلار او زوی د خدای د لارښووني سره سم یوم اوکلنګ را واخیستل، په کار یې پیل وکړ. هغه غونډۍ یې وکیندل، څو چې د کعبې شریفي همهغه د آدم د ودانۍ لومړني تهدابونه ښکاره سول، او بیا یې د کعبې شریفي د دېوالونو په پورته کولو پیل وکړ. ابراهیم یې بنایي کول او اسماعیل ډبري ورته راوړلې،څو چې دېوالونه دونه لوړ سول، چې د ابراهیم مبا رك لاسونه نه ور رسېدل. نو هغه وو چې ابراهیم پر داسي یوه معجزه لرونکې ډبره پورته سو چې هرڅونه به دېوال لوړېدی، دغه ډبره به هم په هماغه کچه لوړېدل) .دغه ډبره مقام ابراهم دی کوم چې د ابراهیم د پلو نخښې باندي سته او اوس هم د یوې څرګندي معجزې په توګه،کعبې شریفي ته نژدې ځای پرځای سوې ده. په دې هکله نور تفصیل په [320] مخ او د هغه په وروسته مخونو کي وګورئ).

کله چې د دې ودانۍ کار پای ته ورسېد ابراهیم ، اسماعیل ته وویل چې داسي یوه ډبره راوړه چې د دې متبر کي بیتې په دېوال کي ځای پرځای سي، څو د خلکو د طواف د پیل او پای لپاره نخښه وي. کله چې اسماعیل په ډبره پسي ولاړی، جبرائیل حجر اسود ورته راوړه او ابراهیم د کعبې په دېوال کي نصب کړه. اسماعیل چې ډبره راوړه ویې لیدل چې ابراهیم ډبره ایښې وه. نو یې ورته وویل چې دا چیري وه او چا درته راوړه ؟ هغه ورته وویل چې دا هغه چا راته راوړه چې نه مې تا او نه مې ستا ډبري ته اړباسي. (په دې هکله بشپړ تفصیل په [304] مخ کي وګورئ) .

70ـ د ابراهیمي کعبې د ودانۍ ځانګېړني

محمد عبد المعبود د تاریخ القویم او تاریخ مکه په حواله لیکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

1ـ حضرت ابراهيم کعبه د حضرت آدم د کعبې پر بنستونو ودانه کړه.

2ـ هغه یوه ډبره پر بله و اوډلې او دېوالونه یې پورته کړه. ختې، اهاك یا کوم بل شی یې نه دی پکښې کارولی .

3ـ حضرت ابراهیم کعبه مستطیل شکله (اوږده) جوړه کړه .

4ـ د هغه د کعبې ودانۍ څلورکنجه درلوده. (د حجراسود کنج [رکن] ، عراقي، شامي او یماني کنجونه چې د څلورو واړو استلام به کېدی) .

5ـ په لمرختیز دېواله کې یوه دروازه وه چې چارچوب یې نه درلود او دروازه نه وه پکښې اینښوول سوې، (دکعبې شریفي دروازه لومړی تبع پاچا چې اسعد الحمیري نومېدی پکښې اینښې او قلف هم، هغه د لومړي ځل لپاره ور اچولدی).

6ـ دروازه یې د مځکې سره برابره وه، لوړه نه وه .

7ـ حطیم (حجر اسماعیل) په کعبه کې شامل وو .

8ـ کعبې چت نه درلود .

9ـ کعبې شریفي غلاف نه درلود (غلاف هم تر ټولو لومړی تبع ورکړ).

10ـ د دېوالو لوړوالی نه گزه (13ـ پټه، 6ـ انچه یا 4ـ متره 10 سانتی وو) .

11ـ د دروازې یعني دلمرختیزلوري دېوال 23 گزه (48ـ پټه، 6 ـ انچه یا 14 ـ متره 33ـ سانتی وو.).

12ـ د حطیم د لوري یعني د عراقي رکن څخه تر شامي رکن پوري دېوال 22 گزه 33)ـ پټه یا تقریباً لس متره وو.).

13ـ د رکن شامي څخه تر رکن یماني پوري 31 گزه (46ـ نیم پټه یا 13ـ متره 58ـ سانتی وو.).

14ـ د رکن یماني څخه تر حجر اسود پوري 25 گزه (30 ـ پټه یا 9 ـ متره 15ـ سانتي وو.).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیت الله شر یفي د ابراهیمي ودانۍ شکل په لاندي ډول وو:

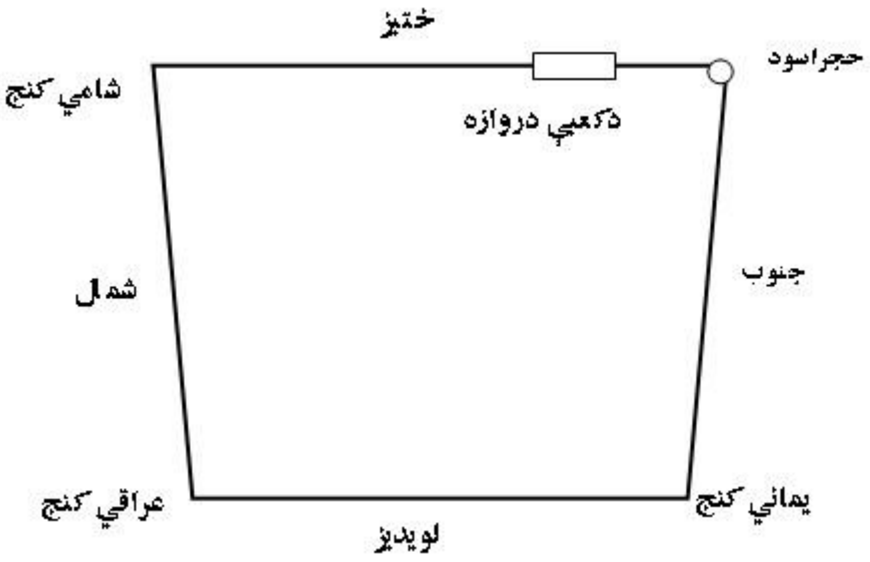

71ـ د ابراهیم ؑ لخوا خلکو ته د حج لپاره بلنه

کله چې ابراهیم ؑ د کعبې له ودانولو وزګار سو. نو خدای ؐ وحي ورته راولېږلې چې ؐ :و اذن فی الناس بالحج ؐ [الحج: 27] یعني خلکو ته د حج لپاره عمومي بلنه ورکړه. حضرت ابراهیم ؑ عرض وکړ چې ای پروردګاره ! دلته خو تر ډېرو لیرو سیمو پوري څه ودانۍ نسته او چیري چې ودانۍ سته هلته خو زما غږ نه رسیږي ؟ خدای تعالی ورته وویل: ته اعلان وکړه، رسول یې پر ما دي. نو ابراهیمؑ پرمقام ابراهیم یعني پرهغه مشهوره ډېره باندي کومه چې اوس هم په حرم شریف کي پرته ده، وختی او د دې مقام په واسطه لوړ پورته سو څو د ابي قبیس غره ترڅوکو لوړ سو او ناري یې کړه : ای خلکو ! خدای تعالی خپل کور جوړکړی او د هغه حج یې پر تاسي فرض کړی دی، نو د خپل خدای بلنه و منئ او حج ته راسئ ! خدای ؐ دغه بلنه په هرځانګي هر روح ته ورسول. نو د هرچا چې حج په نصیب وو د هغه روح دغي بلني ته جواب ورکړ چې: (لبیك، اللهم لبیك، لبیك، لا شریك لك، لبیك ، ا ن الحمد و النعمآ لك و الملك ،لا شریك لك). یعني زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړیم. لویه څښتنه ! ستا د فرمان د پلي کولو اوستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. ستا د فرمان د پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضراو تیار ولاړ یم. تا لره هیڅ شریك نسته، زه ستا د فرمان د پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. په رښتیا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تا لره دي، او ټولواکي تا لره ده، تا لره شریك نسته. په دې ډول حضرت ابراهیم ؑ د حضرت اسماعیل ؑ او د جرهم د قوم د مسلمانانو سره یو ځای د حج مناسك ادا کړل او دحج د مناسکوڅخه ترفراغت وروسته خپل وطن شام ته ولاړ او هلته وفات سو) .د سمط النجوم العوالی د دربیم ټوك په (503) مخ کي وایي چې ": د المسترشد بالله عباسي خلیفه په زمانه کي په کال 514 س. کي د حضرت ابراهیم، او حضرت اسحاق او حضرت یعقوب ؑ قبرونه کشف سول او د دوی اجسام مبارك داسي پکښي ولیدل سول لکه هماغه ګړی چې پکښي ښخ سوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او د دوي د اجسامو سره د سرو او سپينو زرو قنديلونه او څه نورشيان هم ومونډل سول. خو په دغه کتاب کي دا نه دي ويل سوي چې دغه قبرونه چيري ومونډل سول .(نو څوك چې حج كوي دغه ناره يې اورېدلې وي، چا چې يو ځل جواب ورکړی وي، يو ځل حج كوي. چې د وه واره يې جواب ورکړی وي دوه پلا حج كوي، او چې ډېرځله يې جوابونه ورکړي وي ډېرحجونه كوي. خو چا چې د حضرت ابراهيم ﷺ دغه دعوت ته لبيك نه وي ويلی، هغه د خپل بد بخت له امله د حج له دې نعمت څخه بې برخي پاته وي .

72ـ هاجره او اسماعيل

په لرغونوكتابونوكي بي بي هاجرې ته د (هاجر) لفظ استعمال سوی دی چې اصل يې عبراني لفظ " هاغار" دی. د هاغار معنا ده : پردۍ او اجنبي. هاجره د مصرد فرعون يا د مصر د يوه قبطي پاچا لور وه . دغه بي بي چې كله مړه سوه په حطيم كي د كعبې شريفې د رحمت تر ناوې لاندې خاورو ته وسپارل سوه. اسماعيل په اصل كي " شماع ايل " دی چې دا هم عبراني لفگگگظ دی او معنا يې ده " خدای اورېدل ". څنګه چې حضرت ابراهيم ﷺ او بي بي هاجرې له خدايه اولاد غوښتی وو او خدای يې دغه دعا واورېدل، ځكه يې نو د هغه نوم " شماع ايل " كېښېښووی، چې عربي او پښتو تلفظ يې اسماعيل دی او په عربي د (اسمٰعيل) په بڼه ليكل كيږي. حضرت اسماعيل ﷺ په 2074 قبل الميلاد كي په فلسطين كي زېږېدلی دی .

73ـ د حضرت اسماعيل د قربانۍ لنډه كيسه

په قرآن مجيدكي ويل سوي دي چې خدای تعالی حضرت ابراهيم ته په خوب كي وښوول چې هغه خپل زوی حضرت اسماعيل ﷺ حلالوي. دا خوب يو ډول الهي حكم وو او پلار او زوی دواړه د دې حكم د تر سره كولو لپاره تيار سول او چې دواړو دا حكم ومانه او پلار، زوی د حلالولو لپاره پر مخې پرې ايستی، نو خدای تعالی ورته ور غږ كړه ﷺ :ای ابراهيمه ! تا خوب رښتيا كړ. موږ نيكي كوونكو ته دغسې غوره مكافات وركوو .

په رښتيا چې دا يوه څرګنده ازموينه وه او خدای ﷺ يوه لويه حلاله (لوی او چاغ پسه) په فديه كي وركړ او اسماعيل ﷺله حلالې وژغورل سو] .ﷺسورهْ صٰفٰت : 103 _ 107 آيتونه[

74ـ د ذی الحجې د اتمې، نهمې او لسمې په هكله

وايي چې حضرت ابراهيم ﷺ دغه خوب درې شپې پر له پسې وليد. لومړی يې د لوی اختر د مياشتې (ذي الحجې) د اتم په شپه خوب وليدی، سهار چې را پورته سو تر ماښامه يې په دې هكله چورت او فكر واهه چې آيا دا خوب به د خدای ﷺ له لوري وي كه د شيطان له لوري. ځكه نو دغه ورځ " يوم الترويه" وبلل سوه، يعني د غوركولو او چورت وهلو ورځ. دوهمه شپه يې بيا هماغه خوب وليد، نو وپوهېدی چې دا خوب د خدای ﷺله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري دی. له دې امله دغه ورځ د (عرفې) په ورځ ونومول سوه. بيا يې درېيمه شپه هم دغسي خوب وليدی. نو يې د خپل زوی د حلالولو تکل وکړ. له دې امله دغي ورځې ته " يوم النحر " يعني د حلالي ورځ وويل سوه .

75ـ د جمراتو د ويشتلو په هکله

وايي کله چې حضرت ابراهيم ته د هغه د زوی د حلالولو حکم وسو، نو شيطان د انسان په بڼه حضرت ابراهيم ته ورغی، څو هغه وغولوی اوله دې کاره يې راوګرځوي. خو ابراهيم د هغه خبره و نه منل. بيا کله چې هغه عقبې جمرې ته ورسېدی، شيطان مخي ته ورغې او د هغه د غولولوکوښښ يې وکړ. خو حضرت ابراهيم وپوهېدی چې دا شيطان دی. نو يې خدای ته دعا وکړه او د خدای د حکم سره سم يې اووه شګي واخيستې او شيطان يې په وويشتی او هغه وتښتېدی. بيا چې ابراهيم منځنۍ جمرې ته ورسېدی هلته يې شيطان مخي ته ورغی، خو هغه بيا په اوو شګو وويشتی او شيطان وتښتيدی. بيا چې ابراهيم جمرآ الاولی (لومړنۍ جمرې) ته ورسېدی بيا شيطان مخي ته ور ولوېدی او حضرت ابراهيم بيا په اوو شګو وويشتی او شيطان ځني وتښتېدی. چې د دې واقعې په ياد حاجيان په منا کي دغه درې ځايونه کوم چې ځانګړي ځلي پرجوړ سوي دي په شګو ولي .

76ـ د حلال سوي پسه د ښکرونو په هکله

په معتبرو روايتونو سره ثابته سوې ده چې د حضرت اسميعل په فديه کي چې کوم مړ حلال سوی وو، د هغه ښکرونه د کعبې په خونه کي د حضرت عبد الله بن الزبير تر زمانې پوري ساتل سوي وه. وروسته بيا کله چې حجاج بن يوسف په حرم کي ابن الزبير محاصره کړ او کعبه يې ورانه کړه، نو هغه ښکرونه هم ضايع سول. ابن عباس او عامر دواړه د دې شاهدي وايي چې هغو په خپله د کعبې په خونه کي دغه ښکرونه ليدلي دي .

77ـ د قربانۍ د ځای په هکله

دا خبره له پېړيو پېړيو راهيسي د عربو په روايتونوکي محفوظه وه، چې د قربانۍ دغه پېښه په منا کي سوې وه او دا يوازي روايتونه نه وه، بلکي له هغه وخت څخه د پيغمبر تر زمانې پوري دا کارهم د حج په مناسکوکي شامل وو او پر له پسې کېدی. د منا هغه ځای ته به خلك ورتلل،چيري چې حضرت ابراهيم قرباني کړې وه او هلته به يې څاروي قرباني کول. بياکله چې حضرت محمد مبعوث سو نو هغه هم دغه کړنلار جاري وساتل، ان چې ترنن ورځې پوري د حج په ورځو کي د لوی اختر د مياشتي په لسمه ورځ په منا کي قرباني کيږي.

78ـ د مکې د ښار ودانول او د هغې تاريخي لرغونتيا

تقريباً څلور زره کاله د مخه د مکې مځکه ژرګو او نورو اغزنو ونو نيولې وه. هلته نه اوبه وې، نه شين ګيا او نه څاروي او نه انسانان، هرلور جګ جګ غرونه ولاړ وه او مځکه يې هم ډېره لوړه وه. د اورښت اوبو به د غرونو خاوري، ريګ، جغل او ډبري لاندي راوړلې او پرله پسې د مځکي په لاندنيو برخوکي يو ځای کېدلې. پردې سر بېره کله چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته د ښا ر ودانول پيل سول او ورو ورو د عربو قبايل له نورو ځايونو څخه راغلل، نو خلکو هم داکارکاوه. هغو به هم د غرو څخه ډبري او نور راکښته کول اود مځکي پرمخ به يې اوډل، چې په دې توګه ورو ورو د غرونو جګوالی کم سو. لکه چې لومړنکعبه شريفه پريوه غونډۍ باندي ودانه سوې وه، خو اوس دغه غونډۍ ګردسره نه معلوميږي اوکوم ځايونه چې کښته وه، هغه اوس دونه لوړ سوي چې له هغو څخه " شاميه محله " ترکعبې شريفي تر سل متره زياته لوړه سوې ده .

هغه مهال ټولي لاري له کرکنډو، ډبرو، ربګګو او اغزنو بوټو څخه ډکي وې. هلته د لومړي ځل لپاره د ودانۍ او رفاهي ترقۍ د بنسټ ډبره حضرت اسماعيل او د هغه مور بي بي هاجرې کښېښوول. بيا جرهميانو په دې کار کي برخه واخيسته او په دې ترڅ کي حضرت ابراهيم اوحضرت اسماعيل کعبه هم هلته ودانه کړه. چې له دې سره د انسانانو شمېر هم هلته زيات سو او له دې امله په ودانيو، استوګن ځايونو او خيموکي هم زياتوب راغی، او د دې ترڅنګ د يمن او شام د تجارتي قافلو تګ را تګ هم پيل سو. په دې توګه دعربو ټولو قبايلو مکې ته د زړه له کومي احترام او درناوی کاوه او تراسلام وروسته هم د نړۍ د مسلمانانو قبله او تر ټولو ډېرسپېڅلي ځای وګرځېد او زيات شهرت او د رنښت يې وموند. دغه رازد عربو او نورو ګاونډيو سوداګرو لپاره يو عمومي او بين المللي با زار وو چې خپل تجارتي مالونه به يې هلته وړل اوخرڅول. لکه چې د يمن، غسانيه، د فارس د خليج د سواحلو، عمان، سره سمندرګي شام او نورو ځايونو د سوداګرو د قافلو ستركاروانونه به د تجارت لپاره ورته راتلل او د مکې قريش به هم هرکال په ژمي يمن او په دوبي شام او نورو ځايونو ته تلل، چې بالاخره دې مقدس ښار پړاو په پړاو دا دی دونه پرمختګ وکړچي نن د نړۍ په ښکلو او متمدنو ښارونوکي شمېرل کيږي او د دين او مذهبي تقدس سره سره، ستر تجارتي مرکزهم دی .

79ـ مکه اوکعبه په يوناني او مسيحي تاريخونوکي د زبور د ځرګندونو سره سم حضرت داود د عيسي تر زېږېدو يوولس سوه کاله د مخه د بيت الله شريفي د زيارت لپاره خپله ليوالتيا داسي ځرګندوله :

"ای د لښکروخدايه. ستا کورڅونه زړه راکښونکی دی. زما اروا هغو درباورنو ته ليواله ده؛ بلکې پسې نوليږي. زما زړه او زما ژوندی پړی د خدای لپاره له خوښی څخه ټوپونه وهي. سپېڅلي دي هغه چې ستا په کورکي اوسيږي. دوی تل ستا ستاينه کوي. د چا چې په زړه کي د " صيون " لويي لاري دي هغه د " بکا " له ناوې تېرېږي او د هغه ځای په چينو کي ځان ته ځای جوړوي". [زبور: 84 باب: 6 شمېره]

مسيحي تاريخ ليکونکی جرجي زيدان په عرب قبل الاسلام کي ليکي : " د يونان په لرغونوکتابونوکي د مکې اوکعبې نوم نه ترسترګوکيږي، خو " ديودورس الصقلي (Deodars) sickles) "په 100 کال قبل الميلاد کي د نبطي قوم د پېښو د بيانولو په ترڅ کي ليکي: " په حجازکي يو معبد دی چې ټول عرب يې تعظيم او درناوي کوی ". " للاب لوبس شيخو يسوعي" هم د نړۍ د مشهورو معبد ونو د يادولو په ترڅ کي ليکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د نړۍ په ټولو معبد ونوکي ترټولو زيات مشهور د حجازکعبه ده. دکومي ذکر چې په تاريخ کي تر ټولو دمخه "د يود ورس الصقلي" په كال 100 قبل الميلاد كي كړى دى ". (النصرانيآ و آدابها). دغه رازجرجي زيدان ليکي:" څيړونکو په دې کي چې مکه د كومي ژبي لفظ دى اختلاف کړی دى. خو زموږ په اند سم قول دا دى چې دا د كلداني يا بابلي ژبي لفظ دى. ځکه چې په بابلي ژبه کي د مکې معنا كور دى، كوم چې همدغه كور ته عرب كعبه وايي. په كال 1800 قبل الميلاد كي چې عمالقه هلته ورغلل، نو دوی پردغه ځای دغه نوم كښېښود. دلته ترټولو د مخه د عمالقه وو ځای پرځاكېدل ترلمرڅرگند دي. وروسته دغه ځای د ځينو جابرو واكمنو د واك د هوس نخښه سو. ترعمالقه وو وروسته د قحطانيانو يوه ټپۍ " جرهميان " له يمن څخه كډه سول او دلته ورغلل، د عمالقه وو سره يې جگړه وكړه او دغه ځای يې څنې لاندې كړ. بيا ډېره موده وروسته بني اسمعيل (د اسماعيل اولاده) پرهغو برلاسي سول ". د " انسايكلو پيډيا اف برټانيكا " د 1970 ع.كال په چاپ كي د مكې د لفظ د تشريح په ترڅ كي ليكي:" په عربستان كي دكعبې په نامه يو عبادت ځای وو، چې د لرغونو روايا توسره سم حضرت ابراهيم ؑ ودان كړی وو. كعبه د ټولو عربو په سترگوكي متبركه وه او له ډېري مودې يې د هغې حج كاوه ". دغه راز جرجي زيدان ليكي : " د حجاز په ښارونوكي مكې ځكه زيات شهرت درلود

چې هلته د حج مناسك ترسره كېدل. او تر پر له پسې څو سووكالو وروسته هغه يو تجارتي مركز جوړ سو. د حج په مهال د حاجيانو د ورتگ او د پلورني او پېرودني د ډېرښت له امله دغه ځای د لويو لويو قبايلو او سردارانو د پاملرني او سرابښې منځۍ جوړ سوی دی". امريكايي پادري ايس. ام. زوسمير ليكي:" په دې كي شك نسته چې حجراسود د مكې تر ټولو لرغوني زېرمه ده ". پطرس بستاني په خپل دايرآ المعارف كي ليكي: " حج په بېلو بېلو ولسونوكي له ډېري پخوا زمانې څخه دود دی. كه څه هم په يقين سره نه سي ويل كېدای چې تر ټولو لومړی په كوم ولس كي حج كول پيل سول، خو د عربو د جاهليت په زمانه كي له ډېرو ليري ليري ځايونوڅخه ډلي ډلي وگړي د بيت الله د حج لپاره راتلل. له دې څخه څرگنديږي چې دا تر ټولو لومړی قوم دی چې د حج كول پكښې دود سوی دی. عرب وايي چې آدم ؑ له آسمان څه تر راكوزېدو وروسته كعبه جوړه كړې وه او بيا د نوح ؑ تر طوفان وروسته ابراهيم او اسماعيل بېرته ودانه كړه."

80ـ دكعبې توليت، دمكې امارت او اسماعيل

كله چې حضرت ابراهيم ؑ بي بي هاجره او اسماعيل په مكه كي دكعبې تر څنگ پرېښوول، نو يې دعاوكړه چې: " پروردگاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه كي د خپل اولاد يوه برخه (اسماعيل او بي بي هاجره) ستا دمحترم كورترڅنگ مېشته كړه. پروردگاره ! داكار ماد دې لپاره كړی دی چې دوی دلته ستا طاعت وكړي. نو ته دا ملك (مكه) د امن ټاټوبی وگرځوه او د هغه له اوسېدونكو څخه چې څوك تا او آخرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مني، هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه. او د خلکو زړونه د هغو په تلوسه کړه." او بیا چې یې کعبه جوړول نو یې دعا وکړه:" پروردګاره ! زموږ څخه دا خدمت ومنه. ته د هرڅه اورېدونکی او په ټولو شیانو پوهېدونکی یې. ای ربه موږ دواړه تاته غاړه ایښوونکي وګرځوه او زموږ له اولادې څخه یو داسي قوم رامنځتهکړه چې تاته غاړه ایښوونکي وي. موږ ته د خپل عبادت لاري اولیکي رازده کړه او زموږ لنډپاری وبخښه. ای ربه ! په دې خلکوکي ددوی له قومه څخه یو داسي پیغمبررا وپاڅوه چې دوی ته ستا آیتونه واوروي؛ هغوته کتاب اوحکمت ورزده کړي او پاك او ستره ژوند ور په برخه کړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه برخه: مکه او کعبه د حضرت محمد په وختونو کي

97ـ د حضرت محمد rنسب، ولادت او بعثت

نسـب:

حضرت محمد rد عبد الله زوي د عبد المطلب (شيبه) لمسی او د هاشم (عَمٌرو (کړوسی دی ، چې د نسب لړۍ يې حضرت ابراهيم ته رسيږي. د حضرت محمد r

د انا نوم فاطمه وو، چې د عمرلور او د عا ئذ لمسۍ وه. د حضرت محمد rنيکه، د عبد الله واده د بي بي آمنې سره وکړ. عبد الله د عبد المطلب لخوا مدينې ته د خرما راوړولو لپاره ولېږل سو، خو هلته مړسو. ځيني اهل سير وايي چې هغه د تجارت لپاره شام ته تللی وو، د قريشو د يوې قافلې سره مکې ته د بيرته راتګ په لاره کي د ناروغه کېدو له امله په مدينه کي پاته سو او هلته مړسو او د نابغه جعدی په کورکي يې د تدفين چا ري تر سره سوې. دغه مهال د هغه عمر (25) کاله وو. د ډېرو تاريخ ليکونکو په قول د عبد الله ترمړيني پوري حضرت محمد rنه وو پيدا سوی. خو ځيني بيا وايي هغه د عبد الله تر وفات دوې ميا شتي

د مخه زېږېدلی وو.

ولاد ت:

حضرت محمد مصطفٰی r د مکې په شعب بنی هاشم کي د 571 ع. کال د لومړۍ خور پر (12) چې د اپريل د (20) سره سمون خوري د دوشنبې د ورځې په سهار وزېږېدي.

البته دا د پخوانيو سيرت ليکونکو او تاريخ پوها نو خبره ده. خو د اوس مهال د محققو تاريخ ليکونکو؛ لکه علامه قاضي محمد سلميان منصور پوری (رح) او د مصرنامتو هيئت پوه علامه محمود پاشا فلکي (رح) په ډېر زيار او څېړنه او په رياضي دلايلو ثابته کړې چې حضرت محمد r د 571ع. کال د لومړۍ خورپه نهمه چې د اپريل د شلمي سره سمون خوري د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی. او دا څېړنه ډېرو درسته بللي او منلې ده.

د ابن سعد روايت دی چې د رسول rمور وفرمايل:" کله چې آنحضرت پيدا سو، نو له ماڅخه يو نور پورته سو، چې ټول شام يې رڼا کړ". امام احمد د حضرت عرباض بن ساريه څخه هم تقريباً دغسي يوه خبره روايت کړې ده. په ځينو روايتونوکي ويل سوي دي چې د حضرت محمد rد زېږېدو په مهال د کسرا د ماڼۍ کنګرې ونړېدلې، د مجوسو اورتون سوړ سو، د ساوه په نامه سمندرګی وچ سو او د هغه ځای کليساوی وراني سوې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا خبري امام محمد غزالي (رح) درستي نه دي بللي. کله چې عبد المطلب ته د خپل لمسي د زېږېدو احوال ورسېد ، ورغی هغه يې را واخيستی کعبې شريفي ته يې يووړ او د محمد نوم يې پرکښېښود .

د حضرت محمد rدايي ته سپارل:

څو ورځي وروسته يې محمد د عربو د هغه مهال د دود سره سم د هوازن د سيمي د حارث نومي مېرمني بي بي حليمې ته وسپاری، هغې تر دوو کالو شيدو ورکولو وروسته د هغه مور بي بي آمنې ته راوړ. خو څنګه چې هغې له يوې خوا په حضرت محمد r کي خير او برکت ليدلي وو او له بله پلوه په مکه کي وبا خپره سوې وه، نو بي بي حليمې بېر ته واخيستي.

د ټټرڅيرلو پېښه :

کله چې د حضرت محمد rعمرڅلور يا پنځه کلنۍ ته ورسېد، يوه ورځ يې دکوچنيانو سره لوبې کولې چې حضرت جبرائيل ورغی، د هغه مبارک ټټر يې څيري کړ، زړه يې څني وکيښ او له هغه څخه يې دويني يوه ټوټه را و ايستل او ويې ويل:" دا په تا کي د شيطان برخه وه ". بيايې د هغه زړه په يوه "طشت " کي د زمزم په اوبو پرېولی. کوچنيان د هغه دايي ته په څغاسته ورغلل او خبرېې ورکړ چې محمد يې وواژه. کله چې هغه ور ورسېده، نو هغه روغ رمټ وو، خو بڼه يې الوتې وه.

حضرت محمد r د مور په غېږ کي:

ترد ې پېښې وروسته حليمې خطره احساس کړه او هغه يې خپلې مور ته وسپاری. محمد rد شپږو کالو وو چې موريې د هغه د پلار د قبر د زيارت لپاره مديني ته ولاړه او حضرت محمد r يې هم ورسره بوتی. هلته يې يوه مياشت تېره کړه، د بېر ته راتلو په مهال په لار کي ناروغه سوه او د مديني او مکې په منځ کي په " ابوا " نومي ځای کي مړه سوه اوهلته يې د يوه کوچني غره پرسرخاورو ته وسپارل. عبد المطلب خپل لمسی مکې ته راوست او په ډېر محبت او ناز يې ساتی. د حضرت محمد عمرلا د اتوکالو، دوو مياشتو، لسو ورځو وو، چې عبد المطلب مړسو او محمد د هغه د شفقت له سيوری بې برخي سو، او بيا د هغه پالنه د هغه اکا ابو طالب پر غاړه واخيسته .

کار او واده:

د ځوانۍ په لومړيوکي رسول الله r کوم ټاکلی کار نه درلود. البته دا خبره جوته ده چې هغه د مکې دخلکو وزې د څوقيراطو په بدل کي پوولې. کله چې د (20) کالو سو د حضرت بي بي خديجې رضی الله عنها مال يې د تجارت لپاره شام ته يووړ. بي بي خديجه د خويلد لور يوه بډايه او دعزت خاونده سوداګره مېرمن وه چې خلکو ته به يې خپل مال د تجارت لپاره ورکاوه. کله چې هغه بېرته مکې ته راغی او بي بي خديجې ته د رسول r رشتينولي امانت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ښه اخلاق څرګند سول، د هغه سره يې واده وکړ. دغه مهال لکه چې مخکي مو وويل د رسول r عمر د (20) کالو وو او بي بي خديجه د دوو مړونو ښځه (40) کلنه کونډه وه .

په حرا سمڅه کي عبادت او وحي: پر رسول لومړی ترشپړو مياشتو وحي د داسي ښو خوبونو په ليدلو راتلې چې هغه به د سپين سهار غوندي رشتيا کېدل. او هرڅونه چې د حضرت محمد r د نبوت زمانه رانژدې کېدل هغونه، هغه په ذهني او فکري لحاظ د خپل قوم څخه ګوښه کېدی او يوازي توب يې خوښېدی. تردې چې څه ښوری او د خوراك، څښاك لوښي يې واخيستل او له مکې څخه دوه يا درې ميله ليري حرا سمڅې (غارحرا) ته ولاړ او هلته په مياشتو مياشتو و اوسېدی او د خدای په عبادت لګيا سو. کله چې به يې ښوری خلاص سو بيا به بي بي خديجې ته راتی او هغې به د ښو زياتو ورځو لپاره نور ښوری ورکاوه. ښو چې جبرائيل امين د ده د مبارك عمر په څلوېښتم کال ورته ورغی او د خدای تعالی له لوري يې وحي ورته راوړې؛ ورته ويې ويل: ولوله ! محمد r ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم. جبرائيل هغه دونه په غېږ کي ټينګ ونيو چې هغه بېخي بې حوصلې سو . بيا يې خوشي کړ او ورته ويې ويل: ولوله ! هغه بيا ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم. ملايکي بيا هغه په غېږ کي ټينګ ونيو ترڅو په هغه کي زغم پاته نه سو، بيايې پرېښود او ورته ويې ويل: ولوله ! هغه بيا ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم . ملايکی بيا هغه د درېيم ځل لپاره په غېږ کي ټينګ ونيو، ترڅو په هغه کي نور زغم او حوصله پاته نه سوه. بيا يې هغه پرېښود او ورته ويې ويل:] اقراء با سم ربك الذی خلق تر ما لم يعلم[پوري. يعني ولوله د خپل رب په نامه چې هغه پيدا کړ، دکلکي سويويني له يوې ټوټې څخه يې انسان پيدا کړ. ولوله ! او ستا رب ډېر مهربان دی، چې هغه د قلم په مرسته علم وښووی، انسان ته يې هغه علم او پوهه ورکړه چې نه په پوهېدی. وروسته رسول په رېږ د سو،کور ته ولاړی او دا حال يې بي بي خديجې ته ووايه او ورته ويې وېل چې پر ما يوشی واچوئ، پر ما يو شی واچوئ. بيا يې ورته وويل چې دا په ما څه سوي دي، او زه پرخپل ځان بېرېږم. هغې ورته وويل: ته هيڅکله مه بېرېږه، بلکي خوښ اوسه. په ښبتن لوړم چې هغه به هيڅ وخت تابې پردې نه کړي. ځکه ته له خپلوانو سره ښه چلند کوې، رشتيا وايې اما نتونه اداکوې، د بې اسرې خلکو د اوږو پېټي سپکوې، بې وزلوکسانو ته د ورکړي لپاره زيار باسې، مېلمه پالنه کوې او په ښو چاروکي مرسته کوې. بيا هغې دی خپل د اکا زوي ورقه بن نوفل ته ورووستی کوم چې د تورات او انجيل عالم وو او ډېر بوډا او په سترګو ړوند سوی وو . کله چې هغه دا سرګذشت واورېدي ويې فرمايل: دا هغه ناموس (جبرائيل) دی چې لوی ښبتن موسیٰ ته لېږلی وو. کاشکي زه ځوان وای او ترهغه مهاله چې قريشو ته له مکې ايستلای، ژوندی وای . مابه ستا سره بشپړه مرسته کړې وای. په دې خبره رسول r حيران پاته سو چې زه خو له خپله قومه سره په رشتيا او صداقت روان يم. او قوم هم زه په امين اوصديق پيژندلی يم، نو دوی ولي ماله مکې باسي ؟ ورقه ورته وويل: دا ځکه چې هر چاچي ستا غوندي خبري قوم ته راوړي، هغو ارو مرو د ښمني ورسره اخيستې ده. ورقه ښو موده وروسته ومړ او وحي هم تر درو کالو بندي سوې. مولانا صفي الرحمان مبارك پوري په الرحيق المختوم کي وايې چې زموږ د څېړني سره سم پرحضرت محمد r باندي د لومړی ځل لپاره د وحي د نازلېدو دغه پېښه د روژې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پر (21) نېټه د دوشنبې په شپه وسوه. چې ور پسې ورځ يې د 610 ع. کال د اګست لسمه وه. د سپوږميزکال په حساب حضرت محمد r د څلوېښتوکالو شپږو مياشتو دوولسو ورځو وو. او د لمريزکال په حساب د (39) کالو دوو مياشتو دوه ويشتو ورځو وو .

د تبليغ لومړي وختونه :

کله چې رسول r د خدای د استازيتوب د ستري دندي د ترسره کېدو په تکل کي سو دکلونوکلونو لپاره د ډېرو سختو ستونزو سره مخامخ سو. که سړی په دقيقه توګه هغو ستونزو ته چې هغه پر ځان منلي وې ځيرسي او فکر ورته وکړي وبه مني چې په رشتيا داسي ستونزي بېله ده غوندي اولوالعزمو پيغمبرانو او د خدای Yلخوا مامور سوو کسانو پرته، نور ساده وکړي پرسر نه اخلي. او که د چا د پيغمبرۍ دعوه په درواغو وې، حتماً وايې چې دا په دونه تکليفونو نه ارزي او ارو مرو تر تېرېږي او د پيغمبرۍ دعوه پرېږدي . حضرت محمد r د دې ستري او سپېڅلي فريضې د ښه ترسره کېدو لپاره له ډېرو هوښيارانه تدبيرونو څخه کار واخيست، او په ورو ورو يې هغه رسالت وړاندي بوت. هغه لومړی يوازي هغه کسان په ايمان مشرف کړل چې دی يې ښه پېژندی او د ده اخلاق، عادات اوحرکات او سکنات ښه ورته معلوم وه. په دې ډول پرهغه تر ټولو لومړی بي بي خديجآ الکبري، حضرت ابوبکر صديق، حضرت علي مرتضی او حضرت زيد بن حارثه ـ دحضرت محمد لخوا آزاد سوي مريي ـ ايمان راوړ. بيا د نبوت پر پنځم کال کله چې د ايمان راوړونکوکړی پراخه سوه، نو حضرت نبی د ارقم بن ابي الارقم مخزومی کور چې د صفا غره کيڼ لور ته د (35) يا (40) مترو په واټن پروت وو او د اسلام د دښمنانو له سترګو ليري واقع وو د خپل رسالت د تبليغ لپاره مرکز وټاکی. همدلته به حضرت محمد لومړنيو ايمان راوړونکو ته په جماعت لمونځ هم ورکاوه او دلته حضرت عمر هم مسلمان سو. بيا کعبه شريفه د اسلام د تبليغ منځی جوړه سوه.

بخولي او ويرونه:

د حضرت محمد د سرښندونکو اصحابو د شمېر په زياتېدو سره، هغو نه د هغه او د هغه د اصحابوکرامو بخولي او ناورينونه هم زياتېدل، او ورسره ورسره د قريشو د عناد اورلا زيات تازه کېدی. ځکه نو مسلمانا ن اړسول چې حبشې او بيا مدينې ته هجرت وکړي. د نبوت په لسم کال رسول او اصحابوکرامو ته د ډېر ستر وير او غم پېښې يو په بل پسې دا وې چې لومړی ابوطالب او دوې مياشتي يا درې ورځې وروسته بي بي خديجه وفات سول چې د دوی دواړو وفات رسول او مسلمانان نور هم په وير اخته کړه. ځکه چې د ابوطالب تر وفات وروسته د مسلمانانو په زورولوکي د قريشو جسارت نور هم زيات سو. له دې امله رسول د دغه کال نوم " عام الحزن " (د غم کال) کښېښووی، او دا کال په تاريخ کي په دغه نامه مشهورسو. د رسول د زيات کوښښ سره سره د هغه اکا د ايمان له نعمته بې برخي پاته سو خو د خديجې بي بي په هکله به يې ويل:"په ټوله نړۍ کي څلور ښځي غوره او ممتازي دي: بي بي مريمه ، بي بي خديجه، د فرعون مېرمن بي بي آسيه او بي بي فاطمه."

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

98ـ د سپوږمۍ دوې ټوټې کېدل

قال الله تعالی : اقتربت الساعآ و انشق القمر و ان یروا آیآ یعرضوا و یقولوا سحر مستمر] القمر : 1_2 [

ژباړه: د قیامت ګړی را نژدې سو او سپوږمۍ و چاودل. خو د دغو خلکو حال دادی چې که هره نښانه و ویني مخ اړوي او وایي دا خو داسي کوډي دي چې تر آسمانه رسیږي. په صحیح بخاري، مسلم او نوروکي د انس بن مالك، عبد الله بن مسعود او نورو له روایتونو څخه او د فتح الباري او نورو کتابونو څخه جوتیږي چې مدینې منورې ته د رسول ترهجرت نژدې پنځه کاله د مخه د قمري میاشتي څوارلسمه شپه وه، سپوږمۍ تازه راختلې وه، رسول په مناکي وو، چې د مکې مشرکانو ورته وویل چې موږ ته یوه معجزه راوښیه، څو موږ ایمان در باندي راوړو. نو خدای تعالی د خپل استازي د رشتینولی د جوتولو لپاره سپوږمۍ دوې ټوټې کړه. یوه ټوټه یې د مخامخ حرا غره یوې خواته او بله یې بلي خواته ولېدل سوه . دغه کیفیت یوازي یوه شپه دوام وکړ او بیا بیرته دواړي ټوټې سره یوځای سوې . حضرت محمد خلکوته وویل :" وګورئ او شاهدان اوسئ ". خوکفار د دې معجزې په لیدلو سره هم اسلام ته راوانه وښتل او ویې ویل چې د محمد سحر پرآسمانو هم اغېزه کوي. ځینو وویل چې که داکوډې وي نو هغه خو د ټولې نړۍ پرخلکو اغېز نه کوي، باید انتظار و باسو، او له نورو مسافرو څخه په دې هکله معلومات وکړو . نوکله چې له لیرو لیرو سیمو څخه مسافر راغلل له هغو څخه یې په دې هکله پوښتنه وکړه هغوهم وویل چې په دغه شپه مو سپوږمۍ ولیدل چې دوې ټوټې سول. خو بیایې هم اسلام ته غاړه کښې نه ښوول او ویې ویل چې د محمد سحر ډېر قوي دی . په بخاري شریف کي د منا خبره نسته او یوازي وایي چې د مکې خلکو له حضرت محمد څخه دا غوښتنه وکړه. خو په مسلم او نوروکي راوړي چې عبد الله بن مسعود ویلي چې موږ د رسول سره په منا کي وو،چې دا پېښه وسوه. ځکه نو علامه محمدطاهرکردي په سختی سره داخبره ردوي چې د سپوږمۍ د دوه ټوټې کېدو پېښه د مکې د ابي قبیس پرغره سوې ده. او وایي چې دغه روایت چې په خلکوکي عام او مشهور سوی دی درواغ دی اوکوم اصل نه لري. دغه راز هغه وایي : کوم کیسه کوونکي چې وایي چې سپوږمۍ د رسول په ګرېوان ننوتل اوله لستونـې یې راووتل داهم کوم اصل نه لري. دغه خبري مولانا ابو الاعلیٰ مودودي هم ردوي. او دا چې رسول په ګوته د سپوږمۍ خواته اشاره وکړه دا هم بېخي بې اساسه بولي .

99ـ د حضرت محمد معراج

قال الله تعالی :سبحٰن الذیّ اسرٰی بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الا قصا الذی بٰرکنا حوله لنریه من آیٰتنا انه هو السمیع البصیر [بنی اسرائیل: 1] ژباړه: پاك دی هغه ذات چې یوه شپه یې خپل بنده له مسجد حرام څخه تر هغه لیري جومات (مسجد الا قصٰی) پوري بوتی، چې د هغه چا پېریال یې برکتي کړی دی، څو هلته په هغه خپلي ځیني نښانې وګورو. بېشکه چې هغه د هرڅه اورېدونکی او لیدونکی دی. لکه چې پوهیرو دغي پېښي ته " اسراء " او " معراج " وایي. د " اسراء " معنا د شپې بېول دي. دغه حیرانوونکی سفر له مسجد حرام (مکې مکرمې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) څخه مسجد الاقصیٰ (بیت المقدس) او بیا له هغه ځایه تر ملاء اعلیٰ پوري د رسول ﷺ په جسد د شپې سوی دی. ځکه نو قرآن کریم دغه سفر " اسراء " وباله. " معراج " لوړ ختلو ته وایې. څنکه چې حضرت محمد ﷺ په دغه شپه د ملاءاعلیٰ د لوړ تللو مزل وهلی، او اوو اسمانو، سدراَ المنتهٰی او تر هغه هم اوچت سوی او د لوی څښتن قدرت یې لیدلی، ځکه نو دغه سفر معراج بلل سوںدی. مدینې منورې ته د رسول ﷺتر هجرت څه موده مخکې یوه شپه هغه مبارك په یوه روایت د کعبې شریفې ترڅنګ په حطیم کې، او په بل روایت د حضرت علی کرم الله وجهه دخور ام هانئ بي بي په کورکي کوم چې مسجد الحرام ته نژدې د صفا او مروه په منځ کي واقع وو. په بل روایت د مسجد حرام. او په بل روایت د ده په کورکي د خوب او ویښتیا تر منځ وو چې ویې لیدل چې حضرت جبرائیل ﷺ د څو ملایکو سره تشریف راوړ، او هغه مبارك یې د زمزم ځا ته بوتی هلته یې سینه مبارکه ورڅیري کړه، زړه یې ځني وکیښ او د زمزم په اوبو یې پرېوی. بیا یې د ایمان او حکمت څخه د سرو زرو یوډك تش راوی او د هغه مبارك په سینه کي یې خالي کړ او بیا یې سینه ور وګنډل. بیا یې ترخره لوی او تر غاتري کوچنی سپین براق راوستی او رسول ﷺیې پر سپورکړ دغه مهال هغه شوخي وکړه. جبرائیل ﷺ ورته وویل شوخي مه کوه، ترننه پوري پرتا باندي تر محمد ﷺزیات غوره وګړی نه دی سپور سوی. براق چې دا واورېده خوله خوله سو . پردغه براق رسول ﷺ بیت المقدس ته ورسېدی، هلته یې په اقصیٰ جومات کي دوه رکعته لمونځ وکړ. کله چې له جوماته بهر راووتی جبرائیل ﷺ د شرابو او شیدو دوې پیالې ورته ونیولې. هغه مبارك د شیدو پیاله ځني واخیسته. جبرائیل ﷺ ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، که دي د شرابو پیاله اخیستې وای امت به دي بې لارې سوی وای. بیایې د جبرائیل ﷺ سره یو ځای آسمانو ته تشریف یووړ، په لومړی آسما ن کي یې حضرت آدم ﷺ، په دوهم کي یې حضرت یحیٰی او حضرت عیسٰی ﷺ ، په درېیم کي یې حضرت سوسف ﷺ ، په څلورم کي یې حضرت ادریس ﷺ ، په پنځم کي یې حضرت هارونﷺ ، په شپږم کي یې حضرت موسٰی ﷺ ، په اووم کي یې حضرت ابراهیم ﷺ ولیدل .

حضرت ابراهیم ﷺ د بیت المعمور په خواکي ناست وو،کوم چې هره ورځ او یا زره ملا یکي ور ننوزي او بیا نه ځني راوزي. بیا سدراَ المنتهٰی ته ورسېدی. بیا بیت المعمور ور وښوول سو. بیا د شرابو، شیدو او عسلو پیالې ورته راوړه سوې، چې له هغو څخه یې بیا د شیدو پیاله واخیسته او ویې خوړلې. بیا جبرائیل ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، له دې امله به ته او ستا امت پرفطرت ولاړ وي . بیا د خدای له لوري هغه ته ورته وحي سول چې بېله خدای او رسوله هیڅوك نه دي په خبر. خو لکه چې خپله حضرت رسولﷺ وایي دغه مهال پرده او د ده پرامت باندي پنځوس لمونځونه فرض سول. چې بیایې د موسٰی ﷺ په مشوره څوځلي د خدای له حضوره په هغه کي لږوالی وغوښتی چې پای د ورځي پنځه لمونځونه فرض سول .

100ـ د مشرکینو لخوا د معراج نه منل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابن عباس وايي کله چي حضرت رسول ﷺ په هماغه شپه له معراجه بيرته راستون سو، سهار په حجر اسماعيل کي گوښه او غمگين کښېنستی، ځکه پوهېدی چي قوم يې دا خبره نه ورسره مني. دغه مهال نا ببره ابوجهل راغی د هغه مبارك څنگ ته کښېنستی او په مسخره او استهزاګۍ يې ورته وويل: بيا خودي کوم نوی شی نه دی موندلی ؟ هغه ورته وويل: تېره شپه زه بيت المقدس ته او له هغه ځايه آسمانو ته بوتلی سوم. ابوجهل ورته وويل: د شپې دي بيت المقدس ته سفرکړی او په سهار يې زموږ سره په مکه کي اوسې ؟ هغه ورته وويل: هو. نو ابوجهل ورته وويل: دغه خبره دي قوم ته هم کوې ؟ هغه مبارك ورته وويل: هو. نو ابوجهل ناري کړه چي ای د بنی کعب بن لوئي اولادي راسئ ! کله چي خلك را غونډ سول، نو ابوجهل رسولﷺ ته وويل: اوس هغه خبري چي ماته دي وکړې دوی ته وکړه. رسول ﷺ وويل: هو ! زه د شپې بوتلی سوم. هغو ورته وويل چيري ؟ ده ورته وويل بيت المقدس ته. هغو ورته وويل: او په سهار يې بيا زموږ سره اوسي ! ده ورته وفرمايل: هو. نو دوی په حيرت او تعجب کي ولوېدل او ويې ويل چي: دا ډېره عجبه خبره ده. ځينو له ډېره انکاره لاسونه مروړل، ځينو پرخندل، ځينو له حيرته لاسونه پرسرو ونيول، او ځينو چي پرده ايمان راوړی وو له دي امله بيرته له دينه واوښتل. وايي څنگه چي د قريشو زياتره وکړی د شام سوداگروه او بيت المقدس يې په پلاو پلاو ليدلی وو، نو هغو رسول ﷺ ته وويل چي که ته رشتيا وايې نو موږ ته و وايه چي بيت المقدس څنگه ځای دی ؟ رسول ﷺد دي خبري په اورېدو ډېرخفه سو. ځکه هغه خو د بيت المقدس د ليدلو لپاره نه وو تللي، بلکي هغه هلته دشپې رسېدلي وو او له هغه ځايه په هما غه شپه معراج ته تللی وو. خو لوی څښتن سمدستي د هغه له مخي مادي پېڅولونه پورته کړه، چي په دې ډول يې دکفارو سوالونو ته دقيق جوابونه وويل. بي بي عايشه (رض) وايي بيا ابو جهل او څونور کسان حضرت ابو بکر ته ورغلل او ورته ويې ويل ايا ته دا مني چي ستا ملگری د شپې بيت المقدس او بيا آسمانو ته تللی وي ؟ هغه وويل، محمد ﷺ دغسي وايي؟ هغه ورته وويل: هو. ابو بکروويل: که هغه رشتيا دغسي ويلي وي نو رشتيا وايې. هغه ورته وويل ته دا مني چي هغه دي د شپې شام ته تللي وي او بيرته دي په دغه شپه د سهار د مخي راسي ؟ هغه ورته وويل: هو. نو له دغي ورځي حضرت ابو بکر په صديق ونومول سو.

101ـ له مکې څخه مديني ته د حضرت

محمد ﷺ هجرت.

لومړنۍ پيلا مې:

د يثرب (مديني منورې) خلکو د هغه ځای له يهودو څخه اورېدلي وه چي يو نبي د خدای له لوري را لېږونکی دی چي هغه به د مکې خلك له هغه ځايه وباسي، يثرب ته به راسي، موږ به يې پيروي وکړو او د هغه په ملگرتيا به تاسي د " عاد اِرَم " غوندي ووژنو. نو هغه وو چي د نبوت په يوولسم کال د حج په مهال چي د 620ع. کال د جولای سره سمون خوري، رسول ﷺ په منا کي د شپې لخوا د يثرب د خزرج د قبيلي د شپږو تنو ځوانانو سره مخامخ سو. د خبرو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اترو په ترڅ کې يې هغو ته د اسلام حقيقت څرګند کړ، قرآن يې ورته تلاوت کړ او د خدای ﷻ لوري ته يې را وبلل. هغو يو له بله سره ووېل چې دا خو ښځي هما غه نبي معلوميږي چې يهودو يې موږ ته د راتلو په هکله ويلي وه. نو د دې لپاره چې يهود تر موږ وړاندي نه سي بايد د هغه خبري ومنو. نو هغه وو چې شپږ سره مسلمانان سول او ژمنه يې وکړه چې موږ به اسلام په يثرب کي نورو ته هم وړاندي کړو. کله چې دوی مدينې ته ورسېدل، نو يې هلته د اسلام پيغام خلکو ته واوراوه او له دې سره هلته کور په کور د رسول الله په هکله آوازه خپره سوه. د دې پايله دا سوه چې په راتلونکي کال کي چې د حج موسم را ورسېدی، نو د هغه ځای دوولس تنه مخور د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر سول چې پنځه يې له هماغو وکړو څخه وه چې تېرکال يې د رسول ﷺ سره ليدلي وه او اووه نور وه. دوی د منا په عقبه نومي ځای کي د رسول ﷺ سره وليدل او پرڅو خبرو يې بيعت ورسره وکړ. (دغه بيعت ته د عقبې لومړی بيعت وايي) .

مدينې ته د سفير لېږل:

د حج د مناسکو په پای ته په رسېدو سره، رسول ﷺ د دغو خلکو سره خپل سفير حضرت مصعب بن عمير ؓ مدينې ته ولېږی، څو د هغه ځای خلکو ته د اسلام د دين احکام ور زده کړي او هلته اسلام خپورکړي. دغه سفير هلته د نورو مسلمانانو په مرسته د اسلام په خپرولوکي غټ برياليتوب ترلاسه کړ. چې په پايله کي يې د نبوت په ديارلسم کال د حج په موسم کي د مدينې څخه تر اويا ډېرمسلمانان چې دوې تنې ښځې هم پکښېکي وې د حج د فريضې د ادا کولو لپاره مکې ته ورغلل. دوی په مدينه کي يا د مکې په لاره کي يوله بله سره ووېل چې موږ بايد رسول ﷺ مدينې ته را وبولو. نو هغه وو چې د ذي الحجي په (12) د شپې په تياره کي يې د رسول ﷺ سره د عقبې دوهم تاريخي او نامتو بيعت وکړ، او د رسول ﷺ په تجويز يې د خپلو قومونو دوولس تنه نقيبان هم وټاکل .

د اسلام نوی ټاټوبی:

د دې بيعت په ترسره کېدوسره اسلام د کفر او جهالت په ناولي چاپېر يال کي ځان ته د يوه نوي، سپېڅلي وطن بنسټ کښېښود، او رسول ﷺ مسلمانانوته اجازه ورکړه چې خپل دغه نوي ټاټوبي، مدينې منورې ته هجرت وکړي. چې تردې بيعت دوې مياشتي اوڅو ورځې وروسته په مکه کي ټېله هغو مسلمانانو چې مشرکينو په زور راګرځولي وه، نور ټول د رسول ﷺ ، ابو بکر ؓ او علي ؓ په شمول له مکې څخه ووتل.

د مشرکينو غونډه او د محمد ﷺ د وژلو پرېکړه :

بالاخره د مکې مشرکينو د نبوت د (14)کال د صفري په (26) نېټه چې د 622ع. کال د سپټمبرله (12) سره سمون خوري د پنجشنبېپه ورځ ترغرمي د مخه د مکې په پارلمان " دار الندوه " کي د تاريخ تر ټولو خطرناکه غونډه جوړه کړه چې په هغې کي د قريشو ټولو استازو ګډون وکړ. په غونډه کي د حضرت محمد دله منځه وړلولپاره ډول ډول تجويزونه وړاندي سول او مسترد سول، خو د ابوجهل دا تجويزد رايوپهاتفاق ومنل سو چې د هري قبيلې څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يو يو تن په يوه پلا پرمحمد پ په تورو واري وکړي او ودې وژني. په دې ډول به د هغهوژنه پرټولو قبايلو و وېشل سي او " آل هاشم " به يوازې د ټولو قبايلوسره مقابله ونه کړاسي.

د هجرت اجازه : د دې سره سم حضرت جبرائيل سمدستي د خدای تعالی وحي رسول ﷺ ته راوړې او د قريشو له دغه جوړجاړي څخه د خبرولو په ترڅ کي يې ورته وويل چې خدای تعالی دا نن شپه تاته له دې ځايه د تللو اجازه درکړې ده. تردې اطلاع وروسته هغه غرمه د ابو بکرکورته ورغی، ورته وېې ويل چې ماته د هجرت اجازه سوې ده. حضرت صديق ورته وويل: ماته به هم ستاسې د ملګرتيا شرف را په برخه سوی وي ؟ هغه ورته وفرمايل: هو. په دې ډول د سفرلپاره تياری ونيول سو او رسول ﷺ بيرته خپل کور ته ولاړ. هغه حضرت علي ﷺ را وغوښتګ او ورته وېې ويل چې ما ته د هجرت حکم سوی دی او نن شپه مديني طيبې ته ځم. ته به زما پرکټ بيده سې او زما دغه حضرمي (په حضرموت ياجنوبي يمن کي جوړ سوی) پټو به دربانديې واچوې . تاته د دوی له لاسه څه تاوان نه رسيږي، سهار د هغو کفارو امانتونه چې ماته يې ايښي وه ورکړه او بيا مدينې ته راپسي راسه .

د رسول ﷺ د کور کلابندي :

دکفارو د پلان سره سم د حضرت رسول الله ﷺ کور د يوولسو وسله والوکسانو لخوا محاصره سو، څو هرکله هغه راووزي بريد پروسې او له منځه يووړل سي. العياذبالله. کله چې د شپې ډېره برخه تېره سوه، رسول الله حضرت علي پرخپل ځای پرېښووی اوله کوره راووتی. د خدای په قدرت له دغو وسله والوکسانو څخه هيچا ونه ليدی. د حضرت ابو بکرکورته ولاړی اوله هغه ځايه دواړه د جبل ثور پر لوري رهي سول او هلته د ثور په نامه په يوه سمڅه (غار)کي پټ سول.

د ثور په څمڅه کي:

د صديق اکبر پ يو ځوان زوی عبد الله به چې ډېر هوښيار وو، شپه به دغه سمڅه کي تېرول او سهار وختي به ښارته تی، د قريشو سره به يوځای سو، څه مشوره چې به هغو کوله د هغې په هکله به يې د شپې رسول ﷺ ته اطلاع را وړله. دغه راز د حضرت صديق يوه آزاد سوي مريي عامر بن فهيره به د ورځي وزې پولې او ماښام به سمڅي ته ورغی، رسول ﷺ او حضرت صديق ته به يې شيدې ورکولې. په دې ډول درې ورځي تيرې سوې.

د قريشو لخوا د رسول ﷺ لټون :

کله چې قريش پوه سول چې رسول ﷺ يې له لاسه وتلی دی سخت په غوسه سول او هرلوري ته يې په رسول ﷺ پسي سړي ولېږل، چې له هغو څخه يوه ډله د ثور د سمڅي تر خولې ورسېدل. څنګه چې ابو بکرد هغو د قدمونوکښهار واورېدی و يې ويل: ای د خدای رسوله که له دغو څخه يو سړی محض کښته وګوري، نو سمدستي به مو ووينې.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ورته وویل ای ابو بکره ! پته خوله سه ! زموږ دوو، درېیم خدای ﷻ دی. د دې معجزې له مخې تلاښ کونکو دوی ونه موندل او بېرته ولاړل.

د مدینې په لار کې :

رسول ﷺ له مکې څخه تر رخصتېدو د مخه لا یو اعتمادي کافر عبد الله بن اریقط لیثي په اجوره د لارې د ښوولو لپاره ټاکلي وو. د پروګرام سره سم په څلورمه ورځ هغه د حضرت صدیق دوې اوښې جبل ثور ته ور وستې. او رسول ﷺ ، ابو بکر ؓ او عامر بن فهیره د مدینې په لوري رهي سول. تر یوې ورځې او شپې پرله پسې سفر وروسته بله ورځ غرمه چې تودوښه ډېره زیاته سوه، نو حضرت ابو بکر ؓد یوه سیوري په لټه کې سو، څو حضرت محمد ﷺ استراحت ورته وکړې. رسول ﷺ استراحت وکړ، او بیایې یوڅه شیدې ورته پیداکړې او هغه وڅښلې او بیا رهي سول .

د قریشو یو بل چل :

قریشو ـ چې په خپلو ناپاکو مقاصدوکې پاته راغلي وه ـ یو بل چل په لاره واچاوه، ویې ویل: هرچا چې محمد یا ابو بکر ونیول او رایې وستل سل اوښان انعام ورکول کیږي. کله چې سُراقه بن مالك دا خبره واورېدل، د هغه مبارك په لټه کې سو. اتفاقاً یې هغه و موند، خو د خدای په قدرت د هغه آس نوك وخوړ او غوځار سو. دغه مهال سراقه د غشي په ویشتلو فال واچاوه چې حمله وکړم که نه ؟ که څه هم جواب نه وو، خو د سلو اوښانو ستر انعام هم څه داسي شی نه وو، چې د یوه غشي په فال یې پرېږدې. بیا پرآس سپور سو او په ډېره بېړه وړاندې وخوځېد، تردې چې رسول ﷺ ته بېخي ډېر ور نژدې سو. خو بیا یې آس نوك وخوړ او غوځارسو. بیا یې فال واچاوه او وپوهېدی چې معامله څه بل ډول ده. بالاخره یې امان وغوښت چې ومنل سو، او هغه د قریشو د انعام په هکله دوی ته معلومات ورکړل او بېرته د مکې په لوري رهي سو .

په دې ډول د هجرت دا قافله مزل په مزل په امن او امان مدینې منورې ته ورسېدل .

102ـ د مکې سره د حضرت محمد ﷺمینه

د حضرت محمد ﷺچې د مکې مکرمې سره ځونه مینه او الفت وو، د هغې اندازه د هغو الفاظو څخه لګېدای سي چې هغه کله مکه، مدینې ته د هجرت په منظور پرېښوول، هغې ته په خطاب کې یې وفرمایل:" ما اطیبك من بلد و احبك الی و لولا ان قومی اخرجو نی ما سکنت غیرك ". [مشکوآ عن ابن عباس].

ژباړه: ته څه عجیبه ښکلی ښار یې او ماته څه عجیبه ګران سوی یې. که زما قوم زه له تا څخه نه وای ایستلی زه به بېله تابل ځای نه وای اوسېدلی. یعني زه مکه نه پرېږدم، او زړه مې نه غواړي چې ځني ووزم، خو زما د قوم د نادودو له امله د خدای امرډغسې سوی دی. د مکې سره د آنحضرت د مینې او محبت ژورتیا له دې حدیث څخه نوره هم ښه څرګندیږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن عبد الله بن عدی قال: رايت رسول الله واقفاً على الحزوراً،فقال: " و الله انكِ

لخير ارض الله الی الله، واحب ارض الله الی الله ولولا اني اخرجت منكِ ماخرجت ". مشكوٰآ.

ژباړه: عبد الله بن عدي وايي : ما رسول وليدی چې په حزوره نومي ځای کي ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کي ويل: " په رشتياچي ته د خدای ډېره غوره مځکه یې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې. اوکه زه له تا څخه په وتلو نه وای اړسوی ، زه به لتا ځخه نه وای وتلی ."

103ـ د بیت الله شریفي قبله کېدل

قال الله تعالی وتبارك :قد نرٰی تقلب وجهك في السماء فلنولينك قبلاَ ترضٰها فول وجهك شطرالمسجد الحرام وحيث ماكنتم فولوا وجوهكم شطره] البقره: 144[

ژباړه: د آسمان لوري ته ستا بیا بیا مخ اړول موږ وینو. دادی موږ به ارو مرو تا هغي قبلې ته وګرځوو چې ته يې خوښوې. نو د مسجد الحرام (کعبې) لوري ته په لمانځه کي خپل مخ وګرځوه. اوس چې تاسي هرچیري اوسئ، نو هغه لوري ته په لمانځه کي مخونه واړوئ. په دې کي اختلاف دی چې ترهجرت د مخه قبله بیت الله وه، که بیت المقدس ؟ ځيني وايي چې په مکه کي رسول پرلمانځه بیت المقدس ته داسي درېدی، چې کعبه به يې هم په مخ کي وه. خو ځينو بيا ويلي دي چې يوازي يې بیت المقدس ته لمونځ کاوه. او امام بغوي (رح) ويلي دي چې رسول او مسلمانانو ترهجرت د مخه دکعبې شریفي پرلوري لمونځ کاوه. خوکله چې مدینې منورې ته مهاجرسول ترشپاړسو یا اوولسو میاشتو يې د بیت المقدس پرلوري لمونځ وکړ. او دغه قول صحیح بلل سوی دی. څنګه چې کعبه تر ټولو قبلو ستره او غوره ده. او رسول يې په سپېڅلتوب ښه پوهېدی او د هغې د سپېڅلتیا په هکله د عربو احساسات هم ښه ور معلوم وه. او سربېره پردې د هغه د اولني پلار ابراهیم قبله وه او رسول د هغې ترڅنګ وړوکی لوی سوی او د وړوکتوب په وختوکي د خپل نیکه عبد المطلب سره د هغې په دروازه کي ډېرکښېنستلی او اوسېدلی وو. او له بله طرفه يې د یهودو د قبلې پرلوري لمونځ زړه نه غوښتی، نو يې د دې سره مینه وه چې که د الله له لوري حکم راکړه سي چې بیا دکعبې په لوري لمونځ وکړم.

او په دې شوق کي به يې کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، چې ښایي پرهغي ملا یکي يې سترګي ولګیږي چې داسي زېری ورکوي . البته دا خبره يې په زړه کي راګرځېدل، اما په خوله يې له ادبه نه ویل. نو بالاخره

د قبلې د ګرځېدو حکم په پورته ډول نازل سو. رسول د هجرت په دوهم کال د خد ای تعالیٰ یا برات په میاشت کي د ام بشر بن براء بن معرور مېلمه وو. کله چې د ماپښین وخت راغی او خلك يې د بني سلمه په جومات کي چې د مدینې له ښارڅخه د شمال لوېدیز په لوري د درو میلو په واټن پروت دی، لمانځه ته پاڅول، دوه رکعته لمونځ سوی وو، چې په درېیم رکعت کي ناڅاپه د دې آیت وحي راغلې او سمدستي رسول او په هغه پسي اقتدا کوونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماعت ټولو د بيت المقدس له لوري دکعبې لوري ته مخونه واړول. ښايي امام د مقتديانو شاته سوی وي او مقتديانو به يوازي مخ ګرځول نه، بلکي په څه ډېر خوځېدو به يې خپل صفونه د امام ترشابرابرکړي وي. تردغي ورځي وروسته له دې امله دغه جومات ته " مسجدالقبلتين " وايي، يعني د دوو قبلو جومات. او تردغي ورځي وروسته کعبه شريفه په ټوله نړۍ کي د ټولو مسلمانانو قبله وګرځېده.

104ـ د حديبيې سوله

څنګه چي د حديبيې سوله د مکې شريفي د فتحي او د اسلام د نورو زياتو برياليتوبونو بنسټ او پيلامه وه، نو ښايي چې لومړی د حديبيې د سولي په هکله معلومات وړاندي کړو او د دغو معلوماتو په رڼاکي د مکې د فتحي په هکله رڼا واچوو: حديبيه د جدې پرلارد مکې مکرمې څخه تقريباً (15) کيلو متره ليري يوه ناوه ده چي پخوا هلته د حديبيې په نامه يوه څاته منسو به وه او اوس يې " شميسي" بولي. رسول ﷺ

د هجرت په شپږم کال خوب وليد چي مکې ته په امن و امان ننوزي او عمره ادا کړي. د دې خوب په اورېدو سره اصحابو ﷺد رسول ﷺ څخه د عمرې په سفر د تللو غوښتنه وکړه. نو هغه وو چي رسول ﷺ د ذوالقعدې (مياني) په مياشت کي د (1400يا1500) تنو په ملګرتيا د عمرې په نيت د مکې په لور وخوځېد. هغو په " ذو الحليفه " کي د عمرې په نيت احرامونه وتړل او د هديي (قرباني) اوښان يې هم ورسره رهي کړل .

کله چي قريشو ته د حضرت محمد ﷺ د دې سفر په هکله معلومات ورسېدل په ډېر زور او زوږ سره يې د مقابلې لپاره تياری پيل کړې، او د خپلو متحدو قبايلو ستري ډلي يې را وغوښتلې چي په دې ډول د مشرکينو پوځونه د مکې د باندي په " بلدح " نومي ځای کي سره راغونډ سول. په همدې ډول کله چي محمدي قافله مکې ته نژدې (حديبيې) ته ورسېده نو د دوی ﷺ اوښه هلته چو سوه او سره له ډېرو وهلو اوکشولو هيڅ له خپله ځايه ونه خوځېده ، ځکه نو هلته تم سول. له مسور بن مخرمه څخه روايت دی: کله چي رسول ﷺ په دغه ځای کي واړول ، هلته يوڅا وو چي ډېري لږي اوبه يې درلودې. کله چي دا اوبه خلاصي سوې اصحاب ﷺ له تندي څخه بېتابه سول. نو له دې پېښي څخه حضرت رسالت پناهﷺ ته په خبرورکولو سره ، د نبوي معجزې له مخي اوبه دونه ډېري سوې چي ټول لښکر په اوبه سو. د خُزاعه د قبيلې وګړي تردې دمه لا په اسلام نه وه مشرف سوي. خو د مسلمانانو ملګري او د هغو په راز شريک وه. د هغو مشر بُديل بن ورقاء حضرت محمدﷺ ته ورغی او ورته ويې ويل چي د قريشو د پوځونو سېلاب را روان سوی، په بلدح نومي ځای کي يې پر اوبو قبضه کړې، پرتاسو د بريد لپاره تياري کوي او تاسي ته دکعبې شريفي د زيارت کولو اجازه نه درکوي. رسولﷺ وفرمايل: هغو ته ووايه چي موږ د عمرې لپاره راغلي يو او جنګ نه کوو. ښه داده چي قريش تر يوې ټاکلي مودې پوري زموږ سره د سولي تړون لاسليك کړي. بُديل محمدي پيغام قريشوته واوراوه خو ناعاقبت انديش، جګړه مار، نوي ځوانان د دې پيغام اورېدوته تيار نه سول. البته زاړه، تجربه کاروګړي د خبرو لپاره تيار سول. نو هغه وو چي بديل د سولي ټول شرايط واورول، يوه د پاخه عمر تجربه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

كاره سړي عروه بن مسعود ثقفي ووېل: محمد ډېر معقول شرطونه وړاندي کړي دي. که ماته اجازه وي، نو زه د هغه سره دا معامله يوې خواته کوم. نو څنګه چې قريشو پرهغه بشپړ باور او اعتماد درلود هغه يې خپل استازی وټاکی او د خبرو لپاره يې حضرت محمد ﷺ ته ور واستاوه. عروه د حضرت محمدﷺ سره ضروري خبري ترسره کړې او بيرته ستون سو. هغه قريشوته ووېل: زه څوځو ځلي د حبشې د پاچا نجاشي، د قسطنطنيې د پاچا قيصر او د ايران د پاچا کسرا دربارونو ته ورغلی يم مګر ما داسي پاچا نه دی ليدلی، چې د هغه عظمت او سترتوب دي د حضرت محمد ﷺ غوندي وي اود هغه درباريان او رعيت دي د هغه داسي درناوی وکړي، لکه د حضرت محمد اصحاب چې د هغه درناوی کوي. نو زما تاسي ته دا نصيحت او رايه ده چې د هغه سره سوله وکړئ.

له دې پلوه حضرت محمد ﷺ د سولې د خبرو لپاره خراش بن اميه ته خپله ځانګړې اوښه ورکړه او قريشو ته يې ولېږی، خو قريشو اوښه ووژل او نژدې وو چې خراش هم ووژني. خو هغه يې ونه وژلای سو. هغه دا ټوله ماجرا د رسول ﷺ په حضورکي وړاندي کړه. په دې منځ کي قريشو پرمسلمانانو باندي د بريد لپاره يوه ډله ولېږل، چې د مسلمانانو لخوا ونيول سول. خو حضرت رسالت پناهﷺ د خپلو لوړو اخلاقي صفاتو په مقتضا هغه ټوله وبخښل. نبي الرحماَ ﷺ د قرشو د دې مخالفانه او معاندانه رويې سره سره يوځل بيا د سولې کوښښ وکړ او خپل زوم حضرت عثمان ﷺ يې هغو ته د خپل سفير په توګه ور ولېږی. د هغه ترلېږلو وروسته اصحابو ووېل: عثمان څونه بختور سړی دی،هغه به د بيت الله په زيارت او طواف مشرف سي او موږ دلته بې برخي ناست يو. خوکله چې دا خبره حضرت محمد ﷺ واورېدل، نو ويې ويل:" زما د عثمان پر وفاداری باندي بشپړ باوردی چې هغه بېله موږ د کعبې شريفي طواف نه کوي ". همدغسي کله چې حضرت عثمان د حضرت محمد ﷺ پيغام قريشو ته ورساوه. هغو جواب ورکړچې تاته د طواف کولو اجازه ده. خو محمد ﷺ ته موږ هيڅکله اجازه نه ورکوو. مګر حضرت عثمان ورته ووېل: زه هم د حضرت محمد ﷺ پرته طواف ته اړتيا نه لرم. هغه وو چې قريشو هغه بندي کړ او آوازه يې واچول چې قريشو هغه وواژه.کله چې دا خبر نبي کريمﷺ ته ورسېد، نو سخت ناکراره سو. بيا هغه مبارك ﷺ تريوې وني لاندي کښېنستی او ويې فرمايل چې د عثمان د ويني بدله اخيستل فرض باله سي. نو څوك چې غواړي په دې چاره کي شريك سي زما پرلاس دي بيعت راسره وکړي. چې ټولو اصحابو په خورا ډېر جوش او خروش د ځانو د قرباني کولو بيعت ورسره وکړ. رسول ﷺ خپل کيڼ لاس د حضرت عثمانﷺ لاس وباله او پرخپل بل لاس يې کښېښود، د عثمان له لوري يې هم بيعت وکړ، څو هغه له دې ثوابه څخه بې برخي پاته نه سي . که څه هم وروسته څرګنده سوه چې دا خبر غلط دی، سره د دې هم دغو سرښندونکو اصحابو د خپل شمېرد لږوالي او ظاهري اسبابو د نشتوالي سره سره د رسول ﷺ پرلاس د سرښندنې او فدا کارۍ بيعت وکړ. نو خدای ﷻ د دوی د دې غوره عمل اجر عظيم دا ورکړ چې په قرآن عظيم کي يې په ډېر صراحت سره د خپلي خوښي سند دوی ته ورکړ او د دې مبارك سند له مخي دغه بيعت د " بيعت رضوان " په نامه ونومول سو. حضرت مسور بن مخرمه څرګند وي چې په دې ترځ کي قريشو هم خپله غلطي احساس کړه او سولې ته چمتو سول، هغو خپل يو د اعتماد وړ، ژب غړاندی ويندوی سهيل بن عمرو مسلمانانو ته د سفير په توګه ولېږی. تر ډېرو خبرو اترو وروسته، په څو شرايطو باندي جوړه وسوه. د سولې د تړون ليکل د حضرت علي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرم الله وجهه پر غاړه وه. رسول ﷺحضرت علي ته وفرمايل چې د تړون ليك په سركي بسم الله ا لرحمن ا لرحيم وليکي. څنګه چې عربو د ليکونو په پيل کي د " باسمك اللهم " الفاظ ليكل او د " بسم الله " شريفي سره نا بلده وه، ځکه نو سهيل بن عمرو وويل چې د بسم الله پرځاى دي همهغه پخواني الفاظ وليکل سي، او رسول ﷺ هم ومنل. بيا رسول ﷺ حضرت على ؓ ته د دي جملې د ليكلو په هکله فرمايل: هذا ماقا ضىٰ عليه محمد رسول الله. يعني: دا تړون محمد د خداى ﷻرسول ومانه. پدې باندي د سهيل تندي ګونجي وکړې او ويې ويل كه موږ تا د خداى ﷻد رسول په توګه وپېژنو، بيا خو جګړه پاى ته ورسېده. نو ته د دي پرځاي خپل اود خپل پلار نوم وليکه. رسول ﷺ ورته وويل: كه څه هم تاسي زما رسالت درواغ بولى، خوزه په خداى ﷻلوړم چې زه د خداى ﷻاستازى يم. په هرحال رسول ﷺ ليکونكي ته وفرمايل چې يوازي زما نوم وليکئ خوحضرت علي ؓد ډېري ميني او عقيد تمندى له امله د هغه مبارك پرنامه د خط كشولو څخه ډډه وكړه. چې بيا خپله رسول ﷺپر " رسول الله " باندي كرښه راوكښه او پدې توګه د تړون د شرايطو د ليکلوكار پېل سو. تړون پرلاندي شرايطو لاسليك سو :

_1سږكال دي مسلمانان بېله عمرې ادا كولو بيرته ولاړ سي.

_2په راتلونكي كال كي دي عمرې ته راسي، او تردرو ورځو تېرولو وروسته دي بيرته ولاړسي .

_3د وسلوسره دي نه راځي، هر يو صرف يوه توره دځان سره راوړلاى سي. چې هغه به هم په تېكي كي وي او تېكى به هم په كڅوړه كي وي.

_4په مكه كي چې كوم مسلمانان له پخوا څخه اوسېږي هغه له مكې څخه نه سي تللاى. اوكه له مسلمانانو څخه څوك په مكه كي اوسېدل غواړي، نو هغه به نه منع كيږي.

_5د مكې له قريشو، يا مسلمانانو څخه كه څوك مدينې ته ولاړسي، هغه به بيرته موږ ته سپارئ. خوكه كوم مسلمان مكې ته راسي هغه به بيرته مدينې ته نه لېږل كيږي.

_6د قريشو او مسلمانانو ترمنځ به ترلسوكالو جنګ نه كيږي.

_7د عربو قبايل به اختيار ولري چې د فريقينو څخه د هر لوري سره چې وغواړي په تړون كي شريكېدلاى سي .

)د دي تړون له مخي بني خُزاعه وو د نبي ﷺ ملګرتيا غوره كړه او بني بكرد قريشو ملګري سول.(

تراوسه لا پرتړون لاسليكونه نه وه سوي چې ابوجندل نومى د سهل زوى،كوم چې اسلام يې منلى وو او په مكه كي دكفارو په بند كي وو او په پښوكي يې بېړى لاوي چې په يو ډول تښتېدلى او هلته ورسېد. د هغه پر بدن باندي د ظلم او تشدد او د كفارو د بربريت نخښې له ورايه ښكارېدې. خو حضرت محمد ﷺ د تړون د موادو د مراعتولو له امله هغه بيرته قريشوته وسپارى او هغه ته يې داسي تسلا وركول چې:" ابو جندله د صبراو زغم څخه كار واخله، خداىﷻ به تاته ارو مروكومه لار پرانيزي. څنګه چې دغه روغه په ښكاره د ذلت او مغلو بيت روغه وه، نو حضرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر او نور اصحاب سخت په خپه سول. دوی ویل چې د مسلمانانو د دې یو نیم زرسرښندونکو په مخکې قریش څه اهمیت نه لري. خو د رسول سترګي هغو احوالو او نتیجوته وې چې د نورو له سترګو څخه پټې وې. هغه په بې مثاله استغنا ، توکل او تحمل دغه سوله ومنل او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو الفاظوچې " الله و رسوله اعلم " ډاډ اوتسلی ورکوله. یعني الله او رسول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهیږي . تردې وروسته پیغمبر اصحابو ته وفرمایل چې : اوس دلته اوښان حلال کړئ، سرونه وخریاست، یا یې وریښتان لنډ کړئ او احرامونه خلاص کړئ. خو په دې خبره هیڅوك له خپله ځایه ونه ښوربګدل. پیغمبر دری ځله امر وکړ، خو پرصحابه وو باندې په هغه وخت کې د غم او خفګان او زړه ماتوالي داسې سخته غلبه وه چې له خپله ځایه یې هیڅ حرکت ونه کړ. د پیغمبر د رسالت په ټول دورکې تردغه یوه پلا پرته نور داسې ونه سوه. په دې باندې پیغمبر سخت خفه سو. خپلې خیمې ته ولاړ او د ام المؤ منین حضرت ام سلمه (رض) سره یې د زړه خواله وکړه. هغې ورته وویل چې ته په پټه خوله تشریف یوسه اوخپل اوښ ذبح کړه او سرخریونکی پیداکړه خپل سر وخریه. تر هغه وروسته به خلك خپل په خپله ستا پیروي وکړي. همداسې وسول. د پیغمبر د دې کار په لیدو سره خلکو هم قرباني وکړې، سرونه یې وخریل، یا یې وریښتان لنډکړل او له احرامه را ووتل. او په داسې حال کې چې زړونه یې له غمه ډك وه مدینې ته رهي سول. په لاره کې د " الفتح " سوره نازله سوه او الله د دغې روغې نوم " فتح مبین " کښېښود. 105ـ د حدیبیې د سولې سیاسي ګټې که د وجدان آزادي وي او تعصب نه وي، نو اسلام داسې یو دین دی چې خپل په خپله انساني کائنات ځانته را جذبوي. لکه څنګه چې د " حدیبیې سولې" ته له دې امله د " فتح مبین" اعزاز ور په برخه سو چې څنګه د مسلمانانو اوکفارو ترمنځ د یوه تړون په ذریعه سوله منځ ته راغله اوجنګ وځنډول سو، نو مشرکینو ته د امن او سکون په فضاء کې د مسلمانانو سره د راشې د رشې موقع په لاس ورغله ؛ یو له بله په خبرو اترو او پوښتنو ګروېږنو سره مشغول سول اود اسلام مقناطیسي کشش اود مسلمانانو سولې خوښوني،کریمانه اخلاقو، ښو او غورو اعمالو، صداقت، عدالت، حق خوښوني او حق پوهني او داسې ډېرو نورو ښو صفاتوکفار د هغو ګرویده کړه. چې په نتیجه کې دا سوله د مسلمانانو لپاره د لوی خیر، رسمیت پېژندلو او سترو بریو لامل سوه. لکه چې تردې سولې وروسته خیبرفتح سو، مسلمانانو ته ډېرې ولجې په لاس ورغلې، خالد بن ولید او عمرو بن العاص، دوه نامتو شخصیتونه مسلمانان سول، اسلام زیات خپور سو، او په دوه کاله کې د مسلمانانو لښکر له یونیم زر تنو څخه لسوزرو تنو ته ورسېد، او په دې ډول د مکې شریفې د فتح کېدو شرایط راغونډ سول . هلته ابوجندل د مکې په بندیخانه کې د اسلام د حق دین تبلیغ پېل کړ چې د دغه تبلیغ په نتیجه کې په یوه کال کې درو سوو تنو اسلام راوړ. په دې ترڅ کې عتبه بن أسید کوم چې لقب یې " ابو بصیر" وو د مکې دکفارو له ظلمونو په عذاب سو او مدینې منورې ته وتښتېدی. قریشو په هغه پسې د رسول خدمت ته دوه تنه ولېږل، او غوښتنه یې ځني وکړه چې د تړون سره سم زموږ سړی بیرته را وسپاره. رسول عتبه ته وفرمایل چې بیرته ولاړ سه. هغه عرض کړه ته مابیرته دکفارو منګلو ته سپارې؟ څو مابیرته کفرته مجبوره کړې ؟ هغه ورته وفرمایل :" خدای تعالی به ستا د ژغورني کوم تدبیر وکړي". ابو بصیر مجبوره سو د دوو تنو په محافظت بیرته د مکې په لور رهي سو. خوکله چې ذو الحلیفې ته ورسېدی، یو کافر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وواژه اوبل وبېرېدی، بېرته رسول ﷺ ته ورغی او شکايت يې وکړ. په دې وخت کې ابو بصيرهم بېرته مدينې ته ورسېدی او رسولﷺ ته يې وويل چې : تاخو زه د ترون سره سم بېرته ور ولېږلم. اوس نو پرتاسوکومه ذمه واري نسته او وروسته بيا له مدينې څخه " عيص " نومي ځای ته، چې د سمندر پرغاړه " ذو مروې" ته نژدې وو، ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه. وروسته د مکې مظلوم مسلمانان په پټه تښتېدل او د ابو بصير سره به هلته يوځای کېدل. چې په دې ډول د ابو بصيرسره د اويا تنو مسلمانانو يوه غښتلې ډله را غونډه سوه . تردې وروسته به چې د قريشو د سوداګرۍ قافله له دې لارې شام ته تله، نو هغو به د قافلې سړي وژل او مال به يې ځني لوټاوه. چې په دې ډول دغه د غنيمت مال د هغو د خرڅ، خوراك ذريعه وګرځېدل. بالاخره قريش دغو حالاتو په تنګ کړه او د رسول ﷺ په حضور کې يې عرض وکړ چې موږ د ترون ترهغه شرط تېر يو چې که مسلمانان له مکې څخه مدينې ته تښتي موږ ته يې بېرته په لاس راکړئ. نوکه مسلمانان و غواړي چې مدينې ته ولاړسي هلته اوسېدلای سي. او موږ يې بېرته نه غواړو. تردې وروسته ابو بصير او د هغه ملګري مدينې ته ورغلل او هلته و اوسېدل او د قريشو دکاروان لار پرانيستل سوه .

106ـ عمرآ القضاء

قال الله تعالیﷻ : لقد صدق الله ورسوله الروْيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام ان شاءالله آمنين محلقين روْسكم ومقصرين لاتخافون فعلم مالم تعلموافجعل من دون ذٰلك فتحاً قريباً] ﴿الفتح:27 [

ژباړه: په واقع کې خدای ﷻ خپل پيغمبر ته رشتيني خوب ښوولي وو، چې هو به هو له حق سره سم وو. ان شاء الله تاسي به ارو مرو مسجد حرام ته د پوره امنيت سره ننوځئ، خپل سرونه به وخريئ او وربښتان به لنډ کړئ او پر تاسي به هيڅ بيره نه وي. هغه په هغه خبري باندي پوهېدی چې تاسي نه پوهېدلاست. له دې امله هغه د خوب د پوره کېدو د مخه تاسي ته د هغه نژدې فتح درپه برخه کړه.

حضرت رسول او درو زرو اصحابو د هجرت د اووم کال د ذي القعدې په مياشت کې د حديبيې د ترون سره سم د هغې تاريخي عمرې لپاره کومه چې په عمرآ القضاء مشهوره سوه، مکې شريفي ته تشريف يووړ. دغه سفرته په اسلامي تاريخ کې په ډېر درناوي کتل کيږي . قريشو په مسلمانانو هيڅ کار ونه درلود، مسلمانانو په درو ورځوکي د عمرې د ادا کولو مناسك تر سره کړل، پدې وخت کې قريشو د مکې ښار پرې اېښي وو، او له نژدې غونډيو څخه يې د مسلمانانو د مناسكو د ادا کولو نندارہ کول. د مکې د خلکو دا خيال وو چې مسلمانان د مدينې شريفي تودې آب و هوا ضعيفه کړي دي، له دې امله رسول ﷺ وفرمايل چې د طواف په لومړيو درو شوطونو (ګردشونو) کې د اوږو په ښورولو سره د اتلانو غوندي حرکات تر سره کړي (دې حرکاتو ته په عربي کې رمل وايې) چې دا سنت تر اوسه پوري هم هماغسي جاري دی. د مسلمانانو دې رشتينو ديني ولولو او د عبادت دې ساده طريقې او ستر ديانت او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امانت پر کفارو یوه عجیبه ستره اغیزه وکړه. ښار له خلکو تش وو،خو هیچا ته یو وړوکی تاوان هم ونه رسېدی. چې د مسلمانانو دې ښه کردار په سلګونو کفار د اسلام لوري ته مایل کړه .

107 ـ د مکې فتح

د حدیبیې په معاهده کې چې د فریقینو ترمنځ وسوه، یو شرط دا وو چې ترلسوکالو به د دوی ترمنځ جګړه نه کیږي. همدغسي د عربو قبایل اختیار لري چې د کوم فریق سره وغواړي، د هغو سره ملګري او یوځای سي، او له دواړو جانبو څخه یو، داحق او اجازه نه لري چې د بل جانب پرحلیف او اتحادي باندي لاس پورته کړي. د تړون د دغي مادې له مخي د بني خزاعه قبیله د مسلمانانو ملګرې وه. او د هغو حریفه قبیله بني بکرد قریشو سره یوځای سوې وه. د تړون د دغي تصریح سره سره قریشو د حرم دننه د بني بکرو په ملاتړ پربني خزاعه وو برید وکړ، ځیني وګړي یې په بې رحمی سره ور ووژل او ځیني نور یې آخوا دې خوا تیت او پرك کړه. تردې پېښي وروسته د بني خزاعه وو ځیني خلك مدینې منورې ته ورغلل او حضرت محمد ﷺ ته یې شکایت وکړ. رسول ﷺ قریشو ته قاصد ولېږی، چې یا د مقتولینو خون بها (دیت) ادا کړئ، یا د بني بکرو ملاتړ پرېږدئ. اوکه داسي نه کوئ، نو بیا اعلان وکړئ چې د حدیبیې تړون مات او له منځه تللی دی. قریشو چې دا شرایط واورېدل، د هغو په نماینده ګې قرظه بن عمر وویل: مورته دریېم شرط د منلو وړدی. بیا قریش پښېمانه سول او ابو سفیان یې د تړون د بیانوي کولو لپاره مدینې ته ولېږی او د رسول ﷺ حضورته حاضر سو. خو د رسول ﷺ د صبر پیمانه ډکه سوې وه او د بتانو له ناولتیا څخه یې د کعبې شریفي د پاکولو پریکړه کړې وه. ځکه یې نو د تړون د بیانوي کولو څخه ډډه وکړه. او د کعبې د تطهیر لپاره یې تیاری پیل کړې. لنډه داچې د هجرت په اتم کال د روژې مبا رکې پر لسمه نېټه د اسلام لس زره کسیز پوځ په خورا ډېرحشمت، عظمت او دبدبه د مکې په لور وخوځېد. محمدي لښکرو مکې مکرمې ته د یوه مزل یا تقریباً لسوکېلو مترو په وا ټن په " مر الظهران " نومي ځای (وادي فاطمه)کې واړول، او د رسول ﷺ د امرسره سم ټول پوځ بېل بېل ځایونه اورونه بل کړل. چې په دې ډول ټوله بېدیا د امن ارشو وګرځېده. سره د دې چې د راز د خورا پټ سا تلو له امله قریشوته د دې لښکرو د خوځښت په باب څه پته نه وه. خو دوی د خزاعه وو سره د خیانت له کبله په ډارکې وه، چې رسول ﷺ به له دې امله ارو مرو د غوږ تاو راکوي. نو ځکه یې مشوره سره وکړه او پرېکړه یې وکړه چې که د حضرت محمد ﷺ لښکر د جګړې لپاره راځي، نو د هغه په وړاندې به مزاحمت او مقابله نه کوي . او پردې سربېره به ابو سفیان بن حرب د دوی لخوا د رسول ﷺ څخه ټولو مکه والوته د امان ترلاسه کولو لپاره، استازی وي. او هغه ته به خبر ورکوي چې موږ مکه په دې شرط درسپارو، چې هغه د یوه آزاد ښار په توګه و پېژندل سي. او د اوسېدونکو د ځان او مال خوندې ساتل یې تضمین سي. خو هغو ابو سفیان ته دا دنده هم ورکړه چې که وپوهېدی چې د محمد لښکري لږ دي او قریش یې مقابله کولای سي، نو هغه ته به د جنګ اعلان ورکوي. البته قریشو د دې چارو لپاره حکیم بن حزام هم د هغه سره ملګری کړ. دغه مهال د حضرت محمد ﷺ اکا عباس بن عبد المطلب هم اسلام منلی وو، د مکې څخه یې د خپلي کورنۍ سره هجرت کړی وو اوپه لاره کې د هغه سره یوځای سو او بیرته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته رهي سو. کله چې اسلامي پوځ " مرالظهران " ته ورسېد او حضرت عباس د هغه ډېرښت او پیاوړتیا ولیدل، نو هغه ته د خپل قوم د خوارۍ ډېره پیداسوه، ځکه يې نو وپتېيل چې هرڅه ژر مکې ته ځان ورسوي او قریش د جګړې له نا خوالو وژغوري. هغه د شپې د مکې" اراك " نومي ځای ته ورسېد او په همد غه شپه يې وغوښتل چې هلته يو څوك پيدا کړي چې په دې باب سمدستي مشوره ورکړي. له ښه مرغه ابو سفیان، حکیم بن حزام او بُدیل بن ورقاء په همدغه شپه د مسلمانانو د لښکروپه هکله د معلوما تو تر لاسه کولو لپاره را وتلي وه. دوی نه وه خبر چې محمدي لښکري مکې ته د څلورو میلوپه واټن نژدې رسېدلي دي. کله چې هغو له اراك څخه د " مرالظهران " په لار کې خېمې، پوځ او زښت زيات اورونه وليدل سخت وارخطا سول، چې پای د حضرت محمد د لښکرو څارندويانو ونيول او بنديان يې کړه. دغه مهال حضرت عباس او دوی سره پېښ سول. حضرت عباس مشوره ورکړه چې اسلامي لښکروته بېله جګړې تسليم سي او امان وغواړي. ابو سفيان دغه مشوره بېله کوم تردده ومنل. نو هغه وو چې څارندويانو دوبېرته خوشي کړه، ابو سفيان د رسول پرسپينه غا تره باندي چې حضرت عباس راوستلې وه، د هغه ترشا سپورسو او د رسول د قرارګاه پرلور يې رهي کړ. په لاره کې حضرت عمر چې دغه شپه د لښکرګاه د سا تني کار ور سپارل سوی وو پرپېښ سو او چې وپوهېدی چې ابو سفيان د حضرت عباس ترشا سپور دی ورغږ يې کړه: ای د خدای دښمنه ! د خدای شکردی چې بېله کومي ژمني او معاهدې يې ما ته د شپې په لاس راکړې) .د ابو سفيان تېري ټولي نا کردې ټولو ته معلومي وې. چې له هغو څخه هره يوه د هغه د وژني وړ وه؛ د اسلام سره د هغه عداوت او دښمني؛ پر مدينه منوره باندې په پلاوو پلاوو بريدونه؛ د عربوقبايلو را پاڅول او د رسول د وژلو پټه توطئه،دا ټولي خبري د هغه د مرګ سبب کېدای سوې .(حضرت عمرته د ابو سفيان وژل ډېرآسانه کار وو، خو هغه چې وليدل چې د رسول الله د اکا ترشا د هغه پرغا تره سپور دی، په بېړه د رسول الله د اوسېدو د ځای په لوري وخوځېد، څوله هغه څخه د هغه د وژلو امرترلاسه کړي. حضرت عباس د دې خبري په پوهېدوسره، د دې لپاره چې ترحضرت عمرد مخه د پيغمبرد اوسېدو ځای ته ورسيږي، غاتره چټکه کړه او ترحضرت عمرد مخه ورورسېد. خو حضرت عمر هم سمدستي پسي ور ورسېد او د رسول الله په مخکې يې د ده پرسر د حضرت عمرسره شخړه سوه. چې پای رسول امان ور ته ورکړ او عباس ته يې وفرمايل چې ته يې نن شپه ستا په کورکې وساته، سبا سهار يې ماته راوله. وايي چې بُديل بن ورقاء کوم چې د خزاعه وو سردار او د مسلمانانو حليف (ملګري) وو او حکيم بن حزام چې د بي بي خديجې د اکا زوي وو، هم د شپې د عباس په کورکې وه. خو ځيني بيا وايي چې کله حضرت عباس، ابو سفيان پرغاتره سپورکړ، دوي بېرته پرشا وګرځېدل. د ابو سفيان پرخېمه يې سختي پيرې ولګولې او کله چې سهار سو، هغه يې د رسول حضور ته وروستی او ترڅه زړه نا زړه توب وروسته يې د حضرت عباسپه مشوره ايمان راوړ ،او بيايې بېله مقاومته د مکې د سپارلو ترون ورسره لاسليك کړ. البته د رسول لخوا هم تضمين او ډاډ ورکړه سو چې دوي به د مکې د خلکو د مالونو او ځانونو ساتنه کوي. حضرت عباسحضرت محمد ته عرض وکړ چې ابو سفيان عزت خوښوونکی سړی دی، نو ده ته څه عزت او وياړ هم ور په برخه کړه. هغه وفرمايل:" ښه دی، څوك چې د ابو سفيان په کور کې يا په مسجد الحرام کې پناه واخلي. يا دخپلو کورونو دروازې په ځانو پسي وتړي يا وسله پر مځکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږدي، هغه ته دي امان ورکول کيږي". وايي چې دغه مهال حکيم بن حزام هم مسلمان سو او ده او ابو سفيان دواړو رسول ﷺ ته سلاورکړه چې تر مکې د مخه هوازن ته د جګړې لپاره ولاړسي خو رسول ﷺ ونه منل. بيا رسول ﷺ وفرمايل دوي د غرونو په يوه لوړه او تنګه ناوه کي ودروئ، څو د خداى ﷺد پوځونو د سترتوب ننداره وکړي او د هغو غښتلتيا، ښه نظم، ښې وسلې او د شمېر ډېرښت په درسته توګه ووينې. تردې وروسته ابو سفيان مکې ته ولاړ او خپل قوم قريشو ته يې وويل: د محمدي پوځونو په وړاندي وسلې پر مځکه کښېږدئ او جګړه مه ورسره کوئ او هغوي يې د اسلام منلو ته هم وبلل. خو په دې وخت کي ځيني احساسا تي وکړي د قريشو د لښکرو د راغونډولو او د نبوي پوځ په وړاندي د ټينګار په تکل کي سول او ځينو د ابو سفيان له خبرو څخه سروغړاوه. ان چې د هغه مېرمني " هند " قريش د هغه وژلوته وهڅول. خو د دوى دې هڅو څه ځاى ونه نيو او خلك تردې خبرو اورېدلو وروسته سره تيت سول. چې په پايله کي د ټولو زړه ته تېره سوه چې د اسلام د پوځ سره مقابله بې ځايه کاردى. نو يې د ابو سفيان خبري ومنلې او د اسلام د پوځ په وړاندي يې د نه مقاومت پرېکړه وکړه. کوځې يې خالي کړې ؛ وسلې يې وغورځولې او په خپلوکورونو، مسجد الحرام او د ابو سفيان په کورکي کښېنستل. رسول ﷺ د مکې په لار کي په " قديد " نومي ځاى کي خپل پوځونه پر قبايلي بنسټ سمبال کړه او له هغه ځايه يې د مکې په لوري په بشپړه تياري وخوځول. خوکله چې " ذي طوٰى " نومي ځاى ته چې اوس" زاهر " ورته وايي ورسېدل، نو دغه لس زريز پوځ يې پر پنځو غونډونو ووېشى. پخپله حضرت محمد ﷺ د لومړي غونډ مشر وو په کوم کي چې د مهاجرو او انصارو لويان او د عربو قبا يلو مشران او سرداران شامل وه. او د نورو څلورو غونډونو مشري يې خالد بن وليد ﷺ ، زبير بن عوام، ابو عبيده او سعد بن عباد ته وسپارل. خالد بن وليد ته يې حکم ورکړچي ستا لښکردي مکې ته د هغې د لاندنۍ برخي (ميمني) څخه ننوزي. زبير بن عوام ته يې حکم ورکړچي د مکې له پاسنۍ برخي (ميسرې) څخه هغې ته ننوزئ او په " حجون " کي بيرغ جګ کړئ. پخپله هم له دغي لاري ور وخوځېد. د حضرت ابو عبيده پلي پوځ ته يې حکم ورکړچي تاسي د مکې د ناوې منځ واخلئ او هغې ته ننوزئ. او سعد ته يې حکم ورکړچي ستا پوځ دي مکې ته د هغې د جنوب لوېديزي لاري ننوزي. دغه راز رسول ﷺ د خپل پوځ قوماندانانو ته په مکه کي د وسلې نه کارولو او د پېښکي (احتمالي) جګړه کوونکو پرته د نورو وګړو نه وژلو په هکله ډېر سخت احکام صادرکړه. بالاخره د هجرت په اتم کال د روژې پرشلمه (د ورځو په نېټوکي اختلاف دى او ښې دقيقي نه دي) نبوي پوځ بېله کوم مقاومته مکې ته ننووت. خو يوازي د خالد بن وليد لښکر د يوڅه سپك او بابېز مقاومت سره مخامخ سو. مؤرخين په دې هکله وايي چې په لار کي د خالد بن وليد ﷺ له ملګرو څخه کُرز بن جابر فهري او حُبَيشُ يا خُنَيس بن الاشعر له دې امله چې د لښکرو څخه بېل سوي وه، او پربله لار روان وه، په شهادت ورسېدل. او په " خندمه " نومي ځاى کي د خالد لښکر د قريشو د پاى لوچانو د مقاومت سره مخامخ سو، چې په يوه سپك بريد کي دوولس يا اته ويشت، او په بل روايت اويا تنه مشركان ووژل سول او نور وتښتېدل.

108 ـ حضرت محمدﷺ، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې د مخه مو وویل،کله چې نبوي لښکري مکې ته ننوتلې، هلته بیله د خالد بن ولید له سپکي نښتي نوري څه پېښې ونه سوې. د دې پوځ یوه سالار حضرت زبیر بن عوام ته دنده ورکړه سوې وه چې د خپلو ځواکونو سره یو ځای د مکې په " حجون " نومي ځای کي واړوي . هغه په حجون کي د رسول ﷺ بیرغ پورته کړاو د هغه د اوسېدو لپاره یې قبه (د څرمني خېمه) ودرول او بیا رسول ﷺ ورغی او په خېمه کي واوسېدی. چې د هغه سره حضرت ام سلمه (رض) او حضرت میمونه (رض) هم وې. حجون د " معلاآ " مقبرې ته نژ دې سیمه ده چې ورختل ستو نزمن وه، خو بیا معاویه، بیا عبد الملك، بیا مهدي او بیا په 811 س. کال کي او بیا د 820 س. کال په شا و خوا کي د مصر پاچا هغه اواره کړه او ختل یې ورته آسانه کړل. حجون اوس هم په مکه کي پا ته او پېژندوی نوم دی. خو د مکې د ښارد نوي پراختیا په پایله کي نوي ودانۍ پر راغلي دي. په فتح مکه کتاب کي وایي چې: " دغه ځای د حضرت محمد ﷺ پوځي قرارګاه وه چې هغه د مکې د اوسېدو په مهال همدلته اوسېدی ". هغه ﷺ په داسي حال کي چې د الفتح سوره ویل، بېله احرامه مکې ته ننووت او اصحابو یې هم احرامونه نه وه تړلي. خوکله چې حضرت محمد ﷺ مکې ته د ننوتلو اراده وکړه، غسل یې وکړ اوله دغه ځایه یې چې شاوخوا او وروسته او وړاندي یې موجود انصار او مهاجراو پوځي قوماندانان روان وه، د مسجد الحرام په لوري مارش وکړ. او په ډېر هیبت او شان و شوکت د تکبیرونو په ویلو سره، مسجد الحرام ته ننوتل. هغه ﷺ د زیا تي ګڼي ګوڼي (ازدحام) له امله د حجر اسود استلام د لکړي په وسیله وکړ او بیاېې د خپلي اوښي په سپرلۍ د خدای د کور طواف وکړ. بیا یې دوه رکعته لمونځ وکړ. بیا د زمزم څا ته ورغی، د زمزم اوبه یې وچښلې او اودس یې په تازه کړ. بیا یې د مقام ابراهم په نامه ډبره چې په بیت الله شریفه پوري نښتې پرته وه، پرهمدغه اوسني ځای کښېښوول. خود واقدي په وینا کله چې رسول ﷺ د طواف څخه وزګار سو، نو له خپلي اوښي کوز سو او معمر بن عبد الله بن نضله د هغه اوښه د مسجد د باندي و ایستل او بیا یې زغره واغوستل او خول یې پر سرکړ، چې توره لنګوټه یې ترهغه خول لاندي تړلې وه، مقام ابراهیم ﷺ ته ورغی. هلته یې دوه رکعته لمونځ وکړ. بیا د زمزم څاته ولاړ. رسول ﷺ د طواف په دوران کي په یوه لیندۍ پرکعبه او د هغې پرشاوخوا درې سوه شپېته ځای پرځای سوي بتان مات کړه، چې د هغو د ماتولو په مهال یې ویل ﷺ :جاء الحق وزحق الباطل ان الباطل کان زهوقا ﷺ [الاسراء :81] یعني: حق راغي او باطل له منځه ولاړ ښېشکه چې باطل له منځه تلونکي دی. دغه رازیې و ویل ﷺ :جاء الحق وما یبدئ الباطل وما یعید ﷺ [سباء : 49] یعني: حق راغلی دی او اوس د باطل لپاره هیڅ نه سي کېدای. دغه رنګه یې حضرت عمرته وفرمایل چې: پرکعبه باندي ټول تصویرونه ایسته کړي. البته حضرت رسول ﷺ له دې امله چې د احرام په حالت کي نه وو یوازي په طواف کولو بسنه وکړه.

109 ـ په طواف کي پر پیغمبر ﷺباندي د یوه سړي برید

یوه سړي چې نوم یې " فضاله " بن عُمیر ملوح لیئي وو، د مکې د فتحې د تاریخي ورځې د طواف په دوران کي وغوښتل چې رسول ﷺ ووژني. مګرخدای تعالی هغه له دې ناوړه قصده خبرکړ چې دا کوښښ ناکامه سو او وروسته دغه سړي اسلام راوړ. کله چې دغه سړی رسول ﷺ ته نژدې سو، نو رسول ﷺ هغه ته مخ ور واړاوه او ځني ویې پوښتل:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته فضاله یې ؟ هغه ورته وویل هو ! ای د خدای رسوله زه فضاله یم. هغه ورته وویل : په زړه کې دې څه خبرې کولې. هغه ورته وویل: هیڅ خبرې مې نه کولې، د خدای ﷺ ذکر مې کاوه. رسول الله ومسل او ورته ویې فرمایل: له خدایه بخښنه وغواړه. بیا هغه خپل مبارك لاس د فضاله پر ټټرکښېښود، چې په دې ډول د هغه زړه ارام سو. فضاله وایي: په خدای لوړم چې لا رسول الله ﷺ زما له ټټره لاس نه وو ایسته کړی، چې ماته د خدای په خلکو کې تر ټولو ډېرگران او راټېرسو. او په دې ډول هغه اسلام راوړ. فضاله وایي چې زه خپل کور ته بیرته راتلم چې په لار کې هغه ښځه په مخه راغله چې ما به پخوا ورانې خبرې ورسره کولې. هغې راته وویل: راسه خبرې سره وکړو. ما ورته وویل: نور زه ستا سره خبرې نه کوم. بیا یې څو اشعار وویل چې دغه یې ژباړه ده : دې و و یل را سه خبـــرې وکـــړو مـا ورتــه و ویــل چــې نــه یې کوم زه نور الله او ا سلام منع کــړمــه تــا محمد او د خدای پــوځ ونــه لید؟ چې دکعبې بتان یې ټوله مات کره نــوزه هــم ستا د مخ بت نه لمانځم نور.

110 ـ رسول ﷺ ته دکعبې د کلی د ورکولو څخه ډډه کول

رسول ﷺ ترطواف او دکعبې د باندې بتانو ترما تولو وروسته حضرت بلال ﷺدکعبې شریفې په خادم اوکلې ساتونکې عثمان بن طلحه پسې واستاوه، څو دکعبې د دروازې کلې ځنې راوړي. دکعبې حجابت (خدمت او کلي ساتل) به تل د بني عبد الدار سره وو. کله چې عثمان بن طلحه مسلمان سو او مدینې ته یې هجرت وکړ، نو د کعبې کلي د هغه مور ته ورسپده کومه چې د مکې د فتحې تر ورځې پورې لا پرشرك ولاړه وه. نو حضرت عثمان خپلې مورته ورغی او ورته ویې ویل چې د کعبې کلي حضرت پیغمبر ﷺ غوښتې ده، راپې کړه چې ورېې ورم. خو هغې د کلی د ورکولو څخه ډډه وکړه. عثمان ورته وویل: په ښتن لوړم چې ته به داکلي حضرت محمد ﷺ ته ارو مرو ورکړې،که یې ماته رانه کړې، بل یو رالېږي او دا کلي درڅخه اخلي. دوی دغه خبرې کولې چې ناڅاپه یې د ابو بکر ﷺاو عمرﷺ غږ واورېدی. د عثمان مور وبېرېدل او سمدستي یې کلي خپل زوی ته ورکړه. حضرت عثمان د رسول ﷺ په حکم دکعبې دروازه پرانیستل، د هغې دننه یې د تصویرونو د ایسته کولو امر ورکړ او هغه د لرگي څخه د کوترې جوړسوی بت یې پخپله مات کړ.

111 ـ د کعبې دننه د رسول ﷺ لمونځ

تردې وروسته رسول ﷺپه داسې حال کې چې اسامه او بلال هم ورسره وه، دکعبې دروازه وتړل. بیا له دروازې څخه مخامخ دېوال ته دکابو درو گزو (138 سانتي مترو) په واټن په کعبه شریفه کې شمالي لورې ته چې دوه ستونونه یې ښې لورې، یوستون یې کیڼ لورې، او درې ستونونه یې وروسته وه (هغه مهال په کعبه کې شپږ ستونونه وه، اوس درې دي)، پر لمانځه و درېد اودوه رکعته لمونځ یې وکړ. حضرت اسامه ﷺ او حضرت بلال ﷺ هم دوه رکعته لمونځ وکړ.

112 ـ د رسول ﷺ تاریخي خطبه (وینا)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته رسول ﷺ دروازه پرانيستل، د دروازې په دواړو بازوګانو پورې يې لاسونه ونيول او په داسې حال کې چې لاندې يې قريش او نور ټول انتظار وه و يې فرمايل:" له خدايه پرته بل د پالني وړ (معبود) نسته، هغه يودی، شريك نه لري. هغه خپله ژمنه رشتياکړه او د خپل بنده) رسول (ﷺسره يې مرسته وکړه او يوازي يې ټولو باطلو ډلګيو ته ماته ورکړه. واورئ ! د بيت الله د خدمت کولو او د حاجيانو د اوبو ورکولو (حجابت اوسقايت) پرته نور ټول عزت، وينه اوشته زما تردغو دوو قدمونو لاندې دي. يعني د جاهليت ټول رسوم او دودونه باطل دي. په ياد ولرئ ! په خطا قتل يا شبه عمد قتل کې چې په شلاخه ياللکړه وي، مغلظ ديت دی. يعني سل اوښان به ورکوئ چې له هغو څخه به څلوېښت بلاربې اوښې وي. ای قريشو ! خدای ستاسې د جاهليت غرور او په پلار، نيکه وياړ له منځه يووړ. ټول خلك له آدم ﷺ څخه پيدا سوي، او آدم له خاورو پيدا سوی دی. بيا يې دا آيت تلاوت کړ ﷺ :ياايها الناس انا خلقنكم من ذكر و انثٰی و جعلنٰكم شعوباً و قبائل لتعارفوا ان اكر مكم عند الله اتقٰكم ان الله عليم خبير ." ﷺ [الحجرات:13] ژباړه: ای خلکو ! موږ تاسې له يوه نارينه او يوې ښځې څخه پيدا کړي ياست، او بيا مو تاسې قومونه او قبيلې وګرځولاست، څو تاسې يو له بله سره وپېژنئ. په حقيقت کې د الله ﷺ په نزد له تاسې څخه تر ټولو زيات عزتمن هغه څوك دی چې په تا سې کې تر ټولو زيات پرهيزګار وي. بيشکه الله ﷺ پرهرڅه پوهېدونکی او باخبره دی. بيا يې وويل:" ای قريشو ! تاسې څه ګومان کوئ چې زه له تاسې سره څه کړنه کوم ؟ " هغو ورته وويل: موږګومان کوو چې ته زموږ سره د ښو؛ ښه ورور او ښه وراره په توګه کړنه کوې. هغه ﷺ ورته وويل:" نو زه تاسې ته هغه خبره کوم چې حضرت يوسف ﷺ خپلو وروڼوته کړې وه: [لا تثريب عليكم اليوم اذهبوا فانتم الطلقاء]". يعني: پر تاسې باندې کومه مواخذه او سرزنش نسته، ځئ تاسې ټول عفو او آزاد ياست.

113 ـ دکعبې کلي بېرته عثمان ته ورکول.

کله چې ترخطبې ويلو وروسته رسول ﷺ په مسجد الحرام کې کښېنستې، حضرت علي ﷺ چې دکعبې کلي يې په لاس کې وه حاضر سو او ورته ويې ويل: ای د خدای استازې موږ ته د حاجيانو د اوبولو (سقايت) پردنده سربېره دکعبې دکلی د سا تلو (حجابت) عزت هم را په برخه کړه) د خدای ﷺرحمت دې وي پرتا باندې .(د يوه بل روايت له مخې دغه غوښتنه حضرت عباس ﷺ وکړه. نو رسول ﷺ وفرمايل:" عثمان بن طلحه چيرې دی ؟ ".کله چې يې هغه ورته راوست، ورته ويې فرمايل:" عثمانه ! واخله دغه ده کلي دي. نن د نيکی او وفاداری ورځ ده ". کتابونه وايې:کله چې هغه مبارك کلي ورکول ورته ويې ويل:" دا دتل لپاره واخله. ستاسې څخه به دغه کلي هغه څوك اخلي چې ظالم وي. اې عثمانه ! خدای ﷺ تاسې د خپل کور امين کړي ياست، نو چې د دې بيت الله شريفي په سبب څه تاسې ته په لاس درځی په معروفه ؛ ښه پېژندل سوې (حلاله) توګه يې خورئ. او دا آيت يې تلاوت کړ ﷺ :ان الله ياء مركم ان تؤدوا الامٰنٰت الٰی اهلها ﷺ [النساء : 58] يعني: لوی څښتن پرتاسې مؤمنانو امر کوي چې امانتونه د هغو اهل او څښتنانو ته وسپارئ (دا آيت په ځانګړې توګه د عثمان بن طلحه په هکله نازل سوی دی). عثمان بن طلحه وايې چې موږ د جاهليت په زمانه کې دکعبې دروازه هره دوشنبې او پنجشنبې خلاصول. يوه ورځ حضرت محمد ﷺ راغی،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو د نورو خلکو سره کعبې ته ننوزي. ما څه ترخوله تېره خبره ورته وکړه، خو هغه له سړې سینې (حلمه) کار واخیست، او ویې ویل: " ای عثمانه دا ځای یې نخښه چې یوه ورځ به دغه کلي زما څخه وي ". ما ورته وویل: هغه مهال به نو قریش خوار سوي وي. ده وفرمایل:" نه، بلکي د عزت څښتنان به وي ". بیا هغه کعبې ته ور ننووت. د رسول ﷺ دي خبري زما زړه ته دا را تېره کړه چې په رښتیا به داسي وسي. ځکه نو ما و پتېیل چې اسلام راوړم. خو قوم مې له دي امله ډېر و زورولم. کله چې رسول الله ﷺد عمرآ القضاء لپاره مکې ته راغی، خدای تعالی مې په زړه کي اسلام را واچاوه. خو ما ونه سوای کولای چې له نژدې ورسره وګورم، څو هغه بېرته مدینې ته ولاړ. بیا ما وکولای سوای چې مدینې شریفي ته ولاړ سم. په مدینه کي مې د رسول ﷺ سره بیعت وکړ او هلته ورسره پا ته سوم، څو چې د مکې د فتحې د غزا لپاره ور سره رهي سوم، کله چې رسول ﷺ مکه فتح کړه زما څخه یې د کعبې کلي واخیستل او بیا یې بیرته ماته وسپارل، زه څنې رهي سوم. خو هغه راپسي را غږ کړه او زه بیرته ور وګرځېدلم. رسول ﷺ راته وویل: په یاد دي دي چې ما د مخه یو مهال در ته ویلي وه چې دا کلي به یوه ورځ زما سره وي ؟ ما ورته وویل: بلي ! زه شاهدي وایم چې بېشکه ته د خدای ﷺ استازی یې. وایې چې عثمان د رسول ﷺ ملازمت غوره کړ او دکعبې کلي یې خپل د اکا زوي " شیبه " ته ورکړه.

114 ـ د کعبې شریفي خزانه

کله چې ابراهیم ﷺ کعبه ودانه کړه د هغې دننه یې د ورننوتونکي ښي اړخ ته د ځا غوندي د دروګزو په ژوروالي یو غارګډی وکیندی، او هغه شیان به یې ور اچول کوم چې خلکو به په سوغات کي ورته ډالۍ کول. لکه پسول، سره او سپین زر، خوشبویي او داسي نور. چې له دې امله دغه ځاډوله ځای دکعبې په خزانه ونومول سو. دغه رازد ځینو لاملونو له امله دغه ځای ته " جُب " ، " غبغب " او " اخسف " هم ویل سوي دي. کله چې قریشو کعبه د رسول ﷺ تر بعثت پنځه کاله د مخه بیا ودانه کړه، دکعبې دغه غارګډی یې هماغسي پرخپل پخواني حال پرېښود، او پرهغه باندي یې هماغه د " هبل " په نامه یو ستر بت کښېښود،کوم چې د بني خُزاعه وو د قبیلې مشر او د مکې پخواني واکمن عمرو بن لحی له مآرب یا الجزیري څخه ورته راوړی وو. امام ازرقي (رح) په اخبارمکه کي وایي چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مهال د مکې په دغه خزانه کي اویازره اوقیه سره زر و موندل. او علامه ابن خلدون په خپله مقدمه کي وایي چې په دغه خزانه کي لس لکه دیناره هم وه کوم چې وزن یې دوه سوه قنطاره وو. د هغو په هکله حضرت علي کرم الله وجهه، رسول ﷺ ته وویل کشکي دغه شته په جګړه کي ولګوې، خو هغه ﷺ لاس هم ورنه وړ. بیا ابو بکر هم د خپل خلافت په مهال څه غرض په ونه کړ. حضرت ابن وایل وایي: دکعبې د خادم شیبه نومي سره په کعبه کي پرچوکۍ کښېنستلم. هغه راته وویل: یو وخت پردغه چوکۍ حضرت عمر ﷺ کښېنستی او ویې ویل:" پتېیلي مې ده چې په دې کعبه کي چې څه سره او سپین زر دي، پرې نه ږدم او ټول پرمسلمانانو ووېشم . شیبه وایي: ما ورته وویل چې ستا دوو ملګرو حضرت محمد ﷺ او ابو بکر صدیق ﷺ خو داسي نه دي کړي. نو حضرت عمر وویل هغه خو ستر سړي دي. که هغو داسي نه وي کړي نو زه هم د هغو پیروي کوم او دا کار نه کوم. (بخاري او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داود). د ابن الزبير او حجاج لخوا دکعبې د بيا جوړوني په هکله چې تاريخ ليکونکو څه ځرګندوني کړي دي په هغو کي د دغه ځا په هکله څه نه په سترګوکيږي، چې آيا هغو دغه ځا پرخپل حال پرې ايښی، که يې ډك کړی دی. خو الحاج عباس کراره ليکي : داسي ښکاري چې ابن الزبير دغه ځا له ډبرو ډك کړی وي. او حجاج هم بيرته د پخواپه شان نه وي جوړکړی. چې البته ترنن ورځي پوري به دغسي پاته وي. نوکله چې يې دغه ځا له منځه يووړ دکعبې خزانه يې د شيبه په کور کي خوندي کړه، او په وروسته کي به هم چې کوم شيان کعبې ته هديه کېدل، د شيبه حجبي په کورکي به ساتل کېدل. علامه ابن خلدون (رح) وايي چې دغه خزانه د افطس ترفتنې پوري چې په کال 199 س. کي پېښه سوه، خوندي وه. کله چې حسن افطس پر مکه واکمن سو، نوېي له کعبې څخه دغه خزانه را وکښل او ويې ويل: دا خزانه چې په کعبه کي پرته وي په څه درد خوري، دغسي خو دا بې ګټې پرته ده،کعبه داځه کوي ؟! زه د دې مستحق يم، دا بايد پرجهاد ولګوم. چې بالاخره يې هغه واخيستل او خرڅه يې کړه. له هغې ورځي څخه دکعبې خزانه له منځه ولاړه

115 ـ د مکي له شتمنو پور

رسول د يوه فاتح په توګه کولای سوای چې د مکې خزانه ياد مکې له مغلوبو شتمنو څخه هرڅه واخلي. خو هغه نه دکعبې له خزانې څخه څه واخيستل او نه يې د مکې له شتمنو څخه يو درهم په زور واخيست. سره د دې چې د ده پوځيانو د غربت او نشتمنۍ له کبله شتوته ډېره اړتيا هم درلوده. نبي د مکي له شتمنو څخه د هغو په خوښه، يونيم لك درهمه په پور واخيستل او هغه يې د پوځ پر اړو وګړو ووېشل. بياکله چې هغه ته لوی ځښتن د " حنين " په غزاکي پرهوازنو باندي برى ور په برخه کړ او له مشرکينو څخه يې ډېرشته د ولجې په توګه په لاس راوړل نويې د مکي د شتمنو قرض د منني په ويلو سره بيرته ورکړ.

116 ـ دکعبې پربام باندي د بلال اذان

کله چې د مکې د فتحي په ورځ د ماپښين د لمانځه وخت را و رسېدی، حضرت بلال د حضرت پيغمبر په امر دکعبې بام ته وختی او اذان يې وکړ. دغه مهال ابو سفيان، عتاب يا د هغه ورورخالد بن اسيد، حارث بن هشام او ځيني نور دکعبې په شاوخواکښوم ځای ناست وه. عتاب وويل: خدای پراسيد مهرباني وکړه چې د مکي ترفتحي يوه ورځ د مخه مړسو او دغه اذان يې وانه وريد. حارث وويل: واورئ ! والله ! که ماته معلومه سي چې هغه پر حقه دی، زه به يې دستي پيروي وکړم. ابو سفيان وويل: ګورئ ! والله ! زه څه نه سم ويلای. ځکه زه چې هرڅه وايم، نو دغه شګي هم زما په هکله خبر ورکوي. تردې وروسته نبي دوی ته ورغی او ورته ويې فرمايل:" تاسي چې اوس کومي خبري کولې هغه ماته ټولي معلومي سوې. تا ای فلانيه ! داسي وويل. تا ای فلانيه ! داسي وويل. او تا ای فلانيه ! داسي وويل". د دې سره سم حارث او عتاب وويل: موږ شاهدي وايو چې ته د الله رسول يې. په خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم چې زموږ سره څوك نه وو ناست، چې زموږ له دغو خبرو څخه خبر سي او موږ ووايو چې هغه به تاته ويلي وي. او ابو سفيان وويل: ما خو ای د خدای رسوله څه نه دي ويلي. رسول ﷺ وخندل.

117 ـ د فتحې په دوهمه ورځ د رسول ﷺ خطبه

د مکې د سوبې (فتحې) په دوهمه ورځ تر ماپښين وروسته بيا رسولﷺ د خلکو په منځ کې ودرېدی، د خدای حمد او ثنا يې ووېل، ويې فرمايل: " ای وګړو ! خدای ﷻپر مکه باندې اصحاب فيل مسلط نه کړل، خو د هغه رسول او مؤمنان يې پر واکمن کړل. او خدای ﷻ چې کومه ورځ اسمانونه او ځمکې وموندلې، په هغه ورځ يې مکه حرامه (د درناوي وړ) وګرځول. نو د الله ﷻ د حرمت (درناوي) په سبب تر لويې ورځې (قيامته) د مکې ښار د درناوي څښتن دی. څوك چې پر څښتن او وروستۍ ورځ باور لري، هغه ته روانه ده چې په هغې کې وينې وبهوي او يا د دې ځای کومه ونه ماته کړي. که څوك ووايي چې محمد ﷺ دلته جګړه کړې، نو زه هم داکارکولای سم. هغه ته ووایاست، چې محمد ﷺ ته خو خدای ﷻ اجازه ورکړې وه او تاته يې اجازه نه وه درکړې. اوماته هم داښار د يوه لږ مهال؛ د ورځې د څاښت د يوه ساعت لپاره حلال ګرځول سوی وو. او اوس يې حرمت بېرته د پخوا په شان د قيامت تر ورځې پرځای سوی دی. اوس ښايي چې دغه خبرې حاضران هغو ته چې نه دي حاضر هم ورسوي ". په بل روايت کې دا هم زياته سوې ده چې:" د دغه ځای ځوزان دې نه شکوي. ښکار دې نه شړي (د حرم د مرغانو ښکاردې نه کوي)، او پرمځکه لوېدلی شی دې نه پورته کوي، مګرهغه څوك دې پورته کوي چې د هغه د پېژندلو او اعلانولو نيت لري. او واښه دې نه شکوي". دغه مهال حضرت عباس ﷺ ورته ودرېدی او ورته ويې ويل: ای د خدای رسوله اِذخر دې شکوي. ځکه چې دا زموږ په قبرونو اوکورونوکې په کارېږي. بيا هغه وويل:" اِذخر دې شکوي ". اِذخرچې په دري " کاه مکي " او په انګرېزي (Lemon Grass)) ورته وايي، په عربوکې يو ډول مشهور واښه دي چې د هغه پاڼي او بېخ يو ډول ځانګړی ښه بوی ورکوي، اوګل اوبېخ يې د درملو په توګه هم استعمالېږي. د هند، پاکستان او چين په ځينو سيموکې هم پيدا کيږي. (خواص الادويه). وايي چې بنو خزاعه وو په دغه ورځ د هزيل د قوم يو سړی وژلی وو. رسول ﷺ چې له دې امله زيات خفه او په غوسه سوی وو، په دې هکله وويل:" ای د خزاعه د قبيلې خلکو ! خپل لاسونه له وژنو څخه لنډ کړئ. که وژل ګټور کار وای، نو ډېر ووژل سول. تاسي چې کوم سړی وژلی دی زه به د هغه ديت ورکوم. که بيا کوم چا څوك وواژه نو دوژل سوي سړي ترشا پاته کسان د دوو خبرو اختيار لري، يابه د وژونکيويني بهوي يا به يې ديت اخلي. په يوه روايت کې دي چې تردې خبرو وروسته د يمن يوه سړي چې نوم يې ابوشاه وو، ولاړسو او ويې ويل: ای د خدای رسوله دغه خبره ماته وليکه. هغه ﷺ وفرمايل: " دا ابو شاه ته وليکئ."

118 ـ د انصارو اندېښنې

څنګه چې مکه مکرمه د حضرت پيغمبر ﷺوطن او د زېږېدو ځای وو، نو د مکې د سوبې په دوهمه ورځ،کله چې د هغې د فتحې چارې بشپړې سوې، د رسول الله ترتاريخي خطبې وروسته انصارو يوله بله سره وويل: اوس چې خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول ﷺ وطن او ښار ورفتح کړ نو ښايي هغه دلته پاته سي. دغه مهال هغه د صفا پرغره ولاړ وو، لاسونه يې پورته کړي وه، دعايې کول. تردعا وروسته هغه پوښتنه ځني وکړه چې تاسي څه سره ويل. هغو وويل: موږڅه نه ويل. خو د هغه د ټينګار له امله يې هغه ته دغه خبره وکړه. رسول الله مبارك ډاډ ورکړ او ورته ويې فرمايل:" زما ژوند او مړينه به له انصارو سره وي. او هيڅکله به له دوی څخه بېل نه سم."

119 ـ بيعت

کله چې خدای تعالی رسول ﷺ اومسلمانانو ته د مکې سوبه روزي کړه. نو د هغه ځای خلکوته حق څرګند سو او پوه سول چې بېله اسلامه د برياليتوب بله لار نسته. ځکه نو دوی د اسلام اېل سول او پردې چاره د بيعت لپاره راغونډ سول او رسول ﷺ د صفا پر غره له هغو څخه بيعت واخيست. چې په دې ډول له څو تنو پرته د مکې ټول اوسېدونکي په اسلام مشرف سول او پاته کسان بيا وروسته مسلمانان سول.

120 ـ د ښځو بيعت

د نارينه وو تربيعت وروسته د ښځو ډلې اسلام ومانه او د رسول ﷺ سره يې بيعت وکړ. د دغې ډلې نوموتي ښځې د ابوجهل د زوی عکرمه مېرمن ام حکيم، د ابو سفيان مېرمن هند، د صفوان بن اميه مېرمن بغوم بنت المندل، د وليد بن مغيره لور فاطمه، د عمرو بن العاص مور هند بنت منبه وې. د دې بيعت په مراسموکي بي بي فاطمآ الزهرا، د رسول ﷺ مېرمني او د عبد المطلب دکورنۍ ښځې هم حاضري وې. وايي چې د ابو سفيان مېرمني هند له دې امله چې د حضرت حمزه بن عبد المطلب د شهادت توطئه يې جوړه کړې وه او يوحبشی مريی " وحشي " نومی يې د هغه وژلوته هڅولی وو، او د هغه د مړي بې حرمتي يې کړې وه، او له دې کبله يې خپله بڼه بدله کړې وه، څو رسول ﷺ د مناسب وخت د مخه هغه ونه پېژني. کله چې رسول ﷺ بيعت اخيستل پيل کړل ويې ويل: موږ له تاسي څخه پردې خبره بيعت اخلو چې د خدای سره به شريك نه نيسئ. او غلابه نه کوئ. دغه مهال هند وويل: ابو سفيان بخيل سړی دی، زه د هغه له شتو څخه لږ څه د هغه په پټه اخلم، دغه ما ته څنګه دي ؟ ابو سفيان هم هلته ناست وو. هغه ورته وويل: څه چې ته اخلې تاته حلال دي. رسول ﷺ دغه مهال هند وپېژندل، ويې مسل او ورته ويې ويل: ښه دا ته هند يې ؟ هغې وويل: هو، ای د خدای ﷺ رسوله ﷺ !څه چې تېر سوي دي هغه وبخښه، خدای دي تا وبخښي. بيا هغه وفرمايل: او زنابه نه کوئ. هند وويل: آيا يوه پتمنه ښځه زنا کوي؟ بياهغه وفرمايل: او خپل اولادونه به نه وژنئ. هند وويل: ما له کوچني والي هغه روزلی وو، خو چې لوی سو تاسي وواژه. نو تاسي او هغه ښه سره پوهېږئ. (د هند زوی حنظله بن ابو سفيان د بدر په غزاکي ووژل سو). پردې خبره حضرت عمر ډېر وخندل، او حضرت رسول هم موسکی سو. بيا رسول ﷺ وفرمايل : او پرچا تورمه لګوئ. او په ښو خبروکي د رسول نافرماني مه کوئ . د ښځو بيعت د نارينه وو غونډي نه وو. رسول ﷺ له نارينه وو څخه د لاسو په روغبړ بيعت اخيست، خو ښځو ته هغه لاس نه ورکاوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

121 ـ روژه او لمونځ

د مکې د فتحې په سفرکې رسول ﷺ او اصحابو روژه نیولې وه. خوکله چې د " عُسفان " او " قُدَید " په منځ کې " کد ید " نومې چینې ته؛ کومه چې له مکې څخه (24) میله لیرې ده، ورسېدل، روژه یې ماته کړه. (صحیح البخاري). رسول ﷺ هغه چا ته چې بیا یې هم روژه نیول نا فرمانه وویل. جابر بن عبد الله ﷺ وایي: کله چې موږ د ماپښین او مازدیگر په منځ کې کدید ته ورسېدلو، نو رسول ﷺ د اوبو لوښی په داسې حال کې چې په ټولو یې ولید پر سر پورته کړ او روژه یې ماته کړه. دغه راز د مکې ترفتحې وروسته چې رسول ﷺهرڅو ورځې په مکه کې اوسېدلی دی ، لمونځ یې سفریانه کړی دی او روژه یې نه ده نیولې. د بخاري د) کتاب المغازي، باب مقام النبي ﷺ بمکآ زمن الفتح (له احادیثو څخه جوتېږي چې رسول ﷺ نولس ورځې په مکه کې و اوسېدی. او ده او نورو اصحابو لمونځ سفریانه کاوه. خو لکه چې ابن کثیر په البدایآ والنهایآ کې د ابو داود او ترمذي په حواله لیکي : " رسول ﷺهغو وگړو ته چې په مکه کې تر فتحې د مخه اوسېدل او هلته دغه وخت مسلمان سوي وه، وفرمایل چې تاسې بشپړ لمونځ وکړئ.

122 ـ د مکې د خلکو سره ښه رویه

البته مخکې مو وویل چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مناسبت په خپله تاریخي خطبه کې قریشو ته وویل چې :" لا تثریب علیکم الیوم اذهبوا فانتم الطلقاء ". (پرتاسې باندې کومه مواخذه او سرزنش نسته ځئ تاسې ټول عفو او آزاد یاست. دغه راز د ثقه راویانو بیان دی چې د مکې د فتحې په مهال رسول ﷺ د هغو مشرکینو سره چې کوم مخالفت به یې نه کاوه په ډېره نرمي کړنه کول. که به کوم مجاهد دکوم مشرك په هکله ورته وویل چې ده د مخه پرتا باندې څونه ظلمونه کړي دي او څونه تکلیفونه او مصایب یې درته متوجه کړي. نو هغه به په کلکه منع کاوه او ورته ویل به یې چې زه هم د دغې مکې له یوې ښځې څخه زېږېدلی یم.

123 ـ د ښځو سره زیاته نرمه رویه

مشهوره ده چې د مکې د فتحې په ورځ آنحضرت د هغه ځای د نارینه مشرکانو په پرتله د ښځوسره زیاته ښه وضع کول. تردې چې حسان بن ثابت د هغه دغه ښه او نرمه رویه په خپلو اشعاروکې وستایل. څنگه چې به د مکې ښځې ډلې ډلې د رسول ﷺخدمت ته حاضرېدلې، نو هغه به په موسکا حضرت ابو بکر ﷺ ته وویل :" دوی ماته په هغه ډول عزت او درناوی را پرېږده چې حسان یې په خپلو اشعاروکې یادونه کړې ده."

124 ـ د سپین ږیرو سره ښه وضعه

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې حرم ته تشریف یووړ، نو ابو بکر ﷺخپل پلار " ابو قحافه " د هغه حضور ته وروست. نو هغه وفرمایل :" دا لویان به دې په خپل کور کې پرې ایښې وای، څو موږ پخپله ورغلي وای ". بیا یې هغه په ډېردرنښت خپل څنگ ته کښېناوه اود هغه د سرپر سپینو ورېگښتانو یې د شفقت لاس تېرکړ، ویې ویل:" دا سپین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورېښتان د ده ځانګړې نخښه ده". بیا یې هغه ته وفرمایل چې: مسلمان سه. هغه هم سمدستي کلمه وويل، مسلمان سو.

125 ـ د لوټ او وژني سره نه پخلا توب

ابن اسحاق وايي:" كله چې سعد بن عباده مكې ته ننووت او اسلامي بيرغ يې په لاس كي وو، ويل يې: [نن د وژلو او لوټولو ورځ. نن دكفارو د عزت او حرمت د له منځه وړلو ورځ ده]) .ځيني راويان دغه خبري په حضرت عمر پوري تړي .(په هر حال دغه خبري يو چا رسول ته ورسولې. نو هغه حضرت علي ته وويل :" له سعده څخه بيرغ واخله او ته خپله مكې ته ننوزه ". ځيني وايي چې رسول حكم وكړ چې له سعده څخه بيرغ واخلئ د هغه زوي ته يې وركړئ. او بيا يې وفرمايل: " نن دكعبآ الله د عزت او درناوي ورځ ده."

126 ـ په مكه كي د رسول اوسېدل اوكار

په مكه كي رسول نولس ورځي و اوسېدی. په دې ترڅ كي هغه د اسلام د شعايرو تجديد كاوه او خلكو ته به يې د سمي لاري د اخيستلو او تقوا تلقين كاوه. په دغو ورځوكي د رسول په حكم حضرت ابو اسيد خُزاعي د حرم د پولو (حدودو) نخښې له سره نوي ودرولې. دغه راز رسول اسلام ته د بللو او د بتانو د ماتولو لپاره د مكې شاوخوا ته بېلې بېلى ډلي هم واستولې. چې په دې ډول يې ټول بتان مات كړه او د هغه جارچي په مكه كي اعلان وكړ، چې څوك چې پرخدای او وروستۍ ورځ باور لري، هغه دي په خپل كوركي بت نه پرېږدي او مات دې كړي.

127ـ د مكې د فتحي د پوځ شمېره

ابن اسحاق د مكې د فتحي په كاركي د ګډون كوونكي پوځ او په دغه ورځ د مسلمانو سوو وګړو شمېره په لاندي ډول ښوولې ده: له بني سليمو څخه زرتنه. له بني غفارو څخه څلور سوه تنه. هغه وكړي چې د فتحي په ورځ مسلمانان سوي څلور سوه تنه. له مزينه وو څخه يو زر و درې سوه تنه. له قريشو (مهاجرو)، انصارو، تميم، قيس او اسد د قبيلو او د دوی ملګرو قبيلو څخه شپږ زره نه سوه تنه. چې ټول لس زره تنه وه او له هغو څخه دوه زره اتيا تنه سپاره او نور پلي وه. البته له مديني منوري څخه چې كوم پوځ د مكې په لوري خوځېدلی وو، هغه لومړی اوه زره څلور سوه تنه وو، او بيا په لاركي نور هم ورسره يو ځای سول. كه څه هم د دغه پوځ وسله ډېره وه، خو مؤرخينو د هغې شمېره نه ده ښوولې.

128 ـ له مكې څخه د رسول تلل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې د فتحې د چارو تر سمبالولو؛ هلته تر سم سمکي را منځته کولو او د مکې شا وخوا سیمو ته د بتانو د ماتولو او د اسلام د تبلیغولو او خپرولو لپاره د ځینو اصحابو تر لېږلو وروسته، په دې خبره باندې و پوهېدی چې هوازن، ثقیف او ځیني نور قبایل د مالك بن عوف نصري په قوماندانۍ، د هغه سره د جګړې په نیت " اوطاس" نومي ځای ته رارسېدلي دي، نوېې عتاب بن اسید بن ابي العیض د مکې د والي په توګه وټاکی او د شنبې په ورځ دکوچنې اختر د میاشتې پر (6) په مکه کې د هغه د اوسېدلو پر (19) ورځ د "حنین " پر لوري وخوځېدی. دکوچنې اختر پرلسمه ورځ هلته ورسېدی او تر سترې سوبې او ډېرو ولجو په لاس راوړلو او په جعرانه کې د هغو ترځای پرځای کولو وروسته په همدغه میاشت کې طایف ته ولاړ اوهغه یې کلابند کړ. د طایف ترڅه باندې شلو ورځوکلابندۍ وروسته، د بني ثقیفو یعني د هغوکسانو چې د طایف په کلا کې کلا بند وه، استازو د رسول ﷺ څخه د امان غوښتنه وکړه. هغه دغه غوښتنه د هغولخوا د اسلام د منلو په شرط ومنل او ویې بخښل، بیا بیرته جعرانې ته ولاړی، د ولجو مالونه، اوښان او پسونه یې ووېشل، بیا یې له جعرانې څخه د عمرې احرام وتړی، عمره یې وکړه او مدینې منورې ته ستون سو. چې د میانۍ پر (24) نېټه هلته ورسېد.

129 ـ د مکې د فتحې پایلې

له مخکنیو څرګندونو څخه جوته سوه چې د رسول ﷺ لخوا پر مکه باندې د یوه لوی برید د تیاری په پایله کې هغه بېله کوم د یادوني وړ مقاومت څخه فتح سوه. رسول ﷺ تردې پرېکړوني فتحې وروسته د مکې د خلکو سره ښه او کریما نه وضع وکړه، هغو ته یې عمومي عفو اعلان کړه، د هغو له زړونو څخه یې ناډاډمنتوب او اندېښنې لیرې کړې او ژر او په خوښې سره یې اسلام منلوته رامات کړه. چې له هغو څخه یې ځیني وکړې په بېلو بېلو دندوکې استخدام هم کړه. په دې ډول د مکې خلکو ته څرګنده سوه چې د اسلام په نسبت د دوی پخوا نیو شکونو کوم بنسټ نه درلود. د مکې ترفتحې وروسته هلته د اسلام حاکمیت د دوی د فکر او نظر افق پراخه کړ، د دوی د جاهلي ټولنې عیبونه او مفاسد یې له منځه یوووړه او د مکې دیني مرکزیت او صلاحیت یې نه دا چې یوازې ښه وساتی، بلکې تر پخوایې لاډېر پراخه کړ. په مکه کې د اسلامي دولت ټینګښت او پر مختګ او د امن او سلامتیا خپرېدو دوی ته د دولت په اداره کې د برخې اخیستلو او د دوی د اقتصادي چارو د ودې او پراختیالپاره ښه فرصتونه په لاس ورکوه. دوی د دولت په اداره کې پربرخې اخیستلو سربېره د جهاد په لویو جګړوکې هم شامل سول. چې په ډېرو بریالیو معرکوکې د اسلامي پوځونو ستر سالاران جوړ سول او ډېر یې د اسلامي دولت سترچارواکي سول. او ځیني یې داسې عالمان جوت سول چې د اسلام د فکري خوزښت په پرمختیا او د اسلامي علومو په غوړېدو او پراختیاکې یې ستره برخه واخیسته. له بله پلوه د دغې بریالۍ سوبې له امله په عمومي توګه په ټوله جزیرآ العرب کې د بت پالنې ځواك په داسې بشپړه توګه مات سو چې بیا یې هلته د نور دوام او پاته کېدو څه ګنجایش او د جواز وجه پاته نه سوه. دا ځکه چې عام قبایل ټول دې ته منتظر وه چې د مسلمانانو او بت پالانو ترمنځ د دې جګړې انجام څه کیږي ؟ دوی ته څرګنده وه چې پرحرم باندې هغه څوك مسلط کېدای سي چې پرحقه وي. او دا عقیده په دوی کې نیمه پېړۍ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخه د اصحاب فیلو پېښې را منځته کړې وه. نوچې د دې پرېکړونې غزا په پایله کې مسلمانان پرمکه واکمن سول، ټول د اسلام پرحقانیت قانع او ډاډمن سول. او په دې ډول د ټولې عربې ټاپووزمې پرسیاسي اودیني افقو د اسلام لمر وځلېد. او له دې مهاله د دغې سیمې د دیني لاربښوونې اود نیوي قیادت واګې د مسلمانانو په لاس ورغلې.

130ـ د مکې لومړنی والي او نور

لکه چې مخکې مو وویل د مکې ترفتحې وروسته په اسلامي دوره کې د لومړي ځل لپاره د مکې معظمې د امارت عزت د عُتاب بن اَسید بن ابي العیض بن امیه په برخه سو. د هجرت په اتم کال د کوچنې اختر د میاشتې پر (6) نېټه کله چې رسول ﷺ د مکې د فتحې له چارو وزګارسو او د حُنین غزا ته تی، نو دی یې د مکې امیر (والي) وټاکی. چې دغه مهال هغه د (21) کالو وو. نبي r هغه ته وویل :" عُتابه ته پوهېږې چې ته ما پر اهل الله (د خدای پر دوستانو) باندې امیر ټاکلی یې، نوته د دوی سره ښه کوه. د امام فاکهې (رح) په وینا : ده ته یې دکاله څلوېښت اوقیه سره زر معاش ورکاوه. عتاب بن اسید د مړیني ترګړیه پردغه دنده باندې پاته سو. د حضرت صدیق t د خلافت په مهال هم هغه د مکې والی وو. او عجیبه پېښه لا دا ده چې دوی دواړه په یوه ورځ وفات سول. دغه راز د ابن عقبه t څخه روایت دی چې کله رسول rد حُنَین غزاته تی، نو معاذ بن جبل t یې په مکه کې خپل نایب وټاکی او حکم یې ورته وکړ چې د هغه ځای خلکو ته قرآن مجید او د اسلام د دین احکام ور زده کړي. امام ابن عبد البر (رح) د طبري (رح) څخه روایت کوي: کله چې رسول r طایف

ته تی نوېې هبیره بن سهل الثقفي t په مکه کې د خپل نایب په توګه پرېښو وی. دی لومړی صحابي دی چې د مکې ترفتحې وروسته یې په حرم شریف کې لمونځ په امامت ورکړی دی . په ظاهره دغه درې روایته یو د بل مخالف ښکاري، خو علامه فاسي (رح) دغه درې روایتونه داسې تطبیق کړي دي : رسول r عتاب والي وټاکی، معاذ بن جبل یې د امامت او تدریس چاروته وګوماری او هبیره یې د معاذ مرستیال مقررکړ، ځو د هغه په نسته والي کې د امامت چار ي پرغاړه واخلي .

131ـ د فتحې دکال حج

لکه څنګه چې مود مخه وویل د فتحې په کال چې د هجرت اتم کال کیږي رسول له جعرانې څخه د عمرې لپاره احرام وتاړه او د عمرې تر ادا کولو وروسته د میانۍ (ذي القعدې) په میاشت کې مدینې ته ستون سو. په دغه کال د محب طبري په وینا حضرت رسول اکرم r عتاب ته امر وکړ چې د امیرالحاج په توګه په خلکو د حج مناسك ترسره کړي. خو د ازرقي (رح) د وینا له مخې رسول r کوم څوك د امیر الحاج په توګه نه دی ټاکلی؛ بلکې دغه کال مسلمانانو او مشرکانو په ګډه حج وکړ. اوله دې امله چې عتاب د مکې والي وو مسلمانان دحج په مناسکوکې دهغه سره وه. (فتح الباري). البته ځرګنده ده چې دغه کال رسول r حج ونه کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

132ـ د ابو بکر په امارت د هجرت

د نهم کال حج د هجرت په نهم کال د میانۍ یا لوی اختر په میاشت کې رسول r حضرت ابو بکر امیر الحج وټاکی او مکې ته یې واستاوه. علامه ابن حجر (رح) د واقدي (رح) له قوله وایي: په دې حج کې د ابو بکر t سره درې سوه تنه صحابه وه او رسول r شل اوښان هم ورسره لېږلي وه. وروسته د قرآن کریم د براءت د سورې لومړۍ برخه ترڅلوېښتم آیته نازله سوه چې په هغې کې د مشرکینو سره د سوو میعادي اوغیر میعادي تړونونو د برابری پربنسټ د هغو د پای ته رسولوحکم ورکړه سوی وو. (دغه حکم د دې لپاره ورکړه سوی وو چې د ځینو مشرکینو له لوري به تړونونه ماتېدل، او د ځینو لخوا د تړونونو سره سره، د اسلام پر خلاف د سیسې جوړېدې، لکه څنګه چې به یې لاس برېدی تړون به یې تر پښو لاندي کاوه او د دښمنۍ په مورچل کې به درېدل. دغه راز دغه حکم د مکې د سوبې په شرایطوکي له ټولي عربي ټاپووزمي څخه په تمامه معنا د اسلامي هیواد جوړولو لپاره. او له عربو څخه د شرکي او زاړه جاهلي نظام د بېخي محو کولو لپاره. او دکوم خطر په مهال دکورنۍ فتنې د مخنیوي لپاره، ورکړه سوی وو. په دې هکله د زیاتو معلوماتو لپاره د قرآن کریم د تفسیرونو د التوبه یا براءت د سورې لومړۍ برخې وګورئ). د دې حکم تر رسېدلو وروسته رسول r حضرت علي کرم الله وجهه مکې ته ولېږی، څو د هغه لخوا دغه حکم اعلان کړي. د وینو او شتو په هکله د عربو دا دود وو، چې تړون کوونکو به پخپله یا د خپلي کورنۍ د یوه غړي پرلاس د تړون په باب اعلان کاوه او د بل چا پرلاس اعلان نه منل کېدی. ځکه نو رسول حضرت علي چې د ده د اکازوی وو، د دې کار لپاره وګوماری .

حضرت ابو بکر t او حضرت علي t په " عرج " یا " عجنان " ناوه کي سره یوځای سول. ابو بکر ور څخه وپوښتل چې د امیر په توګه راغلی یې، که د مامور په توګه ؟ علي t ورتهوویل: د مامور په توګه راغلی یم. هغه وو چې ابو بکر په خلکو د حج مراسم ترسره کړه اوکله چې د لوی اختر د میاشتي لسمه سوه، د قربانۍ په ورځ حضرت علي د جمرې سره ودرېدی او خلکوته یې هغه اعلان واوراوه چې رسول r یې حکم ورته کړی وو. دلته باید څرګنده کړوچې په دې توګه یې د مشرکینو سره ټول تړونونه ختم اعلان کړه او هغوته یې څلور میاشتي مهلت ورکړچې که یې په دغه موده کې اسلام راوړ شه که نه له جزیرآ العرب څخه به وزي. اوکه له دې دواړو څخه یو هم ونه کړي، نوبه حربي کافر شمېرل کیږي او مسلمانان به ورسره جنګیږي، څو د عربو جزیره دکفر او شرك له ناولتیا بېخي اود تل لپاره سپېڅلې سي. دغه راز یې هغوکسانو ته هم دغسي څلورمیاشتي وخت ورکړ چې کوم تړون نه وو ورسره سوی. البته کومو مشرکینو چې د مسلمانانو سره د تړون په عملي کولوکي څه ګرمه نه وه کړې او نه یې د مسلمانانو خلاف د چا مرسته کړې وه له هغوسره تړونونه یې تر ټاکلو مودو پوري پرخپل ځای پرېښوول. په دې ترځ کي حضرت ابو بکر t د اصحابو یوې ډلي ته دنده ورکړه چې اعلان کړي چې څوك په لڅو (بربنډ) دکعبې طواف نه سي کولای، بلکي په راتلونکي کال کي مشرکین حج هم نه سي کولای. چې دې اعلان په ټوله عربي ټاپووزمه کي بت پالني ته د پای ټکی کېښېښود .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

133ـ د رسول r حجونه او عمرې

په هداياآ السالك كې له ابن اسحاق څخه روايت دى چې خداى تعالى تر ابراهيم u وروسته داسې نبي نه دى مبعوث كړى چې دكعبې شريفې حج دې نه وي كړى. علامه ابن حجر(رح) ويلي دي چې حاكم په صحيح سند وايي چې رسول r ترهجرت د مخه څو حجونه كړى دى. خو ابن جوزي وايي چې د دغو حجونو شمېره نه ده معلومه. او ابن ا ثير وايي چې ترهجرت د مخه يې هركال حج كاوه. اما لكه چې د صحيح مسلم او نوروكتابونو څخه ځرګنديږي رسول rترهجرت وروسته يو حج كړى چې هماغه حجاّ الوداع (د خداى په امانى) حج دى. دغه راز رسول r څلور عمرې كړي دي چې درې يې په ميانى كې كړي دي او يوه يې د حجاّ الوداع سره د لوى اختر په مياشت كې كړې ده. يوه عمره يې هغه وه چې د حديبيې د سولې په پايله كې يې عملاً ترسره نه كړه او په حديبيه كې يې " هديې " ذبح كړې، احرامونه يې خلاص كړه او بيرته مدينې ته وګرځېدل. بله يې د هجرت په اووم كال د حديبيې د سولې سره سمه ترسره كړې چې د تېركال د عمرې قضاوه. (له دې امله دغې عمرې ته عمراّ القضاء وايي). بله يې د مكې ترفتحې وروسته له جعرانې څخه وه. اوبله يې د هجرت په لسم كال د حجاّ الوداع سره وه .

134ـ د حج فرضيت

د حج د فرضيت په هكله كتابونه وايي : په اسلام كې حج د هجرت په شپږم كال فرض سو. ځيني وايي : په اتم كال فرض سو. خوسمه داده چې حج د هجرت د نهم كال په وروستيو كې فرض سو او د فرضيت آيت يې دادى :]و لله على الناس حج البيت [[آل عمران : 97] يعني : پرخلكو د الله دا حق دى چې كه څوك د هغه كورته د رسېدو وس لري د هغه حج وكړي. او دا آيت د زياترو عالمانو په قول په عام الوفود (د هجرت دنهم كال په وروستيوكي) نازل سو. او رسول rد حج ترفرضيت وروسته يو بشپړكال حج نه دى ځنډولى او دا چې لسم كال ته يې وځنډاوه د دې عذرله امله وو، چې د آيت نزول د حج د وخت تر تېرېدو وروسته وو. (الفقه الاسلامي و ادلته.)

135ـ حجاّ الوداع يا د خداى

په امانى حج كله چې د حضرت محمد r د دعوت او تبليغ ستره دنده سرته ورسېده او د خداى تعالى " د الوهيت د اثبات " او له هغه يوه خدايه پرته د نورو د الوهيت د نفي او د محمد رسول الله r د رسالت پربنسټ د يوې نوي، سپېڅلي ټولنې جوړښت را منځته سو، نو داسې ښكاري لكه چې غيبي ها تف د حضرت خاتم الانبياء r په زړه او شعوركې دا احساس پيداكړى وي چې نور په دې نابوده دنيا ګې کې ستا د اوسېدلو شپې ورځې پاى ته نژدې سوي دي. ځكه نو هغه مبارك د هجرت په لسم كال،كله چې يې معاذ بن جبل t د يمن والي وټاكى، هغه ته د هغه د تللو په مهال د خبرو په ترڅ كې وويل:" ښايي ته زما سره تردې كال وروسته ونه وينې. او ښايي بيا زما دې جومات او زما قبرته راسې". نو د دې خبرو په اورېدوسره حضرت معاذ بن جبل ډېر ډېر وژړل. رشتيا خو داده چې په دې توګه لوى څښتن غوښتي وه چې په خپل استاى د دغه د عوت ثمرې و ويني، كوم چې د هغه په لار كې يې ترشلوكالو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياته موده ډول ډول ستونزي او مشقتونه وګالل. د دغه ستر او پرتمين حج بشپړه کيسه صحيح مسلم، ابو داود، نسايي، دارمي، ابن ماجه ، ابن ابي شيبه، بزار، او عبد بن حميد د امام جعفرصادق t له خولې، د هغه د پلار امام محمد باقر خخه، او هغه له حضرت جابر بن عبد الله t څخه د يوه ستر،جامع او اوږده حديث په ترڅ کي روايت کړي ده، چي موږ يې ژباړه دلته راوړو. البته د دغه حديث په ځينو برخوکي مو څه داړتيا وړ ځرګندوني هم د ځينو کتابونو په تېره د الرحيق المختوم څخه راوړي دي چي هغه مو د دې لپاره چي د حضرت جابر د اصلي حديث څخه بيلي وښوول سي په لېنديو (قوسينو) کي ليکلي دي : حضرت امام جعفر د خپل پلار له خولې وايي : موږ جابر بن عبد الله ته ورغلو، هغه زموږ څخه پوښتني وکړې، څو چي زما وار راورسېدى. ماورته وويل: زه محمد د علي زوى د حسين لمسى يم. نوبې لاس زما سرته را وغځاوه او د ميني او شفقت له مخي يې زما دکميس (قميص) لوړي اوکښته تڼـۍ خلاصي کړې، بيا يې لاس زما پرسينه کښېښود. په داسي حال کي چي زه دغه مهال ځوان هلك وم. بيايې راته وويل چي ښه راغلې اى زما وراره، څه چي دي زړه غواړي پوښتنه يې وکړه. نو ما پوښتنه ځني وکړه. البته دى په سترګو ړوند وو. کله چي د لمانځه وخت را ورسېد، نو دى په يوه جامه کي چي پرځان يې را پېچلې وه لمانځه ته ولاړ سو. دا جامه دونه کوچنۍ وه چي کله به يې اوږوته کش کړه د لاندي خوا به ورپورته سوه او پڅو يې څنګ ته پر يوه دَربلۍ (سه پايه) غوندي شي ايښى وو. نو يې موږ ته لمونځ راکړ. بيا ما ورته وويل چي د رسول الله د حج په هکله موږ ته خبرراکړه. هغه د لاس او نو ګوتو په شمېره او اشاره وويل: رسول الله r په مدينه منوره کي نه کاله و اوسېدى او حج يې ونه کړ. بيا يې د هجرت په لسم کال خلکو ته اعلان وکړ چي رسول الله r د حج کولو اراده کړې ده. نو ډېر وګړي مدينې منورې ته راغلل. ټولو غوښتل چي په رسول rپسي اقتدا وکړي. او څنګه چي هغه r کوي هغسي وکړي. هغه ووچي (د شنبې په ورځ چي د ميانۍ څلور يا پنځه ورځي پاته وې، د سفر لپاره يې تياري ونيول. ورېښتان يې ږمونځ او غوړکړه د هديي څارويو ته يې د هديي د نخښي ځانګړي پټۍ ور په غاړه کړې، د ماپښين لمونځ يې په مدينه کي څلور رکعته وکړ)، بيا موږ د هغه سره له مدينې څخه را ووتلو، څوچي (ترمازديګرد مخه)ګ ذوالحليفې ته ورسېدو) .هلته رسول r واړول او د مازديګر لمونځ يې څلور رکعته سفريانه وکړ، اوشپه يې هلته په ذوالحليفه کي تېره کړه .(هلته د عميس لور اسماء، محمد بن ابو بکر الصديق وزېږاوه. نو اسماء رسول r ته سړى ور واستاوه، چي څنګه وکړم ؟ رسول r ورته وويل :" غسل وکړه او د ويني ځاى په يوه ټوکره بند کړه او احرام وتړه ". (بيا يې سهار صحابه ووته وويل: د شپې زما د څښتن له لوري يو څوك راغى او ماته يې وويل: په دې مبارکه ناوه کي لمونځ وکړه او ووايه چي عمره هم د حج په وخت کي ترسره کيږي)، (بخاري او الرحيق المختوم). بيا يې په جومات کي لمونځ وکړ)دغه لمونځ يې چي د ذوالحليفې په جومات کي وو، د احرام دوه رکعته سنت لمونځ وو. مرقات. خو په کيف حج النبي نومي کتاب کي وايي: د رسول r دغه لمونځ پردې دلا لت نه کوي چي محرم دي دوه رکعته د احرام سنت وکړي . لکه چي ډېر وګړي دغه کارکوي. دا لمونځ رسول rد مخه تردې چي احرام وتړي کړېدي. او لکه چي امام نووي (رح) د مسلم په شرح کي ذکر کړي دي حسن بصري (رح) ويلي دي چي دغه دوه رکعته د سهار لمونځ وو .(بيا آنحضرت د ماپښين ترلمانځه د مخه د احرام لپاره غسل وکړ. وروسته بي بي عايشې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول r پربدن او سر په خپل لاس زریره (هغه خوشبويي چې په پرېو للو له منځه ځي) اوپه مشکو ګډه خوشبويي، ووهل، چې د دغي خوشبويي ځلا د هغه د سر او ږيري پر ورېښتانو ښکارېده . خو هغه دغه خوشبويي پرې نه وله، بلکي پرې اېښې یې وه . بیا یې لنګ اوڅادر واغوستل (احرام یې وتاړه) د ماپښین لمونځ یې سفر یانه وکړ، بیایې پر مصلی باندي د حج او عمرې لپاره یو ځای د احرام نیت وکړ او د " لبيك " آواز یې پورته کړ). بیا (بهرراووت) پرخپله اوښه " قصواء " سپورسو ځو چې یې بیداء ته ورساوه (بیداء هغي دښتي یا بیدیا ته وایي چې څه نه وي پکښې اودغه بیداء د ذوالحليفې سره د یو ځای نوم دی) حضرت جابر وايي : ماچي وکتل چې ستړګومي لیدل د رسول r په مخکي پلي او سپاره روان وه . ښي لوري ته هم دغسي اوکیڼ لوري ته یې هم دغسي او شاته یې هم دغسي پلي اوسپاره روان وه. او رسول rزموږ په منځ کي روان وو. په داسي حال کي چې پر رسول r قرآن نازلېدی اوهغه یې په تاويل پوهېدی. نوڅه چې به رسول r کول، موږ به هم هغه کول. هغه په توحید ويلو، (لبيك ويلو) آواز پورته کړ :" لبيك اللهم لبيك . لبيك لا شريك لك لبيك، ان الحمد و النعمآ لك و الملك لا شريك لك ". (یعني : زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. لويه څښتنه ! ستا د فرمان پلي کولو او ستا چو پړ ته حاضر او تیار ولاړیم. ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم، تا لره هیڅ شريك نسته، زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چو پړته حاضر او تیار ولاړ یم، په رشتیا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تالره دي، او ټولواکي تالره ده، تالره شريك نسته). خلکو هم په دغه لبيك ويلو سره آوازونه پورته کړه. خو رسول r په دې هکله څه تردید ښکاره نه کړ. او رسول rهمدغسي دغه تلبيه ويل. جابروايي : موږ بېله حجه د بل شي نيت نه ووکړی اود حج په میاشتوکي مو عمره نه پېژندل. څوچي د رسول r سره (پوره یوه اوونۍ وروسته سر ماښام مکې ته ورسېدلو.

رسول r په ذي طوی کي تم سو، هلته یې شپه وکړه، د سهارترلمانځه وروسته یې غسل وکړ، بیا سهار مکې ته ننووت. دا دیکشنبې ورځ د ذي الحجې څلورمه وه، پرلاري اته ورځي تيري سوې) بیا بیت الله شريفي ته را ورسېدو، رسول rد حجراسود استلام وکړ. بیا یې په طواف کي دري واره په درو شوطوکي رمل وکړ. (یعني د طواف په لومړیو درو ګردشونوکي یې د جګړې د اتلانو غوندي د بدن او اوږو په خوځولوسره ځانګړی حرکت ترسره کړ) او په نورو څلورو شوطونو کي یې عادي تګ وکړ، بیا مقام ابراهیم ته ورغی اودا آیت یې ولوست :] واتخذوامن مقام ابراهیم مصلیٰ [البقره: 125] (عبادت ته د ابراهیم د دربېدوځای په

ځانګړې توګه د لمانځه ځای جوړکړئ). بیا یې دوه رکعته لمونځ وکړ او مقام ابراهیم یې د خپل ځان اوکعبې ترمنځ راووست. (یعني د مقام ابراهیم ترشایې دغه دوه رکعته لمونځ وکړ)، چې په دغو دوو رکعتونو کي یې] قل هوالله احد [او] قل یاایهاالکافرون [وویل. (یعني په لومړي رکعت کي یې ترالحمد لله وروسته قل یا ایها الکافرون او په دوهم رکعت کي یې ترالحمد لله وروسته قل هو الله وویل. نووي د مسلم شرح). بیا بیرته حجراسود ته وروګرځېد او مچ یې کړه. بیا د صفا او مروه د دروازې له لاري صفاته ووت. کله چې صفا ته نژدې سو دا آیت یې ولوست :]ان الصفا و المروآ من شعائرالله [[البقره:158] (صفا او مروه د الله له نښانو څخه دي) او ويل یې : په هغه څه پیل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې خدای تعالی پیل په کړی دی. نو په صفا یې پیل وکړ او ور وخوت، څوچې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای تعالی یې په یووالي او لويي یاد کړ، ویې ویل: بېله رشتیاني معبوده بل د عبادت وړ نسته او دغه معبود یودی او شریك نه لري. ده ته واکمني ده او ده ته حمد و ثناده او هغه پرهرشي قادر دی. او بېله رشتیاني معبوده بل معبود نسته او دغه معبود یو دی کوم چې خپله وعده یې پرځای کړه، هغه وعده چې د مکې د فتحې او نورو سترو فتوحاتو په هکله یې کړې وه، او برى یې ورکړخپل بنده (حضرت محمد) ته. او یوازې یې دکافرانو او د ښمنانو ډلوته ماته ورکړه. بیا یې د دغو اذکارو په منځ کې دعا وکړه او دغه ذکر او دعاې درې ځلې تکرار کړه. بیا له صفا راکوز سو اود مروه پرلور روان سو، څو چې د دې ناوې په نس او ژوره برخه کې یې چابك ګامونه واخیستل. بیاکله چې مخ پرلوړه روان سو، عادي ګامونه یې اخیستل، څو چې مروه ته ورسېد. او بیا هماغسې د مروه غرګې ته وخوت څو چې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او هماغه توحید و تکبیر او دعا او سعي او د دغې ناوې د نس چابك تګ یې تکرارکړ. بیا یې وفرمایل : " که زه په دې خبره چې اوس په وپوهېدم، د مخه پوهېدلی وای " هدی " مې [هغه قرباني چې په حرم کې یې حلالوي] د خپل ځان سره نه راوستل اوحج مې په عمره بدلاوه او له احرامه را وتلم. نوکه په تاسې کې داسې څوك وي چې هدی نه وي ورسره، نودې د عمرې د اعمالو ترسرته رسولو وروسته ځان حلال کړې، له احرامه دې را ووزې او حج دې عمره وګرځوي ". نو سراقه د مالك زوی ودرېدی او ویې ویل: ای د خدای استازې ! آیا دغه عمره د حج په شپوکې یاد حج سره په همدغه زموږ په کال ده، که به تل ترتله وي ؟ نو رسول rد تمثیل په توګه خپلې ګوتې یو په بله سره کښې ایستې اودوه واره یې وویل:" عمره په حج کې داخله ده او تل ترتله به داسې وي ". له بلې خوا حضرت علي کرم الله وجهه له یمن څخه د رسول r اوښان راوستل او بي بي فاطمه یې د هغو خلکو په ډله کې وموندل چې له احرامه راوتلې وه ؛ رنګ کړې کالي یې اغوستې وه او سترګې یې توري کړې وې. نو علي د دې دغه کار بد ومانه. دې ورته وویل چې : د دې کار امر مې پلار راکړی دی. حضرت جابر وایې چې حضرت علي په عراق کې وویل چې : زه په داسې حال کې چې فاطمې ته د دې کار له امله په غوسه وم، رسول rته ورغلم څو د هغې د دغې خبرې په هکله پوښتنه ځنې وکړم. نو مې رسول r خبرکړ چې ما د دې دغه کار ښه نه دی بللی . رسول rراته وویل: "هو. دا رشتیا وایې. دا رشتیا وایې. تاکله چې حج پرځان فرض کړڅه دې وویل؟ ". حضرت علي ورته وویل : ما وویل او داسې نیت مې وکړ چې: ای باري خدایه ما احرام وتاړه په هغو سره چې ستا رسول احرام تړلی دی. رسول وویل : " چې زما سره خو هدیې دې ته هم احرام مه باسه ". حضرت جابر وایې : نو هغه اوښان چې حضرت علي له یمن څخه راوستلې وه، اوهغه اوښان چې رسول r د ځان سره راوستلې وه، ټول سل اوښه وه. حضرت جابروایې : ټول خلك له احرامه را ووتل او د سر ورېښتان یې لنډ کړه. مګرحضرت نبي r اوهغه چې هدیې ورسره وې په احرام کې پاته سول. کله چې د ترویې ورځ (د لوی اختر د میاشتې اتمه) سوه ټولو منا ته مخه کړه او د حج احرامونه یې وتړل. رسول r پرخپله اوښه منا ته ولاړ اوهلته یې د ماپښین، مازدیګر، ماښام، ماخستن او سهار لمونځونه وکړل. بیا یولږڅه ټال سو، څو لمر راوخوت (یعني د سهار لخوا لمر پرجبل ثبیر باندې ځرګند سو) او امر یې وکړ چې د " نَمِرې " په ناوه کې دې ده ته خېمه ووهل سي. بیا رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرفات په لوري وخوځېد. قريشو داسي نه ګڼل چي دی r دي د مشعر الحرام سره ونه دريږي. لکه چي قريشو د جاهليت په زمانه کي داسي کول. نو رسول تر مزدلفې ور تېر سو، څو عرفات ته ورسېدی، هغه خېمه يې وموندل چي ده ته په " نَمِرَهْ " کي درول سوې وه او هلته تم سو، څو چي لمر وګرځېد او د زوال وخت سو. بيا يې امر وکړ چي د ده اوښه " قصوا " تياره کړي، هغه يې د ده سپرلۍ ته آماده کړه. نو دی د عرنې د ناوې نس (منځ) ته، کومه چي له عرفات څخه نه ده ولاړی. (دغه مهال د ده پر شا و خوا يولك څلېرويشت زره، يا يو لك څلور څلوېښت زره انسانان را غونډ سوي وه). ده دي خلکوته خپله خطبه واورول، ويې ويل:" ای وکړو ! زما خبري واورئ، ځکه زه نه پوهيږم، ښايي زه تردي کال وروسته دلته ستاسي سره هيڅ ونه ليدلای سم). بېشکه چي ستاسيويني او ستاسي مالونه پرتاسي باندي داسي حرام دي، لکه دغه ستاسي نننۍ د عرفي ورځ چي ستاسي په دغه د لوي اختر په مياشت کي ستاسي په ښار مکه کي حرامه ده. پوه سئ چي د جاهليت د چارو هرشي زما تر پښو لاندي دی (يعني باطل دی) او د جاهليت د وختو د وينوکساتونه اخيستل هم له منځه تللي او باطل سوي دي. زه د لومړي ځل لپاره د خپلي قبيلې د وينو څخه د ربيعه بن الحارث د زوی ويني باطلوم کوم چي د بني سعد په قبيله کي په رضاعت شيدي ورکړه سوي وې او هزيلو وواژه. او د جاهليت د زمانې سود باطل دی. او لومړی سود چي زه يې باطلوم زموږ د قبيلې له سوده څخه د عباس بن عبد المطلب سود دی چي ټوله باطل دی. (دغه راز) د ښځو په هکله پرهېز وکړئ او له خدايه Y وبېرېږئ، ځکه چي دوي تاسي د خدای Y په عهد او امان په نکاح کړي. او د دوی شرم ځايونه مو د خدای په خبره او امر ځانوته حلال کړي دي. او ستاسي له حقوقو څخه پردوی باندي دا دي چي دوی ستاسي فرشونو ته داسي څوك رانه ولي چي ستاسي خوښ نه وي. (مراد يې دا دی چي دوي دي ستاسي دکور دننه د تللو او هلته دکېښېنستلو اجازه هغه چاته نه ورکوي چي تاسي يې نه خوښوئ، خپل وي که پردی). اوکه دوی داکار وکړي داسي يې ووهئ چي ډېري خوږ نه سي. او دوی پرتاسي دا حق لري چي دوی ته پرمشروع طريقه خواړه او لباس ورکړئ. ما په تاسي کي هغه شی پرې ايښی چي که په هغه منګولي کلکي کړئ هيڅکله به بې لاري نه سئ، چي هغه د خدای Y کتاب (قرآن) دی. په ياد ولرئ ترما وروسته بل نبي نسته او ترتاسي وروسته بل امت نسته. ځکه نو د خپل خدای r عبادت کوئ، پنځه وخته لمونځ کوئ، د رمضان د مياشتي روژه نيسئ ، په خوښي سره له خپلو شتو څخه زکات ورکوئ، د خدای د کور حج کوئ او د خپلو واکمنو اطاعت کوئ. اوکه داسي وکړئ، نو جنت له به داخل سئ. او تاسي به د قيامت په ورځ زما په هکله وپوښتل سۍ چي ما ستاسي سره د خدای د احکامو په باره کي څه کړي دي. نو تاسي به څه ووایاست ؟ ". اصحابو وويل: موږ شاهدي ورکوو چي تا خپل رسالت موږ ته رسولی او خپل امانت دي ادا کړی او امت ته دي نصيحت کړی دی. نو رسول r د شهادت په ګوته په اشارې سره چي آسمان ته يې پورته کړه او خلکو ته يې ونيول، درې واره وويل:" ای باري خدايه شاهد اوسه ." !

)کله چي رسول r له خطبې څخه فارغ سو د خدای جلت عظمته له لوري دغه آيت نازل سو:] اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتی ورضيت لكم الاسلام ديناً [(المائده: 3] ژباړه: نن ماستاسي لپاره ستاسي دين بشپړکړ اوخپل نعمت مې پر تاسي پوره کړ او اسلام مې ستاسي لپاره د دين په توګه غوره کړ. څنګه چي حضرت عمر ادا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیت واوربدی نو یې وژړل. چا پوښتنه ځنې وکړه چې ولي ژاړې ؟ ویې فرمایل: ځکه ژاړم چې تربشپړ تیا وروسته زوال دی. بخاري له ابن عمر څخه). بیا (بلال) اذان وکړ، بیا (یې) اقامت وکړ، بیا رسول r د ماپښین لمونځ په جماعت وکړ. بیا (بلال) اقامت وکړ او رسول r د مازدیگر لمونځ په جماعت وکړ او د دې دواړو لمونځو نو په منځ کي یې بل هیڅ لمونځ ونه کړ. بیا رسول r پرقصوا سپور سو ځو چې په عرفات کي د دربېدو ځای ته ورغی، د خپلې اوښي قصوا نس یې د جبل رحمت د لویو ډبرو خواته وگرځاوه چې جبل المشاآ نومی ځای یې په مخ کي راغی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او ترهغو هلته ولاړ وو، څو چې لمرلوېدی او ژړزگي یې لږڅه له منځه ولاړه او د لمرتیکی ډوبه سوه، اسامه بن زید یې ترشا سپورکړ او له عرفات څخه د مزدلفې په لور رهي سو. د قصوا اوښي واگي یې تردې اندازې ځانته راکش کړي او ټینگي نیولي وې چې د قصوا سرد هغې د زین له هغه ځایه څخه نښتی کوم چې سپرلی پرهغه باندي د سترپا په مهال، پښې ایږدي او د ښي لاس په اشاره یې وویل: ای وگړو په ډاډ او وقار د رومئ او ورو ورو ځئ. اوکله چې به د ریگوکومي غونډی ته ورسېد، د اوښي واگي به یې لږ څه خوشي کړې، څو اوښه چټکه پر وخیژي، څو چې مزدلفې ته ورسېد. هلته یې د ماښام او ماخستن لمونځ، ماخستن په یوه اذان او دوو اقامتو په جمع وکړ. او د دې دواړو لمونځونو په منځ کي یې کوم نفل یا سنت لمونځ ونه کړ. بیا رسول r اړخ وواهه، څو چې سپېدې وچاودې اوکله چې د سهار وخت ورته څرگند سو په یوه اذان او یوه اقامت یې د سهار لمونځ ادا کړ. بیا پر قصوا سپور سو څو مشعر الحرام (قِزح غره) ته ولاړی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای ته یې دعا وکړه او په تکبیر، تهلیل او توحید یې یاد کړ، ترهغو هلته ودرېدی څوچي ښه رڼا سوه، بیا ترلمر راختو د مخه له مزدلفې څخه رارهي سو او د عباس زوی فضل یې ترشا سپورکړ. فضل ښکلي ورېښتان درلوده، سپین او پی مخی وو. نوکله چې رسول له مزدلفې رهي سو، له داسي ښځو سره تېر سو چې پرهودج (د اوښ پرکجاوه) سپرې تېرېدلې. فضل هغوته کتل پیل کړه. رسول د فضل پرمخ لاس کښېښود ، فضل خپل مخ بل لوري ته واړاوه، نو رسول له بلې خوا لاس وروا‌ړاوه او د فضل پرمخ یې نیوی چې له هغې خواپې هم واړوی، (په نورو صحیحو روایتونو کي وایې چې فضل یوې خثعمی ښځې ته چې د رسول څخه یې پوښتنه کول،کتل اوهغې ده ته کتل. دغې ښځې د رسول څخه پوښتنه وکړه چې زما پر پلار حج فرض سوی دی، خو هغه ډېر سپین ږیری دی او پرسپرلی ځان نه سي تکیه کولای، نو آیا زه د هغه لپاره حج وکړم ؟ رسول ورته وویل:" هو ". متفق علیه له مشکوٰآ او مرقاآ څخه). څو چې رسول د مُحَسرد ناوې نس ته ورسېدی او اوښه یې لږڅه چټکه کړه. بیا یې هغه منځنی لار واخیسته،کومه چې جمرآ الکبری ته ور وزي. او دغې جمرې ته کومه چې د ونې سره پرته ده ورغی (هغه مهال هلته یوه ونه ولاړه وه. جمرهْ کبری ته جمرهْ عقبه هم وایي) او په اوو شگو یې وویشته. په داسي حال کي چې د هري شگې ویشتلو سره به یې الله اکبر وایه. اودغه شگې دغونه وې لکه د باغلیو دانې. رسول دغه شگې دغې جمرې ته د هغې ناوې له منځه وروویشتې کومه چې دغه جمره پکښې واقع ده. بیا د حلالېدو ځای ته وروگرځېد او دري شپېته اوښان یې پخپل لاس حلال کړل. بیا یې حضرت علي ته د حلالولو دنده وسپارل او هغه پا ته اوښان حلال کړل او رسول حضرت علی په خپله دې قرباني کي شریك کړ. بیا یې امر وکړ چې د هر اوښ څخه یوه یوه ټوټه غوښه پرې کړي، چې په دېگ کي واچول سوې او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې سوې. او له دغوغوښو څخه حضرت محمد او حضرت علی وخوړې او ښور وا يې وچښل. بيا رسول سپور سو او په بېړه کعبې شريفې ته ولاړ او د اِفاضې طواف يې وکړ اوپه مکه شريفه کې يې د ماپښين لمونځ ادا کړ. بيا د عبد المطلب اولادې ته (چې عباس او د هغه زامن وه او عبد المطلب يې نيکه کيږي)،کوم چې خلکو ته يې د زمزم اوبه ورکولې، ورغی او ويې ويل: ای د عبد المطلب اولادې ! ما ته د زمزم اوبه راوکاږئ. که خلکو زما د عمل په پيروي ازدحام نه کولای ما به ستاسې سره دغه اوبه راکښلې وای. نو هغو يوه سلواغه اوبه ورته راوکښلې او آنحضرت وچښلې. (تردې ځايه د جابرحديث وو). دغه ورځ يوم النحر وه، يعنی د ذي الحجې لسمه د لوی اختر لومړۍ ورځ وه. په دغه ورځ هم څاښت مهال رسول يوه خطبه واورول. بيا د ذي الحجې پر 11_ 12_13 ورځو، يعني په ايام تشريق کې رسول په منا کې واوسېدی چې په دې ورځوکې يې د حج پر مناسکو او د خدای پر ذکر سر بېره، خلکو ته د شريعت احکام هم ور زده کول. بيا په يوم النفر (دوتلو يا تللو) په ورځ چې د ذي الحجې (13) کيږي، له منا څخه ولاړ او په ابطح ناوه کې يې د بني کنانه وو په خيف کې واړول. (ابطح، محصب او خيف بني کنانه درې سره د يوه ځای نومونه دي. اوس پردغه ځای د مکې د ښار نوي ودانۍ جوړې سوي دي).

د ماپښين، مازديګر، ماښام او ماختسن لمونځونه يې هلته وکړه، د ماخستن ترلمانځه وروسته لږڅه بيده سو، بيا راپاڅېد، سپور سو او بيت الله شريفې ته ولاړ، طواف وداع (د خدای په امانۍ طواف) يې وکړ او بيا د حج د مناسکو څخه په وزګارېدو سره مدينې شريفې ته ستون سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه برخه: مکه او کعبه او تر حضرت محمد وروسته اسلامي پير

136 ـ حضرت عمر ر ض مکه اوکعبه

لکه څنګه چې پوهيږو په اسلام کي د راشده خلفا وو سپېڅلی دور له حضرت ابو بکر صديق څخه راپيلېږي. خو څنګه چې له يوې خوا د اسلام د دغه ستر لومړنی خليفه د حکومت زمانه ډېره لنډه وه او له بلي خوا هغه په قبايلي سيموکي د امنيت په ټينګولو او نورو ډېرو اړتيا وړ ربړو په اوارولو بوخت وو. او د هغه په وختوکي مکې اوکعبې ته دنه اړتيا له امله څه کار نه دی سوی. ځکه نو موږ دلته د مکې او کعبې په اړه د حضرت عمر دکار او خدمت په هکله معلومات وړاندي کوو. له صحيحو احادثو څخه ثا بتيږي چې رسول د جزيراَ العرب څخه د ټولو مشرکينو، يهودو اونصارا وو د وتلو حکم ورکړی وو. چې دا حکم د هغه د وروستي وصيت سره سم د لومړي ځل لپاره حضرت عمر فاروق د خپل خلافت په دوره کي په عملي توګه پلی او تطبيق کړ.هغه د عربو ټول ملك د مشرکينو او نورو ټولو غيراسلامي عناصرو څخه پاك کړ او حرمينو شريفينو ته يې د هغو ننوتل د تل لپاره قانوناً منع کړه چې د هغې له مخي د جدې، ينبع اوصنعا تر بندرونو پوري نامسلمانه وګړي راتلای سوای، خو مکې مکرمې ته نه سوای ننوتلای. دغه قانون ترحضرت عمر وروسته هم د اسلام نورو ټولو خلفا وو او واکمنانو په ټينګه عملي کړ. چې تر همدې اوسه په سعودي کي عملي کيږي. د مکې مکرمې څخه تقريباً (23) کيلو متره وړاندي، د پوليسو يوه ځانګه ځای پرځای سوې او هلته پرسړك باندي پر يوه غټه لوحه د ځانګړو نخښو په واسطه د مسلمانانو او غير مسلمانانو، سره بېلي سوې لارې ښوول سوې اوپه نخښه سوې دي. پردغه لوحه باندي ښې خواته په عربي ليکل سوي: (غيرالمسلمين) او تر هغه لاندي په انګريزي ليکل سوي ((.Non Moslems وريسې ليکل سوي : (مکآ المکرمآ للمسلمين فقط). اوترهغه لاندي په انګرېزي ليکل سوي (Makkah Moslems Only) :له دې امله دی چې ترنن ورځې د خدای په فضل او مرحمت دغه مقدسه ارشود غليمانو له ناپاکو لاس وهنو څخه خوندي پاته ده، او مسلمانان هم د دغسي لاس وهنو په وړاندي ډېرحساس او جدي دي. بل له ډېرو پخوا مهالونو څخه په مکه مکرمه کي ډېر ورانوونکي سېلابونه راتلل، چې له هغو څخه به نه يوازي ځاني اومالي تاوانونه رسېدل، بلکي بيت الله شريفي ته به يې هم ډېر سترتاوان اړاوه. نوحضرت عمر د دغو سېلابونو د مخنيوي لپاره " مروه " ته نژدې په " المدعٰی " نومې ځای کي يو ډېر پياوړی بند ودان کړ، چې د هغه په جوړلو سره ترکابو (185) کالو حرم شريف اود مکې اوسېدونکي د سېلابونو له آفته خوندي وه. خو په کال 202 س. کي دغه بند د زمانې په تېرېدو سره د کمزورۍ له امله بيرته يوه سېل يووړ، چې دغه سيل ته " سيل ابن حنظله " وايي. دغه راز په کال 17 س. کي چې حضرت عمر د حج د فريضې د اداګ کولو لپاره مکې ته تشريف يووړ، د مکې او مدينې په لارکي يې پرهر مزل د حاجيانو او نورو مسافرو د هوسايي لپاره تمځايونه، سرايونه، چينې، سيوري لرونکي ځايونه او د مسافرو مېلمستونونه جوړکړل . ډېر نوي ځاګان يې وکيندل او د پخوانيو ځاګانو د پاکولو حکم يې هم ورکړ. همدغه سترصحابي او د اسلام خليفه د لومړي ځل لپاره د حرم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریف د پراختیا په منظور د هغه شاوخوا ډېرکورونه رانیول اوهغه یې پراخه کړ. ده د یوه داسي سترکار بنسټ کښېښود چې لړی یې ترهمدې اوسني مهاله روانه ده. اوهیله ده بیاهم د اړتیاپه مهال روانه اوسي. کله چې امیرالمؤمنین حضرت عمرفاروق د اسلام د خلافت د چارو واګي په لاس کي واخیستې، نو د اسلام د فتوحاتو د ډېرښت له امله دکعبې د زیارت کوونکو شمېره دونه زیاته سوه چې په مسجد الحرام کي نه ځایېدل. نو هغه په کال 17 س. (638 ع.) کي د لومړي ځل لپاره د حرم د پراختیا یوه هراړخیزه پروژه جوړه کړه، کعبې ته نژدې کورونه یې په ډېرو پیسو رانیول او د هغو په نړولو او له منځه وړلو سره یې د حرم غولی پراخه کړ. بیایې چارچاپېره دېوال پرراوګرځاوه، د شپې به یې پردغه دېوال ډیوه هم ایښوول، چې حرم به په رڼاکېدی.

137 ـ یوه ډېره لنډه کیسه

 وایي چې حضرت عمر پرکعبه شریفه باندي د ښځو سره یوځای د نارینه ووطواف منع کړی وو، نوکله چې یوه ورځ مسجد الحرام ته ننوتی ویې لیدل چې یو سړی د ښځو سره یوځای طواف کوي. نو هغه یې یوه دره وواهه، او ورته ویې ویل : ته نه یې خبر چې ما دا کار منع کړی دی ؟ هغه ورته وویل : نه، زه نه یم خبر. حضرت عمر ورته وویل: په دې هکله دي زما له حکمه څه نه دي اورېدلي ؟ هغه ورته وویل: نه. بیا حضرت عمر ورته وویل : نو ونیسه زما څخه د دغي یوې درې قصاص واخله. هغه ورته وویل چې نه یې اخلم. عمر ورته وویل چې : بیا نو ما وبخښه. خو هغه ورته وویل چې نه دي بخښم. نو وایي چې حضرت عمرخواشینی ځني رهي سو. بله ورځ د حضرت عمر په څېره کي د دې خواشینۍ نخښه له ورایه ښکارېده . نو یو چا دغه سړي ته وویل چې : د ښادۍ سې ورسه د امیرالمؤمنین مخ ته وګوره چې څونه خوابدی دی. نو هغه وو چې سړی ورغی او ورته ویې ویل چې ما بخښلی یې.

138 ـ یوه بله لنډه کیسه

 په سپړنې اف اسلام کي وایي چې د حضرت عمر د خلافت په پېړکي یوه داسي پېښه وسوه چې هم د عبرت وړده او هم له هغې څخه په ډاګه جوتیږي چې په اسلام کي پاچا او بې وزلی څه توپيرنه لري. او په هغه کي مساوات تر ټولو لوړ او سترځای لري. وایې چې " جبله " نومي د غسانیانو پاچا اسلام راوړ، اود حضرت عمر په مخکي د اطاعت د څرګندولو لپاره مدینې ته ورغی. حضرت عمر د هغه په ډېر درنښت هرکلی وکړ. کوم وخت چې هغه مکې ته ولاړی او دکعبې مبارکي طواف یې کاوه، یو بې وزلی سړی هم دغه مهال په طواف بوخت وو،چې نابېره د دغه حاجي دکالو یو پیڅکی د پاچا پر اوږو ولوېدی. هغه په قهرسو او دغه بې وزلي ته یې یوه داسي چپلاخه ورکړه چې غاښونه یې ور وایستل. د دې کیسې پاته برخه د حضرت عمر له هغې لیکني څخه لولو، چې ابو عبیده ته یې،کوم چې په شام کي د اسلامي پوځونو سرلښکر وو، لیږلي وه: دغه بې وزلی سړی ماته راغی اود غور غوښتنه یې وکړه. ما جبله را وغوښت او پوښتنه مې ځني وکړه چې: ولي دي د یوه مسلمان ورور سره داسي بد سلوك کړی دی ؟ هغه راته وویل چې زما بې عزتي یې کړې وه اوکه د دغه پاك ځای لحاظ نه وای، نو ما به هلته وژلی وای. ما ورته وویل چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي خبرو دي خپل جرم نور هم دروند کړ. او ترڅو چې له دغه سرې څخه بخښنه ونه غواړي، نو قانوني سزاته به غاړه ږدي. جبله راته وويل : زه يو پاچا يم او هغه يو عادي سړی دی. ما ورته وويل چې دلته د پاچا او نه پاچا خبره نه راپورته کيږي. تاسي دواړه مسلمانان ياست او دواړه د قانون په وړاندي يو برابر ياست. هغه راته وويل: دغه سزا يوې بلې ورځې ته ټال کړئ. ماهم د مظلوم په اجازه سزا وځنډول. خو جبله د شپې وتښتېدی او اوس د " عيسوي سپو " سره ملګری دی. (لومړنيو مسلمانانو به بازنطيني پاچهان په دغه لقب يادول. خو افسوس چې اوس عيسوي سپي ځينو خلکو د خپلو بادارانو په صفت منلي دي). ابن خلدون په خپل تاريخ کي ليکي : دغه مرتد پاچا د مړيني ترمهاله هلته په قسطنطنيه کي واوسېدی او په 20 س.کال ومړ. د ثقاتو په روايت جبله بيا پرخپل دې بد عمل پښېمانه سو او تل به يې د مرګ ترساعته پرخپلو د غوکړو ژړل.

139 ـ حضرت عثمان، مکه اوکعبه

دکعبې شريفي د حرم د پراختيا په هکله د حضرت عمر کار، د اسلام دريېم خليفه حضرت عثمان ته دلاري ډيوه سوه. کله چې د اسلام خلافت هغه ته ورسېد، نو د مسلمانانو شمېرنور هم زيات سو او له دې امله د حرم پراختيا ته يو ځل بيا اړتيا وليدل سوه. په کال 26س. (647ع.) کي چې حضرت عثمان مکې مکرمې ته د عمرې ادا کولولپاره ولاړ، هلته يې په دې هکله د صحابهٔ کرامو سره سلا مشوره وکړه او د هغې سره سم يې په دغه کال حرم ته نژدې ډېرکورونه رانيول او د هغو په له منځه وړلوسره يې حرم شريف نورهم ښه پراخه کړ. او د هغه څلورو لوروته يې برنډې هم جوړي کړې. چې په دې ډول لومړنی سړی چې د حرم چاپېره يې برنډې وداني کړي دي، حضرت عثمان دی. دغه مهال هغه د مکې د خلکو په غوښتنه د " شعيبيې" پرځای د " جدې " د بېړيو تمځای (بندر) هم جوړکړ، چې موږ يې په دې کتاب کي يادونه په څه تفصيل سره د " جدې " ترسرليك لاندي کړې ده.

140 ـ يوه تاريخي يادونه

لکه چې د امام ازرقي د تاريخ مکه او تاريخ المکآ المکرمه له څرګندونو څخه ښکاري حرم ته د نژدې کورونو څښتنان پرحضرت عمر او بيا پرحضرت عثمان باندي د خپلو کورونو په پلورلو او د هغو په له منځه وړلو نه وه خوښ. امام ازرقي وايي: ځينوکسانو د خپلوکورنو د پلورلو او د هغو د بيو د اخيستلو څخه ډډه وکړه. نو عمرهغو ته وويل: تا سو دکعبې په غولي کي کورونه جوړکړي دي. په داسي حال کي چې دکعبې غولی د چا ملکيت کېدای نه سي. خو زه د دې سره سره تاسوته د دغو کورونو بيه درکوم. خو چې هغو ونه منل، حضرت عمر د دغو کورونو بيې دکعبې په خزانه کي کښېښوولې او دکورونو د نړولو کار يې پيل کړ. هغو بيا وروسته دغه پيسې په خوښي سره واخيستلې. دغه راز د حضرت عثمان په وختو کي هم ځينوکسا نو د خپلو کورنو د خرڅولو څخه ډډه وکړه. کله چې حضرت عثمان هغه نړول، نو هغو شورماشور جوړکړ. حضرت عثمان را وغوښتل او ورته ويې ويل: ستاسي سره حضرت عمر هم دغسي وکړه، خو پر هغه مو چيغي ونه وهلې او زما سره تاسي زما حلم دې کار ته هڅولي ياست.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو يې د هغو د بندي كولو امر وكړ. خو د يوه صحابي چې عبد الله بن خالد بن اسيد نومېدی، په منځګړيتوب يې بيرته پرېښوول.

141 ـ شخړې، ډلي ټپلي او پرې او جنبې

ګرانو لوستونكو ته به دغه سرليك څه حيرانوونكى او عجبه غوندې ښكاره سي، چې د مكې اوكعبې په تا ر يخ كې د دې خبرو په باب ځرګندونو ته څه حاجت دې ؟ عرض دادی چې د حضرت عثمان ترشهادت را وروسته په مسلمانانو كې شخړې، پرې جنبې، جګړې، ډلي او مخالفتونه را وټوكېدل. چې دې چارو د اسلام پر ټولو شوْونو، په هغو كې د مكې او مدينې پراوضاعو او د مقدسو حرمينو پرحال تاثير اچولى دی. او دغه تاثير ډېري تاريخي پېښې زېږولي دي. چې موږ په راتلونكو پاڼوكې اړكيږو د هغو په هكله يادوني وكړو. نو ځكه لازمه ده چې دلته لومړی د دغو پرو جنبو په هكله څه رڼا واچوو. څو په راتلونكې كې د دغو اغېزو له امله د ځينو پېښوله بنسټيزو عواملو څخه په خبر تيا كې تاريخي مسائل وڅېړو. د سيرټ اف اسلام ليكوال اميرعلي وايې :" هر مسلمان چې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد مصطفى سره مينه لري په دې خبرو به افسوس وكړي او وبه شرميږي. هغه وايې افسوس خو پردې دی چې د انساني توكم مذهب او نړی والي وروولی په خپلوكې د جګړو اوكركو له ناخوالو څخه ځان خلاص نه كړای سو. او هغه مذهب چې مقصد يې مايوسي، او سره پاشلي نړی ته د هوسايی او نېكمرغی رسول وو، په خپله د غضبناكو جذباتو او واك د تر لاسه كولو د شوق له امله ټوټه ټوټه سو. په اسلام كې چې كومي ورانی رامنځته سوي، هغه د دنيوي حرص او د اشخاصو او طبقو د واك تر لاسه كولو دكوښښونو له امله وې. كه نه د اسلام حقانيت په ډاګه كړه چې د عربو د تربګنيو اوكورنيو او قبيلوي ډېرو پخوانيو منازعو او جنګ جګړو سره سره مسلمانان د مځكې له يوه ګوټ څخه تربله ګوټه د طوفان په شان ورسېدل او د نړی فاتحان سول. هغه عرب چې تل به په جګړو او اختلافاتو اخته وه او د شپنو او نيمه كډوال ژوند يې وو، د اسلام په بركت د صحراوو له غارونو را ووتل اوپه دېرشوكالوكې يې له هندوكش څخه نيولې د اقيانوس د بحيرې ترغاړو د هر اولس دروازه ور وټكول. د اسلام پيغام يې هغو ته ورساوه او پای يې په ډېره لږ موده كې داسي يو سلطنت جوړكړچې په پراختيا كې ترهغه حكومت ډېر زيات وو، چې روميانو په پرله پسې پراختيا سره په ديارلسو سووكالو كې جوړكړی وو. خوله بده مرغه بالاخره هغه فرقوي پرې او جنبې او قبيلوي رقابتونه كومو چې عرب يې د رسول ترر بعثته پوري يوكېدوته نه پرېښوول، نه يوازې د اسلامي ستري واكمنی د له منځه تللو لاملونه سول؛ بلكې د مسلمانانو د واكمنی د زوال او د هغو د خواری او بدمرغی اسباب هم جوړسول. او څنګه چې د دغو قبيلوي او فرقوي تربګنيو نښانې تراوسه پوري په اسلامي نړی كې موجودې دي، دغسې د هغو د اغېزو له امله په اسلامي نړی كې خواری او بې وزلی هم ورسره موجودې دي. ډې اوهسن (D Ohsson) وايې:" كه چيرې د حضرت محمد منونكې د خپل لارښود پرپله سم تللي وای او د لومړنيو خلفا وو تګ لاره يې غوره كړې وای، نو د دوی واكمنې به د روميانو ترواكمنی لاهم ډېره پراخه وای. خو له ده مرغه چې د عربو حرص او سركښی او د ځاني واكمنی ميني هغه كلكه، ټينګه او ستره ودانی ورانه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه کومه چې لومړنیو مسلمانانو په ډېره مېړانه او مینه جوړه کړې وه ". په هرصورت د اسلام مقدس دین د عیسوي دیانت غوندې د دننیو اختلافاتو او جګړو له امله سره ووېشل سو. او تاریخ پوهان د دې تفرقو ذمه وارېه پیل کې سیاسي اوکورني اسباب او مسایل او هغه قبیلوي زړې جګړې او د حسد مضبوط احساس بولي کوم چې قریش یې د بني هاشمو په خلاف راپاڅولې وه. البته په دې هکله خبرې ډېرې دي، خو موږ به له خپلې موضوع څخه نور لیرې نه ځو، دغه پورتنۍ لنډې څرګندونې کفا یت کوي چې که په راتلونکو پاڼو کې د مکې اوکعبې د تاریخ په ځینو پړاوونوکې د دغسې مواردو سره مخامخ کیږو موږ به یې په اصلي عواملو پوهیږو او راته جوته به وي چې عیب په مسلماني کې نه؛ بلکې په مسلمان کې دی. یا : جنگ هفتاد ودو ملت همه را عذر بنه چـون ندیدندحـقیـقـت ره فسانه زدند

142 ـ د حضرت علي او معاویه شخړې او مکه اوکعبه

د حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاویه د شخړو له امله په 39 س. کې د حج په موسم کې په مکه معظمه کې سخت تشویش رامنځته سو. که څه هم د دوی او نورو یوله بله مخالفتونه او جنګ جګړې د دې کتاب مورد بحث خبرې نه دي، خو موږ د دې لپاره چې زموږ پر مورد بحث موضوع څه رڼا اچول سوې وي، اړیو د هغې سوابق ولټوو،کوم چې تفصیل یې په لاندې ډول دی: کله چې حضرت علي له مدینې څخه کوفې ته د بي بي عایشې سره د جګړې په نیت وتی، نو یې د 36 س. کال د لومړۍ خور په وروستیوکې قثم بن عباس د مکې د والي په توګه وټاکی. بیا د حضرت علي او معاویه ترمنځ د صفین تر مشهورې جګړې وروسته، د هغو او د هغو د پوځونو اوپلویانو پردې سلاسوه چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص به د دوی ترمنځ حکمیت کوي. نو هغه وو چې دوی ترېوه کال خبرو اترو وروسته پرېکړه وکړه چې حضرت علي او معاویه دواړه دې له امارته معزول سي. او د امارت کار دې د خلکو مشورې ته پرېږدي. نو دوی د خلکو په وړاندې ودرېدل. لومړی ابو موسی اشعري وویل چې : موږ دواړو حکمانو په اتفاق علي او معاویه د امارت له کاره ګوښه کړل. بیا عمرو پاڅېدی او ویې ویل: دغه سړي چې څه خبرې وکړې تاسي واورېدې. هغه خپل مشر معزول کړی دی او زه هم هغه د ده غوندې د امارت له کاره ګوښه کوم او خپل مشرحضرت معاویه د امیر په توګه ټاکم. وایي چې حضرت ابو موسیٰ اشعري پردې خبرو عمرو ته بدرد وویل او هغه یې هم جواب ورکړ. دغسې وایي چې د حضرت علي د پوځ مشر پرعمرو برید وکړ او په دره یې وواهه خو د عمرو زوی بیا راپاڅېد، هغه یې په دګره وواهه او د دې سره خلك ولاړ سول اوهر یو پرخپله تړه ولاړی. د دغي پرېکړي په تمسك حضرت معاویه خپل ځان خلیفه اعلان کړ. او یزید بن شجرآ الرهاوي یې د درو زرو جګړنو سره د حج په مهال مکې ته د حج د امیر په توګه ولېږی. څو هم په خلکو حج وکړي، هم له خلکو څخه د هغه لپاره بیعت واخلي، اوهم د علي والي له هغه ځایه وشړي. نوکله چې یزید مکې ته ورسېدی، د هغه او قثم ترمنځ شخړه رامنځته سوه او دواړو یو د بل امارت نه مانه. چې نژدې وو خبره جګړې او ژوبلې وژنې ته ورسیږي. خو پای حاجیانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پوهي کار واخیست، د کعبې شریفي خادم شیبه بن عثمان بن طلحه یې د حج د امیر په توګه غوره کړ او په دې توګه د جګړې مخه ونیول سوه.

143 ـ اموي پېر، مکه اوکعبه

اسلامي دولت له 37 س. کال څخه د فتنو او سره وېشني سره مخامخ سو. په دې چیمسلمانانو د علي کرم الله وجهه سره د شرعي خلیفه په توګه بیعت وکړ، خو د شام خلکو بیعت ورسره ونه کړ. او د حضرت معاویه ملا یې وتړل، کوم چې د حضرت علي له اطاعته ووتی او د هغه پرضد را پاڅېدی. چې له دې امله اختلافونه اوجګړې رامنځته سوې. په 41س. کال کي د حضرت معاویه په خلیفه کېدو سره د اموي خلافت پېر پیل سو، چې د معاویه په ګډون څوارلس تنه خلفا یونوي کاله پراسلام واکمن وه. په دې پېر کي له یوه پلوه ډېر کلك مخالفتونه او ډېري ستري او ناوړي پېښې رامنځته سوې، چې ډېره بده او زړه دردوونکې یې د حضرت حسین د شهادت پېښه ده، چې په تاریخونوکي پردې او نورو پېښو په مفصله توګه خبري سوي دي. بل د دې پېر د یوه واکمن عبد الملك بن مروان په زمانه کي د تاریخ ډېر ستر او نامتو ظالم امیرحجاج بن یوسف ثقفي رامنځته سوی، چې د ظلمونو په کیسو یې تاریخونه ډك دي، اوتر اوسه یې هرڅوك په دې صفت پېژني او کرکه څني کوي. زیات شمېر تاریخونه د دې دورې پر زیاتو واکمنانو نیوکي کوي، په مذهبي بې لاریو (انحرافاتو) یې تورنوي او غندي یې. خو د دې په عکس ټول تا ریخونه او اسلامي لیکوال او عالمان د دې پېر یو خلیفه حضرت عمر بن عبد العزیز(رح) ستایي، ان چې هغه په خلفای راشدینوکي شمېري. دغه راز تاریخونه وایي چې امویانو اسلامي خلافت کوم چې انتخابي وو، میراثي کړ او د اسلام واك په یوه اموي کورنۍ او بیا هم په عباسي کورنۍ کي وساتل سو. دغه راز اسلامي نظام هم ورو ورو دېردیو په پېښو او تقلید د بیزنطیني او ساماني ټولواکمنیو بڼه غوره کړه او څیني تاریخونه لاوړاندي ځي او لیکي چې په دې دوره کي اسلامي نظام بېخي له دین څخه د سیاست لوري ته واوښت. دغسي شرایط طبعاً پر مسلمانانو او اسلامي امورو ډېره بده اغېزه کوي. له دې امله او د حضرت علي او حضرت معاویه د شخړو په سبب نژدې وو چې په کال39 س. کي په حرم شریف کي مرګ ژوبله پېښه سي. (د دې پېښې په هکله د دې کتاب په [195] مخ کي خبري سوي دي). د اموي واکمنۍ په وړاندي د حضرت ابن الزبیر د مقاومت له امله کعبې شریفي یوځل اور واخیست او دروند تاوان ور ورسېد. چې بیاله سره ابن الزبیر جوړه کړه. خو حجاج بیرته ونړول او پرخپله سلیقه (د جاهلیت د زماني سره سمه) یې ودانه کړه. (په دې هکله هم د دې کتاب په [206] مخ کي په تفصیل سره خبري سوي دي). دغه شان لکه چې څه وروسته به وویل سي عبد الملك بن مروان پرمکه باندي د ابن الزبیر د واکمنۍ له امله خلك له حج څخه منع کړه. خوچي هغو جنجال کاوه ګردسره یې حج له مکې څخه بیت المقدس ته ولېږداوه. اوکله چې عباسیانو له بني امیه وو څخه واك ترلاسه کړ نو څیني امویان د عبد الرحمان اموي په مشرى اندلس ته ولاړه او هلته یې بېل واك ټینګ کړ. وایي چې د اندلس د بني امیه واکمنو خپلو دولتي کارکوونکوته حج ته د تللو اجازه نه ورکول چې نه چې هلته د عباسیانو تراغېزي لاندي رانه سي. نوڅوك چې د هغه مهال دغسي شرایطوته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري باید ووایي چې په دغسي اوضاع او احوالوکي باید اسلام هیڅ پرمختګ نه وای کړی. خو برعکس د اموي واکمنۍ پېر د اسلام د سترو بریو، د جهاد د حیرانوونکي پرمختګ او خپرېدو عصر وو. په دغه دوره کي د اسلام واکمني له ختیزه ترلوېدیزه، له اباسینه تر اتلس سمندر پوري وغځېده. چې داپه هغه پېرکي د مځکي پرمخ یو ډېر ارت او پراخ دولت بلل کېدی. پر دې سربېره په دې دوره کي په مذهبي، ادبي، علمي، عمراني او نورو ټولنیزو چاروکي هم د یادوني وړ پرمختګونه وسول. خو دکعبې د خدمت په هکله د دغي دورې د واکمنوکارونه دونه ډېرنه دي. البته څه کارونه چې په دې دوره کي دکومواکمنو لخوا سوي دي پرهغو د دې کتاب په بېلوبېلو برخوکي خبري سوي دي.

144 ـ په مکه مکرمه کي د حضرت معاویه ځیني کارونه

حضرت معاویه د خپل خلافت په پېر کي د مسجدالرام د رڼاکولو لپاره د مسلمانانو د بیت المال څخه یو مقدار شته د قندیلونو او تیلو او د هغو د نورو ضروریاتو د رانیولو لپاره بېل کړه. دغه راز هغه له شام څخه یوکوچنی منبر هم حرم ته وروړ او هلته یې د حج په مهال خطبه پر وویل. په دې توګه هغه لومړی خطیب بلل سوی دی چې د مکې په حرم کي یې پر منبرخطبه ویلې ده. هغه د دارالندوه ماڼۍ هم ترمیم او له سره ودانه کړه، څو که کله هغه حج کوي، هلته پکښې واوسي، همداشان هغه په مکه کي خپل والي ته امروکړ چې د حرم انصاب (د مکې د حرم د ارشو د نخښو ځلي) د هغو په هکله د یوه پوه صحابي، محرز بن علقمه په مرسته، په دقت سره له سره نوي ودان کړي، چې هغه داکار وکړ. امیر معاویه دکعبې د خدمت لپاره یو شمېر مریان له شام څخه ورولېږل، چې بیا دا کار ترده وروسته نورو هم کاوه. دغه راز هغه د حج په مهال او دخدای تعالی په میاشت (رجب) کي دکعبې د خوشبویه کولو لپاره ډول ډول عطرونه له شام څخه ورلېږل او د هر لمانځه په مهال دکعبې د خوشبویه کولولپاره یې نفر ورته وټاکل. د دغه خلیفه په پېرکي د هغه په امرکعبې ته په کال کي دوه ځلي، دعاشورې په ورځ د دیباج د ټوکره (دیباج د دیبا معرب دی. دیباج نقشي مزیني ښایستې وربښمیني جامې ته وایي،کومه چې موږ ورته اتلس وایو). او د روژې په میاشت کي د قباطي د ټوکره غلاف (پوښ) ورکول کېدی. (قباطي یو ډول کتان وو چې د مصر د یوه کلي قبطیانو به جوړاوه). هغه په مکه مکرمه او د هغې په شاوخواکي د اوبو برابرولو کارته توجه وکړه، لس چینې یې د مکې په پاسنۍ سیمه کي له حرا نومي سیمي څخه تر اوسنۍ جعفریې پوري، وایستلې. یوه بله چینه یې په کښته مکه کي وکیندل، چې د هري چینې سره یې د مکې د اوسېدونکو او حاجیانو لپاره د اوبو څښلو ځایونه ودان کړه او هم یې دکرني یوه کرونده او د خرماووبڼ جوړکړه. هغه په مکه مکرمه کي ودانیزو چاروته هم پاملرنه وکړه او د مروه،قراره او سویقه په لوړو سیمو کي یې لس ماڼۍ جوړي کړې. چې د حضرت معاویه د دې فعالیتونو په پایله کي د مکې د لوړې برخي په هره خواکي ماڼۍ او ودانۍ، بڼونه، د اوبو چینښلو سیستمونه، د ډول ډول توکو د خرڅولو بازارونه او دکانونه رامنځته سول.

145 ـ حضرت ابن الزبیر، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله د زبير زوی یو ډېر متقي، مهربانه او زړه ور شخصيت وو. د هغه پلار زبير بن عوام بن خويلد درسول ﷺ د نيکه عبدالمطلب د لور بي بي صفيې زوی دی چې د رسول ﷺعمه کېدل. زبيرد پنځلس کلنۍ په شا وخواکي اسلام راوړی. حبشې او مدينې ته يې هجرت کړی، د اسلام په ټولو جګړوکي يې برخه اخستې، د مکې د فتحي له پنځو قوماندانانوڅخه وو، چې په " حجون " کي يې د رسول ﷺ لپاره خېمه ووهل او د اسلام بيرغ يې هلته د لومړي ځل لپاره اوچت کړ. دی له عشره مبشره وو څخه دی او رسول ﷺ دده په هکله ويلي دي : هر نبي لره حواري وي (وفادار او غوره مرستندوی) او زما حواري زبيردی. . دی د حضرت عثمان له مدافعينوڅخه وو، خوکله چې د " جمل" د جګړې په ورځ حضرت علي ﷺ د رسول ﷺ يو حديث ورپه ياد کړ، نو هغه له جګړې راوګرځېد او مدينې ته ولاړ هلته د عمرو بن جرموز په نامه يوه سړي وواژه ، د هغه سر يې حضرت علي ته يووړ او د هغه سره يې د ليدني اجازه وغوښتل. حضرت علي وويل: هغه ته اجازه مه ورکوئ؛ بلکي د دوږخ زيری ورته ورکړئ. زبير، حضرت اسماء د ابو بکر صديق لور غوښتې وه او عبدالله له هغې څخه پيداسو. مدينې ته تر هجرت وروسته په مسلمانانوکي لومړي زوکړی همدغه عبدالله دی، چې د هجرت په لسمه مياشت وزېږېدی. پلار يې رسول ﷺ ته وروړی، چې هغه مبارك ﷺ خرما وژوول او په خوله کي يې ورکړه او د عبدالله نوم يې پرکښېښود. کله چې حضرت معاويه ﷺ د 60 س. کال د خدای تعالی (رجب) په مياشت کي مړسو، د هغه زوی يزيد د خلافت پرګدۍ کښېناست. هغه د مدينې منورې والي وليد بن عتبه ته وليکل چې له حضرت حسين، حضرت عبدالله بن عمر او حضرت عبد الله بن زبير څخه هرڅه ژر په زور بيعت واخله. خو حضرت حسين او ابن الزبير د يزيد له بيعت څخه سر وغړاوه او مکې مکرمې ته ولاړل. او حضرت ابن عمر ﷺ څو ورځې وروسته وليد ته ورغی او د ابن عباس ﷺ سره يو ځاي يې د يزيد سره بيعت وکړ. خو له دې امله چې وليد له حسين او ابن الزبير څخه بيعت وانه خيستلای سوای، پر هغه په قهر سو او د مکې والي عمرو بن سعيد يې د هغه پرځاي مدينې ته وټاکی. هغه په همدغه کال عمرو بن الزبير د عبد الله ورور چې د هغه سره يې دښمني درلوده د مدينې د پوليسو افسر وټاکی. هغه د عبد الله پلويان، دوستان او زامن او ان وروڼه او وريرونه ښه ووهل. بيا عمرو بن سعيد هغه د عبد الله بن الزبير سره جنګ ته وګوماری. هغه وويل: زه تيار يم چې د هغه سره وجنګېږم او دکعبې په زړه کي پر هغه بريد وکړم. هغه ووچې د انيس بن عمرو اسلمي په ملګرتيا د دوو زرو پوځيانو سره مکې ته وخوځېد. هلته يې مکې ته نژدې په " ذي طوٰی " نومي ځای کي د مکې د اطرافو له خلکو څخه ماته وخوړه، څو پوځيان يې ووژل سول او نور يې تيت او پرك سول او پخپله عمرو بن الزبيرد عبد الله بن الزبير لخوا په " عارم " نومي محبس کي بندي سو. او په يوه روايت تر وهلو لاندي مړ سو. حضرت حسين ﷺ د عراقيانو د بلنې له امله هغه ځای ته د تللو په تکل کي سو. وايي چې حضرت ابن الزبير په مکه مکرمه کي سهار او ماښام حضرت حسين ته ورتی او عراق ته د تللو مشوره به يې ورکول. خو حضرت ابن عباس ﷺ او نورو به بيا هغه له تللو راګرځاوه او په ډېر ټينګار سره به يې ورته ويل چې هلته مه ځه. خو هغه د هيچا دا ونه منل او د عراقيانو د پرله پسې غوښتنو او بلنو له امله د 60 س. کال د لوی اختر د مياشتي پرلسمه له مکې څخه کوفې ته وخوځېد، چې پای دکربلا په خونړۍ، دردونکې او تاريخي پېښه کي په شهادت ورسېد. په 63 س. کال کي د مدينې خلکو د امام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسين د وژلو له امله د يزيد بن معاويه د خلافت د نه منلو اعلان وکړ او له مدينې څخه د هغه د والي او د يزيد د قوم بني اميه وو د شړلو پرېکړه يې وکړه. يزيد د يوه سپين ږيري او ضعيفه سړي مسلم بن عقبه په قوماندانۍ د لسو، پنځلسو زرو کسانو په شاوخواکې پوځ ور ولېږی او امر يې ورته وركړ، چې د مدينې ترلوټولو وروسته مكې ته د حضرت ابن الزبير د راپرزولو لپاره ولاړسه. هغه وو چې مسلم درې ورځې په مدينه کې عام قتل، لوټ او د خلکو هرڅه حلال وګرځول، چې په دې ترڅ کې د قرآن کريم ډېر قاريان او نور لويان شهيدان سول، ډېر شته لوټ سول، ښار وران سو او ستر

شر او فساد رامنځته سو. وايې چې په دې جريان کې د زرو په شا وخوا کې بې مړو ښځې بې پته او حاملې سوې. (په تاريخ مفصل اسلام کې وايې چې پرشپاړسوزرو پېغلو نجونو باند تېری وسو. چې ښايي مبالغه وي). په هر ډول په دې ستر ناورين کې د رسول ﷺ ډېر سترستر اصحاب د لسو زرو تنو عامو مسلمانانو په شمول و وژل سول او ډېر په سمڅو (غارونو) او نورو ځايونو کې پټ سول. دا پېښه چې په تاريخ کې د مدينې د " حره " د جګړې په نامه يادېږي د چار شنبې په ورځ د 63س. کال د لوی اختر د مياشتي پر 27 يا 28 نېټه وسوه. په دغه کال حضګرت ابن الزبير په خلکو حج وکړ او د امارت په هکله يې د شورا رايه منله. کله چې د دې پېښې خبر ور ورسېد ډېر ويرجن سو او د شاميانو سره د جګړې لپاره د تياري په لټه کې سو. چې ډېر خلك يې دې جنګ ته وهڅول او هغو هم بيعت ورسره وکړ. د64 س. كال د محرم الحرام په پيل كې مسلم بن عقبه د ابن زبير او د هغه د ملګرو سره د جنګ لپاره مكې ته وخوځېد. خو هغه په لار کې مړ سو او پرځای يې د يزيد د مخکنۍ لارښووني سره سم حصين بن نمير السکوني ته د جګړې قوماندانی وسپارل سوه. دغه مهال خدای تعالی يزيد هم د مځکې له سره واخيست او د دغه کال په لومړۍ خورکې ومړ. حصين بن نمير مکې ته ولاړ او د دواړو خواوو ترمنځ سخت جنګ ونښتی چې پای د مکې خلك تيت او پرك سول او ډېر يې ووژل سول. کله چې ابن الزبير او د هغه ملګرو ځانونه په محاصره کې وليدل، نو يې د کعبې شا وخوا خېمې ودرولې، څو د حرم شريف د درنښت له امله د شامي پوځونو له بريدونو خوندي پاته سي. خو د دې په خلاف شاميانو " ابي قبيس " او " قعيقعان " غرونو ته څرمه پر" سره غره " پنځه منجنيقه ودرول او د هغو په واسطه يې پردوی اوکعبه شريفه شپه او ورځ ډبري اورولې. چې بالاخره دکعبې شريفي پوښ (غلاف) اور واخيست او د کعبې ودانۍ ته دروند تاوان واوښت.ازرقي (رح) ليکي چې دغه پېښه د شنبې په ورځ د لومړۍ خور په دريېمه وسوه. خوځيني وايي چې ځينو وګړو شا وخوا اوربل کړی وو، له هغه څخه دکعبې پردې اور واخيست او دا پېښه رامنځته سوه. او ځيني نور بيا وايي چې ابن الزبير د شپې په تياره کې د مکې پريوه غره باندي د تکبير آواز واورېد، هغه د معلوماتو لپاره د نېزې په څوکه اور پورته کړچې د هغه يو بڅرکۍ دکعبې د رکن يماني او حجراسود ترمنځ پر پرده ولوېد او اوريې واخيست، او حجراسود له دې امله توره سوه؛ وچاودله اودرې ټوټې سوه. دا محاصره د دوهمې خور تر وروستيو روانه وه، چې د يزيد د مړيني خبر ور ورسېد.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د 64 س. کال د لومړۍ خور پر (14) د (45) کالو په عمر مړ سوی وو، چې درې نیم کاله یا درې کاله اته میاشتې یې حکومت وکړ. ابن الزبیر د مکې له خلکو څخه ځو تنه حصین ته ولیږل. هغو د خبرو په ترڅ کې دکعبې شریفې د دې سوځنې پړه پرحصین واچول او د هغې د سوځلو او ورانولو د ډېرې سترې ګناه په هکله یې څرګندونې وکړې. هغو حصین ته وویل چې اوس خو یزید مړسوی دی نو تاسې د څه لپاره جګړې او وژنو ته ملاتړلې ده ؟ ښه داده چې شام ته وګرځئ او وګورئ چې د یزید زوی دوهم معاویه څه وایې ؟ او آیا خلګ پر هغه راټولیږي که نه ؟ نو هغه وو چې حصین او ملګرویې د ابن الزبیرپه اجازه دکعبې طواف وکړ او وروسته د دوهمې خور پرپنځمه بېرته شام ته وګرځېدل او په دې ډول حضرت ابن الزبیر ترنوکالو پورې پرواک پاته سو او په دې وخت کې پرحجاز، یمن، عراق، مصر، خراسان او ان د شام پر ځینو برخو حاکم سو.

د 64 س. کال د لومړۍ خور پر(14) د یزید زوی چې معاویه نومېدی خلیفه سو. وایې چې دی ډېر ښه سړی وو. په یوه روایت یې شل ورځې او په بل روایت یې څلور میاشتې حکومت وکړ. د حکومت په مهال ناروغه وو، او د خلکوپه وړاندې هیڅ څرګند نه سو او د (21) کالو په عمر وفات سو. دغه مهال په شام کې مروان بن الحکم د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښېښود او په دمشق او د هغه په شا وخوا کې یې واک په لاس راوړ او د اموي ډلې په ملګرتیا یې د ابن الزبیر سره د مخالفت او جنګ جګړې لار خپله کړه چې د دې سره جوخت د خراسان خلکو د سلم بن زیاد سره بیعت وکړ، ان چې د خپل خلیفه په توګه یې خوښ کړ. د اسلامي واکمنۍ په ځینو نورو سیموکې ځینې نور پاڅونونه،حرکتونه او جنګ جګړې هم را منځته سوې چې په حقیقت کې د اسلامي خلافت اداري د ملوك الطوایفی بڼه غوره کړه. خو د ابن الزبیر امارت په مکه کې ټینګ سو. هغه خپل ورور عبیدالله په مدینه کې خپل نایب وټاکی او عبید الله بني امیه له مدینې څخه وایستل. خو وروسته د مروان خبره هم دې ته ورسیده چې مصر یې ونیو او مدینه او عراق ته یې لښکرې ولېږلې. بیا د همدغه 65 س. کال د روژې په میاشت کې د مروان د مړینې خبر خپور سو. د هغه د مړینې کیسه داسې وه چې ډېرو خلکو داسې ګڼل چې د معاویه بن یزید ترمړینې وروسته باید د هغه ورور خالد بن یزید خلیفه سي. نو مروان د دې لپاره چې خالد د خلکو په سترګو کې خوار و ایسوي او خلك بیعت ورسره ونه کړي د هغه مور یې چې د یزید کونډه وه وکړه. خو ښځګه چې خالد او مور یې په دې خبره وپوهېدل، نو یوه شپه چې مروان بیده وو، د خالد مور د هغه پرخوله بالښت ورکېښېښود او ویې واژه. دا پېښه د 65س. کال د روژې پر دریمه وسوه. چې په دې ډول د مروان د امارت دوره څه د پاسه نه میاشتې وه. وایي چې د مروان پلار " الحکم " د رسول ﷺ له ډېرو سترو دښمنانو څخه وو. هغه   د مکې د فتحې په ورځ اسلام ومانه او بیا مدینې ته ولاړ. خو حضرت پیغمبر ﷺهغه طایف ته جلا وطنه کړ او هلته مړسو. دا هم وایي چې مروان د حضرت عثمان ؓ د محاصرې د ناوړې پېښې ستر لامل وو. ځکه چې هغه د حضرت عثمان له خولې یو جعلي لیك د استازیو د یوې ډلې د وژلو لپاره مصر ته لېږلی وو. د ده په هکله په ځینو کتابونو کې نورې ډېرې ناوړې خبرې هم لیکل سوې دي. کله چې مروان مړ سو د 65 س. کال د روژې پر دریمه د دمشق او مصر او د هغو د شا وخوا سیمو خلکو د عبد الملك بن مروان سره بیعت وکړ. هغه د مروان لومړنی زوی وو چې په 23 یا 26 س. کې زېږېدلی او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

86 س. کي مړ سوی دی. څه د پاسه (21) کاله يې حکومت وکړ چې لومړي اووه کاله يې عبد الله بن الزبير د هغه په وړاندې مزاحمت وکړ او (14) کاله يوازې په شام کې واکمن وو.

146ـ د عبد الملك لخوا له مکې څخه د حج انتقال

څنګه چې ابن الزبير پر مکه واکمن وو او د حج په موسم کې به يې حاجيانو ته خطبې او ويناوې اورولې او د عبد الملك بد به يې ويل، نو د شام ډېرخلك د هغه لوري ته ورمات سول. له دې امله عبد الملك خلك له حج کولو څخه منع کړه. خو څنګه چې خلکو جنجال کاوه هغه د حج د لېږدولو لپاره د مسجدالا قصٰی پر هغه ډبره چې رسول ﷺ د معراج په شپه پښه پر ايښې وه يوه ستره ودانۍ جوړه کړه، د بيت المقدس پرجومات يې د کعبې غوندې پردې وځړولې، خادمان يې ورته وګومارل او خلك يې د هغه طواف ته مجبوره کړه. هغو به تر طواف وروسته د لوى اختر په ورځ قربانۍ کولې او سرونه به يې خريل. وايي چې پردغه ودانۍ يې دونه شته ولګول او داسې ښايسته او خوشبو يې کړه چې هغه مهال په ټوله نړۍ کې تر هغې ښکلې ماڼۍ نه وه. (د ابن کثير تاريخ البدايآ والنهاياَ اردو ژباړه 1247/8 او تاريخ مفصل اسلام 1/ 282). توبه العياذ بالله د سياست له ازمينښته څخه. رشتيا رشتيا چې سياست ډېره بده بوختيا ده. په دې لوبه بوخت وګړي هرڅه چې يې په ګټه وي مخ نه ځنې اړ وي او د خپلو ځانو او ګټو د ساتلو لپاره له هيڅ بد عمله ډډه نه کوي. دين، فضيلت، وجدان او پت د سياست په وړاندې هيڅ ارزښت نه لري. لکه چې ډېر ليدل سوي دي چې په دې کارکې زوى پرپلار رحم نه دى کړى، پلار د زوى سترګګې ور ايستلې او د بيګناه اوبې وزلو خلکو وژل، او د خداى په مځکه کې وراني او فساد خو په سياست کې يو عادي کارګرځېدلى دى. دا دى نن دغسې کارونه هغه کسان چې د بشر د حقوقو او دموکراسۍ غرغړې به يې وهلې د خپلو دموکراتو ګوډاګيانو سره يوځاى په دې يوويشتمه پېړۍ کې (؟) په افغانستان، عراق او نورو اسلامي ملکونوکې په خورا سپين سترګۍ او رسوايى سره ترسره کوي، چې ان د دوى د جنايت کارانه بمباريو له امله په لسګونو ماشومان هم د منډو او پلرونو سره يو ځاى شهيدان کيږي. او دا چارې اوس يو عادي کارګرځېدلى دى. خو مسلمانان د مرګ په خوب بيده دي او د پردو غليمانو ګوډاګيان د پردو په زور او چلول پر واکمن دي. عبد الملك په دې تدبير هم ونه کړاى سواى ابن الزبير له منځه يوسي. نو يې د هغه سره په جګړه لاس پوري کړ. لومړى يې په 71 س. کال کې عراق ته لښکري واستولې او د ابن الزبير ورور مصعب يې وواژه او د هغه سر يې عبد الملك ته په دار الاماره کې وړاندې کړ. يوه عيسوي چې دا جريان وليد، ويې خندل. عبد الملك له هغه څخه د خندا علت وپوښتى. هغه وويل: ما په دې ودانۍ کې پر همدغه تخت وليدل چې د حسين﷽سر يې ابن زياد ته راوړ. د ابن زياد سر يې مختار ته راوړ. د مختار سر يې مصعب ته راوړ. او اوس دادي د مصعب سر يې تاته راوړ. نو هغه وو چې عبد الملك سمدستي له تخته راکوز سو او امر يې وکړ چې دغه دکوفي دارلاماره ماڼــۍ ونړوي. بيا يې په 72 س. کال کې يو نامتو سفاك او بې باك سردار حجاج بن يوسف ثقفي چې د اسلام په تاريخ کې د ظلم او بې عدالتۍ يوه وتلې نمونه ده، د عبد الله بن الزبير د له منځه وړلو لپاره مکې ته وليږى. حجاج مکه محاصره کړه او ابن الزبير په مسجد الحرام ننووت. حجاج د 72 س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د میانۍ د میاشتي په لومړۍ نېټه امر وکړ چې کعبه د منجنیق په واسطه په ډبرو وولي. لومړی منجنیق ویشتونکو له دې کاره څخه ډډه وکړه، خوچې حجاج ورته وویل چې:" کعبه وولئ چې د عبد الملك له بخششونو څخه برخمن سئ "، نو هغو هم کعبه شریفه وویشتل او یورکن یې ور ونړاوه. بالاخره ابن الزبیر تر اوو میاشتوکلابندی ورسته د 73 س. کال د لوی اختر په میاشت کې په دې جنګ کې د خپلو ټولو پلویانو سره شهید سو. او حجاج یې سر عبد الملك ته ولیږی او تنه یې د حجون په " کداء " نومي ځای کې وځړول. چې بیا یې وروسته دفن کړ او بیا حجاج د مکې له خلکو څخه د عبد الملك لپاره بیعت واخیست.

147ـ د قریشو لخوا د جوړې سوي کعبې په هکله د رسول ﷺ ناخوښي

لکه څنګه چې مو وړاندې وویل قریشو په ابراهیمي کعبه کې بدلون راوست . که څه هم حضرت محمد ﷺ پخپله دکعبې په ودانۍ کې برخه درلوده، لکه چې د ډبرو په پورته کولو کې یې اوږه هم خوږ سوې وه او همدغه مهال، هغه په فهم او پوهه د ځانګړې نامه څښتن هم وو، خو قریشو دکعبې د ودانۍ پلان د خپلو لویانو په غونډه کې تصویب کړی وو. او لکه چې د واك د څښتنانو خصلت دی چې دوی یوازی خپل ځانونه په هرکار پوه بولي او د بل چاخبره که څه هم ترډوی پوه وي، نه مني. دغسې په دې هکله هغوته د بل چاخبره د منلو نه وه. نوله دې امله حضرت محمد ﷺ هغه مهال په د ې هکله پټه خوله کېدل غوره وبلل. خو کله چې په نبوت مبعوث سو، نو حساس زړه به یې دکعبې شریفې دغه ناوړه بدلون ور زوراوه اوکله کله به یې په دې هکله خپلې مېرمنې بی بی عایشې (رض) ته خپل د زړه درد وایه. یوځل بي بي عایشې د آنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې : د بیت الله شریفې وردکوم مصلحت له مخې دغونه لوړ جوړ سوی دی ؟ او د دغه ګردې دېوال " حطیم " حقیقت څه دی ؟ هغه وفرمایل :" عایشې ستا قوم دغه ور ځکه دونه لوړ جوړکړچې کعبې ته د خلکو دننه ورتلل د دوی په واك کې وي، چې چا ته یې زړه و غواړي ور پرې یې ږدې. اوچا ته چې یې زړه ونه غواړي ور پرې یې نه ږدې. او د حطیم د دغه ګردې دېوال برخه هم په کعبه شریفه کې داخله وه، خو ستا قوم د حلا لو پیسو د نه درلودلو له امله هغه همدغسې پرېښوول. عایشې که ستا قوم د جاهلیت زما نې ته نژدې نه وای او زه پردې نه بېرېدلای چې دوی به د دې خبرې پرسر یوله بله سره ونښلي، ما به ارومرو دغه برخه بیرته په بیت الله شریفه ګډه کړې وای. او دوې دروازې به مې؛ یوه د ختیزخواته، بله د لوېدیز خواته ورکړې وای؛ چې په یوه به خلك ننوتلای او تربله به وتلای ". خو افسوس چې نا مساعد حالات او مذهبي، سیاسي او اقتصادي مسایلو ته د رسول الله ﷺ پاملرنې، د هغه د دغې هیلې د تر سره کېدو په لاره کې خنډ سوې او دکعبې د ابراهیمي بنسټونو د دغه بدلون درد یې پر زړه له نړۍ ولاړ. ـ صلوٰآ الله علیه وعلی آله وسلم ـ چې بیا حضرت عبد الله بن الزبیر ﷺ د هغه مبارك ﷺ دغه هیله ترسره کړه.

148 ـ عبد الله بن الزبیر او د کعبې بیا جوړول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبد الله بن الزبیر له یوې خوا له خپلې خاله بي بي عایشې (رض) څخه د قریشو دکعبې په باب د حضرت رسول ﷺ د ناخوښۍ په هکله اورېدلي او د هغه د دغه ارمان د پوره کېدو خیال یې درلود. او له بلې خوا د حصین د محاصرې په مهال دکعبې سوځنې او شدید نقصان دا ضروري کړه چې کعبه بیا له سره ودانه سي. نو ابن الزبیر په دې هکله سلا مشوره وکړه او تر درو ورځو استخارې وروسته یې وپتېیل چې د قریشوکعبه ونړوي او له سره یې د حضرت رسول ﷺ د هیلو سره سمه د ابراهیم ﷺ پر بنسټونو برابره جوړه کړې. ده دکعبې د نړولوکار د 64 س. کال د څلورمې خور (جمادي الثاني) په پنځلسمه ورځ پیل کړ او د حضرت عبد الله بن عباس ﷺ د مشو رې سره سم یې د بیت الله شریفي چار چاپېر څلور لرګین ستونونه ودرول او د ټوکره پرده یې پررا وګرځول، څو دکعبې غونډې بڼه غوره کړې او خلك په لمانځه کې هغې ته مخ کړي او طواف پر وکړي. حضرت ابن الزبیر د کعبې شریفې د ودانۍ لپاره تر ټولو هغه ښه اهاك چې د یمن په صنعا کې مونده کیدل، د څلورو سوو دینارو په بیه رانیول او د " حراء " ، " ثبیر " ، " المقطع " او" الخندمه " او نورو غرونو څخه یې ډبرې راوړلې، او دغه رازیې د یمن د صنعا د ښار ډېرې ښکلې مرمر ډبرې چې " البلق " نومېدلې هم رانیولې. ابن الزبیر ﷺ د ابراهیم ﷺ د کعبې اصلي بنسټونه لڅ کړه او د ښار عالمانو، صالحانو او مخورو مشرانوته یې وروښول. او بالاخره یې پر هغو باندې کعبه له نوي سره په ډېره ښکلې بڼه ودانه کړه. څنګه چې حضرت ابن الزبیر" حطیم " هم په کعبه کې راوستی، له دې امله یې د اوږدوالي په نسبت، جګوالی کښته ښکارېدی. نو یې د قریشو د کعبې پرجګوالي نه ګزه نور ور زیات کړه، چې په دې ډول دکعبې دېوالونه په جګوالي اووه ویشت ګزه (تقریباً5،40ـ فټه) یا (14) متره او په بره درې فټه یا (91،5) سانتی وه. هغه کعبې شریفې ته د یوې دروازې پرځای، دوې دروازې؛ یوه د پخوا پرځای ختیز لورې ته او بله لویدیز لورې ته ورکړې، چې دواړې د مځکې سره برابرې وې او په هره یوه کې یې دوې پلې کښېنولې. قریشو دکعبې دننه شپږ ستونونه ورکړې وه. خو هغه درې ستونونه څنې لیرې کړه او نور درې ستو نونه یې د خالصو عودو د قیمتې لرګیو څخه ورکړه، چې د ژړ او سره رنګ په خورا ښکلې ګډون سره پسولل سوې وه. د هغو پنډوالی دېرش سانتې متره وو، چې اوس هم د څوارلسو پېړیو په تېرېدو سره صحیح او سالم پاته دي، چې البته په راوروسته کې د هغو د هر ستون پرلاندنیو برخو باندې، د هغو د ټینګښت او ښایست لپاره د سپینو زرو درې پټرې راګرځول سوې دي. اوکله چې په 1304س. کې د هغو په لاندنیو برخوکې څه درزونه پیدا سول، په 1314س. کې په میخونو ټینګ او ونیول سول. دغه راز ابن الزبیر دکعبې بام ته د ختلو لپاره دکعبې دننه د عراقې رکن لور ته د لرګیو زینه هم جوړه کړه او په هغو ډبرو یې چې دکعبې له ودانۍ څخه پاته سوې وې، دکعبې مطاف (طواف ځای) فرش کړ. ابن الزبیر ﷺ حجراسود چې دکعبې د اور اخیستلو له امله ، درې ټوټې سوې وه، د کعبې له دېواله څخه تر را ایستلو وروسته د " دیبا " په یوه سپین، وربښمن پوښ کې و پېچل او په یوه صندخ کې یې قلف کړه او د شیبه بن عثمان په کور کې یې وساتل. بیا یې په خپل ځاي کې د ایښولو په مهال، عباد نومې خپل زوی او جبیر بن شیبه بن عثمان ته وویل چې هغه په یوه پټو کې کښېږدئ او کله چې زه د ماپښین د جما عت لمونځ پیل کړم تاسې هغه پخپل ځای کې نصب کړئ. دا کار یې له دې امله وکړ، چې څوك بیا د قریشو د وخت غونډې د هغې د ایښوولو پر سرکومه شخړه جوړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړي. بیا هغه پرهغې لاندې باندې د سپینو زرو خول راوګرځاوه. کله چې د کعبې د ودانۍ کار پای ته ورسېد، حضرت ابن الزبیر مشك او عنبر، دننه او د باندې په ووهل او د " قباطي " په نامه د مصري کتان پوښ يې په واغوست او امر يې وکړ: پرکوم چا چې زما د اطاعت حق دی هغه دي د دې سترکار د سرته رسېدو له امله د شکر ایستلو په منظور " تنعیم " ته ولاړ سي او عمره دي راوړي. او چې څوك د اوښ د حلالولو وس لري، اوښ دي حلال کړي، څوك چې د پسه د حلالولو وس لري، پسه دي حلال کړي، او څوك چې د دې دواړو وس نه لري، د خپل وس سره سم دي صدقه ورکړي. نو هغه وو چې د 64 س. کال د خدای تعالی (رجب) د میاشتي په (27) ورځ تنعیم ته پیاده ووتی، چې نور ډېر خلك هم ورسره ووتل او عمره يې راوړه. نورو خلکو هم ډېر څاروي قرباني کړه او ابن الزبیر سل اوښان حلال کړه. په پای کي باید زیاته کړو چې ابن الزبیر د مسجد الحرام د پراختیا دکار په لړکي په حرم پوري نښتي کورونه او د ابي شيبه وو دکور نیمه برخه په لس زره دیناره رانیول او په حرم يې ګډه کړه. دغه راز د اخبار مکه لیکوال امام ازرقي (رح) هم وايي چې ابن الزبیر زما د نیکه " ازرق " نومي دکور یوه برخه په شل زره دیناره رانیول او په مسجد الحرام يې ګډه کړه او هغه ته يې پرخپل ورور مصعب بن الزبیر چې د عراق امیر وو، حواله ورکړه. خو څنګه چې مصعب او عبد الله دواړه د عبد الملك او حجاج سره په جګړو کي ووژل سول، هغو ته پیسې ونه رسېدې. همداراز ابن الزبیر د مسجد یوه برخه هم وپوښل او هغه لومړی سړی وو،چې تر لمانځه د مخه او وروسته يې حجراسود مچ کړه او بیا د ده دغه عمل ترده وروسته امیرانو ښه وباله او په دې هکله يې د ده پیروي وکړه. وايي چې د قریشو او ابن الزبیر د بناء ترمنځ (82) کاله وا ټن وو.

149 ـ عبد الملك، حجاج او دکعبې بیا جوړول

دکعبې پرهغې ودانۍ باندې چې ابن الزبیر جوړه کړې وه، ترلسوکالو تېرېدو وروسته، حجاج وغوښتل چې هغه بېرته د جاهلیت د زمانې سره سمه جوړه کړي. خو پدې هکله له عبد الملك بن مروان څخه بېرېدی، نو يې هغه ته لیك ولېږی چې ابن الزبیر دکعبې په ودانۍ کي پخپل سر تصرفات کړي دي، او په هغې کي يې داسي زیاتوالی راوستی دی چې اصلاً له کعبې څخه ندی. او اجازه يې ځني وغوښتل چې هغه بېرته پرهماغه پخواني حال برابره جوړه کړي. کله چې عبد الملك دا اجازه ورکړه، حجاج په 74 س.کال کي هغه دېوال چې د حجراسماعیل په لوري وهل سوی وو، لیري کړ او دکعبې لویدیز لوري ته دروازه يې بنده کړه او اصلي دروازه يې ور لوړه کړه او کعبه يې بیرته د قریشو لخوا د جوړي سوي کعبې په ډول جوړه کړه. وايي کله چې عبد الملك بن مروان پوه سو چې ابن الزبیردکعبې ودانۍ د رسول ﷺ د هغه حدیث په موجب جوړه کړې وه. کوم چې له خپلي خاله بي بي عایشي صدیقې (رض) څخه يې اورېدلی وو، پرخپله اجازه پښېمانه سو. خو حجاج کعبه جوړه کړې وه، او کار ترکار تېر سوی وو.

150 ـ خالد القَسري او دکعبې چارچاپېره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمانځه دودول خالد بن عبد الله القَسري د عبد الملك او د هغه د دوو زامنو وليد او سليمان په وختوكي د مكې مكرمې والي وو. (د هشام بن عبد الملك لخوا د عراق، خراسان او سيستان د چارو واګي هم ورسپارل سوي وې، چې هغه بيا نور خراسان او سيستان ته د واليانو په توګه استول) كعبې شريفي ته د ده خدمت د مكې په واليانوكي تر ټولو څرګند دى. هغه په هغو پيسو چې وليد دكعبې د پسوللو لپاره ورلېږلي وې، دكعبې دروازه، دكعبې دننه دېوالونه او ستونونه وپسولل او دكعبې شا وخوا يې د شپې لخوا په ډېوو رڼاكړه. دغه راز ازرقي وايې چې د خالد تر ولايت د مخه ښځو او نارينه وو پركعبه شريفه باندي ګډ طواف كاوه. خوكله چې هغه د مكې والي سو ښځي او نارينه يې په طواف كي سره بېل كړه او دكعبې شريفي پرهركنج يې ساتونكي و درول چې شلاخي به ورڅخه وې او نارينه او ښځي به يې سره بېلولې. بل ډېر ستر كار چې هغه كړى دى؛ دكعبې چار چاپېره د لمانځه دودول دي. پخوا دكعبې چار چاپيره د لمانځه صفونه نه درېدل، خلكو به د روژې تراويح د مسجد الحرام په لوړنۍ برخه كي ادا كولې چې محراب به لوړ او تر مقام ابراهيم وروسته اېښوول سوى وو، او امام به تر محراب وروسته او خلكو به د امام ترشا لمونځ كاوه. نو چې د چا به خوښه وه د امام سره به يې لمونځ كاوه او چې د چا به خوښه وه پركعبه شريفه به يې طواف كاوه. كله چې خالد بن عبد الله القسري د عبد الملك بن مروان لخوا د مكې والي وټاكل سو او د روژې مياشت سوه، نو خالد قاريانو ته امر وكړ چې د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي او د مقتديانو صفونه دكعبې پرشا وخوا جوړ سي. دا له دې امله وو چې لمونځ كوونكي د مسجد په لوړنۍ برخه كي نه ځايېدل. نو يو چا خالد ته وويل: طواف دي د غير فرضي لمانځه، يعني تراويحو لپاره بند كړ؟ نو خالد امر وكړ چې د هري ترويحې ترمنځ دي د غونه وقفه كيږي چې خلك اووه ځلي پركعبه طواف وكړي. بيا خلكو ورته وويل چې كوم كسان چې د لمانځه لپاره د مسجد په پاى او اطرافوكي نا ست وي، هغه د طواف د پايته رسېدو څخه نه خبرېږي، څو ځانونه لمانځه ته تيار كړي. نو خالد دكعبې خادمانو ته امر وكړ چې د هري ترويحې په وخت كي دي د طواف ترشپږم شوط پوري تكبيرونه وايي. نو هغو به په دغه وخت كي " الحمد لله و الله اكبر " ويل. كله چې به شپږم طواف وسو، نو به يې تكبيرونه بندكړه، څو خلك پوه سي چې طواف مخ پرختمېدو دى. نو چاچي به لمونځ كاوه هغه به يې لنډ كى او ځانونه به يې د تراويح لمانځه ته د طواف كوونكو سره يو ځاي چمتو كړه. كله چې به اووم شوط ترسره سو، نو به موْظف سړي په زوره وويل:" الصلوٰآ رحمكم الله ". وايې چې عطا ء بن ابي رباح او عمرو بن دينار او نورو عالمانو دغه ترتيب ليدى، خو په دې هكله يې كوم اعتراض نه كاوه. ابن جريج ويلي دي چې ما عطاء (رح) ته وويل: " كه په مسجد الحرام كي خلك لږ وي، د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي، اوكه پركعبه چارچاپېره صف جوړكړي ؟ هغه وويل پركعبه دي چارچاپېره صف جوړكړي. او دا آيت يې ولوست ﴿ :و ترٰى الملائكآ حافين من حول العرش ﴾ [الزمر : 75] ژباړه: او ته به وګورې اى محمده چې ملايكي د عرش چارچاپېره طواف كوونكي وي.

151 ـ د ابو حمزه خارجي لخوا د مكې نيول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارج څوك دي؟ لكه چې د مخه مو ووېل، د حضرت علي ؓ او حضرت معاويه ؓ تر منځ د صفين تر جګړې وروسته، هغوی پردې سلا سول چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص د دوی ترمنځ حکميت وکړي. نوکله چې حضرت علي له شام څخه کوفې ته ولاړی، هلته د هغه د پوځ يوه ډله چې شمېر يې د لسو، يا دوولسو زرو پوځيانو په شا وخواکي وو، د هغه له پوځ او اطاعته ووتل؛ ورته پورته سول او ويل يې چې :" حکميت بېله خدايه بل چا ته نسته. او علي ته نه ښايېدل چې ابو موسیٰ اشعري يې په حکميت منلی وای ". نو له دې امله يې حضرت علي ؓکافر وګاڼه او څه نور تورونه يې هم پر ولګول. بالاخره د حضرت علي او هغو تر منځ سختي جګړې وسوې. نو څنګه چې دوی د حضرت علي او معاويه له شخړو او بيعته ووتل، ځکه يې نو دوی ته خوارج ووېل. که څه هم حضرت علي د خوارجو فتنه له منځه يووړه، خو د هغو باطله عقيده په اسلامي ټولنه کي پا ته سوه، چې وروسته وروسته ډېري ډلي ځني وټوکېدلې او په اسلامي هيوادو په تېره د فارس د خليج په شنډو، د عمان د سمندر په ټاپوګانو او د افريقې په ختيزو پولوکي يې فتنې واچولې. ان چې پاچهۍ او امارتونه يې جوړکړه. په دې لړکي عبد الله بن يحیٰ الاعور الکندي يو خارجي مشر وو،چې د 129 س. په شا وخوا کي يې حضرموت، صنعا او ظفار ونيول او ځان يې " طالب الحق " وباله. هغه ابو حمزه مختار بن عوف ازدي، اباضي، بصري، خارجي د مکې نيولو ته وګوماری. دغه ابو حمزه به د مخه هرکال مکې ته تی او خلك به يې د بني اميه وو د وروستي خليفه مروان (ثاني) بن محمد او د هغه دکورنۍ پرضد پارول. خو د 129 س. کال د حج په مهال هغه په مکه شريفه کي بل ډول څرګند سو. په دغه کال نابېره د عرفې په ډګرکي توري لنګوټې او د نيزو سرونه وليدل سوه. د ابو حمزه سپاهيان وه چې شمېر يې په يوه روايت لس زره، او په بل روايت چې قوي ښکاري اووه سوه تنه وو. حاجيان د دوی په ليدو وبېرېدل. هغو ته يې وويل چې تاسي څوك ياست او څه کوئ ؟ هغو ورته وويل موږ د مروان ثاني او د هغه دکورنۍ مخالف يو. نو عبد الواحد بن سليمان بن عبد الملك چې د مکې او مدينې والي وو، سرې ور واستاوه او د سولې په هکله يې خبري ورسره وکړې. هغو ورته وويل : موږ د خپل حج کارته ډېر ارزښت ورکوو او هغه ډېر راته په زړه پوري دی. بيايې د هغو سره داسې سوله وکړه چې د حج د مراسمو د وروستۍ ورځي ترپا يته رسېدو به ټول په سوله کي اوسو. بيا دوی اونورحاجيان بېل بېل په عرفات کي ودرېدل. کله چې د حج د مراسمو د پايته رسېدو وخت راورسېدی، عبد الواحد مکه بېله جګړې ابو حمزه ته پرېښوول. وروسته ابو حمزه په مکه کي ابرهه بن الصباح الحميري د خپل استازي په توګه پرېښووی او خپله د مدينې په لوري وخوځېد. په لارکي يې په " قديد " نومي ځای کي د مدينې د خلکو سره نښته وسوه او ډېر يې ووژل. وروسته ابو حمزه مدينې منورې ته ورسېد اوعبد الواحد شام ته وتښتېد. ابو حمزه دردرو مياشتوپه مدينه کي و اوسېد ی. وروسته يې خپل يو ملګری هلته پرېښووی او پخپله له مدينې ولاړی او د مدينې د باندې په " وادي القرٰی " نومي ځای کي د مروان د څلورو زرو سپاهيانو سره، چې قوماندان يې عبد الملك بن عطيه سعدي نومېدی مخامخ سو او ووژل سو. خو په يوه بل روايت کي وايي چې په دې جګړه کي د ابو حمزه قوماندان او ملګري ووژل سول او ابن عطيه، ابو حمزه په مکه مکرمه کي وموند او په جګړه کي ابرهه بن الصباح او ابو حمزه دواړه په کال 130 س. کي ووژل سول. بيا ابن عطيه په طالب الحق پسي يمن ته ولاړ، هلته يې هغه وواژه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سر يې مروان ته واستاوه. مروان ورته وليکل چې مکې ته د حج د امير په توګه ولاړ سه. څنګه چې د مکې په سفرکې د هغه سره لږ نفر وه، ځينو عربو د هغه د حج د امارت مکتوب ونه مانه او ده او د ده ملګرو ته يې وويل چې تاسي غله ياست او ويې واژه. بايد ياده کړو چې په پورته مطلب کې ذکرسوى مروان هغه دى چې مروان حمار يا مروان ثاني يې ورته ويل. په " مختصر تاريخ خلافت اسلاميه " کې وايي چې:" دده په پېرکي خوارجو چې تردې مهاله چپ وه، سرونه راپورته کړه او پر مکه مکرمه او مدينه يې قبضه ولګول". مروان ثاني د عباسيانو سره په جګړه کې ماته وخوړه او مصرته وتښتېد او د 132س. کال د لوى اختر (ذي الحجې) د مياشتي پر (28) د عباسيانو سره په مخامخ مقابله کې د مصر په " بوصير" نومي ځاى کې ووژل سو، اوپه دې توګه خلافت عباسيانوته ورسېدى.

152 ـ عباسي خلفاء، مکه اوکعبه

د عباسي خلافت لومړى دوره د 132 س. کال د لوړى خور له (14) څخه پيل او د 656س. کال د صفري ترځلورمي يې دوام وکړ، چې مرکز يې انبار او بغداد وو. په دې پېرکي (37) تنه خلفاګء يو په بل پسې واکمن سول. دوهمه عباسي دوره له 659س. څخه پيل او تر923س. پوري يې دوام وکړ چې دارالخلافه يې قاهره (مصر) وو. په دې دوره کې (17) تنه خليفه ګان يو په بل پسې د خلافت پرګدى کښېنستلي دي. دغه دواړې دورې چې يوه تر (524) کالو اوبله تر(264) کالو وغځېدې سره له دې چې ځيني تاريخ ليکونکي ځيني نيوکي پرکوي، د اسلام د وياړلي تاريخ زريني پاڼې جوړوي. په دې پېرکي مسلمانانو داسي سوبې وکړې، او اسلام داسي پکښې خپورسوى چې د سترو بريو د بدبو يې د ډېرو ځواکمنو واکمنيو ډېري کلکي او دنګي ماڼۍ ولړزولې، ډېري پياوړي ټولواکمنۍ يې راوپرزولې، او ډېري ليري ليري سيمي يې د اسلام د اتلو سپا هيانو تر پښو لاندي کړې او ويې نيولې. دغه راز په دې پېرکي علومو او فنونو په بېلو بېلو برخوکي داسي ستر پر مختګونه وکړه چې وړانګو يې ټوله نړۍ پر سر واخيسته او ډېر ستر تمدن يې رامنځته کړ. خو د دې سره سره په دې دوروکي د بېلتون، مذهبي او سياسي ډلو جوړېدو، فتنو، ورانيو، کورجنګی او ملوك الطوايفی اور هم ډېرڅه لولپه کړه. په هرصورت په دې هکله څېړني زموږ دکتاب موضوع نه ده. اوڅه چې موږ يې څېړو او را سپړو هغه،هغه څه دي چې په دغو اوږدو کلونوکي د مکې اوکعبې په اړه ترسره سوي دي. البته په دې اړه ډېرڅه سوي دي. چې يو څه يې موږ د دې کتاب په بېلو بېلو برخوکي ياد کړي او يا به په خپلو خپلو ځايوکي خبري پر وکړو. سمدستي په عامه توګه ويلاى سو چې عباسيانو په تېره د هغو ځواکمنو واکمنو يا د دغه پېر نورو دولتي چارواکو عمراني او مدني چاروته د پاملرني او اسلامي شعايرو او مقدساتوته د درناوي او خدمت په لړکي، د مکې او مدينې د چارو سمون او د کعبې خدمت، ساتني، بيا بيا رغوني، د حرم د پراختيا او ښکلا او د حج د نورو متبرکو اماکنو د ودانۍ او د حاجيانو د هوسايې د وسايلو د برابرولو لپاره، ډېر څه کړي دي. په دې پېرکي ډېرو واکمنو د مسلمانانو عقايدو او غوښتنو ته په درنه سترګه کتلي او د هغو د رفاه او هوسايې اسباب يې په کار او لګښت برابرکړي دي. دغه راز په دې پېرکي پر مکه او کعبه ډېري بدي ورځې هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي. اوږېري نادودي او جفاوي يې هم ليدلي دي، چې موږ به په راتلونکو پاڼوکي د هغو پېښو په هکله چې د يادوني وړ دي ترخپلي وسي يو په بل پسې رڼا واچوو ان شاء الله.

153 ـ د عباسيانو په دوره کي د مکې اوکعبې په اړه لنډ پېښليك

په 145س. کال کي : کله چې د عباسي دورې دوهم خليفه ابو جعفر عبد الله المنصور د خلافت پرګدۍ کښېنستی داسي آوازه سوه، چې د امام حسن بن علي ؓ له پښتگته ځخه محمد بن عبد الله (النفس الزکيه) د مخالفت رپی (بيرغ) پورته کوي. له دې امله منصور د محمد وروڼه او ځيني نور بني حسن بنديان کړل. کله چې دا خبره په مدينه کي محمد بن عبد الله ته ورسېده، په کال 145س. کي يې بغاوت وکړ، خپل ځان يې په مدينه کي خليفه وباله اوخپل ورور ابراهيم يې بصرې ته ولېږی، چې هغه بصره، اهواز اوفارس ونيول. او دغه راز يې په يوه روايت حسن بن معاويه او په بل روايت يې محمد بن حسن بن معاويه مکې ته ولېږی. چې هغه مکه ونيول او د عباسيانو والي سري نومی بن عبد الله يې له هغې وايستی. څه موده وروسته محمد بن عبد الله دی مدينې ته ور وغوښتی، خو هغه لاپرلاري وو،چې منصورد محمد سره جگړې ته عيسی بن موسی د يوه ستر لښکرسره ورولېږی. د دغه کال د روژې پرپنځلسمه د دواړو ترمنځ سخت جنگ ونښتی او پای محمد بن عبد الله النفس الزکيه ماته وخوړه. کله چې محمد بن حسن مدينې ته نژدې " قديد " نومي ځای ته ورسېدی له دې پېښې خبرسو اووتښتېدی. په 169س. کال کي : د موسی بن الهادی د خلافت په مهال د حسن بن علي ؓ له پښته ځخه حسين بن علي بن حسين د هغه په خلاف را وپاڅېدی، د مدينې والي عمر بن عبد العزيز ته يې ماته ورکړه، او مکه او تقريباً ټول حجاز يې ونيوی. الهادي د هغه د مقابلې لپاره محمد بن سلمان د پوځ سره ورولېږی او د ترويې په ورځ يې د مکې ځخه درې ميله ليري حسين بن علي ته ماته ورکړه او ويې واژه. په 170س. کال کي: د دغه کال د لومړۍ خور پر (15) هارون الرشيد عباسي خليفه سو. د عباسيانو په دوره کي د ده عصر له هره پلوه ښه بلل سوی دی. په تېره د ده په پېرکي دکعبې او نورو متبرکو اماکنو ډېر ښه خدمت سوی دی. وايي چې مسلمانان د عبد الملك او حجاج له وختو دکعبې د ودانۍ په هکله له دې امله چې حجاج پرخپله سليقه برابره جوړه کړې وه، اندېښمن او دوه زړه وه، چې آيا بيرته د ابن الزبير په ډول جوړه سي که په همدې بڼه پاته سي؟ دغه اختلاف نظر د هارون الرشيد تر وختو پاته وو. کله چې هغه خليفه سو، و يې غوښتل چې کعبه ورانه کړي او له سره يې د ابن الزبير د ودانۍ غوندي جوړه کړي. په دې هکله يې له امام مالك (رح) ځخه فتوٰی او مشوره وغوښته. هغه ورته وويل چې:" داكار مه کوه. ځکه د بيت الله شريفي په پلاوو پلاوو نړولو او جوړولو له امله د هغې سترتوب د خلکو له زړونو ځخه وزي او د واکمنو د لاس لوبونې کيږي؛ هر نوی واکمن به مخکنۍ ودانۍ نه سي زغملای او نړوي به يې او له نوي سره به يې جوړوي. چې دا چاري د دې درنې خوني سره نه ښايي". له دې امله هارون الرشيد دکعبې د بيا جوړولو ځخه تېر سو. دغه خليفه دکعبې شريفي پر ترميم، تزئين او خدمت سربېره، نه واره دکعبې حج هم کړی دی او ښخي ډېر شته يې پرحرمينو لگولي او پرېې وزلو وېشلي دي. يو ځل يې د حج لپاره له بغداد ځخه احرام وتاړه. بل ځل له مکې مکرمې ځخه تر منا او عرفات پوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښو ولاړې او د نورو سپېڅلو ځايونو زيارت يې هم پرپښو وکی. همدا راز يې د 179س. کال په روژه کي له دې امله چې د ده يو پياوړی مخالف خارجي وليد بن طريف ووژل سو، د شکرانې په دود عمره وکړه، بيا مدينې منورې ته ولاړی او د حج د وخت تر را رسېدو هلته پا ته سو، او پخپله او په خلکو يې حج وکړ او دا کال يې هم هغسي وکړه لکه تېرکال چې يې کړي وه. په 199س. کال کي : په عراق کي د محمد بن عبد الله ورور ابراهيم کوم چې د منصور په خلافت کي يې بصره ونيول او بيا په جنګ کي ووژل سو، څه او لاده پاته وه. له هغو څخه يو محمد بن اسما عيل بن ابراهيم وو. څنګه چې د هغه د پلار ژبه ګونګې وه هغه ته يې " طبا طبا " يا " ابن طبا طبا " ويل. د دغه طبا طبا ډله زياتره زيد يه وه، کوم چې د ده امامت يې مانه. په 199س. کي طبا طبا پورته سو او د خپل امامت او خلافت دعوه يې وکړه. د بني شيبان په نامه د يوې قبيلې مشر" ابو السرايا " سري بن منصور بيعت ورسره وکړ او د هغه په ملاتړ يې په لږو ورځوکي يو ستر لښکر جوړکړ اوکوفه يې ونيول. دغه مهال نابېره طبا طبا مړ سو. وايې چې ابو السرايا زهر ورکړي وه. بيا دغه ابو السرايا ډېري سوبې وکړي، خو وروسته بيرته دولتي ځواکونو په مداين کي ماته ورکړه. خو د دې سره سره هغه د حسن بن علي ؓ له پښته حسين افطس بن حسن بن علي زين العابدين مکې ته ولېږی. دغه مهال په مکه کي د مامون الرشيد چارواکي د مسرورخادم اکبر په نامه او سليمان بن داود بن عيسیٰ په نامه موجود وه، هغو د " افطس" له بيري د حج په مهال مکه خوشي کړه. افطس طواف او سعی وکړه، عرفې او مزدلفې ته ولاړ، خلکو ته يې د سهار لمونځ ورکړ، او د حج په شپوکي په منا کي تر اوسېدو وروسته يې د کعبې پوښ وکيښ او بل هغه پوښ يې په واغوستي چې د ځان سره يې راوړی وو، حاجيان او د مکې خلك يې لوټ کړه، دکعبې دوه سوه قنطاره طلا او نور هغه څه چې د جاهليت له زماني څخه تردغه مهاله په کعبه او د کعبې په زيرمتون (خزانه) کي خوندي وه ټوله يې چور کړه. وايې چې په دغه کال حاجيانو بېله امام او خطبې څخه حج وکړ.کله چې ابو السرايا تر ماتي وروسته په تېښته تېښته تر" جلولا " نومي ځايه ورسېدی، د هغه ځای والي ونيوی او زنځيراو زولانه يې نهروان ته ولېږی، او حسن بن سهل وزير ته يې وسپاری. چې هغه په 200س.کال کي وواژه او تنه يې د بغداد پرپله وځړول. افطس تردغه مهاله لا پر مکه واکمن وو، خوچې د ابو السرايا له مرګه يې واورېدل و يې ليدل چې د ده اود ده د ملګرو د بدو خويونو او اعمالو له امله خلك بد ځني وړي. نودی او ملګري يې، محمد بن جعفرالصادق ته ورغلل او ورته ويې ويل چې موږ ستاسره بيعت کوو. که څه هم هغه په دې نه ووخوښ، خو د محمد د زوی علي په واسطه يې هغه قانع کړ او د 200س.کال په لومړۍ خور يې بيعت ورسره وکړ او د خلکو څخه يې هم،که د هغو خوښه وه که يې نه وه خوښه، بيعت ورځني واخيست، او د اميرالمؤمنين نوم يې پرکښېښووی. خو د هغه د زوی علي او افطس د ناوړو کارونو له امله هغه هيڅ واك نه درلود. له دې امله ابراهيم بن موسیٰ کاظم بن جعفرالصادق د خپلې کورنۍ سره يمن ته ځني ولاړی، هلته يې په ډېره لږ موده کي د يمن ډېري سيمي ونيولې او ډېر خلك يې ووژل. د يمن والي اسحاق بن موسیٰ بن عيسیٰ عباسي ځان له مرګه وژغوری او مامون ته يې ځان ورساوه. هغه ډېر پوځ او د جګړې سامان د هغه په واك کي ورکړ. کله چې اسحاق مکې ته ورسېدی، محمد بن جعفرالصادق ته يې ماته ورکړه او څنګه چې محمد وتښتېدی، نو هغه يې د نيولو په لټه کي سو او هري خواته يې سړي پسي ولېږل. محمد امان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغوښتی، اسحاق یې امان ومانه او مکې ته یې راوستی. هغه د مامون د خلافت سره بیعت وکړ او د هغه پرنامه یې خطبه وویل. (ابن خلدون) خو ابن جریراو شفاء الغرام وایې چې اسحاق چې له ابراهیمه وتښتېدی په " مشاش " نومي ځای کې د مکې ځیني اوسېدونکي کوم چې د علویانو (افطس او محمد بن جعفرالصادق) له لاسه تښتېدلي وه ورسره ملګري سول او اسحاق د محمد سره جنګ وکړ. خو وروسته یې جنګ ښه ونه ګاڼه او عراق ته رهي سو. پرلاري هغه پوځ پرپېښ سو چې د عباسیانو پلوی هرثمه نومي د عیسیٰ بن یزید جلودي او ورقاء بن جمیل په مشرۍ مکې ته لیږلي وو. اسحاق بېرته د هغو سره یوځای مکې ته وګرځېدی، پای یې علویان مات کړه او محمد بن جعفر امان وغوښتی. چې له مکې وایستل سو او بیا یې مدینې ته نژدې، څو ځلې د مدینې د والي هارون بن المسیب سره جنګونه وکړه، خو پای مات سو او ډېر خلك یې ووژل سول. بیا یې له جلودي او ورقاء څخه امان وغوښتی، هغه امان ورکړ او چې د 200س. کال د لوی اختر د میاشتي لس ورځې پاته وې په مکه کې جلودي منبر ته پورته کړ، جلودي تر هغه یوه پله لوړ ولاړ وو، او په داسي حال کې چې توره قباې اغوستې وه وېې ویل: " ماته ویل سوي وه چې مامون مړسوی دی، نو ځکه ما ځان امیرالمؤمنین وباله. خو اوس چې د هغه ژوند راته جوت سو، نو زه معذرت غواړم. په دې توګه یې ځان خلع کړ، له خدایه یې د بخښنې غوښتنه وکړه او بیا عراق ته رهي سو. څنګه چې مامون په مروکې وو، هلته ورغی. مامون وباخښه، خو څو وخته وروسته مړسو او د جنازې لمونځ یې مامون ورکړ. دغه راز په همدغه 200س. کال یوه بله ډېره ناوړه پېښه هم په مکه کې وسوه: لکه چې مخکې مو وویل ابراهیم بن موسیٰ کاظم یمن ونیوی او یو سړی یې امیرالحجاج وټاکی او د ډېر پوځ سره یې مکې ته ولېږی. کله چې مزدلفې ته نژدې د بطن نخله ، بستان ابن عامر ته ورسېدی، خبرسو چې ابو اسحاق بن هارون الرشید د امیر الحجاج په توګه د ډېر پوځ سره راغلی دی. نو چې د هغه سره یې د مخا مخ کېدو وس په ځان کې ونه لیدی په همدغه بستان ابن عامرکې تم سو. دغه مهال د حاجیانو او سو داګرو یوه قافله هلته ورسېده چې دکعبې شریفې پوښ او عطرونه ورسره وه. د دغه سړې پوځیانو پوښ، عطرونه او د سوداګرو شته ټوله لوټ کړه او حاجیان او سوداګر په ډېره بده ورځ مکې ته ورسېدل. د دې خبر په اورېدو سره جلودي د ابو اسحاق په اجازه د دغه سړې پرلښکرو ور ودانګل، ډېر یې ووژل او ډېر یې اسیران کړه او دکعبې پوښ او هغه شته یې چې د دغه سړې نفرو بلې خواته نه وه وړې بیرته ځنې واخیستل. دغه اسیران یې لس لس دُرې ووهل او خوشې یې کړه. چې بیایې د یمن د لارې په اوږدوکې فقرکاوه او پای له لوږې اوکالو نه درلودلو له امله مړه سول. وایې کله چې جلودې محمد نومی د مامون حضورته بېوی، نو یې په مکه کې یزید بن محمد بن حنظله المخزومي خپل نایب ټاکلي ووکوم چې بیا په 202س.کال کې ابراهیم بن موسیٰ کاظم مکه په زور ونیول او یزید یې وواژه. په 251س کال کې: د دغه کال په لومړۍ خور کې اسماعیل سفاك بن یوسف علوي په مکه معظمه کې پاڅېدی، د مکې والي جعفر بن فضل بن موسیٰ وتښتېدی. اسماعیل بې خرته وژل او لوټول وکړل، دکعبې شریفې پوښ، دکعبې د زیرمتون سره او سپین زر او عطرونه او د مکې د خلکو نژدې دوه لکه دیناره، د ابو جعفرکور او د خلیفه د امیرانوکورونه یې ټول لوټ کړل او د مکې یو څه برخه یې وسوځل. بیا یې پنځوس ورځې وروسته پرمدینه منوره شوا خون ور وړ. او بیا دوهم ځل مکې ته ورغی. دا ځل یې مکه داسې محاصره کړه چې ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیان له لوږې او تندې مړه سول او دونه ګراني سوه چې ډوډۍ، اوبه او غوښې په ډېره لوړه بیه هم په مشکل پیداکېدې. بیا تر (57) ورځې وروسته، جدې ته وخوځېد، هلته یې پر خلکو خواړه بند کړل، د سوداګرو مالونه یې لوټ کړل او په بېړیوکې چې هر څونه مالونه وه ټوله یې چورکړل، بیا د حج په مهال بېرته مکې ته ورغې. له دې پېښو چې المعتز عباسي خلیفه خبر سو، نو یې محمد بن احمد بن عیسیٰ چې " کعب البقر " یې ورته ویل او عیسیٰ بن محمد المخزومي یې د یوه غښتلي لښکر سره، مکې ته ولېږل، هغو د اسماعیل سره سخته جګړه وکړه، چې له دې امله یوولس سوه حاجیان شهیدان سول او پا ته وتښتېدل. په دغه کال پر عرفات باندې د درېدو لپاره نه دورځې چا ته موقع په لاس ورغله نه د شپې. (تاریخ طبري او شفاء الغرام) او ابن خلدون زیاتوي چې اسماعیل تردې وروسته بیاجدې ته ولاړی او بیا یې هغه لوټ کړه. او پای تر پاځېدو یوکال وروسته دکوې په ناروغې مړسو. څنګه چې اسماعیل کوم اولاد نه درلود، د هغه پرځای محمد اخیضر کښېنستی. هغه پریمامه برید وکړ او د توري په زور پرواکمن سو. د ده تر مړیني وروسته د یمامه واکمني د دوی په کورنۍ کې پاته سوه، ترڅو چې قُرامطه پرغالب سول. په 256 س. کې: په دغه کال د خلیفه المهتدي په پېرکې علي بن الحسن هاشمي د مکې والي وو. هغه د لومړي ځل لپاره د مسجد الحرام په ناسته کې ښځې اونارینه سره بېل کړل، په دې ډول چې د مسجد الحرام په ستونونو پوري یې رسۍ وتړلې، چې یوې خواته به یې ښځې اوبلې خواته به یې نارینه ناست وه . په 265 س. کال کې: د ابو عیسیٰ محمد بن یحیٰی المخزومي په نامه یو سړی د مکې والي وو. ځیني وایي چې دغه والي خلیفه معتمد عباسي ټاکلی وو، خوځیني وایي چې فضل بن عباس ټاکلی وو. په هرصورت معتمد د هغه په زور لیرې کولوته اړسو. نو یې ابو المغیره بن عیسیٰ المخزومي ته دا دنده وسپارل. هغه د ابو عیسیٰ سره جنګ وکړ او ویې واژه او خپله د مکې والي سو. د ابو المغیره په هکله دا هم وایي چې د معتمد د ورور موفق لخوا،کوم چې بیا د معتمد په ژوندوني مړسو،د مکې د والي په توګه ټاکل سوی وو. دغه راز تاریخونه دا هم وایي چې هغه په 265 س. کال کې د زنګ د واکمن علي بن احمد لخوا ټاکل سوی وو. لکه چې ابن جریر هم وایي چې په 265س.کې ابو المغیره د هغو زنګیانو سره چې د ده سره ملګري وه، په زوره په مکه ننوتی. علي بن احمد ته یې " صاحب الزنج " ویل ځکه چې د بصرې زنګباریان د هغه ملاتړي وه. هغه په کال 254س. کې پورته سو،کار یې جوړ سو، ترقي یې وکړه، او د خلیفه المهتدي لښکروته یې پرله پسې ماتي ورکړې اوترڅوارلسوکالو وروسته یې راوپرځاوه. علامه فاسي (رح) وایي چې دغه د زنګ واکمن علوي نه وو،خو هغه خپل ځان علوي باله او د خدای په مځکه کې یې ډېره وراني وکړه. په 266 س. کال کې: د دغه کال په لومړۍ خور کې ابو الساج نومي د عمرو بن لیث صفار یو قوماندان چې د اهواز او کوفې حکمران وو او د عمرو د لښکرځې څخه بغداد ته تې، په جندي شاپورکي مړسو او د هغه زوی محمد د عمرو لخوا د حرمینو او د مکې د لارې والي سو.کله چې محمد مکې ته ولاړی ابو المغیره د ترویې په ورځ جنګ ورسره وکړ. خو محمد هغه تېښتې ته اړ ایستی او د هغه شته یې حلال وګرځول. په267س. کال کې : په دغه کال کې د ډېرې ګرمۍ له امله، ډېر خلك د حج په لارکې بېرته وګرځېدل او ډېر بیا حج ته ولاړل. خو ډېر یې په لارکې مړه سول. دغه راز په همدغه کال کې د احمد بن طولون او عمرو بن لیث صفار د عاملانو (چارواکو) تر منځ د دې خبرې پر سر شخړه رامنځته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چې په مسجد الحرام کې د منبرپه ښې لورې کې دې کوم يو خپل رپې (بيرغ) ودروي . هريوه دعوه کول چې ولايت د هغه د مشردی. پای توري وايستل سوې او ډېرخلك له جوماته ووتل . د مکې د والي هارون بن محمد نفرو چې زنگيان وه د عمرو بن ليث صفار د عامل لورى ونيو او هغه پرکوم ځای چې يې غوښتل هلته خپل رپې ودراوه . هارون خطبه لنډه کړه او خلك سلامت پاته سول. په 268س. کال کې په دغه کال بېرته ابوالمغيره مکې ته ولاړی. د مکې والي هارون بن محمد هاشمي د هغه مقابلې ته تياري ونيول او د دوو زرو تنو په شا وخواکې عسکر يې غونډکړل.خو ابو المغيره د " مشاش " د اوبو چينه کوره کړه او بيا جدې ته ولاړی. هلته يې د خلکو خواړه لوټ کړل اوکورونه يې ور وسوځول، چې له دې امله په مکه کې ډوډۍ ډېره گرانه سوه. په دغه کال هارون په خلکو حج وکړ او ابن ابو الساج د پېښو د مخنيوې او د لارو د ساتنې کار پرغاړه اخستی وو. په 269س.کال کې:

احمد د طولون زوی چې په خټه " طغز ترك " وو په 220س. کې زېږېدلی وو. کله چې د معتز عباسي خليفه لخوا د مصر د ادارې چارې د ترکانو سرغنه " باکباك، يا بايکباك " ته وسپارل سوې، هغه احمد بن طولون په مصر کې د خپل نايب په توگه وټاکی. ابن طولون د خپل لياقت او ښو اجراآتو له امله ترقي وکړه او د يوه خپلواك واکمن غوندې يې مصر اداره کاوه. خو وروسته د معتمد عباسي ورور، موفق ور سره وران سو او پرهغه باندې يې پر منبر باندې د لعنت ويلو حکم ورکړ. دغه حکم يې مکې شريفې ته هم ولېږی، ځو د حج په موسم کې پر ابن طولون لعنت وويل سي. د 269س.کال د لوی اختر په مياشت کې احمد بن طولون خپل دوه سرداران محمد بن سراج او غنوٰی نومی د دوو زرو پياده اوڅلورسوه اويا سپروسره مکې ته ولېږل. هغوکله چې دوې ورځې ميانی ته پاته وې، د چارشنبې په ورځ مکې معظمې ته ورسېدل. دغو سردارانو د مکې قصابانو او ځينو نورو دکاندارانو ته، دوه دوه ديناره او نورو مشرانوته يې اووه اووه ديناره ورکړه. هارون بن محمد عباسي چې دغه مهال د مکې والي وو، د مصريانو له بيرې له مکې وتلی وو، او په بستان ابن عامرکې اوسېدی. موفق، جعفر د باغمردې زوی مکې ته ور واستاوه. کله چې درې ورځې د لوی اختر مياشتې ته پاته وې، د دووسوو سپرو سره مکې ته ورسېدی. هارون د يوسل و شلو سپرو، دوو سوو توروپوستو، د عمرو بن ليث د دېرشو سپرو او د عراق د دوو سوو پياده وو په ملگرتيا د هغه هرکلي ته ووتی. دې ځواکونو جعفر غښتلی کړ او ټولو د ابن طولون د نفرو سره مقابله وکړه. د خراسان (اوسنې افغانستان) حاجيانو هم د جعفرسره کومك وکړ. پای د ابن طولون دوه سوه تنه په جگړه کې د مکې په زړه کې ووژل سول. اوپاته يې غروته وتښتېدل، پټ سول او اسان او شته يې لوټ سول. جعفر ته د غنوٰی خېمه په لاس ورغله او دوه سوه زره ديناره يې پکښې ومونډل. هغه مصريانو، قصابانو او نوروته امان ورکړ او په مسجد الحرام کې يې هغه ليك چې پر ابن طولون باندې د لعنت ويلو په باب ور رسېدلی وو ولوستی. پرمصرباندې د ابن طولون او د هغه د اولادې واکمنې له 213س. څخه تر292س. پورې دوام وکړ.   په 271 س. کال کې: په دغه کال يوسف بن ابي الساج چې د مکې والي وو، بدر نومی" طايې " مريی چې د حاجيانو امير وو، ونيوی. نو يوې ډلې عسکرو د ابن ابي الساج سره جگړه وکړه، څو چې مريې يې خوشې کړ، او ابن ابي الساج يې بندې کړ او بغداد ته يې ولېږی. دا جگړه د مسجد الحرام د دروازو سره ونښته. په 295 س کال کې :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه کال د لوی اختر د میاشتي په دوهمه لسیزه کي د ترکانو د امیر عج بن حاج او د اجنادو په نامه د نورو حاجیانو تر منځ نښته وسوه؛ یو شمېر پکښي ووژل سول اونور حاجیان بستان بن عامر ته وتښتېدل. چې د هغې خوا په بېرته راګرځېدوکي د داسي تندي سره مخامخ سول، چې یو شمېر یې له دې امله مړه سول. وایې چې یوه سړي په خپل ورغوي کي متیازي کولې او چښلې به یې.

154ـ صفاریان، مکه اوکعبه

یعقوب بن لیث صفار چې د سیستان، یعني د افغانستان د اوسني نیمروز ولایت اړوند زرنج ته نژدې د قرنین په کلي کي زېږېدلی وو، زموږ له ملي اتلانو څخه دی. هغه چې په یوه مسګره کورنۍ کي لوی سو، په خپله هېښنده مړانه او ځوانمردي له 238س.کال څخه د خپلي مړیني ترمهاله (په جندي شاپور کي په کال 265س. کي وفات سو) په واک کي وو او په 254 س.کال کي رسماً د سیستان واکمن سو او بیا یې د برېښنا په څېر په پرله پسې سوبو اوسنی افغانستان، کرمان، طبرستان، د ایران ټولي شمالي سیمي او ځیني نور ځایونه ترخپلي ولکې لاندي راوستل. بیا د خلیفه معتمد عباسي د را پرزولو او د بغداد د نیولو په نیت وخوځېد ، خو د د جلې د سیند په ختیز کي په دیر العاقول نومي ځای کي یې له معتمد څخه ماته وخوړل. دغه اتل واکمن او ترهغه وروسته د هغه ورور عمرو بن لیث صفار په خورا برم، ځوانمردي، شجاعت او عدالت واک چلاوه. په سیستان کي واک ته د یعقوب تر رسېدو د مخه د حالاتو د ناسموالي له امله د جمعې لمونځ نه کېدی، خو کله چې دی هلته واک ته ورسېد، هلته یې د جمعې لمونځ له سره جاري کړ. تاریخونه د ده او د ده د ورور د واړو د ښې دینداری کیسې کوي، په بېلو بېلو ځایونو کي یې جوماتونه او رباطونه جوړ کړي او په خیر او خیرات او بخششونو ورکولو یې نوم ایستلی وو. کله چې یعقوب فارس ونیو معتمد عباسي ته یې د 257س.کال د دوهمي خور په میاشت کي ډېر سوغاتونه ولېږل چې په هغو کي پنځوس دانې د سرو او سپینو زرو بتان وه کوم چې یعقوب دکابل او کندهار د بودایانو له بت تونونو څخه تر لاسه کړي وه. یعقوب معتمد ته ولیکل چې دغه بتان دي کعبې شریفي ته ولیږي چې هلته یې ویلي کړي او پیسې یې د حاجیانو د هوساینې پر چارو ولګوي. د " تاریخ سیستان " او نورو په وینا معتمد عباسي یعقوب ته پر خراسان، طبرستان، ګرګان، فارس، کرمان، او سیند او هند باندي د واك چلولو د فرمان لېږلو سره یوځای د بغداد د شرطې (امنیت ساتني) مشرتوب هم هغه ته وسپاری او د دې سره سره اووه کاله د یعقوب پر نامه په حرمینو شریفینو کي خطبه ویل کېده. دغه راز کله چې عمرو د واك پر ګدۍ کښېنستی هغه ته هم د فارس، کرمان، اصفهان، ګرګان، طبرستان، سیستان، هند او سیند او ماوراء النهرد واکمنۍ فرمان ورکړه سو او د بغداد د شرطې مشري او د حرمینو د ولایت چاري ور وسپارلي سوې او د هغه نوم یې پر بیرغونو او نورو ولیکی. چې عمرو بیا په وار سره په کال 266 او 271 س. کي خپل خپلوان محمد بن ابي الساج او یوسف بن ابي الساج د ځان له لوري د مکې مکرمې والیان وټاکل او د دود سره سم به د حج په مهال د عمرو علم د مسجد الحرام د منبر سره اینښوول کېدی.

155 ـ د قُرمُطیانو فتنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې قُرامُطه وو دکعبې شریفې ډېره ستره او تارخي بې حرمتي کړېده. او دغه راز يې د خدای ﷻ د دغه متبرك کور پر زيارت کوونکو او د مکې پراو سېدونکو ستر تاريخي ظلمونه کړي دي، ځکه نو تر پورتني سرليك لاندي په بېله او ځانګړې توګه څرګندوني کوو. په تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلامياَ کي وايي چې: د قرمطيانو حرکت د 261س.کال په شا وخواکي دکوفې په اطرافوکي را څرګند سو، چې حمدان قُرمُط ته منصوب دی او تر هغو په عراق، اهواز او يمن کي خپرېدی، څو چې ابو سعيد جنابي په کال 286 س. کي په بحرين کي را پاڅېدی او بدو عرب پر را غونډ سول. خو طبري د 268 س. کال د پېښوپه ترځ کي وايي : په دغه کال ګڼه سوه چې يوه ډله د قُرمُطيانو په نامه دکوفې په شاوخوا کي را پاڅېدلې وه . د دوی دکار پيل داسي وو چې يوسړی د خوزستان څخه راغلي وو او دکوفې په يوه سيمه کي چې" نهرين " ورته وايي، مېشت سوی وو. دغه سړي زاهدي او له ډول او سينګار (تجمل) څخه بې زاری څرګندول، ډېرلمونځونه به يې کول او د خپل لاس له کاره يې خواړه خوړل. د دغه سړی سره چې به څوك کښېنستی د دين پرکاربه يې باعثه کاوه اود دنيا له کاره به يې بې رغبتی ته باله او ورته ويل به يې چې انسان بايد د ورځې پنځوس لمونځونه وکړي. بيا به يې ورته ويل چې د پيغمبر ﷺله کورنۍ څخه د يوه امام لپاره د بلني کار پر مخ بيايي يو وخت چې دغه سړی ناروغه سو، يوه سړي چې پرخپلو غويو به يې بارونه وړل او سړې سترګي يې وې (دغه سړي ته له دې امله خلکو" کُرميته " ويل چې کرميته په نبطي ژبه د سور سترګي معناورکوي). هغه خپل کور ته بوتی، چې بيا تر ښه کېدو وروسته هم د دغه سړي کور ته تي. دغه مهال يې د خپل مذهب څرګندونه وکړه او خلك يې د هغه منلو ته وبلل. چې د هغه ځای خلکو هم د ده خبري ومنلې. نو هرڅوك چې به د ده په دين کېدی، ده به يو دنيارځني اخيست او ويل به يې چې دا د امام لپاره اخلم. بيا يې له خپلو پيروانو څخه دوولس تنه استازي د نقيبانو په نامه وټاکل او د خپل مذهب د تبليغ او هغه ته د خلکو رابللو لپاره يې هري خواته ولېږل. کومو بزګرانو چې به د ده به خوله پنځوس لمونځونه کول دکرکيلي کار به ځنې پاته وو. بالاخره دکوفې والي هغه بندي کړ. خو بيا له بنده وتښتېدی او څنګه چې د خپل ځان پر مرګ وېرېدی شام ته ولاړی او د هغه سړي په نامه چې دی يې د ناروغۍ په مهال په کورکي او سېدی په " کرميته " ونومول سو. چې بيا دغه کرميته په " قُرمُط " واوښت . تر دې وروسته دغه مذهب هم په دغه نامه شهرت وموند. وايي چې دې مذهب په کوفه کي ډېره ترقي وکړه. او په زرګونو مسلمانان په دې فتنه مبتلا سول. وروسته د فرج بن يحيٰی بن عثمان کاشاني په نامه يوه سړي چې ځان يې د مهدي له استازو باله، په کوفه کي دقرمطي حکومت د ټينګولو هڅې وکړې خو بريالی نه سو. بيا د قرمطي مذهب يوه بل پيرو ابو سعيد حسن بن بهرام جنابي په کال286س.کي په بحرين کي د دې مذهب د خپرولو او حکومت د ټينګولوکوښښونه وکړل چې په دې کارکي بريالی سو. او په بحرين کي د هغه او د هغه د راتلونکي نسل واکمني ټينګه سوه. پای په 364س. کال کي د دغي فرقې واکمنۍ ته د اصغر بن ابو الحسن ثعلبي لخوا د پای ټکی کښېښوول سو. او اصغراو د هغه راتلونکي نسل پربحرين واکمن سو. علامه ابن کثير په خپل تاريخ کي ليکي: " دغو وګړو د هغو فاطميانو (عبيديانو) سره ټينګي اړيکي درلودې کوم چې د افريقا په لوېديزه برخه (اوسني تونس)کي واکمن سوي وه. د هغو مشر ابو محمد عبيدالله مهدي بن ميمون القداح وو، چې په حقيقت کي يهودي وو، خو خپل ځان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمان او د بي بي فاطمې (رض) اولاد باله اوپه دې توګه واکمنۍ ته ورسېدی". ځيني وايي څنګه چې عباسي خلفا وو دی ياغي باله نوې يهودي وګاڼه او د القادر بالله په زمانه کې يې د فقها وو او قاضيانو په لاسليك د مصر فاطميان د فاطمې اولاد نه، بلکې يهوديان وبلل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼوکې په مفصله توګه خبرې وسي). په هرصورت ابن خلدون ليکي چې له دغو قرمطيانو څخه د ابو سعيد جنابي زوی ابوطاهر سليمان چې د دغه عبيدالله مهدي له تابعانو څخه وو او د هغه پرنامه يې خطبه ويل په کال312س.کې د حاجيانو پرقافلو يرغلونه وکړل، ډېر شمېر يې ووژل، ډېرې بنديان کړل ښځې او ماشومان يې پربتې بيابان پرېښوول. چې بيا خپل په خپله مړه سول او په نتيجه کې له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تګ بند سو. بيا خليفه مقتدر په کال 317 س. کې منصور ديلمي د قرامطه وو ټکولوته وګوماری. هغه د ترويې په ورځ د ابوطاهرقرمطي سره سخت جنګ وکړ، خومات سو. ابوطاهر د ترويې په ورځ دونه حاجيان مړه کړل چې د حرم غولۍ او د زمزم څا په ډك سو. او پرهغو سربېره يې د مکې د ښار او اطرافو او د خراسان او نورو ځايونو کابو دېرش زره تنه ترتيغ تېرکړل او ټول شته او اسباب يې ورڅخه لوټ کړل. هغه دکعبې شريفي پرده (غلاف) څيري کړ، دکعبې دروازه يې وکښل او هغه ډېر بيې شيان يې چې د مخه د اسلام مشرانو او نوروکعبې ته په سوغات ورکړي وه، ټول چورکړل. وايي چې دوو قرمطيانو غوښتل چې د مېزاب رحمت ناوه وکاږي او يو يې سي. خو هغه يې پر سر ولوېده او مړه سول. د مقام ابراهيم په هکله وايي چې هغه د حرم خادمانو په غره کي پټ کړی وو او په لاس يې وَرَنه غی. خو د حجراسود په هکله ويل کيږي چې د317س.کال د لوي اخترد مياشتي پر(14) د يکشنبې په مازديګر جعفر بن حلاج د ابوطاهر په حکم حجراسود له کعبې وکښل او بحرين ته يې يووړه څو ددوی دواکمنۍ په منځې (مرکز) " هجر " نومي ښارکي عبادتځای جوړکړي؛ هغه پکښې کښېږدي اوخلك يې لمانځني ته وروبولي. خو بياڅلور ورځې کم دوه ويشت کاله وروسته چې د مکې او نورو مسلمانانو ډېرو هلوڅلو،ګواښونو او تلاښونو څه ځای ونه نيوی او قرمطيانوته پرله پسې باجونو ورکولو څه ګټه ونه کړه،کله چې د هغو مشرد خوړونکي (جذام) په ناروغي مړسو د بحرين د هجر له ښاره د 339س.کال د لوی اختر د مياشتي پرلسمه د چارشنې په ورځ بيرته مکې ته ور وړه سوه اوپه کعبه شريفه کي په خپل هماغه پخواني ځای کي کښېښول سوه. ابن خلدون وايي :" کله چې عبيدالله مهدي له دې پېښو خبرسو نو ابوطاهرته يې يو تهديد آمېزه ليك ولېږی چې د دې ليك په رسېدوسره قرامطه د عبيدالله له حکومت څخه واوښتل". خو علامه ابن کثير بيا وايي چې:" د عبيدالله مهدی لخوا پر ابوطاهرباندي دا ملامتيا د سياست له مخي وه."

156 ـ د قُرمطيانو تر فتنې وروسته د مکې اوکعبې حالت

د قرمطيانو د 317س. کال ترفتنې وروسته د عباسي پېر ترپايه پوري د مکې او حج په اړه ډېري پېښي سوي دي. خو څنګه چې مخکي د هغو سمو او په ترتيب غونډولو ته زياته پاملرنه نه ده سوې، ډېر شيان موږ ته په هر اړخيزه توګه نه دي څرګند. البته ترکومه ځايه چې موږ ته څرګند سوي، په دغه دوره کي که ځيني کلونه د حج مراسم په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن و امان تېر سوي او ځينو واکمنو کعبې ته پوښونه او سوغاتونه وړي او ځينو هلته عدل و انصاف او امن ټينګ کړی خو زياتره کلونه مکه او په هغې کي د خدای کور، د حج مراسم او حاجيان او نور مسلمانان د ډول ډول ناخوالو، بدامنيو، ژوبلي، وژني او ظلمونو او تېريو ښکارسوي؛ لکه چې ډېرکلونه د لارو د نه امنيت له امله ډېر مسلمانان د حج د فريضې له ادايني پاته سوي، ځيني کلونه پرلارو غلو، ظالمو واکمنو او داړه مارانو شکولي، ځيني کلونه په مکه کي د حج د مناسکو د ترسره کېدو څخه بې برخي سوي؛ بلکي زياتره وژل سوي او ژوبل سوي او شته يې څني اخيستل سوي دي. چې دا حالت په مستقيمه او غير مستقيمه توګه د قرمطيانو، عباسي، يمني او نورو واکمنانو او د ځينو مذهبي باطلو ډلو ټپلو د حرص او ځان غوښتنو او شخصي، فرقوي، سياسي اغراضوله امله د مخالفتونو، شخړو اوجنګ جګړو پيبره او زېږنده وو. لکه چې کله به د يوه واکمن عمالو مکه په زور نيولې وه، کله به د بل. کله به د يوه پرنامه خطبه ويل کېده،کله به د بل. په دې سبب په دغه دوره کي د مکې معظمې هغه پخوانی شهرت له منځه ولاړی او د هغې اصلي اوسېدونکي (قريش) د حالاتو د ناسمتيا او پرله پسې فتنو او ورانيو له امله په مکه، ياله هغې څخه بهر په نورو ملکونو کي په بې وزلي او ورکنومي کي پټ او ګوښه اوسېدل. نوځنګه چې دلته د دغسي ناخوالو له يادولو څخه بېله دې چې د ګران لوستونکي د سردردۍ او زړه بداوۍ سبب سي، بل څه نه متصورکېده، ځکه مو د هغو له ذکره صرف نظر وکړ. البته په دغه دوره کي ځيني ښې او د يادولو وړ پېښې په لاندي ډول څرګندېږي : په کال 366س. کي : په دغه کال کي د ناصرالدوله (1) ابي محمد الحسن بن عبد الله بن حمدان لور جميلې داسي حج وکی چې د ښو چارو په تر سره کېدو او سم ترتيب او تنظيم کي د مثال په ډول يادېږي. دې بختوري ښځې څلور سوه کجا وې د حج پر لاري رواني کړي وې چې ټولي په يوه رنګ وې او څوک نه پوهېدل چې دا په کومه يوه کي ناسته ده. هغې د حرمينو مجا ورينو ته ښې جامې او ډېر شته ورکړه او کله چې يې پرکعبه سترګي ولګېدې لس زره درهمه يې پر وشيندل. وايي چې د دې په قافله کي ډېر او ښان وه چې ډېري سپين سري ښځې او د لاري په اوږدوکي نور نارينه پردغه اوښانو د حج په سفر ورسره رهي سول. هغې ډېر شته د حج پر لاري او په حرمينو کي هم ولګول. په 367 س. کال کي : په دغه کال کي د مصراو افريقې واکمن العزيزبالله علوي مکې معظمې ته تللي وو. هلته ____---(1) ناصرالدوله د سيف الدوله ورور وو او دوی دواړو د متقي عباسي په وختوکي زيات واک درلود ،سيف الدوله د متقي اميرالامرا وو او ناصرالدوله د موصل واکمن وو.او دغه جميله د الطائع عباسي په وختوکي حج ته تللې وه. غله ورته ورغلل او ورته ويې ويل چې: موږ به پنځوس زره درهمه درکړو ته د حج د چارو او حاجيانو واک اختيار موږ ته راکړه، بيا څه چې موږکوو ته کار مه رالره. هغه ورته ووېل ښه دی تاسي ټول سره راغونډ سئ، څود دغي معاملې ترون د ټولو په مخکي ترسره سي.کله چې دوی ټول څه د پاسه دېرش تنه سره راغونډ سول. العزيز ورته ووېل:کوم بل يو مو پا ته دېکه نه ؟ هغو ورته ووېل چې نه بل څوک مو نه دی پا ته. بيا عزيز ټول ونيول او لاسونه يې ور پرې کړل. په 397 س. کال کي: په دغه کال کي که څه هم په ثعلبه کي د ابن جراح د مزاحمت له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو د مصر د حاجيانو سره د مصر واکمن الحاکم د کعبې پوښ او د حرمينو د اوسېدونکو لپاره مال او پيسې ورلېږلي وې. په 342 س. کال کي: په دغه کال هم په لار کي د بې امنيتی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو له مصر څخه د حج د کاروان سره مکې ته د کعبې پوښ، د خیرات لپاره مالونه او د مکې د امیر لپاره سوغاتونه ور ورسېدل. په 455 س. کال کې: په دغه کال د یمن واکمن علي بن محمد الصلیحي حج ته ولاړی، د مکې واك یې تر لاسه کړ، ښه چاري یې تر سره کړې، د خلکو سره یې احسانونه وکړل، عدل یې ټینګ کړ او مفسدین یې وټکول. په دغه کال حاجیانو داسي په امن وامان حج وکړ چې د مخه هیڅا نه وو کړی. د الصلیحي د سیاست او هیبت له امله حاجیانو شپه او ورځ په فارغه زړه عمرې کولې او شته او نور سامانونه یې خوندي وه. چې له دې امله ده ته د خلکو خولې په مننه او دعا وو خلاصي سوې. په 470 س. کال کې: په دغه کال عباسي خلیفه المقتدي له بغداد څخه یو منبر مکې ته ورولېږی، څو هلته په مسجد الحرام کې ددغه خلیفه په نامه دخطبې ویلو په وخت کې کار ورڅني واخلي. کله چې منبر وررسېدی دعراقي او مصري عسکرو تر منځ فتنه رامنځ ته سوه، شرایط بدل سول، خطبه دمصر دواکمن په نامه وویل سوه، او هغه منبر یې مات کړ او ویې سوځاوه. په 621 س. کال کې: له دغه کال څخه پر له پسې څلور کاله خلکو په ډېره هوسایي او امن و امان کې حج وکړ. چې هم د شام لاري په امان وې او هم په حرمینوکي امنیت وو. او سبب یې دا وو چې د مدینې منورې امیر د شام د واکمن عیسیٰ له پلویانو څخه وو، چې هره شپه به یې د شام پر حاجیانو باندي د هغو د امنیت د ساتلو لپاره پیرې درولې وې. او په مکه معظمه کې له دې سببه امنیت وو، چې په دغوکلونوکي هغه د مصر د ایوبي واکمن الکامل تر واك لاندي راغلې وه. نو په دې سبب د مفسدینو لاسونه لنډ او حاجیانو ته دکعبې ننوتل اسانه سول. ځکه چې د حج په مهال ترپایه شپه او ورځ د هغې دروازه د حاجیانو پرمخ پرانیستې وه. وایي چې کامل دکعبې خادمان (بني شیبه) د یو مقدار پیسوپه ورکولو، په دې راضي کړل چې له حاجیانو څخه کعبې ته پرننوتلو باندي څه وانه خلي او د هغې دروازه ونه تړي. دوی به دکعبې پرننوتلو له حاجیانو پیسې اخیستې، چې په دې ډول به خلکو ته ډېر تکلیف رسېدی. هغو به دکعبې پردروازه داسي ګڼه ګوڼه جوړه کړې وه، چې ځیني به د ځینو پر اوږو سپاره وه، نو به یو پربل سره لوېدل، چې کله کله به ځیني مړه سول او د ځینو به هډونه مات سول او ځیني به ټپي سول. په 655س. کال کې : په دغه کال بېله د حجاز د خلکو د نورو سیمو خلکو حج ونه کړ، ځکه چې په دغه کال چنګېزیانو پر بغداد یرغل ور وړی وو. په کال 656 س. کي یې د خلیفه په وژلو سره، هلته اسلامي واکمني پای ته ورسول او د بغداد د عامي وژني او لوټ او ورانۍ تاریخي پېښه یې رامنځته کړه. علامه فاسي (رح) وایي: په دې عامه وژنه کې مغولو اتلس لکه وګړي ووژل. چې تردې وروسته له عراق څخه مکې ته د حاجیانو تګ د دې پېړۍ په پاته کلونوکي بېخي لږ سو او نور د حج په مناسکو او مشاعروکي د عراقیانو مشري ګردسره پای ته ورسېده.

157 ـ د اسلامي دولت سره وېشل او پرمکه اوکعبه باندي د هغه اغېزې

اسلامي دولت د څلورو خلفا وو په وختوکي متحد او پیاوړی وو. خو لکه مخکي چې مو وویل دغه دولت د حضرت عثمان ؓ ترشهادت وروسته د حضرت علي ؓ په پېرکي د کورنیو شخړو اوجنګ جګړو او تفرقو ښکارسو. خو بیاهم یو واقعاً خالص، سپېڅلی او سوچه اسلامي دولت وو. اما اختلافات د هماغه د رسول ﷺ د وفات له مهاله لږ یا ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راڅرګند سول او له همدې امله د بني اميه وو په دوره کي د تشيع ډلي ربړه په اسلام کي په ښه څرګندتيا رامنځته سوه. چې تفصيل يې داسي دی: کله چې رسول ﷺ وفات سو،د هغه دکورنۍ غړو (اهل بيتو) خپل ځانونه يوازي د اسلام د خلافت مستحق بلل او نور قريش يې د دې وړ او مستحق نه ګڼل. خو لکه چې پوهيږو تر رسول ﷺ وروسته لومړی حضرت ابو بکر، بيا حضرت عمر، بيا حضرت عثمان ته د اسلام د خلافت واګي وسپارل سوې، او بيا حضرت علي د اسلام خليفه سو. که څه هم په دې هکله اختلافات د رسول ﷺ تر وفات وروسته را ټوکېدلي وه او په تاريخونوکي په دې باب مفصلي خبري سوي دي، خو عملي شخړي او جګړې پرحضرت عثمان باندي د تورونو لګولو او د هغه ترشهادت وروسته، رامنځته سوې. په دې هکله هغه څه چې د مکې اوکعبې معظمې په باب پېښ سوي، د دې کتاب په مخکنيو پاڼوکي خبري پرسوي دي. د دې منازعو يوه لويه پايله دا سوه چې د بني اميه وو څخه خلافت د ابو مسلم خراساني په مټ بني عباسوته ولېږدول سو. خو د دې دولت په رامنځته کېدوسره د تشيع ربړې نورهم زور واخيست، اسلامي دولت هم عملاً سره ووېشل سو. او د ملوك الطوايفی بڼه يې خپله کړه. لکه چې د عباسي واکمنۍ ترڅنګ په اندلس کي د عبد الرحمان اموي په مشرى يو بل اسلامي دولت هم جوړ سو او وروسته بيا په نورو اسلامي سيموکي يو په بل پسې نور اسلامي دولتونه هم رامنځته سول. دا خو د اسلامي تاريخ پېښې دي چې بشپړ او مفصل څېړل يې د اسلام د تاريخ کار دی. خو موږ دلته هغه څه څېړو چې په دغه مهال او يا د دغو کشمکشونو له امله مکې مکرمې ته ور پېښ سوي دي. په عمومي توګه د دغو حوادثو مطالعه موږ دې پايلي ته رسوي چې کله له مدينې منورې څخه د خلافت مرکز انتقال سو او دا حوادث راوټوکېدل بيا مدينې او مکې ته هماغه د رسول ﷺ د وختو پخوانی برم ورپاته نه سو او د دغه دوو مقدسو ښارونو اوسېدونکو د لاښو ورځو پرځای ترډېره مهاله بدي ورځي ليدلي دي. په تېره د حج په موسم کي کعبې دغه د خدای ﷻ ستركور او د هغه زيارت کوونکو هم ډېري نادودي ليدلي دي. چې البته په دې هکله موږ په اموي دوره کي او په هغې کي د هغو د مخالفينو لخوا د مکې اوکعبې په اړه پېښې مخکي څېړلي دي. دغه راز مو د عباسيانو په دوره کي اود هغو د مخالفينو لخوا د مکې په اړه هم ښې او بدې پېښې تر يوې اندازې وڅېړلې. اوس به دا وڅېړو چې په عباسي دوره کي پر مکه معظمه باندي د دوی واك څنګه او ترکله وو ؟ البته تردې څېړلو وروسته به بيا د ځينو نورو رامنځته سوو اسلامي دولتونو ښه او بد د مکې اوکعبې شريفي په هکله وڅېړو ان شاء الله.

158 ـ پرمکه مکرمه با ندي د عباسيانو د واك څرنګوالی

ترامويانو وروسته له لويه سره عباسيانو پرمکه مکرمه باندي واك چلاوه. اوخپل واليان به يې چې زياتره به عباسيان وه هلته ټاکل. خوکله کله به ځينو علويانو اونورو مکه په زور ونيول او بيا به يا د جنګ جګړو يا څه نورو شرايطو د رامنځته کېدو په نتيجه کي د عباسيانو ترواك لاندي راغله. لکه چې په دې هکله مخکي څه څرګندوني هم سوي دي. کله کله به پخپله عباسيانو هلته داسي خلك د واليانو په توګه ټاکل چې له اصله به عباسيان نه وه. په 301س. کال کي د مقتدر عباسي په وختو کي محمد بن سليمان په مکه کي د عباسي خلافت له اطاعته سر وغړاوه او د هغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرضد یې د حج په موسم کې خطبه وویل او په دې ډول یې هلته د بني سلیمانو امارت ټینګ کړ. بیا د قرمطیانو فتنه او پرمکه معظمه باندې د هغو چپاوونه وه. بیا په 358س. کال کې د المغرب د عبیدیانو د کاله المعز لدین الله د هغه د خادم قائد جوهرکاتب صقلي په مټ مصر ونیوی. په دې ترځ کې لومړني شریف جعفر بن محمد بن الحسن بن محمد بن موسی علوي مکه په زور ونیول اوهلته یې د المعز لدین الله په نامه خطبه وویل. په سمط النجوم العوالي کې وایي چې د معز په وختوکې له بغداد څخه ترحلب پورې او په نورو ټولو ختیزو ولایتونوکې خطبه د مطیع عباسي پرنامه ویل کېده اوله حلب څخه ترالمغرب پورې د حرمینو په شمول خطبه د المعز په نامه ویل کېده. خو په وروسته کې چې د مکې مکرمې او نورو ځایونو پرسرد عباسیانو او عبیدیانو رقابت توند سو داسې شرایط راغلل چې په مکه مکرمه کې کله د عباسیانو اوکله د عبیدیانو پرنامه خطبه ویل کېده. داسې ښکاري چې په عمومي توګه عباسیانو پرمکه او مدینه باندې د هغو د خلافت له مرکز څخه د لیرې والي اوڅه نورو عواملو له امله بشپړ واک نه درلود. اوکه به والي هم دوی ټاکلي وو، یوازې خطبه به د دوی پرنامه ویل کېده او نور واک یې نه وو.

159 ـ په مکه مکرمه کې د بني سلیمانو واکمني

لکه چې مخکې مو وویل له لویه سره عباسیانو پرمکه باندې واک چلاوه. خوکله کله به ځینو نورو علویانو په زور ځنې ونیول. خو زیا تره به دا نیول د څه مهال لپاره وه. اوبیا به بیرته مکه د عباسیانو ترواک لاندې راغله، لکه چې لومړی په کال 145س. کې محمد بن الحسن بن معاویه یا حسن بن معاو یه مکه د محمد المهدي (النفس الزکیه) په نمایندګي په زور ونیول. بیا په کال 169س. کې حسین بن علي په زور ونیول. بیا په کال 199س. کې حسین افطس په زور ونیول. بیا په کال 202س. کې ابراهیم بن موسی الکاظم بن جعفر په زور ونیول. بیا په کال 251س. کې اسماعیل سفاك په زور ونیول. تردې وروسته په مکه کې یوازې خطبه د عباسیانو پرنامه ویل کېده. او د دوی واك به تش په نامه پرچلېدی. خو څنګه چې د مستعین او معتز له وختو څخه د عباسیانو واك نور هم مخ پر کمزورۍ کېدو سو او هره خوا فتنې او پاڅېدنې سوې په کال 301س. کې محمد بن سلیمان نومي ګردسره په مکه کې د بني سلیمانو د واکمنۍ بنسټ کښېښووی. هغه د المقتدر عباسي له اطاعته سر وغړاوه او د حج په موسم کې یې داسې خطبه وویل: " الحمد لله الذي اعاد الحق الی نظامه، و ابرز زهرالایمان من اکمامه، وکمل دعوآ خیرالرسل باسباطه لا ببني اعمامه صلی الله علیه وعلی آله الطاهرین. وکف عنهم ببرکته اساءآ المعتدین. وجعلها کلمآ باقیآ في عقبه الی یوم الدین ". ژباړه : ټولې ستاینې لوی څښتن لره دي چې حق یې خپل نظام ته راوګرځاوه اود ایمان شګوفه یې د هغه له لستو نې راځرګنده کړه او د خیرالرسل (پیغمبر) ﷺ بلنه یې د هغه په لمسیانو بشپړه کړه، نه د هغه د اکا په زامنو. او د هغه په برکت یې پردوی باندې د دښمنانو عداوت او بدې بې اغېزې کړه. او د هغه بلنه یې د تل پاته کلمې په توګه د هغه په توکم کې د قیامت تر ورځې پرېښوول. بیایې داشعرولوستی: ژباړه: موږ د توري په زور د حق لار لټوو. او هغه قوم ته چې سرکښي یې کړې او پر موږ یې ظلم کړی خپل ځواك ور ښیو. دغو به له عرا ق څخه پر موږ باندې هره بلا را نازلول. څنګه چې د دغه محمد نومي مذهب زیدیه وو، کوم چې د امامیه مذهب یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګه ده، نوځېل لقب يې " زيدي " ايښې وو. د محمد بن سليمان په وختوکي لا د عراق حاجيان مکې ته تلل خو په 312س. کي ابوطاهرقُرمُطي د هغو پرقافلو يرغلونه وکړل چې په نتيجه کي له عراق څخه تر317س. پوري مکې ته د حاجيانو تلل بند سول. او په 317س. کي چې له عراق څخه مکې ته حاجيان ورغلل، بيا هلته قُرمُطيانو ستر، تاريخي لوټ، وژل، او وراني او دکعبې بې حرمتي وکړه. لکه چې د دې پېښو په هکله مخکي هم موږ د دې کتاب په (219) مخ کي د قرمطيانو د فتنې ترسرليك لاندي خبري کړي دي. بيا په 327س.کي قرمطيانو د عراق حاجيان مکې ته د ججې د اخيستلو په مقابل پرېښوول او په دغه کال په مکه کي خطبه د الراضي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 329س. کي په مکه کي خطبه د المتقي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 334س. کي خطبه د المطيع عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 342 س.کي د عراق او مصرحاجيان مکې ته ورغلل. خو د دې پرسر چې خطبه د عراق واکمن احمد بن بو يه پر نامه وويل سي که د مصرد واکمن ابن الاخشيد پر نامه ؟ د هغو ترمنځ جنګ وسو. چې پای مصريان مات سول او خطبه د ابن بويه پرنامه وويل سوه . احمد بن بويه د ديلم وو، چې د قزوين د سمندر په جنوب کي اوسېدی او له اهواز څخه يې بغداد ته لښکری وروستې. خليفه مستکفي يې هرکلی وکړاو د معز الدوله لقب يې ورکړ او د هغه دوو ورونو ته يې د عضد الدوله او رکن الدوله لقبونه ورکړه. محمد بن طغج الاخشيد د متقي عباسي لخوا په 331س. کي د حرمينو، مصر او شام والي وټاکل سو او ترهغه وروسته يې د ده زامنو ابو القاسم اونجور او ابو الحسن علي ته هم دغه منصب سپارلی وو. چې د طغج الاخشيدي خادم،کافور الاخشيدي د هغه کفالت کاوه. بيا په کال348س. کي د بغداد او مصرحاجيان مکې ته ولاړه. د عراقي حاجيانو امير محمد بن عبيد الله علوي وو. هغه د مصر د حاجيانو امير تېر ايستی او ورته ويې ويل چې دواړه به د خليفه پرنامه د خطبې پر ويلو اتفاق وکړو او نه به د ابن بويه پرنامه خطبه وايو، نه د ابن اخشيد پرنامه.کله چې د مصر امير ور سره ومنل، د عراقيانو امير منبرته ورغی او امر يې وکړ چې د معز الدوله بن بويه پرنامه دې خطبه وويل سي. چې بيا کافور الاخشيدي له دې امله پرخپل ټاکلي امير په قهر سو او ويې واژه. په 356س. کي د عراق د حج قافله بيا مکې ته ورغله. خو د مصريانو د حج قافله بنو سليمو لوټ کړه او د هغو امير يې وواژه. بيا په 357س. کال کي د عراق حاجيان مکې ته ورغلل او په مکه کي د بختيا ر بن معزالدوله پرنامه خطبه وويل سوه. خو په بغدادکي مطيع عباسي خليفه وو. بيا څنګه چې سابور نومي د ابوطاهر قُرمُطي زوی خپل اکا احمد قُرمُطي وواژه، د ابوطاهر او احمد د اولادې ترمنځ شخړې پېښې سوې، چې مطيع عباسي د هغو ترمنځ سوله وکړه او د احمد زوی حسن يا ابو الحسن يې د هغه ځای امير وټاکی. له دې امله د حج په موسم کي د مطيع پرنامه او ترحج وروسته د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي پر نامه خطبه ويل کېده. بيا په کال 360س. کي حسن يا ابو الحسن قُرمُطي د مصر د عبيديانو له اطاعته بېخي ووتی او د مطيع عباسي پرنامه يې خطبه وويل. چې له دې امله مطيع د خوښی د ځرګندولو په توګه تور بيرغونه ور ولېږل. دغه حسن قُرمُطي بيا دمشق ونيوی، په هغه ځای کي يې د عبيديانو والي جعفر بن فلاح وواژه او هلته يې هم د مطيع پرنامه خطبه جاري کړه. بيا ابو الحسن يا حسن قُرمُطي په مصرکي مړسو. کله چې ابو الحسن مړسو د مکې د ولايت واك بېرته بنو سليمانو ته ورسېدی او د محمد بن سليمان لمسی، لومړی شريف جعفربن حسن بن محمد بن سليمان د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې واکمن سو. چې د معز عبیدي پرنامه یې خطبه وویل، او هغه هم رسماً د مکې والي وټاکی. بیا جعفر مړ سو او د هغه زوی عیسیٰ بن جعفرد مکې والي سو. او د ده د مړیني ترکال 384س. پوري یې ولایت دوام وکړ. او څنګه چې د مصر معز عبیدي په 365س. کي مړسو، دغه عیسیٰ نومي د معز د زوی العزیز عبیدي پرنامه د خطبې ویل بندکړه. ځکه نو د عزیز لښکرو مکه محاصره کړه اود مکې پرخلکو یې ډېره تنګسه راوسته. چې پای د حرمینو اوسېدونکو له مجبوریته د هغه اطاعت وکړ. بیا په 384س. کي د عیسیٰ تر مړیني وروسته د هغه ورور ابو الفتوح حسن بن جعفر د مکې والي سو چې دغه ابو الفتوح په کال 390س. کي د الحاکم عبیدي په امر مدینه منوره هم له بني المهنا وو څخه ونیول. خو بیا په کال402س.کي الحاکم عبیدي ته یاغي سو او هغه د ده د اکازوی ابو الطیب د مکې والي وټاکی. او بیا بیرته ابو الفتوح او الحاکم سره جوړسول او د ابو الفتوح شان او شوکت ورځ په ورځ زیا تېدی او واکمني یې په مکه مکرمه کي ټینګېدل. بیا په کال 427س. کي د مستنصر بن ظاهر عبیدي په نامه خطبه وویل سوه او بیا دغه د مکې او بني سلیمانو سردار ابو الفتوح په کال430س. کي د خپلي واکمنۍ په څلوېښتم کال وفات سو. بیا د هغه زوی شکر د مکې واکمن سو. هغه مدینه منوره هم ونیول او ترڅو چې په کال 453س. کي مړکېدی (23) کاله د حرمینو واکمن وو. او څنګه چې هغه اولاد نه درلود د هغه د مړیني سره سم د بني سلیمانو واکمني هم پر مکه مکرمه باندي پای ته ورسېده او تر هغه وروسته د هغه یو مریی واکمن سو. بیا د بنو ابي الطیب الحسینیون په نامه چې هغو ته یې هم سلیمانیون ویل او د شکرله ټله څخه وه پر مکه واکمنان سول. خو تاریخونو د دوی شمېر اود واکمنۍ موده نه ده ښوولې.

160 ـ د مکې امارت او هاشمیان

د مکې دغه هاشمي امیران د ابو هاشم محمد بن حسن بن محمد بن موسیٰ بن عبد الله ابي الکرام بن موسیٰ جون اولاده ده. د دوی او بني سلیمانو ترمنځ به تل شخړي رواني وې. علامه ابن خلدون او د سمط النجوم لیکوال وایي چې:" کله شکر مړ سو د مکې امارت دغو بني هاشمو ته ورسېدی، او د دوی مشر دغه مهال ابو هاشم محمد بن جعفر بن ابو هاشم محمد بن حسن وو چې د مصر د واکمن مستنصر عبیدي پرنامه یې خطبه ویل". خو په شفاء الغرام کي وایي چې د " مرآآ " لیکوال د 455س. کال د پېښو په ترڅ کي وایي چې:" په دغه کال د یمن واکمن علي بن محمد الصلیحي دکعبې کومي ګېنې چې بنو ابي الطیبو لوټ کړي وې بېرته یې ځني واخیستې. بیا یې محمد د مکې په امارت وټاکی اوخپله یمن ته ستون سو". شفاګء الغرام زیاتوي چې:" دغه محمد د شکر زوم وو". او ابن خلدون د هغه صفت کوي او وایي چې:" ده پربني هاشمو په ډېره نېکنامي حکومت وکړ او د هغه د ځانګړو ښېګڼو له امله ډېر نامتو سو". خو شفاء الغرام بیا د ابن اثیر د الکامل او نورو په حواله وایي چې :" هغه، د هغو ترکمنو له بیري له مکې وتښتېدی کوم چې په کال 484س. کي پرمکه مسلط سول. دغو ترکمنو د محمد څخه هغه مالونه غوښتل چې ده له کعبې څګخه اخستي وه". دغه راز ابن اثیر د دغه محمد بن ابي هاشم نور ډېر بد هم وایي. ښایي دا له دي امله وي چې هغه په کال 486س. کي حجاج لوټ کړه او ډېر یې ځني ووژل. او لکه چې مخکي اشاره ورته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسوه په 462س. کي یې دکعبې ګېنې هم اخستې وې. علامه ابن خلدون د خليفه قائم عباسي او امير محمد د اړيکو په هکله ليکي :" کله چې سلطان الپ ارسلان سلجوقي پربغداد مسلط سو خليفه قائم له هغه څخه هيله وکړه چې هررنګه چې کېدونې وي بايد د حج لار پرانيستل سي. سلطان ډېر سامان اوشته په دې لار کي په کار واچول او د حج پرلارو له پرتو عربو څخه يې ضمانتونه واخيستل. چې په پايله کي په کال 456 س. کي د عراق د حج قافله مکې ته ورسېدل. ابو الغنايم زينبي هم د حاجيانو سره مکې ته تللی وو. او بل کال له مکې څخه بيرته ولاړی. په کال458س. کي اميرمحمد د عبيديانو له اطاعت څخه واوښګتی او د عباسي خلافت اړل (مطيع) سو. چې له دې امله هغه څه خواړه او نورچي له مصرڅخه مکې ته راتلل بند سول. ځکه نو د مکې اوسېدونکو اميرمحمد ملامت کړ او نصيحت يې ورته وکړ. چې بيايې بيرته د عبيدي خليفه پرنامه خطبه جاري کړه. خليفه قائم اميرمحمد ته د يوه ليك په ور استولو ډېرګواښونه وکړه، خو د دې سره يې ډېر سامان او شته هم د مکې د خلکو د زړونو د په لاس راوړلو لپاره ور ولېږل. چې وروسته په کال462س.کي د حج په موسم کي اميرمحمد بيرته د عباسي خليفه پرنامه خطبه وويل او له دې امله يې مصرته د خپل معذرت په هکله ليك واستاوه. تردې وروسته په 463س. کي عباسي خليفه بيا ابو الغنايم زينبي د عراقي قافلې امير وټاکی او مکې ته يې واستاوه. دا ځل د هغه سره يو لوی پوځ هم وو. او د اميرارسلان له لوري د مکې اميرته دېرش زره ديناره او يو ډېر بيه خلعت هم لېږل سوی وو. د حج په موسم کي امير محمد د عباسي خليفه په پلوي داسې خطبه وويل :" الحمد لله الذي هدا نا اهل بيته الی الرای المصيب و عوض بنيه لبسآ الشباب بعد لبسآ المشيب و امال قلوبنا الی الطاعآ، و متابعآ امام الجماعآ ". ژباړه: ټول ثنا اوصفت هغه لوی څښتن لره دی چې موږ د رسول ﷺاهل بيتو ته يې غوره او سمه لار راو ښوول. او اولادو يې د ځوانۍ جامې د زړښت ترجامو اغوستلو وروسته بدلې کړې او زموږ زړونه يې خپل طاعت ته او د جماعت امام (عباسي خلافت) ته راکښل. وروسته بيا دغه محمد نومي مدينه منوره هم ونيول. بيا القائم عباسي مړ سو او هغه څه چې به يې مکې ته لېږل بند سول. ځکه نو محمد بن جعفر د عباسيانو خطبه بنده کړه. بيا زينبي په بل کال ډېر شته ور وړه او اميرمحمد بيرته د عباسي خلافت خطبه جاري کړه. خو په 470س. کي چې المقتدي، ختلغ نومی ترکي، د يوه نوي ډول جوړ سوي منبر سره چې په (210 او211) مخونوکي يې يادونه وسوه مکې ته د عراقي حاجيانو د امير په توګه ور ولېږی. (دا لومړی ترکی دی چې د حجاجو د امير په توګه مکې ته تللی وو)، اتفاقاً د شيعه وو او اهل سنتو تر منځ او عراقي او مصري پوځيانو ترمنځ ، نښتې وسوې او خطبه پر مقتدي نه، بلکي د مصر د واکمن المستنصر عبيدي پرنامه وويل سوه. بيا په کال 473س. کي د شيعه ګانو او اهل سنتو ترمنځ د فتنې او فساد اور بل سو، د مستنصر عبيدي پرنامه خطبه بنده سوه. او د المقتدي پرنامه وويل سوه. را وروسته کلونه هم ختلغ د حاجيانو د امير په توګه مکې ته تلی او ترهغه وروسته بيا خمارتګين نومی دې چارې ته وګومارل سو. څو چې سلطان ملك شاه سلجوقي او د هغه وزير نظام الملك وفات سول. او د هغو تر وفات وروسته په مکه معظمه کي د عباسي خلفا وو پرنامه خطبه ويل هم بند سول. او څنګه چې سلجوقي واکمنان په خپلوکي په جګړو اخته وه او د مکې پر لار پرتو عربو لوټمارۍ کولې، ځکه نو له عراق څخه مکې ته د حاجيانو د قافلو تلل هم بند سول. په دې ترڅ کي د بغداد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسي خليفه مقتدي هم وفات سو او پرځای يې زوی مستظهرد خلافت پرګدۍ کښېنستی. دغه مهال د مصر عبيدي واکمن مستنصر هم وفات سو او زوی يې مستعلي واکمن سو. چې په مکه کي يې پرنامه خطبه وويل سوه. وايې چې امير محمد بن جعفر ترڅو چې مرګېدي تر 487س. کال پوري د مکې امير پاته سو. هغه د مکې لومړی والي وو چې ترڅه د پاسه سل کاله وروسته يې د عباسيانو پرنامه خطبه وويل. د ده د امارت موده د ابن خلدون په قول (33) کاله وه. قاسم بن محمد: د امير محمد تر مړيني وروسته په 487 س.کال کي د هغه زوی قاسم د المقتدي عباسي د وفات او د المستظهر عباسي د خليفه کېدو په کال، د مکې والي سو. خو په همدغه کال سپهبد بن سارتګين پرمکه مسلط سو او قاسم له مکې وتښتېدی چې بيا يې پوځونه را ټول کړه او سپهبد ته يې ماته ورکړه او بيرته يې د مکې د ولايت واګي په لاس کي واخيستې. د هغه د واکمنۍ پېر په بد امنی اوپرېشانی تېرسو. خو ځينو نورو چې بنو مزيد يې ورته ويل او د " حلې" په نامه د يوه ځای واکمن وه، هلته يوڅه امن ټينګ کړ، چې له دې امله بيا هرکال د عراق حاجيان مکې ته تلل او په کال 512س. کي نظرخادم نومی د عراق د خليفه مسترشد لخوا چې په همدغه کال خليفه ټاکل سوی وو، د عراق د حاجيانو سره مکې ته واستول سو او د خليفه خلعت او مال او زر يې د مکې امير ته ورسول. قاسم د خپل امارت په دېرشم کال په 518س.کي وفات سو. فتيله يا ابو فتيله: بيا د قاسم زوی فتيله يا ابو فتيله د المسترشد عباسي د خلافت په مهال د مکې والي سو اود عباسي خليفه پرنامه يې خطبه اود هغه ښه وويل. وايي چې د ده تر مرګه د عراق د حج قافله د نظرخادم په مشری مکې ته ورتله او ده ته به يې د خليفه خلعت او نور شته او زر ور ورړل. دی د خپل امارت په لسم کال په 527 س. کي وفات سو. هاشم بن فتيله: بيا د فتيله زوی هاشم د المسترشد تر وژلو دوه کاله د مخه د مکې والي سو او د مرګ ترمهاله چې 549 يا 551 س.کال دی، د هغه ځای والي وو. قاسم بن هاشم: بيا د هاشم زوی قاسم د مکې والي سو چې خطبه يې د هغه مهال د عباسي خليفه المقتفي اود هغه تر وفات وروسته د هغه د زوی المستنجد پرنومونو ويل. او مکې ته به نظرخادم د عراق د حاجيانو د امير په توګه ورتی. علامه فاسي وايي چې د قاسم ولايت تر 556س. پوري دوام وکړاو بيا د دغه کال د حج په مهال د ځينو بدو چارو له امله چې هلته کېدې د عراق د حاجيانود اميرله بيري له مکې وتښتېدی. بيا د هغه اکا عيسیٰ د مکې والي سو. خو قاسم بيرته د 557س. کال په روژه کي مکه ونيول او لږ وروسته بيا ووژل سو. په سمط النجوم العوالي کي وايي چې المقتفي عباسي په کال 552س. کي دکعبې لپاره يوه ښکلې دروازه جوړه کړه او د نظرخادم په لاس يې ور ولېږل. عيسیٰ بن فتيله: ترقاسم وروسته د هغه اکا عيسیٰ بن فتيله د مستنجد د خلافت په مهال د مکې والي سو. د ده په دوره کي د عراقيانو د حج قافلې هرکال پرله پسې مکې ته تلې. کله چې مستنجد په 566س.کي وفات سو. د هغه زوی مستضئي خليفه سو. هغه د عراقي حاجيانو د قافلې سره طاشتګين ترکي ولېږی. عيسیٰ د ده د مړيني ترکال570س. پوري پر مکه واکمن وو. خو تاريخونه وايي چې د هغه ورور مالك بن فتيله د ولايت پر سر ور سره وران سو، د 566 س.کال د عاشورا په ورځ مکې ته ننوتی او نيمه ورځ پرهغې واکمن وو. ځنګه چې د هغه اود هغه د ورور د پوځونو ترمنځ نښته وسوه، مالك بيرته له مکې ووتی او بياسره جوړ سول. د دغه عيسیٰ د امارت په مهال،د مصر د عبيديانو واکمنۍ ته صلاح الدين ايوبي (رح) په کال567س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د پای ټکی کښېښووی. چي د همدغه صلاح الدين پرنامه په حرمينو کي خطبه جاري سوه. بيا په 575س. کي مستضئي عباسي وفات سو او د هغه زوی الناصر عباسي خليفه سو. او د هغه پرنامه په حرمينو کي خطبه جاري سوه. داود بن عيسیٰ: تر عيسیٰ وروسته د هغه زوی داود بن عيسیٰ د مکې واکمن سو. خو د 571س. کال د خدای تعالی د مياشتي په نيمايي کي له امارته گوښه کړی سو. او سبب يې داوو چي د ده د امارت په وختوکي د خليفه الناصر مور حج ته تللې وه.کله چي بيرته بغداد ته ولاړه ناصرته يې د هغه ځای په هکله د داود د ناوړوکړنو حالات وويل، ځکه يې نو هغه له کاره ليري کړ. خو ابن خلدون دغه کيسه په عيسیٰ پوري تړي. مکثر بن عيسیٰ: بيا د هغه ورور مکثر بن عيسی په 571س. کي د مکې والي سو. د دغه کال د حج په موسم کي د ده او د عراقي حاجيانو د امير طاشتکين ترمنځ سخته جگړه وسوه چي ډېره مرگ ژوبله او وراني او لوټ پکښي وسو. او په پايله کي يې مکثر په همدغه کال له امارته گوښه سو. اميرقاسم بن مهنا: بيا مکه امير قاسم بن مهنا الحسيني د (مدينې امير) ته وسپارل سوه. دغه مهال لا مستضئي خليفه وو او هغه د مکې ولايت ده ته ورکړ. هغه درې ورځې د مکې پر ولايت پاته سو، خوڅنگه چي يې د دغه ولايت د چارو د پرمخبېولو وړتيا په ځان کي ونه ليده،له ولايته يې استعفاوکړه. په دي ډول داود بن عيسیٰ بيرته د مکې والي وټاکل سو،خو دا شرط پرکښېښوول سوچي نور به له حاجيانو څخه هيڅ جچه نه اخلي. اما دانه ده څرگنده چي دغه داود ترکومه د مکې والي وو. خو دا څرگنده ده چي مکه به کله د ده لاس اوکله د ده د ورور مکثر لاس ته لوېدلې وه. چي بيا تر پرله پسې لسوکالو يعني تر597س.کاله مکثر د مکې والي پاته سو. دا د مکې د هواشمو وروستی واکمن وو چي ابو قتاده مکه ځني ونيول او دی د نخلې په ناوه کي په کال 600س.کي وفات سو. په دې منځ کي په کال 581س.کي د صلاح الدين ايوبي ورور سيف الدين طغتگين بن ايوب د مکې والي سو. هغه په مکه کي په اذان کي د " حي على خيرالعمل " ويل منع کړه. د مکې يوه ډله وران کار چوپړيان (مريان) يې ووژل. د دراهمو او دينارو سکه يې د خپل ورور صلاح الدين ايوبي پرنامه ووهل او په داسي حال کي چي مکثر يې ملگری وو داود ځني وتښتېدی.

161 ـ پرمکه مکرمه باندي د بني قتاده وو واکمني

قتادآ النابغهکوم چي ابو عزيز يې ورته ويل، د موسیٰ جون له توکمه څخه دی. او لکه چي د مخه د هواشمو په هکله وويل سوه، هغه هم د دغه موسیٰ جون له اولاده څخه وه. قتاده د څو نورو ملکونو د نيولو په ترڅ کي پر مکه معظمه هم بريد وکړ، هغه يې د مکثر له لاسه په 599س. کي وايستل او د خليفه ناصر عباسي پرنامه يې خطبه وويل. د ده د واکمنۍ سيمه ډېره پراخه وه. او پر مکه سربېره پر ينبوع، د يمن پرشا وخوا، پرنجد او د مدينې منورې پرځينو برخو هم د ده د واکمنۍ بيرغونه په برياليتوب رپېدل. د مکې د نيولولپاره د قتاده د تمي سبب د بني هاشمو په ناسمو چارو اخته کېدل او د هغو ظلم و زياتی ووٌ. تاريخونه وايي چي قتاده يو جابر، وژونکی، سخت زړه او هيبتناکه او زړه ور، خو احتياط کاره سړی وو. چي خورا ډېر پوځ يې درلود او عرب ډېرځني بېرېدل. د قتاده د واکمنۍ په مهال په کال 608س.کي په منا او مکه کي يوه لويه فتنه رامنځته سوه چي ډېر عراقي حاجيان پکښي ووژل سول.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر شته يې لوټ سول. په دغه کال د عراقي حاجيانو امير علاء الدين محمد بن ياقوت وو، د دمشق د حاجيانو مشر د شاروخ النجمي ورور صمصام اسماعيل وو، او د بيت المقدس د حاجيانو مشر شجاع علي بن سلار وو، او د ايوبي واکمنو دکورنۍ د يوه واکمن الملك العادل ابو بكر سيف الدين بن ايوب خور ربيعه خاتون هم د دمشق د حاجيانو په ډله کي وه. کله چې يوم النحر (د لوی اخترلومړۍ ورځ) سوه د جمراتو تر ويشتلو وروسته د اسماعيليه يا باطنيه ډلي يوه سړي د قتاده د اکا له زامنو څخه پر يوه سړي باندي چې ېېخي قتاده ته سوی وو، په دې گومان چې دی قتاده دی، بريد وکړاو د جمرې د ويشتلوځای ته نژدې يې وواژه. اود مکې اشراف د غچ اخيستلو لپاره سره راغونډ سول، په مناکي دوو غرونوته وختل او په داسي حال کي چې د لا اله الا الله او الله اكبر نارې يې وهلې خلك يې په ډبرو او نورو وويشتل او د اختر په ورځ او شپه او ورپسې ورځ يې لوټمار هم وکړ، چې له دواړو لوريو څخه ډېرخلك ووژل سول. بيا قتاده د عراقيانو مالونه چورکړه او ويې ويل چې تاسي خو زما د وژلو قصد کړی وو، نوزه په خدای لوړم که يو عراقی لاهم ژوندی پرېږدم. چې بيا د عراقيانو د حج امير محمد بن ياقوت، له بيري دربيعه خاتون خېمې ته پناه ورووړه. ربيعې قتاده ته وويل چې: د دې مسلمانانو گناه څه ده ؟ قاتل دې هم وواژه اوهم دې دا پېښه د مسلمانانو د لوټولو لپاره پلمه کړه او په حرامه مياشت او په حرم کي دې د دوی ويني وبهولې؟ او ته پوهېږې چې زه څوك يم ؟ نوکه له دې کاره لاس وانه خلې زه بيا درسره پوهېږم. بيا د بيت المقدس د حاجيانو مشر ابن سلار، قتاده ته ورغی، و يې ېېراوه او ورته و يې ويل چې: نور ارام کښېنه که نه خليفه به له بغداده او موږ به له شامه درباندې راسو000 نو هغه وو چې بيا قتاده شخړه بس کړه او سل زره ديناره يې وغوښتل چې دېرش زره يې د عراق د حاجيانو له اميرڅخه واخيستل. وايي چې درې ورځې پرله پسې خلك د ربيعه خاتون د خېمې پرشا وخوا ځيني ټپيان، وږي تږي او ځيني مړه پراته وه. او ژوندي يې بيا په ډېر بدحالت بغداد ته ورسېدل. بيا په كال 609س.کي خليفه ناصر عباسي قتاده ته ډېر شته او سوغاتونه ور ولېږل او د دغي پېښي په باب يې هيڅ ونه ويل، بلکي د عراقي حاجيانو امير ته يې دنده ورکړې وه چې قتاده وغولوي او ويې هڅوي چې بغداد ته ورسي. نو هغه قتاده ته وويل چې د بغداد واکمن ته داسي اطلاع ورغلې چې د مکې شرفا وو صرف د يوڅو حاجيانو شته لوټ کړي دي، بلکي خليفه اود هغه وزير ته بغداد ته بللي يې. نو هغه وو چې قتاده بغداد ته رهي سو،کله چې د عراق " المشهد الغوري " ته ورسېدی، هلته د هغه هرکلي ته د بغداد يو شمېرخلك ورغلي وه. د دغو خلکو په ډله کي يو بې وزلی سړی هم وو،چې يو زمری يې په زنځير تړلی وو اوکشاوه يې.کله چې قتاده هغه وليدی پر بدفالي يې ونيوی او ويې ويل: زما او د داسي ښار يې سره څه چې زمريان لا دغسي پکښي خوار وي. نو سمدستي بيرته حجاز ته وگرځېدی او عباسي خليفه ته يې دا شعرونه وليکل:

بلا دي ولو جارَت عليَ مريقاَ

ولى كَفُ ضرغام اذا ما بسطتها

تظل ملوك الارض تلثم ظهرها

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَ اَترُكها تحت الرهان ثم ابتغى

وما انا الا المسك في كل بقعاَ

و لو اَنني اعرٰی بها و اَجُوع

بها اشترى عزالو رى و ابيع

و في بطنها للمجد بين ر بيع

خلا صاً لها اني اذاً لو ضيع

يضوع و اما عندكم فا ضيع

ژباړه: زما هيواد ماته د ښه ژوند او هوسايی ځای دی. كه څه هم پرما ظلم پكښي وسي يا لڅ يا وږی پكښي وگرځم. زه د پياوړي زمري پنجه لرم.كومه چې په خلاصېدويې د دنيا عزت رانيسم او پلورم. د نړۍ پاچهان د دغي پنجې شا مچوي. او په دننه كي يې وچكالی ځپلوته پسرلی دی. آيا زه دغه پنجه د ژرندي تر پله لاندي كړم؟ او بيا د هغې د ژغورني هڅه وكړم؟

او كه داسي وكړم، نو زه به تيټ سړی يم. زه هرځای د مشكو غوندي خوشبويه كوم. خوستاسي په اند زه يوخواربوشكی يم.

يادونه :

دغه شعرونه ابن خلدون په بېلو لفظونو او سمط النجوم په بېلو لفظونو راوړي دي. خو موږله دواړو څخه هغه څه وليكل چې نسبتاً درست په نظرراغلل. كله چې الناصر عباسي دا بيتونه ولوستل له قهره سره و ايشېدی او له ډېره غضبه سره سور او شين سو. او شريف قتاده ته يې وليكل:" امابعد : فاذا نزع الشتاء جلبابه، ولبس الربيع اثوابه، قاتلناكم بجنود لا قبل لكم بها، ولنخرجنكم منها اذلی وانتم صاغرون ".ژباړه : كله چې د ژمي بو ډې خپل پوړنۍ ليري كړي او د پسرلي ناوې ښكلي جامې واغوندي، په داسي پوځونو به مو ووژنم چې په تاسي كي به د هغو سره د مقابلې همت نه وي اوله هغې (مكې مكرمې) څخه به مو په ډېره خواري وباسم. په داسي حال كي چې تاسي به ډېر كوچني سوي ياست .

قتاده د دې ليك په رسېدو سره په مدينه منوره كي خپلو د اكازامنو ته ليك واستاوه، د مرستي غوښتنه يې ځني وكړه او د شعر په ژبه يې داسي ورته وليكل: ای زما د اكازامنو، د موسٰی، جعفراو د حسين اولادې. څنگه زموږ څخه په صبرناست ياست. ای زموږ د اكا اولادې موږ او تاسي خو د يوې ستري وني د ښاخونو غوندي يو. نوموږ مه پرېږدی چې پوپناسو.كله چې يو ورورېل ورورکوم خوړونكي ځناورته پرېږدي، نولومړی يو وروړخوري بيا پردي بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورگرځي. په دي ډول د هغه په مرسته ډېر وکړي ورغلل. اوکله چې دغه ليك د ناصر عباسي پلويانو ترلاسه کړهغه يې څيري کړ. خوکله چې ناصر عباسي په خبر سو ډېرانعامونه ، شته او جايدادونه يې قتاده ته ورکړه او په دې ډول يې د هغه سره د جنگ جگړې مخه ونيول .

بيا قتاده د عراقي حاجيانو د امير په مشوره د بخښني لپاره د خپل زوی سره يوه ډله مخور بغداد ته ولېږل چې له ځانو سره يې کفنونه اخستي وه او توري يې په غاړو ځړولي وې .

کله چې بغداد ته ورسېدل له دې پېښي څخه د پښېمانۍ په دود يې په ژړاوو پيل وکړ، چې نور خلك هم پررا ټول سول او هغو هم بې واکه ژړاوي ورسره پيل کړې. اود دې پېښي په هکله يې معذرت وغوښتی. کله چې دا خبر ناصر ته ورسېدی، هغه هم تردې ناکرده ورتېر سو .

وايي چې قتاده لومړی په مکه شريفه کي ښې چاري ترسره کولې اود مصر د عبيدي واکمنو مفسد پلويان يې له مکې پسې واخيستل. خو وروسته يې بدوکارونو ته لاس واچاوه. له حاجيانو څخه يې بيرته د ججو اخيستل پيل کړه، ان چې هغوی يې لوټول او خطبه يې هم پرخپل نامه ويل. او ويل به يې چې ترناصر عباسي زه زيات د خلافت مستحق يم. دغه راز ده

د حرم د حنفي او شافعي مذهبونو امامان هم ووژل. د ده په پېرکي هم د جوماتونو په اذانو کي د " حی علىخيرالعمل " جمله ويل کېدل. پای خدای تعالی د خپل زوی حسن په لاس د 617 يا 618 س. کال د لومړی خور په مياشت کي وواژه، چې عمر يې اويا کاله وو .

او دواکمنۍ موده يې اتلس يا نولس کاله وه. د وژلو کيسه يې په دې ډول ده: کله چې قتاده د يوې ستري ډلي سره له مکې څخه مدينې ته رهي سو په " وادي الفرع " نومي ځای کي يې د ناروغۍ له امله واړول. او د پوځ سره يې خپل ورور او حسن نومی خپل زوی ولېږی.کله چې لږ څه ليري سو د قتاده ورورځينو پوځيانو ته وويل چې قتاده مړسوی

دی تاسي ما د مکې اميرکړئ. کله چې حسن دا خبره واورېده يو سړی يې ور ولېږی او هغه يې په خفه وواژه، او بيا يې په حرم کي د مکې اشراف او مخور راغونډکړل، خپل اکايې په تابوت کي ايښی وو، رايې وړی او خلکو ته يې داسي وښوول، چې دا گواکي د هغه د پلار تابوت دی. او په دې ډول يې له خلکو څخه بيعت واخيستی او بيايې خپل اکا د شپې ښخ کړ. بيا يې له ينبع څخه خپل ورور را وغوښتی او په داسي حال کي چې د خپل پلار په حال يې نه وو خبرکړی ويې واژه.کله چې بيا قتاده له مدينې منورې راغی او په دې خبرو خبرسو ويې پتېيل چې حسن ووژني. نو يې حسن را وغوښتی او بد رد يې ورته وويل او تهديد يې کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن د يوه مريي او يوې مينځې په مرسته،کومو چې د قتاده خدمت به يې کاوه د خپل پلار لاسونه وتړل او په خفه يې وواژه، بيا يې د دې لپاره چې د پلار د وژلو خبر يې رسوا نه سي هغه مريی او مينځه يې هم ووژل. خو ځيني بيا وايي چې حسن خپل پلار په زهرو مړ کی .

ترقتاده وروسته د هغه زوی او وژونکی حسن نومی د مکې والي سو او د دغي کورنۍ ور پسې سړي چې وروسته وروسته ډېر سول او په شرفا وو مشهور سول او د مکې والي ته به يې هم شريف ويل تر1343س. کاله پوري (د دغي لړۍ د وروستي واکمن شريف حسين د راپرزولو ترمهاله) پر مکه واکمن وه. خو لکه څنګه چې ګران لوستونکي پوهيږي د مکې اميران تر630 س. پوري ترېوې اندازې خپلواک وه. خو وروسته به د مکې د امارت پرسرتل د دغي کونۍ د واکمنو اود مصر او يمن د واکمنو ترمنځ شخړې رواني وې. چې کله به په مکه کي د مصر د واکمنو پرنامه خطبه ويل کېده اوکله به د يمن د واکمنو پلويان هلته په واک کي وه. بيا داسي ښکاري چې د مکې پرسر د مصر او يمن د واکمنانو لګګي درګي د656 س. کال په شا وخواکي ،کله چې مغولو په بغدادکي عباسي خلافت ګردسره له منځه يووړ، پای ته رسېدلي او بيا مصري واکمنو په يوازي سر تر923س.کال پوري د مکې کالخوايي کوله او د هغې واليان يې ټاکل. خو په دغه کال کي عثماني واکمن سلطان سليم خان شام، مصراو حرمين ونيول او په حرمينوکي خطبه د ده پرنامه و ويل سوه. چې وروسته په مصر او حرمينوکي عثماني واك ټينګ سو. اما پر مکه مکرمه باندي هماغه د قتاده دکورنۍ واکمنان واکمن پاته سول. (په دې هکله دې ددې کتاب 247مخ هم وکتل سي)، چې په دې ډول مکې مکرمې په دغه اوږده پېرکي ډېري بدې ورځې ليدلي دي. او ډېري ويني ان په حرم کي، پکښې توسوي دي. د دغو اشرافو وروستی علوي شريف حسين پاشا وو چې د1326س.کال دکوچني اختر په شپږمه د ترکي واکمن لخوا وټاکل سو. خو وروسته يې د انګرېزانو په لمسه په 1334س. (1914ع.)کي ځان د حجاز پاچا اعلان کړ. بيا د1343 س. کال د لومړۍ خور په اوومه ملك عبد العزيزبن عبد الرحمان د سعودي عربستان د اوسنيو واکمنانو د سرسړمکي مکرمې ته ننوتی او د1344س.کال د دوهمي خور په لومړيوکي ملك حسين د حجاز له واکه لاس واخيستي، چې بيا د دغه ملك عبد العزيز لخوا خالد بن لويي د مکې حاکم سو،کوم چې د ملك عبد العزيز خپل او د هغه د پوځ له مشرانو څخه وو. بيا امير فيصل ته، چې وروسته د سعودي پاچا سو،د خپل پلار ملك عبد العزيز په نيابت د مکې، مدينې او حجازواك وسپارل سو.

162 ـ ځله يې د مکې اميرته " شريف " ويل؟

کله چې د المطيع عباسي د خلافت په وروستيوکي په کال358س. کي جوهر قائد رومي صقلي، د المغرب د واکمن المعز لدين الله عبيدي مريي، د هغه لپاره مصر ونيوی او بيا مکې ته ولاړی او هغه يې هم د معز لدين الله تر ولکې لاندې راوستل. نو يې په مکه کي د شرفا وو د واکمنۍ بنسټ کښېښووی. تردغي نېټې وروسته به په مکه کي يوه نفر علوي د مکې د شريف په نامه واك چلاوه او د حج د چارو او د حاجيانو کالخوايي به يې کوله. لومړی شريف چې د افريقي اود مصرد واکمن معز لدين الله لخوا حکومت او شرافت تر لاسه کړ، جعفر بن محمد وو. دغه جعفرد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې د بني سليمانو د لړۍ څخه يوتن دی چې د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي ترمړيني وروسته يې د مکې واك په لاس راوړ او د دغو بني سليمانو د لړۍ وروستی واکمن شکر دی، چې په کال 452س. کې وفات سوی دی. تردې ورسته د مکې شرافت هواشموته ولېږدول سو،کوم چې هغه هم علويان دي. بيا په 597س. کې شريف قتاده د مکې واکمنی ته ورسېد کوم چې د جعفرد ورور شريف عبد الله لمسی وو. پر مکه باندې د واکمنۍ دغه اصول تر1343س. کال پورې چلېده. خو په تاريخونوکي زياتره دغه لقب د لومړي ځل لپاره د قتاده د نامه سره ډېر ليدل کيږي او بيا وروسته د مکې نورو واکمنو ته استعمال سوی دی. دکتور حسين قره چانلو وايي:" د شرفا ووپه دوره کي د حج مراسم خورا پرتمين ترسره کېدل. وايي کله چې د حج مراسم پيلېده، د مکې شريف به په داسي حال کي چې سپين کالي به يې اغوستي وه اود خدای د اطاعت په دود به يې توره په غاړه کي اچولې وه، دکعبې طواف به يې کاوه. دغه مهال به د شافعي مذهبو څخه يوسړی د زمزم پرگمبته درېدی اوکله چې به اميرد طواف يو شوط (يوه دوره) پوره کړه، دغه سړي او شريف به خپل دواړه لاسونه پورته کړه او تکبيربه يې وايه. بيا به چې اميرخپل طواف بشپړکړنورو خلکو به طواف پيل کړ. دغه مهال به يې دکعبې پردې پورته کولې. ټولي دروازې به پرانيستي وې، دکعبې دننه به يې ډېوه بله کړې وه او حاجيانو به کوښښ کاوه چې د مرمر پرهغه سره ډېره لمونځ وکړي چې د رسول ﷺ د لمانځه ځای باله سي) ." د دغي ډبري د رنگ، دکعبې د نس د فرش او په کعبه کي د رسول ﷺ د لمانځه په هکله د دې کتاب [281] او [284] مخونه وگورئ(

163 عبيديان، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو يادونه وکړه د بني عباسو په وختوکي اسلامي دولت سره ووېشل سو. چې په دې لړکي په المغرب کي يو بېل دولت را منځته سو او بيا په دغه سيمه کي د عبيد الله المهدي په نامه يوه سړي چې ځان يې علوي او فاطمي باله. خپل واك ټينگ کړ، چې بيايې دغه واك اولادې ته پاته سو. او واکمنۍ يې د عبيديانو يا فاطميانو په نامه شهرت وموند. د دغي لړۍ د يوه تن معز لدين الله د واکمنۍ په مهال په کال 358س.کي د هغه مريي جوهر قائد پر مصر يرغل وکړ،دغه مهال په مصرکي د اخشيديانو وروستی واکمن کافوراخشيدي وفات سوی وو او دواکمنۍ په هکله گډوډي پکښي پېښه سوې وه، چې د دې گډوډۍ څخه په گټه اخيستنه، هغه مصر ونيوی او پای له المغرب څخه ترحلبه د حرمينو په گډون د دغه معز عبيدي پرنامه خطبه وويل سوه. او په دغو سيموکي د دغو عبيديانو واك ټينگ سو. چې په 362س. کي معز عبيدي خپله پلازمېنه مصر وټاکی. د دغو عبيديانو د نسب په هکله ډېر تاريخونه وايي چې دوی د بي بي فاطمې (رض) د اولادې څخه نه دي او ځانونه يې په درواغو فاطميان بلل. بلکي وايي چې د هغونيکه مجوسي وو، اود دوی زياتره کسان داسي زنديقان وه چې له اسلامه وتلي وه او ځينو به انبيا وو او صحابه وو ته شکنځل کول. ان چې عبيد الله المهدي ته په باطني اوخبيث وايي. او وايي چې دده د اسلام کمزوري غوښتل. ماچي کوم تاريخونه لوستي دي، په هغوکي يوازې ابن خلدون د دې خبرو پلوي نه ده کړې او هغه دوی فاطميان بولي. حافظ ذهبي په خپل تاريخ " دول الاسلام " کي د عبيدالله المهدي د يهودي توب په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هکله وايي: حسين بن محمد بن احمد بن عبد الله القداح علوي " سلميه " نومي ځای ته ولاړی،کوم چې د ده د نيکه شته هلته په امانت ايښوول سوي وه. هلته د ده په مخ کي د ښځو خبره را منځته سوه او يوچا ديوه يهودي ښځ دکونډې صفت وکړ، چې ډېره ښايسته وه. اود دې غونډي يو ښکلی زوی هم له دغه يهودي څخه ورپاته وو. نو دغه حسين علوي دغه ښځه په نکاح کړه چې بيا پرهغه ډېره گرانه سوه. دغه راز د هغې زوی هم ډېر پرگران سو او علم او پوهه يې ور زده کړه. چې پای ستر سړی او د لوی همت څښتن ځني جوړ سو. نو څنگه چې حسين علوي زوی نه درلود دی يې په زوی گلوينې ونيوی او ويل به يې چې دی زما ميراث خور دی. له دې امله به د علويانو پلويانو او مبلغانو د دغه يهودي د زوی پرنامه ليکونه ورلېږل. او حسين هم خپل ټول شته هغه ته وسپارل او خپلو پلويانو ته يې امروکړ چې د هغه اطاعت او خدمت وکړي او د خپلو، خپلوانو څخه يې يوه ښځه هم ورپه نکاح کړه. بياکله چې حسين مړسو، دغه د يهودي زوی يې ځای ناستی سو او ځان يې عبيد الله وباله، خپل لقب يې" مهدي " غوره کړاو خپل نسب يې امام جعفرصادق او حضرت علي کرم الله وجهه ته منسوب کړ. او د علوي دعوت خپرولوته يې دوام ورکړ. په دې ترڅ کي د هغه يوه پلوي او مبلغ له المغرب څخه حال ورته ولېږی چې موږ دلته ډېري سوبې کړي دي او اوس موږ دلته ستا راتلوته سترگي پر لار يو. څنگه چې د ده دغه خبري د المکتفي عباسي په وختوکي خپرې سوې نو دی يې ور وغوښتی. خو دی اود ده زوی نزار نومی ځني وتښتېدل اود 297س. کال د لومړۍ خور په وروستۍ لسيزه کي په داسي حال کي چې د ده ملگري ورسره وه د قيروان " رقاده " نومي ځای ته ورسېدل او په يوه مانۍ کي يې واړول او امر يې وکړچي په دغه ټوله سيمه کي دي د ده نوم په خطبه کي ياد سي. بيا يې د جمعې په ورځ خلك په زوره خپل بيعت ته وبلل. نوکه به چا د ده مذهب مانه ښه کړنه به يې ورسره کول اوکه به يې نه مانه نو بندي کاوه به يې. چې په دغه ډول يې د مړيني ترمهاله، ترکال 322س. پوري واك وچلاوه. د ده په وختوکي قُرامته وو،کومو چې له دغه المهدي سره اړيکي درلودې په مکه کي ستره فتنه رامنځته کړه. چې د دې کتاب په مخکنيو پاڼو کي خبري پر وسوې. بيايې زوی نزار د القائم با مرالله په لقب د ده د مړيني ترکال333 س. پوري په دغه ډول واکمن وو. بيا د نزار زوی اسماعيل د المنصور په لقب واکمن سو. او بيا د هغه زوی معد د المعز لدين الله په لقب واکمن سو چې پای يې مصر هم ونيوی. د مصرد نيولو سره سم حرمين شريفين هم هغه ته تسليم سول او په مکه مکرمه کي هم د ده پرنامه خطبه وويل سوه. د ده په مهال د مکې والي جعفرنومي ته د شريف لقب ورکړه سو اوهلته په اذان کي د " حي على خيرالعمل " ويل پيل سول. وايي چې دغه المعز لدين الله کعبې شريفي ته د سره ديباج يو ډېر بيه او ښکلی پوښ يا سايوان ورکړ،کوم چې په ډېرو سرو زرو، ملغلرو، او ډول ډول ياقوتو پسوللی وو او د حج اړوند آيتونه په زمروتو پر ليکلي وه. کله چې المعز مړسو د مکې والي عيسٰی بن جعفرد ده د زوی العزيز پرنامه خطبه ونه ويل. ځکه نو د العزيز لښکرو مکه محاصره کړه او د هغې پرخلکو يې تنگسه راوسته. دغه راز د عبيدي لړۍ يوه بل واکمن الحاکم د مکې بل امير ابو الفتوح ته امر وکړچي د ابو بکر صديق او عمر فاروق بد ووايي. خو هغه دا کار ونه کړاو ورته ياغي سو. چې بيا بيرته سره جوړسول. له دې پرته د دغي لړۍ د واکمنو لخوا د مکې اوکعبې سره د ښو په هکله په کتابونوکي زما څه نه دي په سترگو سوي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

164 ـ ایوبي پېر، مکه اوکعبه

د سلطان صلاح الدين ايوبي پلار نجم الدين ايوب بن شاذي روادي کرد وو. د هغه دوست بهروز د سلطان مسعود بن محمد بن ملك شاه لخوا د بغداد کوټوال وټاکل سو، او دغه راز يې هغه ته د تکريت دکلا واك اختيار هم ورکړ. نو بهروز بيا نجم الدين ايوب د تکريت حاکم وټاکی چې د خپل وفات ترمهاله د دغه ځای حاکم وو. يو وخت د موصل حاکم عمادالدين زنګي د سلطان مسعود په ملاتړ په کال 520 س.کي د خليفه مسترشد په جنګ ورغی خو ماته يې وخوړه. نوکله چې بېرته موصل ته تی، تکريت ته ورسېدی. نجم الدين ايوب څه دلاري څوری ورته ورکړ، اود دجلې له سيند څخه د تېرېدو لپاره يې پل ورته جوړکړ. په دې منځ کې د ده کشر ورور اسدالدين شېرکوه په تکريت کې يو سړی وواژه، او ده يا ورور يې نجم الدين ايوب د هغه فديه ورنه کړه. ځکه نو بهروز هغه له کاره ګوښه کړاو بيا يې دواړه وروڼه له تکريت څخه وايستل. وروسته دواړه وروڼه عمادالدين ته ورغلل، هغه ښه وضع ورسره وکړه او جاګيرونه يې ورکړه. کله چې زنګي په کال 532 س. کي بعلبك ونيوی، نجم الدين ايوب يې هلته خپل نايب وټاکی. کله چې په 541س. کي عمادالدين زنګي وفات سو، نود دمشق حاکم فخرالدين طغرکين پربعلبك يرغل وکړ او هغه يې کلابندکړ. پای نجم الدين ايوب په دې شرط وسله پرمځکه ورته کېښښوول چې هغه ته به په دمشق کي جاګير ورکوي. نو هغه وو چې نجم الدين ايوب دمشق ته ورسره ولاړی. خو اسد الدين شېرکوه د عماد الدين زنګي د زوی نور الدين محمود سره پاته سو او هغه يې سپه سالار وټاکي. بالاخره دغه سلطان نور الدين محمود زنګي د دغو دوو وروڼو په کومك په 549 س. کي دمشق ونيوی. دغه مهال د مصر فاطمي واکمني مخ پرله منځه تلو وه او صليبيانو د مصرځيني ښارونه هم نيولي وه. ان چې د قاهرې پردرباربانديي يې هم تسلط ټينګ کړی وو، او ججه يې ځني اخيستل. دغه وخت په مصرکي العاضد واکمن وو. خو د ده ټول واك د ده وزيرصالح بن زريك ځني اخستی وو. بيا شاور نومي وزير پر العاضد مسلط سو. بيا د ضرغام په نامه يوسړی د العاضد وزيرسو. او شاور يې پسي واخيستی. نو هغه وو چې شاورشام ته وتښتېدی اوپه کال556س. کي يې نور الدين محمود زنګي ته شکايت وکړ او ورته ويې ويل چې که ته داسي پوځ راسره ولېږې چې ما واك ته ورسوي او بيا په مصرکي په خپلواکه توګه واوسي، زه به تاته د مصرد ماليو يوه دريمه درکوم. نو هغه ووچي هغه خپل سپه سالار اسد الدين شېرکوه د پوځ سره ورسره ولېږی. شېرکوه، ضرغام وواژه او شاوريې د هغه پرځای په مصرکي وزير وټاکی. خوکله چې هغه وزير سو غداري يې وکړه او شېرکوه ته يې له مصرڅخه د وتلو حکم ورکړ او پرخپله ژمنه ونه دربېدی. نوهغه وو چې شېرکوه هم بلبيس نومی ځای اود مصرختيزښارونه ونيول. شاور چې دا حال وليدی له صليبي پرنګيانو څخه يې مرسته وغوښته. بيا مصري او صليبي دواړو لښکرو شېرکوه په بلبيس کي تردرو مياشتوکلابندکړ. دغه مهال سلطان نور الدين محمود زنګي په نورو ځايوکي صليبيانوته ماته ورکړه.کله چې دغو مصري اوصليبي لښکرو واورېدل چې په نورو ځايونو کي صليبيانو ماته خوړلې ده، د شېرکوه سره يې سوله وکړه اودغه کلابندي يې بېرته پرېښوول. او شېرکوه هم بېرته شام ته ولاړی. خو د شاور څخه يې د دې غدارۍ غچ اخيستل له زړه نه وه وتلي. چې بيا يې د شاور او فرنګي سره جنګونه وکړه. آخرفرنګيانو له شاورڅخه غټې غټې ججې اخيستې او پای يې مصرکلابندکړ او ځو ځايونه يې ځني ونيول؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري ورانۍ يې وکړې او ډېر مسلمانان يې ووژل. او په دې ترڅ کې شاورد مصر يوه ښارته داسې اور واچاوه چې تر (54) ورځو لګېدی. دغه مهال خليفه العاضد د سلطان نورالدين محمود څخه په څو وارو مرسته وغوښته او د ښځو ورېښتان يې ور ولېږل او ورته ويې ليکل چې زما په داد ورسېږه او ښځې مې له پرنګيانو څخه وژغوره. نو هغه اسدالدين شېرکوه او د شېرکوه وراره صلاح الدين يوسف بن نجم الدين ايوب او نور ډېر تکړه پوځيان او لښکر مصرته ولېږل. کله چې مصر ته ورسېدل پرنګيانو مصر پرې ايښی وو. شېرکوه د العاضد لخوا ډېرښه استقبال سو، شاور ووژل سو او شېرکوه د العاضد وزير وټاکل سو. خو له بده مرغه دغه شېرکوه دوې مياشتي او پنځه ورځې وروسته د564س. کال د ځلورمي خور په مياشت کي وفات سو. بيا العاضد د مصر د ټولو لويانو او مخورو په خوښه صلاح الدين ايوبي د مصر وزير وټاکی،کوم چې په مصرکي د سلطان نورالدين محمود نايب بلل کېدی. صلاح الدين ايوبي د پرنګيانو سره ترجنګونو اوښو سوبو وروسته، د 567 س. کال د حسن حسين د مياشتي له دوهمي جمعې څخه د العاضد پرنامه خطبه بنده کړه اود عباسي خليفه المستضئي پرنامه په مصرکي خطبه ويل پيل سوه. او العاضد هم پس له څو ورځو د دغه 567س. کال د حسن حسين د مياستي په عاشورا مړسو او په دې ډول تر (208) کالو وروسته په مصرکي د عبيديانو د واکمنۍ ټغر ټول سو، چې مسلمانان ډېر په خوشاله سول. که څه هم بيا ځينو عبيدي پلوو حاکمانو له پرنګيانو مرسته وغوښته چې صلاح الدين ايوبي د يوې کودتا له لارې ليري کړي، خو خدای داسي ونه کړه. نوکله چې سلطان نورالدين محمود زنګي په کال 569 س. کې وفات سو، صلاح الدين ايوبي د مصر او شام خپلواک واکمن سو. دغه د اسلام اتل بچي د 583 س.کال د خدای تعالی په مياشت کي د مسلمانانو لومړۍ قبله (بيت المقدس) د صليبي نصراني پاچهانو له (91) کلنۍ قبضې او ظلم او تعدی څخه وژغورۍ او نور ډېر ملکونه يې هم دکفارو له لاسه وايستل، چې له مصر او شام څخه يې تر يمن او افريقا پوري يو پراخ اسلامي سلطنت ټينګ کړ. لويه خدايه ! نن هم د مسلمانانو دغه لومړنۍ قبله د يهودو په لاس کي ده. مسلمانان د کفارو له لاسه تباه او برباد دي. اسلام د صهيونيت او نصرانيت له سترو خطرو سره مخامخ دی. مسلمانان نن هم سخت سره بې اتفا قه دي او غداران پکښې ډېر سوي دي، خو صلاح الدين ايوبي غوندي څوك نسته. نو لويه ښښتنه ! ستا بيت المقدس ته، ستا اسلام ته، ستا بنده ګا نوته او ستا دښمنا نو ته، بيا يو ايوبي را و پاڅوې آمين. لنډه داچي د ايوبي په واکمن کېدوسره د هغه مشر ورور شمس الدوله توران شاه بن ايوب په کال 568 س. کي مکه او يمن هم خپل کړه او په حرمينو کي د سمط النجوم په قول د صلاح الدين ايوبي پرنامه اود شفاء الغرام په قول د سلطان نورالدين محمود پرنامه خطبه وويل سوه (ځنګه چې په دغه کال سلطان نورالدين ژوندی وو او صلاح الدين ايوبي دغه مهال په مصر کي د هغه نايب وو، ښايي په دغه کال خطبه د نورالدين په نامه ويل سوې وي. او څنګه چې په 569 س. کي نورالدين مړسو او صلاح الدين پاچا سو نو ښايي په 569س.کال په حرمينو کي د سلطان صلاح الدين پرنامه خطبه ويل سوي وي). بيا په کال581 س.کي د يمن والي اود صلاح الدين ايوبي وروړسيف الاسلام طغتګين بن ايوب مکې ته ولاړی، هلته يې په اذان کي " حي على خيرالعمل " ويل بند کړه د مکې ډېر مفسد چوپړيان (مريان) يې ووژل اود خپل ورور سلطان صلاح الدين پرنامه يې د دراهمو او دينارونو سکه ووهل. ابن جبير په خپله سفرنامه کي وايي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه سیف الاسلام طغتگین دننه په حرم کې ولیدی چې پرښې اړخ یې مکثرد مکې والي او پرکینې اړخ یې د شرعي قاضي ورسره وه او په داسي حال کې چې مکثر سپین کالي اغوستي او سپینه لنګوټه یې تړلې وه، طواف یې کاوه. بیا په کال 572 س. کې سلطان صلاح الدین ایوبي له هغو حاجیانو چې د سمندر له لارې به حج ته تلل،د ججو اخیستلو دود له منځه یووړ، اود دې په عوض یې دمکې امیر،دکعبې مجاورینو او عالمانو او فقیرانوته د نغدو پیسو او نورو اوقافو ورلېږل ومنل. چې په دې توګه حاجیانو ته اساني او هوسایي پېښه سوه او خلك په خوشاله سول. وایې چې له هر حاجي څخه به اووه نیم مصري دیناره اخیستل کېدل. اوکه به چا نه درلوده،که به څه هم نشتمن وو، ترهغو به یې بندي کاوه چې د عرفې ورځ به تېرېده. ان چې ابن جبیر وایي چې که به چادغه روپۍ نه سوای ورکولای، په ډول ډول دردوونکو عذابونو به یې اخته کاوه، لکه په خصیتینو ځړول او داسي نور. او دا عذاب د مصرد عبیدیانو په دوره کې وو. دغه رازد ایوبي کورنۍ نورو واکمنو هم د حج پرلارو او په مکه کې ښه امنیت راوستلی وو. د حاجیانو ښه خدمتونه یې کړي او د کعبې حرمت او عزت یې ساتلی وو. لکه چې د شام واکمن ملك معظم عیسیٰ ایوبي په کال 611س. کې د حج کولو په ترځ کې ډېرښته خیرات کړل او د مکې په ځینو برخو کې یې یولړسمونیز کارونه او ټولنیز خدمتونه ترسره کړل. په 621 س. کال کې د مصر ملك الکامل ایوبي دکعبې خادمانو بني شیبه وو ته ډېري پیسې ورکړې، څو دوی نور دکعبې دروازه د حاجیانو پرمخ پرانیستې پرېږدي. په 624س. کې د میافارقین سلطان شهاب غازي ایوبي حج ته پرشېږو سوو اوښانو مالونه بارکړل. صرف له دوی څخه د یوه تن ملك مسعود یوسف په هکله شفاء الغرام، سمط النجوم او نور وایي چې دغه ملك یوسف اقسیس چې د یمن واکمن وو او د مصر د واکمن ملك کامل زوی وو، په مکه کې ناوړه کارونه کړي دي. ده په کال 620 س.کې ترحج کولو وروسته د مکې د والي حسن سره د صفا او مروه په منځ کې جنګ وکړاو له مکې یې وایستی. او بیا د ده عسکرو په مکه کې لوټماري هم وکړه. دغه راز وایي چې دی به د زمزم د اوبو پرګمبته ختی او د حرم کَوتَري به یې په توپك ویشتلې. بل دا چې د هغه مریانو به په صفا او مروه کې د سعیې په مهال خلك پرپښو په تورو وهل او ورته ویل به یې چې ورو ورو دروميځ ځکه چې سلطان په دارالسلطنه کې نشه بیده دی، چې راویښ یې نه کړئ. (د ده د اوسېدو ځای صفا او مروه ته نژدې وو، او دارالسلطنه یې ورته ویل)،خوداسي ښکاري چې داخبري سمي نه وي ځکه یو خود دغوخبرو ترذکرکولو وروسته د شفاء الغرام لیکوال علامه فاسي وایي چې هغه مفسدین له مکې وشړل، پرمقام ابراهیم باندي یې ګمبته جوړه کړه اود ده د ولایت په مهال مکې ته د مصراو یمن د حاجیانو تلل زیات سول، ځکه چې د ده له هیبته اشرار لړسول او لاري په امنیت سوې. دغه راز ابن کثیر هم په خپل تاریخ کې وایي چې ملك مسعود اقسیس بن کامل په مکه کې له عدله کار اخیستی، زیدیه یې له هغه ځایه وشړل او د حج لارې په امن کې سوې. خو په دې پسې ابن کثیر هم د هغه د ظلم او تعدیٰ یادونه کوي والله اعلم. پاته دې نه وي چې سلطان صلاح الدین ایوبي په کال589 س. کې وفات سو او د هغه تر وفات وروسته د هغه پر واکمنۍ د هغه دکورنۍ نه تنه نارینه او یوه ښځینه واکمن سول. د دوی ټولود واکمنۍ پېر (82) کاله اوښلور میاشتي وو، چې بیا تردوی وروسته په مصرکې د ممالیکو واکمني رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

165ـ د مصر مماليك، مكه اوكعبه

مماليك د مملوك جمع ده او مملوك مريي ته وايي. په مصركي د ايوبيانو ترواكمنۍ وروسته په كال648س. كي د هغو مماليك (مريان) واك ته ورسېدل. د دوی واكمني په تاريخ كي سترځای لري. د دوی دور په حقه سره د پرله پسي خو ځنبت او غوړېدو دور وو، چي په بهركي به يې جګړې، پراختيا او بري په برخه وه. او په دننه مصركي يې اقتصادي سمونونه، علمي لاسته راوړني او ټولنيز بدلونونه را منځته كړل. دوی ځيني تاريخ ليكونكي ترك اوځيني يې تركمن بولي. او پردوو ډلو بحريه اوچراكسه مماليكو يې وېشي. (چركسيان اصلاً د قفقاز وه) په دوی كي ډېر سترسړی ملك ظاهر بيبرس تېر سوی دی. ډېر موْرخين دی د ده دښواعمالو، سمونونو او فتوحاتو له امله د مماليكو د واكمنۍ رشتيانی بنسټ ايښودونكی بولي. ده عباسي خلافت چي مغولو په بغدادكي له پښو وغورځاوه بيرته په مصركي را ژوندی كړاو هلته يې په كال659س. كي احمد ابو القاسم عباسي د المستنصر بالله په نامه او ترهغه وروسته يې په كال661س. كي ابو العباس احمد د الحاكم بامرالله په نامه په ډېر درناوي د اسلام خليفه ګان وټاكل. چي دي لړۍ بياتر 923س. كال پوري دوام وكړ. او په دغه كال هم د مصر عباسي خلافت اوهم د مصر د چراكسه مماليكو حكومت دواړه د سلطان سليم خان عثماني لخوا پای ته ورسېدل. د مصر دغو واكمنو د نورو ښو چارو ترځنګ د مكې،كعبې او حج چاروته هم پاملرنه كول. لكه چي همدغه ملك ظاهر بيبرس د مغولي تاړاكګرو په وړاندي په مېړانه ودرېدی. او پرهغو باندي تربرياليتوب وروسته يې هركال د مكې مكرمې او مدينې منورې سپېڅلو حرمينوته سوغا تونه او تحفې لېږلې او هلته يې ډېر متبرك اماكن ترميم او ودان كړه. هغه ابو نمي رسماً د هغه ځای والي وټاكی. او بيا يې د هغه د زامنو د ولايت په مهال هم د مكې چاري سمبالولې. دغه راز هغه په كال 667س.كي حج ته ولاړی، پرخپلو اوږو يې كعبې ته اوبه ور وړلې او په خپلو لاسونو يې هغه پريولو. او بيا يې هرحاجي دكعبې دننه ته پرېښووی، چي د هر يوه سره به يې جلا جلا روغبړكاوه. دغه راز د مماليكو يوه بل واكمن ملك الصالح په مصركي د باسوس او سنديبس په نومونو دوه كلي دكعبې شريفي د غلاف د جوړولو د لګښتونو لپاره وقف كړه چي د ده له وختو څخه بيا ترسعودي پېر پوري به دكعبې غلاف له مصر څخه د مصري محمل سره ورلېږل كېدی. چي د مصر له خزانې څخه ډېري پيسې د دي كار لپاره بېلي سوي وې. د مماليكو يوه بل واكمن ملك شعبان قلاوون د مكې د حرم د الحزوري مناره جوړه كړه. ملك ناصر فرج، مسجد الحرام، چي په كال 802 س.كي د اور اخيستلو په ډېره ناوړه او دردونكې پېښه كي متضرر سوی وو،له سره ترميم كړ. هغه د بيسق په نامه خپل يو امير ور ولېږی او په ډېره لږ موده كي يې تر پخوا لا ښه جوړ كړ. بيا ملك موْيد شيخ محمدي د 618س. كال په وروستيوكي مسجد الحرام ته يو ښكلی منبراو دكعبې د دروازې زينه ور وليږل، اود حُنين د اوبو چينه يې هم له سره پاكه كړه او د هغې اوبه يې مكې ته ورسولې. دغه راز ملك ظاهر ططرد مكې شريف حسن بن عجلان ته هركال د مصرله خزانې څخه شل زره ديناره ور استول. اوكله چي ملك عزيز يوسف واك په لاس كي واخيستی. د مكې شريف بركات بن حسن بن عجلان ته يې سوغاتونه او خلعتونه ور ولېږل. اميرسودون محمدي يې د پنځوسو تنو اسپكيانوسره د مكې د امنيت ساتلو لپاره ور ولېږی. دغه راز د ملك اشرف يوه امير، جان بيګ نومي منا ته نژدې يو بڼ جوړكړ، او ډول ډول وني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پکښې کښېښوولې. بیا سلطان اشرف قایتبای د مکې شریف محمد بن برکات ته سوغاتونه ولېږل، د مکې له حاجیانو څخه یې د حجو اخیستل له منځه یووړل او د 874 س. کال په وروستیو کې یې د خیف جومات ډېر پراخه کړاو ښه یې ودان کړ. هغه ته نژدې یې د حج د امیرانو لپاره کورهم جوړکړ، او هلته یې د حاجیانو د څښلو د اوبو د تسهیلاتو د برابرولو ترڅنګ څه نور عمراني کارونه هم ترسره کړه. د څلورو مذهبونو د تدریس، څلور مدرسې، د بې وزلولپاره مرستون، د یتیمانولپاره ښوونځي او نور یې هم هلته ودان کړه. دغه راز یې یو شمېرکتابونه هم د دغو مدرسو د شاګردانو لپاره ور ولېږل. هغه په مصرکي ډېري ځمکي د مکې لپاره وقف کړې، چې د هغو حاصلات به یې هر کال د مکې اوسېدونکو ته لېږل. دغه راز د دغه پاچا په امر په کال884 س. کې کعبه د باندي او دننه په ډېرو درنو مراسمو پرېولل سوه او په دغه کال کي یې حج هم وکړ. مصري محمل یې هم وروړ، اود مکې د امراوو، مخورو او نورو ډېرو اوسېدونکو سره یې هم ډېري نېکۍ وکړې. بیاکله چې په کال886س. کي مسجد نبوي د اور اخیستلو په ناوړه پېښه کي وسو،نو دغه ټولواك هغه بیرته تر پخوالا په ډېره ښه توګه ودان کړ، او په مدینه کي یې هم د مکې غوندي مدرسه او مرستون جوړکړه. اود مسجد نبوي کتابتون ته یې هم ډېرکتابونه ولېږل. بیا ددې لړۍ وروستي واکمن قانصوه الغوري په مسجد الحرام کي ډېرتعمیراتي کارونه وکړه، ډېري ودانۍ یې جوړي کړې اود مصري حاجیانو په لارکي یې هم د هغو د هوسایي وسایل او د څښلو د اوبو آسانتیاوي برابري کړې.

166 ـ عثماني واکمني، مکه اوکعبه

کله چې سلجوقي واکمنو د چنګیزي تاړاکونوله امله خپل ټاټوبی پرېښود او روم ته یې مخه کړه، د ترکو د اغوز له تېپۍ څخه یو سړی چې ارطغرل نومیدی ورسره ملګری سو،کوم چې (340) تنه غښتلي مېړني ورسره وه ، د سلطان علاوالدین کیقباد سلجوقي خدمت یې غوره کړ او د هغه په پلوي یې ډېري سوبې وکړې. کله چې دغه ارطغرل په 697 س.کي وفات سو. سلطان علاوالدین د هغه زوی عثمان ته سوغاتونه، توره او نغاره ولېږل او دکفارو د ملکونو نیولو ته یې وګوماری. بیا چې سلطان علاوالدین مړسو عثمان د پاچهي پرتخت کښېنستی او د عثماني پیاوړي امپراطورۍ بنسټ یې کښېښود. عثماني واکمني د اصحابو او تابعینو تر واکمنۍ راورسته ډېره ښه واکمني وه. په دې دوره کي قسطنطنیه فتح سوه،کومه چې د هغې له جوړېدو څخه چانه وه فتح کړې. لومړنیو مسلمانانو له 47 س. څخه څو ځلي د هغې د فتح کولو کوښښ کړی وو، خو بریالي سوي نه وه. دغه راز عثماني دولت په اروپاکي هم ستري سوبي وکړې چې د اسلام دښمنان یې پېړۍ پېړۍ هرځای غلي کړي وه او د اسلام او د مسلمانانو برم او عزت یې ډېر ښه ساتلی وو. عثماني واکمني پای د صلیبي او صهیوني طامعو ، حاسدو او مغرضو ځواکونولخوا د آزادۍ ، د بشرد حقوقو، برابرۍ او نړۍ والي سولي او امنیت تر شعارونو لاندي ؟! را وپرځول سوه. کله چې په کال 923 س. کي سلطان سلیم عثماني مصر ونیوی او پر زیاتره اسلامي نړۍ یې واك ټینګ سو. دغه مهال د مصر وروستي عباسي خلیفه د خلافت عنوان هم هغه ته وسپاری اود مکې والي شریف برکات د خپل دیارلس کلن زوی شریف ابو نمي په لاس د رسول ﷺ خرقه، رېۍ، هغه قرآنونه چې د حضرت عثمان او حضرت علي په لاسونو لیکل سوي وه، د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويس قرني خولۍ اود حرمينو کلۍ سلطان سليم ته ولېږلې. چې په دې سلطان ډېر خوښ سو او د مکې او مدينې امارت يې د پخوا په شان هغو ته وسپارى. دغه مهال وو چې د هغه رسمي خطيب په قاهره کې د خطبې په ترڅ کې هغه ته " خاقان البرين والبحرين و خادم الحرمين الشريفين " وويل. چې ترديې وروسته نورو عثماني واکمنو هم دغه لقب کاراوه. د مکې په هکله د عثمانيانو د دولت نظام داسي وو: پرمکه به د علوي اشرافو څخه يو تن امير وو. بل ترکي به ترامير په ټيټه رتبه د مکې والي بلل کېدى، چې مالي او پوځي چاري به يې سمبالولې. د محکمې قاضي به هم ترک وو، چې د استنبول له " دار مشيخاَ الاسلام " څخه ټاکل کېدى او چې يوکال به يې پوره سو، نور به يې په مکه کي قضا نه سواى کولاى او بل به يې پرځاى ورتى. دغه راز به په مکه کي عثماني پوځ او د پوليسو ځواکونه، چې له ترکي او عربي پوځيانو او ساتونکو څخه به جوړ وه، د هغو د مشرانو سره به هلته اوسېدل، چې د عامه امنيت خوندي کول به يې پرغاړه وه. عثمانيانو اسلام ته د ډېرو سترو او تاريخي خدمتونو په لړکي د حرمينو چاروته هم ډېره کلکه پاملرنه کول او د حرمينو او د حج د لارو د امنيت ساتلو، د مکې او مدينې منورې د ودانۍ او د هغو ځايونو د عالمانو، فقها وو، فقراوو اوعامو خلکو د هوسايۍ او سوکالۍ لپاره يې تاريخي او له و ياړه ډک کارونه کړې دي. چې موږ دلته يوڅه بيانوو: په 923 س.کي عثمانيانو يوه ډله افريقايي کارگران وگومارل چې د مکې د لارو او د چښنگ د اوبو د زيرمو د سمون چاري ترسره کړي. چې په پايله کي يې د مکې په بيلو بيلو سيموکي د څښاك د اوبو آسانتياوي برابري سوې. د حجاز علوي شريفانو او اوسېدونکو به هرکال د عثماني خلفا وو څخه نغدي مرستي ترلاسه کولې. هرکال به د قسطنطنيې دربار د حج له قافلې سره د سرو زرو صندخ لېږى، څو په حجازکي ووېشل سي. د ټولواکمنۍ د زيرمتون اود مصرله عوايدو څخه به ډېري پيسې او غلې دغو مقدسو اماکنو ته لېږل کېدې چې ترېوې اندازې به د دغو ځايونو د خلکو بې وزلي په ليري کېده. دغه راز عثماني ترکانو د مکې او مدينې د دغو سپېڅلو حرمينو امنيت ښه ټينگ کړى وو، او د حاجيانو د کاروانونو سره به يې هم امنيتي ځواکونه لېږل. د سلطان سليمان قانوني په وختوکي له يوې خوا په مکه کي ودانيزکارونه پيل سول. له بلې خواد مکې د زبيدې د مشهورې ولې دله سره او سم جوړولو او مکې ته د عرفات د چينې د اوبو د رسولوکار پيل سو. سليمان قانوني نامتو معمار او د استنبول د جامع جومات جوړونکى مکې ته ولېږى، څو دکعبې شريفې د بيا رغونې نقشې برابري کړي. چې يوشمېرکارونه د ده په وختوکي وسول. او د ولې کار د لسوکلونو تر زښت زيات زيار او درنو لگښتونو وروسته بشپړ سو. دغه راز د مسجد الحرام د ودانۍ کارهم د دريم سلطان مراد په وختوکي سرته ورسېد. بيا سلطان مراد غازي دکعبې شريفې د بيا ودانۍ تاريخي کار ترسره کړ. چې د دې سترو ودانيو په هکله د دې کتاب په نورو پاڼوکي په بېله بېله توگه خبري سوي دي. لنډه دا چې د دغه پېر دواکمنو لخوا په مکه، مدينه او نورو ځايوکي پرله پسې ودانيز او ترميماتي کارونه روان وه. چې ستر ستر لگښتونه به يې پرکول او ډېر تکړه ترکي معماران به يې ورلېږل. چې پاى مکې او مدينې کټ مټ د عثماني ښارونو بڼه غوره کړه. چې په هغو کي به په لرغونې څېره کورونه، زياتي گومبتې، ښکلې منارې، او په ودانيوکي ښکلې ترکي ښويي خښتې ترسترگوکېدې. دغه رازد مکې په وچه دره کي ښکلې بڼونه را منځته سول، او د ترکي خلفا وو او هندي او نورو امراوو په بخششونو، لرغوني متبرك آثار او اماکن

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترميم سول، او نوي ماڼۍ او ودانۍ هم پکښې جوړې سوې. ډېرې مدرسې،کتابتونونه او جوماتونه پکښې جوړ او ډېر مرستونونه، روغتو نونه اوپخلنځې پکښې تاسيس سول. اود دې ترځنګ د جوما تونو او زيارتونو هم ښه پالنه کېده.

167 ـ د سلطان مراد لخوا د کعبې بيا جوړول

د حجاج بن يوسف لخوا د کعبې تر بياجوړوني وروسته د (966) کالو په موده کې،کعبې شريفې کله کله ترميم ته اړتيا پيداکول، چې د وخت د واکمنو لخوا به ترسره کېدل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼو کې څرګندوني وسي). خو په کال1039 س. کې د برات (شعبان المعظم) د مياشتې د نولسمي نېټې د چارشنبې په سهار په مکه شريفه کې داسې يو زورور اورښت وسوچې د مخه يې چا سارى نه وولېدلى. دغه توپاني اورښت د پنجشنبې په ورځ د برات په شلمه هم و اورېدى. چې د سېل اوبه يې دکعبې دننه د دېوالو ترنيمې لوړې سوې اوپه نتيجه کې شامي يا دحطيم د لورې دېګوال او دکعبې د ختيز اولوېديزد لوريو دېوالونه يوځه ونړېدل او دکعبې دننه زينه هم ولوېدل. د دې ترځنګ دغه سېلاب د خلکو کورونه وران کړل، په زرګونو وګړي يې ووژل او نور ډېر مالي تاوان يې ورساوه. کله چې د دغه زړه دردونکي پېښې خبرخپورسو، د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مکې شريفې ته دغونه وګړي ورغلل، چې تابه ويل د حج موسم دى. بالاخره د ځلورم مراد عثماني په امرلايق مهندسان راغونډ سول، مشوره يې سره وکړه او دا متبرك مكان يې د 1040 س. كال د لوى اختر (ذي الحجې) د مياشتې په دوهمه تقريباً د شپږ نيمو مياشتو شپه او ورځ هلوځلو وروسته بيا كټ مټ د حجاج د ودانۍ په ډول، ودان كړ. په دې بيا جوړونه كې زياتره هغه پخوانۍ ډبرې وكارول سوې. خو د هغو ډبرو پرځاى چې د وخت په تېرېدو سره شوړېدلي وې د " شبيكه " د غره ډبرې پکښې كارسوې. دكعبې شريفې د ودانولو په دغه كاركې د مكې امير مسعود بن ادريس بن حسن او د هغه ترمړيني وروسته د مكې بل امير عبد الله بن حسن، د مصر اميرمحمد پاشا الباني، د مدينې قاضي سيد محمد افندي، رضوان بيګ معمار او نورو دولتي چارواكو، ديني عالمانو او مخورو برخه اخستې وه. د نوموړي ټولواك دكعبې د ودانۍ په كاركې، دكعبې شريفې دېوالونه له حجر اسود پرته ټول ونړول سول، خو تهدابونه يې هماغسې د پخوا پرحال پاته سول او پرهغو پخوانيو بنسټونو باندې، نوي دېوالونه پورته سول. چې په دې ډول ترحجر اسود لاندې برخه اوس هم د عبد الله بن الزبير ودانې ده. خو له دې پرته دكعبې اوسنۍ ودانۍ هماغه د عثماني ځلورم مراد ودانۍ ده چې د حجاج د ودانۍ په شكل ودانه سوې ده. تردې وروسته نورو هم دكعبې ودانۍ د ضرورت او د وخت د غوښتنو سره سم ترميم كړېده.

168 ـ د تركا نو په پېركي د حج څرنګوالى

د عثمانيانو په وختوكې په مكه مكرمه، په تېره په عرفات كې د حج مناسك او مراسم په ډېرو خوښيو، سترتوب او پرتمين توب لمانځل كېدل. د لوى اختر د مياشتې (ذي الحجې ګ) په نهمه كله چې به د عرفات پرغونډۍ (جبل الرحمت) اود هغه پرشا وخواپه لكونو ماړه او ښځې په يوه لباس (احرام) كې سره راغونډېدل. يو نېك چارى

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین ږیری چې د مکې قاضي به وو، په داسي حال کي چې احرام به یې تړلی وو او پراوښ به سپور وو را څرګند به سو، شامي، ترکي او د مکې د شریف توپونو به په داسي درزي سلامي ورکړه چې په ټوله شا وخوا، دښتو او غروکي به یې ازانګې پورته سوې. د دې امام په لیدو به د حاجیانود لبیك ویلو زوږ آسمان ته وختی. امام به منبرته نژدې ورغی، وبه درېدی ترشابه یې یو پراوښه سپور حبشی مریی ولاړ وو او پرامام به یې سپین سایوان نیولی وو. امام به په ډېر خوندور او فصیح آوازخطبه ویل. او ترهرو پنځو دقیقو وروسته به یې دسمال ښوراوه. چې ورسره سم به له څلورو خواوو نورو خلکو هم دسملونه ورته ورپول او په زوره زوره به یې تلبیه وویل. دغه مراسم به د ورځي له څلورو بجو څخه پیلېدل او خلکو به په ډېر شوق او ذوق د خداتعالی حمد او ثنا او تلبیه ویل او د خدای د رحمت هیله به یې کول. په دې ترڅ کي به شامي او مصري محملونه (کجاوې) راغلې. دغه مهال به له یوې خوا د باجې غږوونکود ډلي خوږ او موزون آواز په غرونکي پورته سو او له بله لوري به د توپونو درزی سو. محملونه به جبل رحمت ته په نژدې کېدو سره ودرېدل، امام به خطبه پای ته ورسول او په ډېره عاجزي او زاریو به یې دعاوې وکړې. چې په هغوکي به د مکې شریف، رئیسان، امیران، د پاچاناېب، مخوراو بې وزلي ټول شامل وه. د دعاتر ویلو وروسته به د حج د مبارکی آوازونه په غرو او دښتوکي پورته سول. د خوښیو د څرګندولو په دود به اورلوبې (آتشبازی) پیل سوې اود سلامۍ توپونه به وویشتل سول. پوځیانو به د سلامۍ مراسم ترسره کړل. بلېندي (مشعلونه) به ولګېدل او د لمر تر لوېدو وروسته به ټول حاجیان د مزدلفې په لوري رهي سول او دا مراسم به په عرفات کي پای ته ورسېدل.

169ـ په عثماني پېرکي د مکې د حکومتي چارواکو ورځنۍ کړنې

د ترکانو په وختوکي د مکې د حکومت اداري د حرم د امهانئ د دروازې (باب امهانئ) مخامخ سهیل لوري ته په بازار کي وې. هلته به د مکې والي، د پوځ د مشر او د پولیسو دفترونه وه. د باب القضا سره به د قاضي القضات محکمه وه. څنګه چې مکه د حجاز دارالخلافه وه، هلته به دوه ډوله حکومتي چارواکي په کار بوخت وه. انتظامي چاري به د مکې د شریف په لاس کي وې چې " سید الجمیع " به یې ورته ویل. او مالي او پوځي چاري به د مکې والي اداره کولې. والي به په عامه توګه ترك وو او د ترکانو لخوا به ټاکل کېدی. چې شیخ الحرم به یې ورته ویل. بیا ترکانو مسجد الحرام ته د " دائرآ الاوقاف " په نامه اداره جوړه کړه. چې د دغي اداري مشرته یې " مدیرالاوقاف " ویل. کوم چې د مسجد الحرام ټولي اړوندي چاري به یې پرمخ بیولې. او په ځانګړو دفا تروکي به یې د مسجد الحرام د ټولو موْ ظفینو نومونه ثبت سوي وه. دا اداره به له اداري پلوه په شیخ الحرم پوري، کوم چې د مکې والي وو مربوطه وه. او د مالي پلوه به یې د آستانهْ علیا (قسطنطنیې) په نظارت الاوقاف (د اوقافو وزارت) پوري اړه درلوده. د مکې شریف به له سهاره ترمازدیګره اهمي مسالې او مقد مې فیصله کولې. د مازدیګر او ماښام لمونځ به یې په مسجد الحرام کي کاوه. د ماښام ترلمانځه وروسته به یې په خپل کورکي د خپلو اولادونو او مېلمنو سره لیده کاته کول او ډوډۍ به یې ورسره خوړل. د جمعې په ورځ به یې په دارالاماره کي چې په شاهي کلا کي وو،د مکې د والي اونورو چارواکو او مخورو سره لیدل. تردې لیدنو کتنو وروسته به خلك د والي سلام ته ورتلل او شریف به د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعې لمونځ په حرم کې کاوه. کله کله چې به په خپل اوړني استوګنځي (طايف) کې وو، په پرتمينو مراسمو به حرم ته ورتی او د جمعې او مازديګر ترلمانځه وروسته به بېرته طايف ته تی. دغه راز د مکې د خلکو دا معمول وو چې د مکې شريف ته به يې په کال کې يو وار د مکې د باندې په يوه سيل ځای کې ډوډۍ کوله. چې هغه به په سترو او پرتمينو مراسمو جوړولو سره هلته د خپلو خاصو ملګرو سره ورتی. خلکو به دعاوي ورته کولې اود ده په مخ کې به يې ده ته د " يعيش " (ژوندی دې وي) شعارونه ورکول. د ډوډۍ ترخوړلو وروسته به يې د " بدو " خلکو د آس د سپرلۍ او خنجر او توري وهلو د هنرنداره کول او بيا به بېرته ښارته تی.

170 ـ محمد بن عبد الوهاب، سعودي مشران، مکه اوکعبه

په کال 1223 س. کې سلطان محمود ثاني د عثماني ترکيې پاچا سو. د ده په وختوکي چې عيسوي هيوادونه د ترکانو سره په جګړه بوخت وه. او نوري کورنۍ ستونزې هم ور پېښې وې، د نجد ربړه د يوې ستونزمنې ربړې په توګه را منځته سوه. نجد د اوسني سعودي عربستان هغه برخه ده، چې د مکې او بصرې په منځ کې پرته ده. نجد د لوړې مځکې په معنادی. ځنګه چې دغه مځکه ترحجاز او نورو لوړه ده، ځکه نو نجد ورته وايي. محمد بن عبد الوهاب نجدي په کال 1115س. کې چې د 1703ع. سره سمون خوريد نجد په العينيه کې وزېږېد،کوم ځای چې د ده کورنۍ هلته اوسېدل او پلار يې هم هلته قاضي وو. ده تر علم حاصلولو وروسته خپل تحريك په لاره واچاوه. وايي چې خلك د ده د افکارولة املة له ده څخه ګوښه ګرځېدل اوپه ښه سترګه يې نه ورته کتل. پلار يې هم د ده له انتقادونو او اعتراضونو څخه خوښ نه وو. او ورور يې هم چې شيخ سليمان نوميدی، د ده د تعليماتو مخالفت وکړاو د ده د افکارو په رد کې يې کتابونه وليکل. خو وايې چې بيا بيرته ورسره پخلاسو او د ده افکارېې ومنل.کله چې د العينيې حاکم هغه له خپلې سيمې وايستی، نو د نجد اړوند " درعيې" ته ولاړی. ځکه هلته ځينو عالمانو او د محمد بن سعود مېرمنې (کله چې محمد بن عبد الوهاب د محمد مېرمنې ته خپل دعوت وړاندې کړ، هغې له خپل مېړه څخه وغوښتل چې د هغه بلنه ومني) او پخپله محمد بن سعود،کوم چې هغه مهال د درعيې حاکم وو او د سعودي کورنۍ د سر سړی دی، د هغه ننګه وکړه، د هغه عقايد يې ومنل او د هغوخپرولو ته يې ملا وتړل. محمد بن عبد الوهاب ويل چې زه خلك له شرکياتو څخه توحيد ته را بولم. اوځان يې د امام احمد بن حنبل په مذهب باله. خوکله چې د ده عقايد د مکې مکرمې عالمانو ته ورسېدل، پرهغه يې دکفر فتوا ورکړه او مکې ته يې د وهابيانو ورتلل منع کړه. محمد بن عبد الوهاب په 1206 يا 1207 س. کې د (92) کالو په عمر وفات سو. هغه مهال چې محمد بن سعود، محمد بن عبد الوهاب ته پناه ورکړه، يعني د 1158 س. کال په شا وخواکې، د محمد بن سعود امارت پردوو، درو ښارونو باندې وو،کوم چې د نجد په حنيفه ناوه کې واقع وه. دغه محمد بن سعود چې په کال1726ع. کې د درعيې امارت ته رسېدلی وو، د خپلې مړينې ترکال (1760ع.) پورې د دغه ځای حاکم وو. د هغه تر مړينې وروسته، د هغه زوی عبد العزيز د پلار ځای ناستی سو. د ده د واك ارشو ډېره پراخه سوه او تر رياض، الاحساء،کربلا، بحرين، عمان او رأس الخيمې پورې وغځېده. په کال 1218 س.کې عبد العزيزد يوه ايراني لخواچي عثمان نومېدی و وژل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو او زوی یې سعود نومي د هغه ځای ونیو. د ده په وختو کې هم د سوبو لړۍ پر مخ روانه وه. چې په دې لړکې په کال 1218س. کې مکې معظمې ته ننوتی. دوه کاله وروسته مدینې منورې ته ورسېدی او د مکې شریف غالب نومي یې د سعودي واکمنۍ اېل (مطیع) کړ. بیا یې د یمن، عسیر، تهامه، نجران او د خلیج د غاړو ریاستونو ته مخه کړه او مسقط او عمان یې په سعودي واکمنۍ ورګډکړل. د سعود په پېرکې د عربو جزیره د ده د سلطنت ترسیوري لاندې راغله، له دې امله ده ته سعود کبیر وایي. د خلاصآ الکلام او تاریخ مکه لیکوالان پردغه سعود لګیږي او وایي چې هغه ډېر مسلمانان قتل عام کړه، د معلٰی د هدیرې قبې او د حضرت عبد الله بن عباس او رسول د زامنو د روضې، د بي بي خدیجې د زیارت او د رسول ، ابو بکر او علي د زېږېدو دځایونو قبې یې ونړولې. په کال 1221س. کې یې شامیانو او مصریانو ته خبر ورکړچې بیا به د حج محملونه مکې ته نه لېږي. دغه راز یې هغه د طبلو او مزامیرو له راوړلو او وهلو څخه هم منع کړه. بل کال چې شامي محمل مکې ته نژدې ورسېدی، څنګه چې وهابیانو مکې ته نه پرېښوول، نو د شام حاجیان بېله حج کولو، له لارې بېرته وګرځېدل او مصري محمل چې مکې ته ورسېدی، سعود د هغه د سوځولو امر ورکړ. او د دې سره سره یې په مکه کې جار و واهه چې بیا به مکې ته رېرخریلي نه راځي. څکه نو تردې وروسته مکې ته د شامي او مصري محملونو ورتلل بند سول. دغه راز په 1221 س. کې وهابیانو په مدینه منوره کې هم لوټ وکړ او د ټولو زیارتونو قبې یې ونړولې. او د نبوي حجرې د خزانې ډېر بیې جواهرات یې هم لوټ کړه .

)دا د خلاصآ الکلام او تاریخ مکه څرګندوني دي، چې په سمتیا او ناسمتیایې خدای علم لري .(عثماني دولت چې د سعود دا چارې او پر مختګونه ونه زغملای سوای، نو یې د عراق والي پر راپورته کړ. هغه چې څه ونه کړای سوای، بیایې د شام والي پر راوپاځاوه. خو چې هغه هم څه ونه کړای سوای بیا یې په 1805ع. کې محمد علي الباني د مصر والي وټاکی اود سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته یې وګوماری. هغه ډېره موده د عثمانیانو په مرسته د سعودي واکمنۍ پرضد جګړې په لاره واچولې چې په دې ترځ کې یې په کال 1228س. کې بیرته مدینه، مکه، جده او طایف له سعود څخه ونیول. په کال 1229 س. کې سعود کبیر وفات سو او د هغه زوی عبد الله واکمن سو. هغه په پوځي چارو کې ډېره تجربه نه درلوده او له بلې خوا د هغه د پلار اکا عبد الله بن محمد بن سعود دواکمنۍ دعوه وکړه. چې په دې ډول د سعودي کورنۍ په لیکوکي درز ولوېدی .

محمد علي پاشا خپل زوی ابراهیم پاشا د ډېروځواکونو سره د نجدیانو سره جګړې ته وګوماری. چې پای یې نجدیان مات کړه. په کال 1818ع.کې درعیې سقوط وکړ او دغه نوې را منځته سوې واکمني له منځه ولاړه. عبد الله بن سعود، د هغه وزیر او د هغه یو بل نژدې ملګری مصرته، بیا قسطنطنیې ته ولېږل سول او بیا د سلطان محمود له خوا د " آیاصوفیې " په ډګرکې اعدام سول. درعیه د ابراهیم پاشا په امر ورانه سوه، په زرګونو مسلمانان ووژل سول اوکورونه یې ونړول سول .

171 ـ د ترکي بن عبد الله بن محمد بن سعود را پاڅېدنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکي چې د عبد الله د پلارد اکا زوی ووڅه مهال پټ وو، خو په کال1823ع. کي په نجد کي راڅرګند سو او ځانته يې ملګري او مرستندويان وموندل. رياض يې ونيو اوتر 1834ع. يې حکومت وکړ. د دغه کال د مى په نهمه د سعودي کورنۍ د يوه غړي مشاري نومي په اشاره ووژل سو او مشاري خپل ځان واکمن اعلان کړ. چې بيا يوه مياشت يا څلوېښت ورځي وروسته د ترکي زوی فيصل نومي، مشاري له واکه را وپرځاوه او اعدام يې کړ. او د پلار پرګدۍ کښېنستی. خو ترلسوکالو وروسته، د 1837ع. د مى په مياشت کي مصريانو رياض څني ونيو او فيصل مصر ته بندي بوتلل سو.

172 ـ د ترکي د زوی او لمسيانو واکمني

فيصل بن ترکي په1843ع. کال کي له بنده وتښتېدی. د دغه کال په دوبي کي يې رياض ونيواو د سعودي واکمنۍ د بيا ژوندي کولوکوښښونه يې له سره پيل کړل، چې په دې لارکي ډېر بريالى پرمخ ولاړ. په 1282س. (1865ع.)کي فيصل ووژل سو او د ده د دوو زامنو عبد الله او سعود ترمنځ د امارت پرسرجګړې پيل سوې.چې تردېرشوکالو يې دوام وکړ. بالاخره په 1875ع. کي سعود وفات سو. په دې ترڅ کي ځيني سيمي بيرته عثمانيانو ونيولې. د نجد ځيني سيمي د حائل امير ابن رشيد ونيولې او انګريکزانو پرعمان واك ټينګ کړ. علاوتاً په کال1888 ع.کي ابن رشيد رياض هم ترخپل واك لاندي راوستی. په 1889ع. کال عبد الله هم مړ سو. خلکو د فيصل دوهم زوی عبد الرحمان خپل واکمن وټاکی. عبد الرحمان رياض بيرته ونيو. خو ابن رشيد بيرته څني قبضه کړ. ځکه نو عبد الرحمان د خپلي کورنۍ سره لومړی قطر بيا دوې مياشتي وروسته بحرين او بيا کويت ته مهاجر سو. دغه مهال يعني د 1294س. کال د څلورمي خور پر (14) د مکې شريف عبد الله بن محمد بن عبد المعين تر (19) کالو امارت وروسته وفات سو. له 1295س. څخه تر1299س. پوري د نجد او حجاز حالات ډېرګډوډ وه. اوپه 1299 س.کي عون بن محمد بن عبد المعين د مکې والي وټاکل سو.

173 ـ د اوسني سعودي بنسټ ايښوونکی ملك عبد العزيز

په کال 1880 ع.کي چې سعودي کورنۍ په جګړه اخته وه د عبد الرحمان بن فيصل په کورکي عبد العزيز وزېږېدی. په 1901 ع.کي د يوويشتوکالو وو چې دکويت د شيخ مبارك الصباح په مشوره او مرسته يې وپتپيل چې بېله لښکرو په څو تنو رياض ونيسي. نو د څګلوېښتو تنو سره په دې نيت له کويت څخه ووت. څو مياشتي يې په ربع الخالي کي تيري کړې. بيا دکويت شيخ مبارك الصباح او د هغه پلار عبد الرحمان بيرته ور وغوښت، خو هغه د شپېتو تنو سرتيرو سره د رياض په لوري وخوځېد. کله چې رياض ته د يونيم ساعت مزله په واټن نژدې سو، شپه يې هلته تېره کړه. بيا يې شل تنه ملګري، اوښان او نور سامان هلته پرېښوول او ورته ويې ويل چې که په څليرويشتو ساعتوکي تاسي ته زما لخوا کوم پيغام ونه رسېدی، تاسي به بېرته کويت ته درومئ. بيا پياده مخ پر رياض ور رهي سو. د ښار په د باندي بېونوکي يې خپل ورور محمد او نور (23) تنه ملګري پرېښوول. ترسهار د مخه د (15) تنو ملګروسره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياض ته ننووت او د خرما وو د ونو په بڼونوکي په پټګه د آل رشيد کلا ته ورسېدى. د آل رشيد دکلا دروازه يې په توره ووهل. (وايي چې اوس هم پردغه دروازه باندي د توري نخښه سته اودغه دروازه دیادګار په توګه ساتل کيږي) او سمدستي په کلا ننوتى،د آل رشيد د محافظانو سره يې مقابله وکړه او د آل رشيدو د واکمن په ګډون يې ټول له منځه يووړل. دا د 1902ع. د جنورۍ (15) نېټه وه. سهار په رياض کي په هرلوري آوازه خپره سوه چې عبد العزيز،د آل رشيد واکمن له منځه وړى دى. له دې سره عبد العزيز د يوه پياوړي واکمن په څېر د خپل ملك ډېري سيمي يو په بل پسې خپلي کړې او د نجد واکمن سو. خو ځيني تاريخ ليکونکي، لکه برناديت غانم او نور په دې عقيده دي چې :" ځنګه چې انګرېزانو د ترکانو سره دښمني کول، نو د هغو دښمنان يې هم تقويه کول. او ځنګه چې دکويت دولت د انګرېزانو لخوا حمايه کېدى، نو عبد العزيز هم دکويت په مستقيم او قوي ملاتړ او د انګرېزانو په غير مستقيم ملاتړدغو بريو ته ورسېدى". ان چې پل بون آنفان او پي يرمارتلو فرانسوي تاريخ ليکونکي وايي چې:" عبد العزيز عثمانيان له هفوف نومي ځاى څخه د انګرېزانو په مرسته وايستل". دغه راز دغه تاريخ ليکونکي زياتوي:" ځنګه چې عثماني ترکانو په حائل کي د آل رشيد له کورنۍڅخه ملا تړکاوه، نو وهابيان دې ته اړسول چې د سرجان فليـبي په هڅونه د انګرېزانو پلو ونيسي". دوى وايي چې: " فليبي دابن سعود سره د انګرېزانو پټ جاسوس وو،چې د انګرېز ـ هند د دولت لخوا دې کار ته ګومارل سوى وو.

174 ـ د مکې شريف حسين او پر حجاز باندي د عبد العزيز بريد

له بله پلوه د عثماني خلافت د لمر ډوبېدو په شېبوکي چې د استنبول مقاماتو امير حسين ته د مکې د شريف عنوان ورکړ، په خپل لاس يې داسي سړى وټاکى چې پاى يې پرعثماني واکمنۍ او خلافت وروستى ګوزار وکړ. د دغه شريف حسين په هکله ډول ډول نظريې ورکول سوي دي. د ده پلويانو هغه يو پياوړى ولسپال باله. ځنګه چې هغه ليدل چې د عثمانيانو واك له منځه تلونکى دى،له فرصته يې ګټه اوچته کړه او د انګرېزانو سره يې په پرده کي اړيکي ټينګي کړې. په کال 1916ع. کي يې د طايف او مکې خلك د ترکانو پرضد را وپارول او جنګ يې پيل کړ. دغه مهال ترکي عسکرو د شريف حسين مانۍ بمبارد کړه، خو نابېره يوه مرمۍ پرکعبه شريفه ونښته او دکعبې غلاف اور واخيست. کله چې ترکانو دغه اور واژه د مکې خلکو داسي ګومان وکړچې دغه کار ترکانو قصدي کړى دى. نو يې دغه ټول ترکي سرتيري ووژل او د هغو قوماندان يې چې په پښه يې ترلى وو، د مکې په کوڅوکي وګرځاوه. په دې جنګ جګړو او الوګولوکي کرنيل ټى0 اى0 لارنس شخصاً اغېزه لرل. اوله حسين څخه يې ننګه کول. دغه سړى چې په لارنس اف عربيه (د عربو لارنس) مشهور سو د 1928ع. کال په شا وخوا کي په اوسنۍ پښتونخوا (صوبه سرحد) کي هم د اعليحضرت شاه امان الله غازي پرضد د پاڅوَنو لپاره د مکار انګرېز لخوا په پټ ماموريت (جاسوسي) وګومارل سو، او په ميران شاه کي يې د " ايرمين شاه " په نامه جاسوسي فعاليت کاوه. بيا د ملا په جامه کي د افغانستان ختيز ته ننووت او د اغتشاش اور يې بل کړ. القصه په دې ډول شريف حسين د 1334 س. کال د برات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پرنهمه د عربي هیوادونو د خپلواکۍ په نامه، خپل ځان په حجاز کي له عثماني واکمنۍڅخه، خپلواك او" د مسلمانانو خلیفه " اعلان کړ. دغه مهال هغه د خپل زړه له هیلو پرده پورته کړه او ویې ښوول چې هیله لري چې د ټولو عربو پاچا سي. له بله پلوه ده ته داسي یو ترون د لاسلیکولو لپاره وړاندي سو چې د ده د خپلواکۍ له منځه وړونکی او په حجازکي د لوېدیزیانو دواك ټینګوونکی وو. چې ده هغه ونه مانه. د ده د خپلي کمبلي سره د پښو داسي سم نه غځوني او د ټولو عربو او اسلام د یوموټې کېدو او پرهغو باندي د ټولواکۍ ټینګولو خیالونو انګرېزانو ته(چې پرده باندي یې ډېره پانګه ښندلې وه) ور وښوول چې د حسین له ملاتړه د لاس اخیستو اوپه خپل برخلیك پسي د هغه د روانېدو مهال را رسېدلدی. ځکه انګرېزان د دې غوښتونکي وه چې د عربو واړه واړه او یوله بله دښمن دولتونه جوړ او پردغه حال وساتي. او د خپل نفوذ سیوری پرهغو او د اسلامي نړۍ پرنورو برخو وغوړوي. د هند یو لیکوال ناز انصاري د سعودي د تاریخ په هکله په خپل کتاب کي وایي چې: " سلطان عبد العزیز بن عبد الرحمان د 1914 ع. کال په جګړه کي د برتانیې دغولوني په دام کي ونه نښتی او [د آزادو عربو] د را منځته کېدو په جال بندنه سو. خو څنګه چې یې د ترکانو سره پلرنۍ دښمني درلوده، انګرېزان د هغه په بیطرفه پاته کېدو کي بریالي سول او له دې پالیسۍ څخه پای انګرېزانوته ګټه ورسېده. چې د دې په بدل کي انګرېزا نو، ملك عبد العزیز ته د جنګ ترپایته رسېدو پوري د میاشتي پنځه زره پونډه معاش ورکاوه ". د جنګ تر پایته رسېدو وروسته برطانیه او فرانسه د مکې د شریف سره پرخپلو ژمنو ونه درېدل. شریف په قهر او مایوسه سوخوځه یې نه سوای کولای. د تهران د پوهنتون استاد دکتور حسین قره چانلوپه خپل کتاب حرمین شریفین کي وایي چې د انګلستان لخوا په یوه سترګي وهلو سره د " اسلامي خلافت کمیټې " عبد العزیز ته لیك ولېږی او وړاندیز یې ورته وکړچي حسین له حجازه وشړي. دلته باید ووایو چې که د اسلامي خلافت له کمیټې څخه مطلب په هند کي جوړه سوې خلافت کمیټه وي کومه چې د رئیس الاحرار مولانا محمد علي جوهر او د هغه د ورورمولانا شوکت علي او نورو لخوا په بمبئي کي د انګریزي ښکېلاك پرضد تاسیس سوې وه، نو د قره چانلو خبره دغې کمیټې ته د انګلستان د اشارې په هکله د باور وړنه ده. البته په دې هکله د انګلیسانو او عبد العزیزاړیکي د برنادیت غانم له څرګندونو هم جوتیږي. هغه وایي چې په دې اړه د برتانیې سیاسي معتمدکوم چې د مخه یې هم د عبد العزیز سره ملاقا ت سوی وو، ریاض ته ولاړی او د عبد العزیز سره یې وکتل. نو هغه وو چې عبد العزیز د حجاز دولت ته د جنګ اعلان وکړ او د 1824ع. کال په جون کي یې د نړۍ مسلمانانو ته پیغام ولېږی او له هغو څخه یې وغوښتل چې دغه، د ده په وینا درواغجن خلیفه په رسمیت ونه پېژني. انګلیسانو هم د شریف حسین له ملاتړه لاس واخیستی او د فرانسې د دولت سره یوځای یې د وهابیانو په وړاندي خپله دوستانه بېطرفي وساتل. پای حسین د 1343س. کال د لومړۍ خور پرځلورمه، د 1924ع. کال د اکتوبر پر درېیمه د اویاکالو په عمر د خپل زوی علي په ګټه له واکه لاس واخیستی، د دغه کال د لومړۍ خور پرلسمه جدې ته ولاړی. هلته تریوې اوونۍ تېرولو وروسته عقبې ته ولاړی. بیایې د انګرېزانو د لوربینو له امله هغه ځای هم پرېښووی او د قبرس په جزیره کي یې اوسېدل غوره کړه. څو چې د 1931ع. کال د جون پرځلورمه یې له نړۍ څخه سترګي پټې کړې. د ده زوی علي هم په ده پسي څو ورځي وروسته جدې ته وتښتېدی او سلطان عبد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

العزيز د 1924ع. کال د اکتوبر پر اتلسمه مکې مکرمې ته ننوتی. د 1925ع. کال د جنورۍ په میاشت کې یې جده هم محاصره کړه او پای علي هم د 1925ع. کال د دسمبر پراتلسمه له واکه لاس واخیست او د سلطان عبد العزیز پوځونو جده هم ونیول. دريٍ ورځې وروسته امیر علي د عدن له لارې عراق ته ولاړی او د 1344س. کال د ځلورمې خور پراوومه چې د 1925ع. کال د دسمبرد (25) سره سمون خوري ټول حجازد سلطان عبد العزیز تر واک لاندې راغي او په دې ډول نجد او حجاز سره یوځای سول. پای عبد العزیزته د 1344 س. کال د ځلورمې خور پر (25) د 1926ع. کال د جنورۍ پرلسمه د جمعې په ورځ باب الصفا ته نژدې په حرم شریف کې د یوې ستري غونډې په ترځ کې د حجاز د سلطان نوم ورکړه سو، او په دې ډول د نجد او حجاز پاچاسو. پرده باندې ځینې پوهان په خپلو کتابو نوکې د نیوکو په لړکې وایي چې ده په 1915ع. کې د انګرېزانو سره یو تړون لاسلیک کړچې د هغه له مخې یې ځان د هغو تر اثر لاندې راوستی. بل وايي چې بریتانیا د 1925ع. د نومبر په پیل کې دوه تړونونه؛ یو د عراق اوبل د اردن سره پر عبد العزیز باندې وتپل. چې د یوه له مخې یې له هغه دښته چې نجد او سوریه یو له بله سره نښلوي، سترګې پټې کړې. او هغه یې ختیز اردن ته پرېښووی. اود دوهم له مخې د نجد او عراق د پولود اختلافاتو په هکله د پرېکړې حق انګلستان ته ځانګړی سو. دغه راز د دوهمې نړۍ والې جګړې په پیل کې ملك عبد العزیز سعودي عربستان بیطرفه وباله خو وروسته اقتصادي ستونزو د امریکا او انګلستان مرستوته اړکړ، او په کال1944ع.کې امریکا د دغه هیواد په ظهران کې یو لوی اوسمبال هوايي ډګرجوړکړ. چې له دې سره سعودي عربستان د المان پرضد جګړې ته ور ودانګل، او امریکایانو په سعودي عربستان کې خپل موجودیت ته پراختیاورکړه. که څه هم په کال 1927ع. کې انګلستان د مې د میاشتې پرشلمه د سعودي عربستان خپلواکي په رسمیت وپېژندل؛ د سعودي واکمنۍ سره یې د دوستی او حسن تفاهم تړون لاسلیك کړاو د 1915ع.کال تړون یې لغو اعلان کړ او د سعودي مطلقه او تامه خپلواکي یې ومنل. خو دا یوځرګند حقیقت دی چې امریکایان، انګرېزان او نورکفار د عربي هیوادونو او ځینو نورو اسلامي هیوادونو په چارو کې ستر لاس لري. هغوی یې په ډول ډول بنو په ډول ډول ناخوالو اخته کړي، او خپله کفري او نوې ښکېلاکي ولکه یې پرتینګه کړې ده. ان چې دکال 1990ع. را په دې خوا کله چې عراقي پوځونو پرکویت ور ودانګل، امریکایي پوځونه د سعودي په خاوره کې مېشت سول، چې تراوسه هلته پراته دي. او د اسلامي هیوادونو د ناپامیو او اختلافاتو له امله دکفارو واك نور هم پر اسلامي هیوادونو غلبچ اوپیاوړی کېږي. لکه چې دغه دی د 1382 لمریزکال د پسرلي په لومړۍ ورځ د امریکا او انګرېزجنایتکاروکفارو د عراق پر اسلامي خاوره وسله وال یرغل وکړاو په شلو ورځوکې یې په عراق کې تربې خرته قتل عام او شدیدو بمباریو او ورانیو وروسته د صدام حسین حکومت دړې وړې کړ. او عراق یې اشغال کړ. القصه تر1932ع. کال پورې سلطان عبد العزیز ته " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها " ویل کېدل، خو د دغه کال د سپتمبر په اتلسمه ملك عبد العزیز د یوه پاچايي فرمان په ذریعه د خپل هیواد نوم " المملکآ العربیآ السعودیآ " کښېښود. او د سپتمبر پر (23) په دغه نامه رسماً ونومول سو. چې په دې مناسبت هرکال دغه ورځ په سعودي کې د ملي ورځې په توګه لمانځل کېږي. ملك عبد العزیز د 1373س.کال د لومړۍ خور پردوولسمه د1953ع. کال د نومبر پر نهمه وفات سو او پرځای یې د هغه زوی ملك

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعود بن عبد العزيز پاچاسو. د 1964ع. كال د نومبر پر دوهمه ملك سعود له كاره گوښه كړى سو او پرځاى يې ملك فيصل پاچا سو. د 1975ع. كال د مارچ پر (25) فيصل د خپل اكا زوى لخوا ووژل سو او پرځاى يې د فيصل ورور ملك خالد پاچا سو. د 1982 ع.كال د جون پردوولسمه ملك خالد وفات سو، پرځاى يې اوسنى ملك فهد پاچا سو.

175 ـ په عثماني پېړکي مصر، مكه اوكعبه

لكه چې د مخه مو وويل عثماني دولت د سعود اعمال او پرمختگونه ونه زغملاى سوه. اوپه دې لټه كي سو چې د هغه مخه ونيسي. په دې لړكي يې محمد علي الباني د سعودي واكمنۍ له منځه وړلوته وگومارى. خودې سړي هم پاى لكه د مكې شريف حسين، عثماني واكمنۍ ته ستونزي وزېږولې. مصر بالاخره د نورو ربړو په لړكي تركانو ته يوه نوې ربړه سوه. چې د اروپايانو لاسوهني ته يې هلته لار پرانيستل او د تركيې د تجزيې اود مصر د خپلواكۍ لامل سوه. د دې ربړو سترلامل دغه محمد علي وو. محمد علي يو هوښيار او زړه ور سړى وو. چې د الباني اوسېدونكاو د هغه د زېږېدو په ځاى " كاوالا " كي د تنباكو وو سوداگر، اوپه عين حال كي د ايله جاري لښكرو صاحبمنصب وو. په 1798ع. كي د مصر د نيولولپاره د فرانسې د ناپليون بوناپارت د لښكركښيو په مهال په مصركي دندي ته وگومارل سو، چې په ښه توگه يې ترسره كړه. بياكله چې يې له مصرڅخه د فرانسويانو تروتلو وروسته په مصركي د عثماني سلطان د ولكې د تش په نامه ټينگولو لپاره څه خدمتونه وكړل، په كال 1805ع. كي د دې لپاره چې گونډي د درعيې سعودي واكمني راو پرزوي، د سلطان محمود ثاني لخواد مصرحكومت ته وټاكل سو. هغه د مصر د پرمختيا لپاره څه كارونه وكړل. د مصرد پخوانيو واكمنانو (مماليكو) پاتي شوني يې چې بغاوتونه به يې كول له منځه يوورل. په مصركي د پنبې دكښت د ښه دودولو له لاري يې ډېر شته په لاس راوړل او د مصر پوځ يې د هغو فرانسوي صاحبمنصبانو او انجنيرانو په استخداملو ښه جوړ او د اروپا په طرز يې تربيه او سمبال كړ.كله چې د محمد علي پښې په مصركي ټينگي سوې اود عثماني واكمنانو لخوا هم پرله پسې د درعيې د واكمنانو سره د ډغري وهلو غوښتني ځني كېدې، نو هغه لومړى د حرمينو شريفينو چارو ته پام واړاوه. څو هم د هغو هندي او يمني مالونو پرتجارت چې د جدې له لاري ترسره كېدى، ولكه ټينگه كړي او هم وهابيان له مكې او مدينې څخه وباسي. وايي چې تركي واكمنو د محمد علي سره ژمنه كړې وه چې كه هغه وكولاى سي چې مكه او مدينه د وهابيانو له منگولو وباسي د ده له زامنو څخه يوه ته به د دمشق د ولايت چاري وسپاري. نو هغه وو چې محمد علي پر عربي جزيره باندي د بريدونو لپاره تياري ونيول او پرسعوديانو باندي يې تاكتيكي بريدونه پيل كړه. د محمد علي اود مكې د شريف غالب تر منځ د ليكونو په واسطه پټ تماسونه ونيول سول. د مكې شريف چې سعود په زور اېل (مطيع) كړى وو، محمد علي ته پټ ليكونه لېږل؛ د ملاتړ وعده يې وركړې وه او ورته ځرگنده كړې يې وه چې د حجاز اوسېدونكي دې ته سترگي په لاره دي چې تركان يې له وهابيانو وژغوري. د درعيې د امارت لخوا دكربلا ترنيولو او ورانولو او پرحجاز باندي د واك ترټينگولو وروسته د نولسمي پېړۍ په پيل كي له يوې خوا د درعيې د امارت يرغليز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملیات بابېز سول، له بلي خوا د 1804 او 1809 ع. کلونو په منځ کي په عربي جزيره کي کاختي او وچکالي سوه. له بله پلوه دکولرا وبا تیته سوه، لکه چې هره ورځ به په درعیه کي په لسگونو وگړي مړه کېدل. او بالاخره په پوځي چاروکي د درعیې د وروستیو واکمنو د نه تجربې اوخپل منځي اختلافاتو له امله محمد علي پاشا او د هغه دوه زامن طوسون پاشا او ابراهیم پاشا ترډېرو جگړو او تلفاتو وروسته په کال1813ع. کي بریالي سول چې مدینه، جده او مکه ونیسي او په کال 1818ع. کي بریالي سول چې درعیه ونیسي او بیایې له وگړو خالي او ورانه ویجاړه کړي. کله چې محمد علي جده ونیول د مکې شریف غالب یې هرکلي ته ور ووتی او بیا دواړو په کعبه شریفه کي د یوبل سره د دوستی لوړه وکړه. خو له دې امله چې ترکي واکمنو له محمد علي څخه غوښتي وه چې غالب ونیسي، هغه ورته په چم کي وو اما څنگه چې د مکې د شریف مرکز ډېر غښتی او پیاوړی وو په ښکاره یې نه سوای نیولای. نو یې دی او د ده زامن په چل ول ونیول. د هغه دکور سامانونه اوشته یې لوټ کړل او د هغه دکورنۍ سره یې ډېره بده وضع وکړه. محمد علي د هغه پرځای د هغه خپل یحیٰی بن سرور د مکې د شریف په توگه وټاکی او د هغه سره یې خپل استازی حسین پاشا پرېښووی. بیا یې غالب او د هغه زامن مصر ته بندي بوتلل اود مکې د نیولوله امله یې هلته جشن ونیوی. بیا یې غالب او د هغه زامن د ترکي واکمنو په امر په سلانیك نومي ځای کي بندیان کړل، څو چې په کال1231 س. کي غالب وفات سو. خدای دې وبخښي. خو په دې ترځ کي یو په بل پسې داسي پېښي رامنځته سوې چې بالاخره انگرېزانو خپل اروپایي استازی ج. سادلرد محمد علي د زوی ابراهیم پاشا د ملاقات لپاره ور ولېږی او له هغه څخه یې وغوښتل چې د انگرېزانو او مصریانوگډ عملیات د وهابیانو پرضد تر سره سي. خو ابراهیم پاشا دا ونه منل ځکه هغه د انگرېزانو په بدو نیتونو پوهېدی. له دې امله د 1819 ع. په منځ کي جدې او بیا مدینې منورې ته ولاړی او سادلر یې له جدې څخه وشړی. او په عین وخت کي یې خپل زیات پوځونه له نجد او د جزیرآ العرب له ختیزو سیمو څخه وایستل. ټولي کلاوي او دفاعي مورچلي یې ړنگي کړې ؛ ډېر ښاروي یې ووژل؛ وني یې پرې کړې اوکښتونه یې وجاړ کړل. په دې ډول د محمد علي ولکه پر مکه او ټول حجاز ټینگه سوه او ترکال 1840ع. پوري په مکه کي د ده واك چلیدی،چې هلته یې څه سمونیز کارونه وکړل او ډېرو اشرافو ته یې معاشونه وټاکل. محمد علي پاشا د دې فداکاریو په بدل کي له ترکي واکمنو وغوښتل چې د هغو د وعدې سره سم په مصرکي د ده واك موروثي کړي او د شام حکومت هم وروسپاري. خو سلطان محمود د ده یوه غوښتنه هم ونه منل. ځکه نو محمد علي وغوښتل چې له زوره کار واخلي. هغه په کال1831ع.کي خپل زوی ابراهیم پاشا د پنځو زرو تنو پوځیانو سره شام ته ولېږی. په 1832ع. کي یې دمشق ونیوی،کوچنۍ آسیاته یې ور ودانگل اوقونیې ته ورسېدی. چې په دې ډول به یې هرځای ترکان د ماتي سره مخامخ کول. د ابراهیم پاشا دې بریو ټوله اروپا ولړزول. عثماني سلطان هم قسطنطنیې ته د مصریانو له نژدې کېدوڅخه وارخطاسو، نو یې د روس له ښار (تزار) څخه مرسته وغوښتل. ښار چې دا موقع له خدایه غوښته سمدستي یې جنگي بېړۍ او پوځیان د " بوسفور" څنډوته ولېږل. خو دې اقدام انگرېزان، فراسه، او اتریش سخت وبیرول. ځکه یې نو پرسلطان فشار راوړچې د محمد علي غوښتني ومني او بهانه یې لیري کړي. هغه وو چې په کال1833ع.کي سلطان د محمد علي سره سوله وکړه شام اود " اطني" په نامه یو بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت یې هغه ته ورکړ، چې په دې توګه محمد علي پرمصر، شام او حجاز او څه نورو ځایونو واکمن سو او یوه لویه ټولواکمني یې تشکیل کړه. په دې ډول ځار نیکولای اړسو چې خپل پوځونه له اسلامبول څخه ور وبولي. خو د عثماني دولت سره د 1833ع. کال د اسکلهٔ خونکار د تړون له مخې یې هغه ټولي ګټې چې په پام کې یې لرلې ترلاسه کړې، سلطان د روسیې تحت الحمایه سو، او تورسمندر د روس پراخه پوځي بندر سو. چې له دې امله بیا ټول ستراروپایي هیوادونه اړسول چې په ډېره ځیر تیاسره د ترکیې چاري وځاري او پای داسي سوه لکه ترکیه چې د اروپا ترساتني لاندي راغلې وي. پنځه کاله وروسته بیا سلطان محمود د شام د نیولولپاره د محمد علي سره د خورا ډېرو منظمو لښکرو په ور استولو ډغري ووهلې، خوبیا یې ماته وخوړل. د دې ماتي خبرهغه مهال ترکیې ته ورسېدی چې سلطان محمود د 1839ع. کال د جولای په لومړۍ ورځ مړسو. او د هغه شپاړس کلن زوی عبد الحمید د هغه ځای ناستی سو. دغه مهال د اروپایي هیوادونو جاه طلبۍ او سیالۍ پرخروښ راغلې او په رشتیا سره یې پر ترکیه باندي دکالخوایي (قیمومیت) په لوري لومړي ګامونه اوچت کړه. پای په داسي حال کي چې انګرېزدغه مهال، یعني په 1839 ع. کي عدن نیولی وو. او خپله سمندري اډه یې د هند په سمندر کي تاسیس کړې وه. د انګرېز او اتریش پوځي بېړیو د اسکندریې په وړاندي لنګر واچاوه او ګواښ یې وکړ چې ښارپه توپونو ولي. ځکه نو محمد علي تسلیم سو، خپل پوځونه یې له شام څخه راو بلل اوپه 1256س. (1840ع.) کي د سلطان عبد الحمید سره د محمد علي د سولې په پایله کي هغه یوازي د مصر پاچا سو او د سلطان لخوا فرمان ورکړه سوچي هغه دي د مصرخدیو وبلل سي. او دا خطاب دي د هغه دکورنۍ په لړۍ کي پاته سي. د خلاصاَ الکلام لیکوال سید احمد بن زیني دحلان وایي چې د دغي سولې له شرایطو څخه یودا وو چې محمد علي پاشا به حجاز او شام خوشي کوي اود ترکیې پاچا ته به یې پرېږدي. ځکه نو هغه خپل ټول پوځونه له حجاز څخه مصر ته ور وبلل. چې البته د دې ور بللو یو سبب د انګرېزانو فشار او بل سبب یې دا وو چې مصر په ځواکمن کړي. څو د اړتیا په مهال وکړای سي د انګرېز او ترکیې سره په وجنګېدلای سي. او په دې ډول د هغه لاس له حجاز څخه وختی، خو په مصرکي د هغه اود هغه د اولادې خپلواکي واکمنۍ ترڅه مهاله دوام وکړ. چې بیا مصر د انګرېزانو ترواك لاندي راغی. له پورتنیو سیاسي او جنګي چارو پرته د مصرخدیوګانو کعبې شریفي ته د هغې پوښ او څه نور ورلېږل، چې دکعبې د پوښ او مصري محمل ترسرلیکونو لاندي خبري پرسوي دي.

176 ـ د ترکانو، وهابیانو، سعودیانو، شریف حسین او نورو د شخړو پایلي

د عثماني دولت اوخلافت د وروستیو واکمنانو د ناسموکارونو، د ترکانو د لویانو او سیاست بازانو د یوله بله د مخالفتونو او ناوړوکړنو، د وهابیانو، سعودي مشرانو، مصریانو، شریف حسین او نورو عربو د یوله بله شخړو، جنګونو، بېلتون غوښتنو او بغاوتونو او د انګرېزانو او نورو سره د ځینو واکمنو د ساز و باز په پایله کي، عثماني دولت او خلافت چې د ټولي نړۍ د مسلمانانو سترګي ورته کږې وې، په ډول ډول کړاوونو اخته او پای له منځه ولاړی. پرنګیانو پرعربي خلیج واك ټینګ کړ. مصراو نور ځیني هیوادونه یې ونیول. شریف حسین یې له واکه بې برخي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارکړ. د عربي هیوادونو په چاروکي د برطانیې او نورو لاسوهني ته لار اواره سوه. لوېدیز د اسلامي نړۍ پرسیاست برلاسی سو. یوله بله ناجوړ او بې واکه واړه واړه عربي حکومتونه را منځته سول. او د زیاترو اسلامي هیوادو رهبران د هغو لاسپوځي سول.

177 ـ سعودي عربستان ، د آسیا په جنوب لوېدیزکي

د عربو د ټاپووزمې په کابو (75) فیصده مځکه کي، چې تقریباً (2149690) مربع کیلو متره کیږي، موقعیت لري. دا هیواد چې د عربو د ټاپووزمې په زړه کي د شمالي عرض البلد د (°16،5-°32) او ختیز طول البلد د (°35-°56) ترمنځ پروت دی. د ختیزلوری له فارس خلیج څخه، د لوېدیزلوری ته ترسره سمندرګي پوري غځېدلی دي. څلورخواوي یې: شمال : اردن، عراق اوکویت. جنوب : یمن او عمان. ختیز : عمان، قطر، عربي متحده امارات اوفارس خلیج (عربي خلیج) اولوېدیز : سور سمندر ګی (بحیرهْ احمر یا بحر قلزم) . د سعودي عربستان د ټولو پولواوږدوالی په وچه کي (4415) کیلو متره دی. اوپه ختیز اولوېدیزکي له اوبو سره (2640)کیلو متره پوله لري. کوم د یادولو وړ سیند نه لري. وچه او سوځنده، توده هوا لري. او اورښت یې خورا لږدی. دغه هیواد د عربو په ټاپووزمه کي د آسیا تر ټولو لوی عربي هیواد دی. د دغه هیواد په جنوب ختیزه برخه کي د (ربع الخالي) لوی، وچ ډاګ پروت دی. ریاض یې پلاز مېنه (پایتخت) دی او 1999ع.کال د جولای د میاشتي د سرشمېرني له مخي (21504613) تنه نفوس لري. چې په دې کي (5321938) تنه بهرني کارګران،کوم چې په سعودي کي کارکوي هم شامل دي. سعودي عربستان د اداري وېش له پلوه پرڅوارلسو ولایتونو وېشلی دی. اساسي قانون نه لري او چاري یې د اسلامي شریعت پربنسټ اداره کیږي. په سعودي کي د سیاسي ډلو د جوړېدو او سیاسي فعالیت اجازه نسته. د دغه هیواد اقتصاد پرتیلو ولاړ دی او د نړۍ د تیلو تر ټولو غټه زېرمه (د نړۍ د تثبیت سوي زېرمي26 فیصده) لري. اوس اوس د نفتو لومړۍ درجه صادرونکی او سترتولیدونکی دی. او د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه (OPEC)کي د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. په سعودي عربستان کي د بودجې (75) فیصده عواید، (10) فیصده غیر خالص کورنی تولید او د صادراتو (90) فیصده عواید له تیلوڅخه لاس ته راځي. او د سږي سرکلنی عاید یې نه زره ډالره دی.

178 ـ د سعودي تاریخي سوابق

اوسنی سعودي عربستان د اسماعیل ؑ د اولادې اصلي ټاټوبی دی. دا هیواد د قبایلي استوګنو پراستوګنځایونو مشتمل یوداسي ملك وو،چې بېل بېل مدنیتونه پکښي ټوکېدلي دي. حضرت محمد ﷺ د 571ع. کال د اپریل پرشلمه د همدغه هیواد په ډېر ستراو متبرك ښار مکه معظمه کي زېږېدلدی. پرڅلوېښت کلنۍ د اسلام په پیغمبري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې مبعوث سوی او له همدغه ځایه د اسلام د لمر په راختو سره د عربو د یووالي، سترتوب او نېکمرغۍ پېر پیل سوی، او له همدغه ځایه اسلام په ډېره لږ موده کي په شمال کي تر هسپانیې او په ختیزکي تر اندونیزیا پوري خپور سوی دی. کعبه، مکرمه، مسجدالحرام او د حج نور مقدس اماکن او د حضرت محمد مصطفی ﷺ مقدس قبر، نبوي مسجد او د اسلام نور تاریخي سپېڅلي آثار په سعودي عربستان کي دي. په شپاړسمه عېسوي پېړۍ کي پرتګالیانو چې مځکي یې ځیني نوري سیمي هم نیولي وې، پر مکه معظمه د تېري پلان جوړکړ. ځکه نو عثماني ترکانو د مسیحیانو د احتمالي خطر د شنډولو په مقصد د عربستان لوېدیزو برخوته پوځونه واستول او بالاخره یې دغه سیمه ونیول. خو لکه چې د تاریخ له مطالعې څخه ځرګندیږي، پرهغې یې واك دونه ټینګ نه وو. په تېره د منځني نجد پرسیمه باندي عثماني خلافت یوازي په نامه واك درلود. ترلومړۍ نړۍ والي جګړې ډېر د مخه انګرېزانو د سعودي عربستان د ساحلي سیمو، ان له نجد سره اړیکي ټینګي کړې. په کال 1914ع. کي چې ترکانو جګړه وبایلل، نو انګرېز د عثمانیانو په خلاف د عربو ملاتړ وکړاو د عثمانیانو پرضد یې د مکې شریف حسین راوپاڅاوه. چې بالاخره هغه خپل ځان د حجاز خپلواك واکمن اعلان کړ، چې بیا وروسته ملك عبد العزیزحجاز ځني ونیوی او د حجاز او نجد له ګډون څخه یې اوسنی سعودي عربستان تشکیل کړ.

179 ـ د سعودي عربستان پرمختیا

له اوس څخه شپېته کاله د مخه د سعودي عربستان د خلکومالي او اخلاقي حالت ډېر خراب اوکمزوری وو. دغه مهال سعودي یو بې وزلی هیواد وو. او ستره عایداتي منبع یې د حج موسم وو. د دې ځای خلکو به په وچوخرما وو، د اختري په غوښو او د حاجیانو په خیرات ګزاره کول. کله چې ملك عبد العزیز پاچا سو، نو د هغه دا هیله وه چې د ده د هیواد خلك ښه ژوند ولري او د حاجیانو هم ښه خدمت وکړي، او د هوسایۍ اوسوکالۍ اسباب یې برابر کړي. ده په هیوادکي د راډیو سټېشنونه تاسیس کړه، د جدې د ښناك د اوبوشبکې یې سمي کړې او د ټولنیزو خدمتونو نور وسایل یې رانیول. له دې امله خورا ډېر بهرني پورونه پر واوښتل، چې د ورکولو لپاره یې هیڅ نه درلودل. ملك عبد العزیز ډېر زیرك، هوښیار، روڼ اندی اود متحرك شخصیت درلودونکی سړی وو. ده ګڼل چې کوم ولس چې ښه ژوند ونه لري نه یې دین سرلوړی کیږي نه دنیا. د دې روحیې په درلودلو سره هغه یو سړی د چارلس ګرین په نامه په جده کي خپل ملاقات ته ور وباله. چارلس ګرین یو موړ امریکایي وو، چې سوریې، فلسطین او د منځني ختیز ځینو نورو سیمو ته یې تګ راتګ کاوه. او په یمن کي یې څه سړکونه او پلونه جوړکړي وه. چارلس ګرین د ملك عبد العزیز اود هغه د خزانې د وزیرشیخ عبد الله سلیمان سره د 1923ع. کال په مارچ کي وکتل. هغه دوی ته وویل چې عرب تر مځکي لاندي ډېر ښه ذخایر لري، چې د هغو د راایستلو لپاره بایدکوښښ وسي. او وعده یې ورکړه چې د سعودي د خاوري دکانونو د پلټني لپاره به یو ماهر ور ولېږي. دوې میاشتي وروسته د مسټر کارل ټوچل په نامه یو جیولوجیسټ (مځکپوه) جدې ته ورسېدی. هغه لومړی په جده کي د ښناك د اوبو د سمون کار ترسره کړاو بیا یې په نجد کي تر یو نیم کال پوري د تیلو د پلټني کار بشپړکړاو خپل رپوټ یې پاچا ته وړاندي کړ. پاچا د شهزاده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیصل پرلاس، چې دغه مهال لندن ته تی، د برتانیې سره تماس ونیو. خو څنګه چې دغه مهال برتانویان په بحرین، ایران، عراق،کویت اونوروکي د تیلو د را ایستلو په کار بوخت وه، د سعودي د تیلو د راایستلو سره یې دلچسپي ونه ښوول، نو ټوچل د امریکا د تیلو شرکتونه په خبرکړه. پای د " سټنډرډ آیل کمپني اف کالیفورنیا " (سوکال) سره د شپېتو کالو لپاره تړون لاسلیك سو. دغي کمپنۍ بیا د " عربین، امریکن آیل کمپني " (ارامکو) په نامه شهرت وموند. چې په نړۍ کي د تیلو د را ایستلو ترټولو ستره کمپنۍ ده. دې کمپنۍ یو په بل پسې شپږڅاګان وکیندل چې ګرده وچ وختل. خو تر پنځو کالو پرله پسې پلټنو وروسته په کال1938ع. کي له اووم څا څخه چې (4727) پټه کیندل سوی وو، ډېر تیل را ووتل. چې په نتیجه کي سعودي نه دا چې له بهرنیو پورونو خلاص سو؛ بلکي د نړۍ د تیلو د تر ټولو غني زیرمو په درلودلو سره د تیلو تر ټولو غټ صادرونکي هیواد سو. چې د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه)ګګ (OPEC کي د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. پای د تیلو له برکته سعودي د دې وړ سو چې د ملك فیصل په وختو کي د روس او امریکا سره ډېغري ووهي او هغوی دې ته اړ کړي چې ومني چې سعودي عربستان هم یو ځواك دی. خو د سترو ځواکونو د ملك فیصل دا جراءت خوښ نه سو او د یوې توطئې په لاره اچولو سره یې هغه د خپل وراره په لاس وواژه. بیا ملك خالد د سعودي دواك پرګدۍ کښېنستی. خو دی د سترو ځواکونو په مکاری او چل ول نه پوهېدی، ځکه نو د سعودي د ځواکمنتیا کچه را ټیټه سوه. او اوس چې د ملك فهد پېر دکه یې څه هم په دیني او دنیوي دواړو برخوکي د ستاییني وړ خدمتونه کړي دي، خو په مجموعي توګه د ملك په اقتصاد کي کومه ښکاره پرمختیا نه ده راغلې. ده پرکویت باندي د عراق د برید له امه د امریکایي پوځنو مرسته وغوښتل، چې سمدستي هلته مېشت سول. امریکایان د ځنځو غونډي د سعودي د خلکو او نورو عربو ملي شتمنۍ زبېښي او په یو ډول نه یو ډول د دوی د تیلو ذخایرلوټوي. اوس په ظاهره په سعودي عربستان کي هم هغه څه تر سترګو کیږي چې یو پرمختیایي هیواد یې باید په ابتدایي توګه ولري. خو د دې سره سره د پرمختیا دا بڼه سرسري ده او واکمنو په دې برخه کي هغه کارونه چې ښایي، نه دي کړي. دلته باید ومنو چې بهرني پردي ځواکونه نه غواړي اونه پرېږدي چې په سعودي کي بنسټیز صنایع را منځته سي. خو بیا هم باید سعودي واکمني په هیواد کي د بنسټیزو صنایعو ودې، پراختیا او را منځته کېدوته زیاته پاملرنه وکړي. ځکه صنعت د یوه هیواد د پرمختیا د ملا د تیر هډوکی باله سي. او له دغسي بنسټیزو صنایعو پرته به دا هیواد سره د دې چې د تیلو ستر ذخایر به هم ولري، هیڅکله به په تېره په همدې یوویشتمه پېړۍ کي د سیالانو سیال نه سي. که سعودي دولت همدغسي د بهرنیانو پرپالیسیوکړنه وکړي، نو راتلونکې به یې هیڅکله روښګانه نه وي. او تل به د هغو لاس ته ګوري. او څرګنده ده چې هغه ملك چې د نورو لاس ته ګوري، هیڅکله به خپلواکي کي ژوند نه سي کولای. د سعودي اوسنی حال ډېر ښکلی او زړه راکښونکی بریښي. پراخ پراخ سړکونه ،بشپړ ترافیکي نظام، هوایي ډګرونه، د بسونو اډې، هرځای د ټیلیفونونو سهولتونه، مشروبات، ډول ډول ایرکنډېشنډ موټران، په سلګونو تر مځکه لاندي او پر مځکه سربېره د ترافیکو د تلو راتلو لاري او تونلونه، ډول ډول هوایي پلونه، ایرکنډېشنډ مانۍ، د ډول ډول ګېڼو او د ژوند د نورو وسایلو ستر ستر مارکېټونه، اتومات زیني او لفټونه او په ډول ډول وسایلو سمبال هوټلونه او ودانۍ، د هیڅکله نه تلونکي برېښنا پرمختللی نظام،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو د دارو درملو ډېراو پرمختللي سهولتونه، امن و امان او عدل و انصاف دا ټوله هغه څه دي چې سړي ته ورپه زړه کوي چې دا هیواد د نړۍ یو نادر هیواد دی. خو د دې سره سم دا په پام کې راګرځي چې آیا سعودي به د ژوندانه دغه طرز ترپایه وساتلای سي ؟ نو دلته سمدستي دې ته پام اوړي چې نه ! ځکه ترڅوچي په دې هیواد کې بنسټیز درانه صنایع را منځته نه سي او له تیلو پرته نور صادراتي اقلام ونه لري دا نظام به خدای مه کړه ډېر بد را وپرځي. نو کشکي سعودي له اغیارو څخه وژغورل سي. څو د درانه صنعت د ټکنالوژۍ د ترلاسه کولو لپاره لاس په کارسي.

180 ـ د سعودي حکومت لخوا د کعبې بیا رغونه

سعودي کورنۍ ته،کومه چې دکال 1902ع. څخه پرسعودي عربستان واکمنه ده، خدای ﷻ د حرمینو شریفینو د عظیم الشان او ډېر عصري تعمیراو توسیع او د حاجیانو د ډېر ښه خدمت، ډېر ستر ویاړ ور په برخه کړی دی. موږ به دلته سمدستي دکعبې د سعودي رغوني په هکله معلومات وړاندي کړو او بیا به په خپل ځای کي د مسجدالحرام د سعودي ستر ودانیز او پراختیایي کار په هکله څرګندوني وکړو. د 1377س. کال د حسن حسین د میاشتي په لومړیوکي ملك سعود بن عبد العزیزبن عبد الرحمان آل سعود، دکعبې شریفي د بام اودننه چت د بدلولو حکم ورکړ. د دې پاچايي فرمان سره سم د عالمانو، انجنیرانو اوکارګرانو یوه ودانیزه کمیټه جوړه سوه چې مشر یې د دغو تعمیراتي چارو قراردادي شیخ محمد بن عوض بن لادن وټاکل سو. کله چې دکعبې د بیارغوني لپاره د تیاریو چاري بشپړي سوې، ترټولو د مخه د 1377س. کال د دریمي خور په یوویشتمه نېټه پرکعبه شریفه باندي د عبد الله بن الزبیرد پردې غوندي، پرده راوګرځول سوه او بیا د همدغه کال د خدای تعالی د میاشتي په اتلسمه نېټه د جمعې په ورځ ولیعهد شهزاده فیصل بن عبد العزیزد ملك سعود په نماینده ګي (ملك سعود د یوې سختي ناروغۍ له امله دې مراسموته نه سوای راتلای)، دکعبې د بام د نړولوکار د یو لړ مراسمو سره پیل کړ، او ورپسې د یکشنبې په ورځ دکعبې د بام د ودانۍ کار پیل سوچې د 1377س. کال د برات د میاشتي ترشپږویشتمي نېټې پوري دکعبې بام،دکعبې دننه د لرګین چت زینه، دننه د لرګیو چت ، دننه دېوالونه، دننه درې ستونونه، دکعبې دروازه او د هغې ملحقات اونور په عصري او قیمتي موادو او وسایلو په ښکلي او عصري ډول جوړ او ترمیم سول. او هغه لرګین مېخونه چې دکعبې پوښ په بندېدی هم د اوسپني په مېخونو بدل سول. بیا په کال 1417س. کي څلوېښت کاله وروسته څرګنده سوه چې دکعبې شریفي چت بیا سمون او رغوني ته اړتیا لري. نو هغه وو چې د سعودي عربستان د اوسني پاچا ملك فهد په امردکعبې شریفي پرشا وخوا د یو ډول لرګي پرده راوګرځول سوه، چې یوازي حجر اسود څني ښکارېده او په داسي حال کي چې د عمرې طواف کونکو طواف پرکاوه د هغې چت نوی او ترمیم کړل سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

181 ـ سعودي واکمني او دکعبې او حاجيانو خدمت

لکه چې د مخه مو هم وويل د تيلو په برکت سعودي د نړۍ د پرمختيايي هيوادونو په ليکه کي ودرېدی او ستربدلون پکښي را منځته سو. دغه رازسعودي واکمنو هلته داسي يو امنيت را منځته کړی دی چې نه يې د عربو په تاريخ کي ساری موندل کيږي او نه يې په اوسنۍ نړۍ کي بل ځای ساری سته. هلته خلك بيله کومي بيري دکورونو دروازې پرانيستي پرېږدي او بيديږي. ځيني هټۍ وال (دکانداران) د شپې لخوا د خپلو هټيو ورونه نه تړي د لمانځه په وخت هټۍ وال يوه معمولي پرده د هټۍ پرمخ راځړوي. يا يوازي ورپوري کوي او د جماعت لمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره، چې څوك به يې له هټۍ څخه څه غلاکړي. ټکسي وان موټردروي اولمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره چې څوك به يې د موټرکومه هينداره يا بل شی غلاکړي. اوسمهال د حج د لارو او مکې امنيت او د حاجيانو د سر، شتو او عزت خوندي توب د راشده خلفا وو تروا کمنۍ را وروسته د حج او مکې په تاريخ کي ساری نه لري. چې دا ټول د قرآن کريم د احکامو د پلي کولو پايله ده. په مکه مکرمه کي اوس هم ځيني لرغوني آثار او پخوانۍ سپېڅلي ودانۍ سته چې ښايي ځيني د اسلام په لومړيوکي هم وي. چې د وخت د حاکمانو او اميرانو لخوا مهال په مهال ترميم سوي او تراوسه خوندي پاته سوي دي. خو په نورو برخوکي د مکې ښارد سعودي د نورو ښارونو غوندي ډېر بدلون موندلی اوداسي نوی او ښکلی سوی، چې د نړۍ د ډېرو پرمختللو ښارونو غوندي ايسي. هلته هرځای پراخه واټونه، ستري ستري ماڼۍ اود نوي تمدن او پرمختيا ډول ډول نمونې ترسترګوکيږي. چاچي شل، دوه ويشت کاله د مخه حج يا عمره کړې وي او اوس مکې مکرمې يا مدينې منورې ته ولاړسي. هلته به دی يوازي د هغه مهال کعبه اود نبوي جومات يوه برخه وپېژني او نوربه هرڅه ورته نوي وي. هلته دکعبې او نبوي جومات شا وخوا دونه پراخه سوي او دونه ودان سوي اوښکلي سوي چې نور سړی نه سي ويلای چې دا يانه دی سم يا دا لا پاته دی. هلته لکه څنګه چې دکعبې او نبوي جومات سربېرنه شا وخوا ودانه سوې، هغونه د دغو مقدسو ځايونو تر مځکي لاندي برخي هم په ډېره عصري او مډرنه بڼه ودان سوي دي. ترحرمينو لاندي د هغو اړوند ډېر تاسيسات، د موټرانو سړکونه او تمځايونه هم ودان سوي دي. د مکې ټول ټرافيك د تونلونو له لاري ترحرم لاندي تېريږي، راتېريږي. د حرمينو اړوند په زرګونو تشنابو نه چې خورا پاك او نظيف هم دي د ډېرو اوبو سره تر مځکه لاندي جوړ سوي دي. چې د تلونکو راتلونکولپاره ډېري ساده او اتومات زينې لري اوځليرويشت ساعته د حاجيانو دګټې اخيستني لپاره په کار لوېدلي دي. دغه راز د حرمينو په غولي کي داسي ډېري کارسوي دي چې د ډېري تودوښې سره سره سړې وي اوپښې نه سوځي. چې دا ټول د علم او پوهي او ننني پرمختللي ټکنالوژۍ له برکته دي. لنډه دا چې سعودي حکومت دکعبې، مسجد الحرام اونورو متبرکو اماکنو د بې ساري ودانولو په باب ستر کارونه کړي. چې د هريوه په باب په دې کتاب کي په جلا جلا توګه څرګندوني سويدي. سعودي واکمنۍ له ښايسته ډېروکلونو راپه دې خوا دي ته ملاتړلې ده چې د مکې او مدينې د زيارت کونکو لپاره ډېرښه خدمتونه اوسهولتونه رامنځته کړي. څوزيارت کونکي خپل مذهبي فرائض په امن، هوسايي او ډاډسره ترسره کړي. د دې مقصد لپاره سعودي واکمني هرکال خپلي هلي ځلي زياتوي اوهرکله چې د حج موسم رانژدې کيږي خپل ټول انساني اونور وسايل پرکار راولي اود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیانو خدمتونه اوخوندي توب یقیني کوي. د حاجیانو له راتلو څخه ترستنېدو پوري د سعودي له هوايي ډګرونو څخه نیولې د حکومت ټول اړوند وزارتونه اواداري یوله بله په همغږي اومرسته کي کوښښ کوي چې حاجیانوته ډېربښه او په لوړه کچه خدمتونه اوهوسایي برابري کړي. د حکومت اړوندي اداري خپل پلانونه او تدابیر د حاجیانو تر ورتلو ډېر د مخه چمتوکوي او د حج د لويي کمېټې،کوم چې کالخوايي یې دکورنیو چارو وزیر پرغاړه لري، سپارښتونوته عملي جامه وراغوندي. مثلاً حج په مهال دغه وزارتونه او اداري د حج او حاجیانو د چارو په سمبالښت کي برخه اخلي: د حج او اوقافو، دکورنیو چارو، عامي روغتیا، مخابراتو، ټرانسپورټ، ملي دفاع او هوايي چلند، اطلاعاتو او سوداګرۍ وزارتونه او سعودي سره میاشت، ملي ګارډ، د اسلامي نړۍ سازمان، د حرمینو د چارو اداره، د حج ساتندوی ځواکونه، د مسجد الحرام د چارو اداره، د مکې مکرمې ښاروالي، د سعودي عربستان د څارندویانو ټولنه، د اوبو رسولو د چارو اداره، د قرباني د غوښوخخه دګټي اخیستني پروژه او د حج د موسم د څېړنو مرکزاو داسي نور.

182ـ په سعودي پېرکي د کعبې په حرم کي جګړه

د اسلام په څوارلس کلن تاریخ کي په خپل نوعیت کي دا لومړۍ بده او زړه بوږنوونکې پېښه ده چې کعبه شریفه ځینو عناصرو ونیول اوپرله پسې څوارلس ورځي طواف ونه سو او د حرم ارشو د اذان او اقامت له نېکمرغۍ څخه بې برخي وه. دغي ډلي دکعبې شریفي سپېڅلتیا ترپښو لاندي کړه اود حرم فرش یې د حاجیانو په وینو ولاړه. د 1400س.کال د حسن حسین د میاشتي په لومړي سهارچې د 1979ع. د نومبرد شلمي سره سمون خوري،کله چې د حرم امام شیخ عبد الله بن سبیل د سهار د لمانځه څخه سلام وګرځاوه، دغه ډله په داسي حال کي چې د الله اکبر او جهاد جهاد ناري یې وهلې او تفنګچې، توپکان اوماشین ګنې ورسره وې، د بوټو سره حرم ته ننوتل. څو تنو امام ونیوی اوځینو په مُکبره کي لاوډسپیکرقبضه کړ. دغه مهال په حرم کي نژدې یولك لمونځ کوونکي موجود وه. کوم چې زیاتره بهرني حاجیان وه. د برید کوونکو شمېرله دوو سوو څخه تر پنځو سوو پوري اټکل کېدی. چې زیاتره یې سعودي اوځیني مصري، یمني،کویتي، سوډاني، عراقي او پاکستاني وه. دغه وګړي د یوه مخکي جوړ سوي پلان له مخي اوږدې جګړې ته تیار راغلي وه. د دوی سرغنه اووه ویشت کلن محمد بن عبد الله قحطاني وو چې څلور کاله یې د مکې مکرمې په پوهنتون کي د اسلامي قانون په برخه کي زده کړې کړې وې. دوی د حرم ټولې دروازې وتړلې اود اذان کوونکي له کوټې څخه یوه سړي په عربي ژبه اعلان کړه چې: " موعود مهدي، کوم چې نوم یې محمد بن عبد الله دی راغلی دی ". بل سړي په عربي لیکل سوې وینا واورول اود هغه اردو ژباړه یوه بل سړي وويل. دغه تش په نامه مهدي هم په میك کي اعلان وکړچي :" زه د نوي پېر مهدي یم. زما سره بیعت وکړئ ". بیا مقام ابراهیم ته ورغی. د وسلې په زور یې خلك بیعت ته ور وبلل. اودغه مهال پخپله د دغي ټولۍ غړو د هغه سره بیعت کول پیل کړل، چې ګوندي نور خلك وغولېږي او بیعت ورسره وکړي. خو هیڅ حاجي داکار ونه کړ. دکعبې امام هم بیعت کولو ته اړ ایستل سو. خو هغه داکار هیڅ ونه کړ. دغه مهال دولتي چارواکود برېښنا مزي وشکول چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرم کي توره تياره سوه، اوخلك سخت وبېرېدل. کله چې هغو وغوښتل چې له حرم څخه د باندي ولاړ سي ټولي دروازې تړلي وې. چې له دې امله نورهم وارخطاسول. زيات وګړي له هغي لاري څخه چې نوي باب السلام ته ترمځکه لاندي بهرته وتلې وه، ووتل او ډېر نور د صفا اومروه په منځ کي د لوړوکړکيو څخه بهر وغورځېدل او ځانونه يې وژغورل. د حرم امام د بريد کوونکو له منګولو په يو ډول ځان وژغورى، سمدستي يې له يوې کوټې څخه دولتي چارواکي له پېښي څخه خبرکړه. ده هم خپله چوخه وغورځول او په عامو خلکو کي بهرته ووتى. په دې ترڅ کي بريد کوونکي د حرم په منارو او نورو مهموځايونوکي خزه سول اوکله کله يې دګوليو واري هم کول. سمدستي ملك خالد د (32) تنو ديني عالمانو غونډه جوړه کړه. هغو د قرآن او نبوي احاديثو په رڼاکي د رايو په اتفاق پرېکړه وکړه چې د دغو وسله والو کسانو په وړاندي له تشدد څخه کار اخيستل د شريعت سره سم کاردى. اود مسلمانانو د ځانو د ژغورني او ساتني لپاره ورکړني ډېري ضروري دي. تردې فتوا وروسته د حرم دباندي پارکينګ له پوځي جيپونو، چې ماشين ګني پکښي درول سوي وې ډك سو. سخت امنيتي تدابير ونيول سول، شا وخوا کورونه او ودانۍ خالي سوې او بيا سخت جنګ پيل سو، چې څوارلس ورځي يې دوام وکړ. د دې جګړې له امله د مروه لوري ته د مسعٰى وروستۍ دروازه ماته سوه، د هغې د دواړو لورو دېوالونه ونړېدل، دحرم ختيزلوري ته هغه دېوال چې مروه له صفا څخه بېلوي بشپړ وران سو، پردېوالو، دروازو اوکړکيوباندي دګوليو اورولو نخښي ښکارېدې، د برېښناټيوبونه، بادپکې او ايرکنډېشنونه وران ويجاړ سول. د حرم پرمنارو باندي چې بريد کوونکوګولۍ څني اورولې، د دولتي ځواکونو لخوا دګوليو د اورېدلو نخښي له ورايه ښکارېدې. د حرم ډېر ستونونه ونړېدل. د مسجد الحرام ځيني دروازې په بشپړه توګه له منځه ولاړې. د حرم د دوهم پوړ ټولي زينې ورانې سوې. د حرم د ستونو د مرمر ښکلي اوقيمتي ډېري جلاسوې. د حرم په زير زمينيو کي اوبه ودرېدې. د جګړې په جريان کي سعودي پوځيانو د دې لپاره چې بريد کوونکي د وسلو پرمځکه ايښوولوته اړکړي ټايرونه وسوځول چې تر ډېرو ورځو يې ډېر بد بوى پورته کېدى. بالاخره د حسن حسين د مياشتي د څوارلسم او پنځلسم په شپه ترخونړي بريد وروسته ځيني ياغيان ووژل سول او ځيني ژوندي ونيول سول. د دغه کال د حسن حسين پر شپاړسمه چې د دسمبرد اوومي سره سمون خوري،کله چې حرم شريف بيرته د عبادت لپاره پرانيستل سو، سعودي ټلويزيون داسي تفصيلات خپاره کړه: د سعودي عربستان دکورنيو چارو وزير پاچازوي نايف بن عبد العزيز وويل :" له مفسدينو څخه دکعبې شريفي د پاکولو او پرهغې باندي د بيا کنټرول ترلاسه کولو لپاره د سعودي د ملي ګارډ او وسله والو بريد کوونکو ترمنځ شديد جنګ وسو. په دې جګړه کي (75) تنه ياغيان او (60) تنه د ملي ګارډ سرتيري ووژل سول او د څلورو پاکستانيانو په ګډون (26) تنه حاجيان شهيدان اوپه سلګونو نور ټپيان سول. (170) تنه د بيت الله شريفي د حرمت او سپېڅلتيا له منځه وړونکي ژوندي ونيول سول". چې له هغو څخه پنځوس تنه د ټلويزيون پرپرده هم وښوول سول. د سعودي دکورنيو چارو د وزارت د يوه بل بيان سره سم له نيول سوو څخه (63) تنه اعدام سول، ځيني د بېلو بېلو مودو په بند محکوم سول او يو شمېر ښځي چې د بريد کوونکو په ډله کي وې دارالنسوان ته وسپارلي سوې. د تاريخ مکآ المکرمه ليکوال مولانا محمد عبد المعبود وايي چې په دې شخړه کي هلي کاپټرو له پاسه د ګازو ګولۍ و اورولې. او ټانکونه، توپونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دوسله وال پوځ نور وسایل هم په کار ولوېده. 183ـ په سعودي پېرکي په حرم کي د ایرانیانو مظاهره او اړودوړ ځوکاله د مخه لکه چې د لیبیا مشر معمر القذافي ویلي وه چې حرمین شریفین دي د اسلامي نړۍ یوه ګډ انتظام ته وسپارل سي. په دې پسي دغه خبري ایرانیانو هم کولې او په د هکله به یې کال په کال د حج سمینارونه اوکنفرانسونه جوړول او ایراني حاجیانو به په مکه مکرمه کي کله ناکله مظاهرې هم کولې. چې سعودي حکومت به د هغو په وړاندي له زغم ځخه کار اخیستی. د سعودي واکمنو د ادعاله مخي په کال 1406س. کي په هوایي ډګر کي د ایراني حاجیانو له (95) بکسونو څخه یوپنځوس کیلوګرامه چاودېدونکي مواد ونیول سول. چې دا يې په مکه کي دوران کاری ترسره کولو لپاره سعودي ته لېږدول. په نوي ډیلي کي د سعودي د سفیر شیخ فواد له خولې به پخوا له ایران څخه دېرش، پنځه دېرش زره تنه د حج لپاره مکې ته تلل. خو بیا سره له دې چې ایران د عراق سره د جګړې په اقتصادي ستونزو هم اخته وو په 1407س. (1987ع.) کي د هغو شمېر نژدې یونیم لکوته لوړسو. سعودي سفیر زیاتوي چې موږته پته ولګېده چې په دغو وګړو کي ستر شمېر " پاسداران انقلاب " ، پوځیان او د حزب الله غړي او نور دغسي کسان وه. دکال 1407س. د لوی اختر د میاشتي شپږمه د 1987ع. کال د جولای (31) د جمعې ورځ د مازدیګر مهال وو، چې د مکې د العزیزیه په محله کي پارکینګ ته نژدې د ایراني حاجیانو راغونډېدل پیل سول. چغې، نارې یې پیل کړې. د آیت الله خمیني د عکسونو پوسترونه یې بېل بېل ځایونه ونښلول. د ټیلیفون او نورو خادوته د ورختلو لپاره یې زینې استعمال کړې. سوټي او ډنډې یې راوړلي او هغه چاقو ګان او چړې یې چې په کالوکي یې پټې کړي وې په لاسوکي ونیولې. د ځینو مظاهره کوونکو په لاسونو داسي ساعتونه وه چې پرلیکل سوي وه: " لبیك یا خمیني " او په داسي حال کي چې ځیني غټ غټ عکسونه، شعارونه، بیرغونه او لاوډسپېکرونه یې هم را اخستي وه، پرسړکونو او لارو یې بندیزونه واچول او د ترافیکو عادي جریان یې مختل کړ. چې له دې امله په زرګونو په موټرانوکي ناستي ښځې او واړه ماشومان وبېرېدل. دغه مهال ځینو عربو او نورو حاجیانو د مظاهرې له مشرانو څخه وغوښتل چې دا لړه پای ته ورسوي. خو هغو و نه منل او د مسجد الحرام پرلور رهي سول. کله چې د مکې ځینو اوسېدونکو مداخله وکړه هغو هجوم پر ور وړ. دغه مهال د څارندوی ساتونکو چې هلته یې امنیتي چاري ترسره کولې د ایرانیانو ، د مکې د استوګنو او نورو حاجیانو ترمنځ د تصادم د مخنیوي لپاره مداخله وکړه. خو ایرانیانو په ډنډو، چړو او ډبرو پرخلکو او امنیتي ساتونکو بریدونه وکړه او څارندوی او امنیتي ځواکونه یې مداخلې ته اړکړه. کله چې اوبه ترسر واوښتې، نو هغو اود ملي ګارډ پوځیانو ته حکم وسوچې مظاهره کوونکي تیت او خپاره کړي او د امنیت ټینګښت ته پاملرنه وکړي. چې له دې سره سم اخ وډب پېښ سو او مظاهره کوونکو په تېښته پیل وکړ. چې په دې ځغاستو او منډوکي مرګ ژوبله را منځته سوه. مظاهره کوونکو موټرانو او موټرسیکلانو ته اورونه واچول، د امنیتي ځواکونو وسایط یې وسوځول او د ټیلیفون او نورو دفاترو ځینو ودانیوته یې د نقصان رسولو او اور اچولوکوښښونه هم وکړه .

سعودي واکمنو ادعا کول چې امنیتي ځواکونو مردکي نه دي اورولي. اوکوم ایرانیان چې ووژل سول زیا تره ښځې اوسپین ږیري وه. کوم چې په مظاهره کي ګډون ته اړکړی سوي وه. کله چې ځغاستي پیل سوې دغه وګړي د مظاهره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو تر پښو لاندې سول. دغه راز د سعودي امنيتي ساتونکي ايرانيانو په چړو ووهل او مړه سول. د دې لګي درګي په پايله کي (402) تنه ووژل سول چې (85) تنه يې سعودي وګړي او امنيتي سرتيري وه، (42) تنه يې د بېلو بېلو هيوادونو حاجيان وه (275) تنه يې ايراني مظاهره کوونکي وه. چې زياتره يې ښځې وې. د دې پېښي ټپيان (649) تنه وه چې (145) تنه يې سعودي وګړي او امنيتي ساتونکي ، (201) تنه د نورو هيوادو حاجيان او (303) تنه ايرانيان وه. تر دې پېښي وروسته سعودي واکمنو ادعا وکړه چې ايرانيانو غوښتل چې پر مسجد الحرام باندي قبضه وکړي. او ځينو نورو ويل چې د هغو دا خيال وو چې د حرم په نيولو سره غوښتنه وکړي چې حرمين دي تر اسلامي نړۍ وال کنټرول لاندي راسي. دا ادعاوي هم وسوې چې په دې مظاهره کونکوکي د ايران ځيني پوځي او ملکي غټ چارواکي هم شامل وه .

د " صهبای حج " په نامه د يوه نسبتاً ضخيم کتاب يوه ايراني ليکونکي آيت الله عبد الله جوادي آملي هم په دغو مظاهروکي ګډون درلود، هغه دغه ورځ د جمعهٔ خونين او دغه پېښه د فاجعهٔ خونبار او حادثهٔ سهمګين اعصار په نامه توصيفوي او وايي چې دغه لاريون له مشرکانو څخه د تبرا او د مسلمانانو د يووالي لپاره، د آيت الله خميني په لارښوونه او د سعودي حکومت په مخکني توافق په لاره اچول سوی وو، خو سعودي چارواکو د دې لاريون غريب او بې پناه ګډون کوونکي په خورا بې رحمۍ وټکول، چې په سلګونو تنه ښځي او نارينه مسلمانان مړه او په سلګونو نور ټپي اوخفه سول. دغه آيت الله وايي چې دغه وژني په سړه او توده وسله او اوښکي بهوونکي او خفه کوونکي ګاز ترسره سوې او د ماشينګنو درزی د الهي امن په حرم کي پورته سو او په حرامه مياشت او بلد امين کي يې محرم زيارت کوونکي له مشرکانو څخه د تبرا په جرم داسي په وينو ولړل او د شهيدانو د جسدونو له ورسپارلو څخه يې هم ترډېرو مودو ډډه وکړه. له دې پرته يې نور ارواپي او غيرارواپي جرمونه هم وکړه، چې نه يې قلم د ليکلو او نه يې ژبه د ويلو وس لري. (لويه څښتنه زموږ د مهال د ډېرو پوهو مسلمانانو يو له بله حال ان په الهی حرم کي لا له دغه قبيله دی، نوته د دې خپل اسلام او بې وزلي مسلمان حافظ سې).

184ـ دکعبې شريفي د ودانۍ بيا بيا سمون او روغونه

مخکي څرګنده سوه چې کعبه شريفه يوولس واره بيا جوړه سوې ده. دغسي په اسلامي دوره کي دکعبې وداني څوځلي ترميم او روغه سوې هم ده چې، تفصيل يې په لاندي ډول وړاندي کيږي: په 814 س. کال کي دکعبې شريفي بام کمزوری سو. ميزاب رحمت ته نژدې او د کعبې دننه په لرګين چت کي د نصب سوو کولکونو (روشندانونو) سره پردېوال اوبه څڅېدلې چې ممکن ډېر تاوان يې رسولی وای. خو هغه په خپل وخت له سره ترميم سو، دکولکونو خراب سوي لرګي بدل سول او يماني رکن ته نژدې دکولك چوکاټ نوی ورته نصب سو. دغه راز پر بام باندي هغه لرګين ميخونه کوم چې دکعبې پوښ به په بندېدی هم بدل کړی سول .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 838س. کال کي اميرسودون المحمدي دکعبې چت نوی کړاو په 843س. کال کي بيا دغه اميردکعبې شريفي د بام هغه برخي چې اوبه ځني څڅېدلي په اهاکو اوگچو پلسترکړې او د بام د مرمر ډبري يې هم مرمت کړې. دغه راز ده دکعبې د دننني چت د څلورو واړو کولکونو چوکاټونه ايسته کړل او له سره يې دکعبې دننه سم کښېښوول. په 848 س. کال کي دکعبې شريفي په لوېديز دېوال کي څه نقص پيداسو چې د پلستر په واسطه سم سو. همداراز د ميزاب رحمت لاندي چې کومي ډبري را لوېدلي وې، هغه هم اصلاح او بيرته هلته نصب سوې. په 883س. کال کي هم دکعبې د دېوالونو او ستونونو څه مرمت کاري وسوه. په 931س. کال کي د مصر د والي ابراهيم پاشا په حکم، د جدې د امير او د مکې مکرمې د مشايخو ترڅارني لاندي دکعبې د چت پرماتو سوو لرگيو د اوسپني پتري ووهل سول او د هغو وی نو خوړلي ځايونه په سميټو ډک سول. خو داکار پايښتی جوت نه سو او په 959س. کي بيا د هغو ترميم ته اړتيا وليدل سول. چې عثماني پاچا سلطان سليمان خان بيا د هغو د ترميم حکم ورکړ. ځيني ديني عالمان په دې نظروه چې ترڅو دکعبې شريفي کوم شی ونه لوېږي. يا د هغې دکوم ځای ترميم ته ډېر سخت ضرورت پېښ نه سي. نو د هغې د تعظيم دا تقاضاده چې نه دې ترميمېږي اونه دې بدلېږي. خو چې چت يې ښه وکتی، نو ځيني لرگي مات سوي وه او ولوېدل، نو يې د هغو پرځای نوي لرگي ورکړه او گردسره يې د پخوا په شان جوړکړه. د يوولسمي پېړۍ په لومړيوکي دکعبې په شامي دېوال کي درز پيداسو چې په 1019 س.کال کي ډېرسو. نو عثماني سلطان احمد خان د سلطان محمد زوي دکعبې د نړولو اراده وکړه او و يې ټېيل چې دکعبې يوه ډېره به په سرو زرو او بله به په سپينو زرو وپوښي. خو ديني عالمانو له دې کاره منع کړاو ورته وې ويل چې دکعبې د دې درزونو چاره په يوه کمر بند کيږي. نو سلطان احمد خان د اتيا زرو دينارو په بيه د ژړو د پيتل کمربند چې په سرو زرو پوښلی وو ورته جوړ کړ. په 1045س.کال کي د مکې د امير په وړانديز، د عثماني پاچا لخوا، رضوان بيگ معمار دکعبې شريفي د ترميم د چارو د تر سره کولو لپاره، مکې ته ورغی، دکعبې د ترميم چاري يې ترسره کړې اود هغې بام يې د مرمرپه نوو ډبرو فرش کړ. په 1073س.کال کي دکعبې د چت د يوه لرگي د ماتېدوله امله د هغه بيا ترميم ته اړتيا وليدل سوه چې د جدې د والي سليمان بيگ ترڅارني لاندي دکعبې د چت د ماتو اوخرابو لرگيو پرځای نوي لرگي ورکړه سول. په 1099س. کال کي دکعبې د بام هغه لرگين مېخونه کوم چې دکعبې پوښ په بندېدی، خراب سوي او نوي کېدو ته يې اړتيا پيداسوې وه. محمد بيگ نومي معمار له جدې څخه غټي غټي تختې وغوښتې، يو چوکاټ يې ځني جوړکړاو دکعبې پربام يې د دېوالونو پر پای کار نصب کړ او دکعبې پوښ يې په وتاړه. د 1106س. کال په حسن حسين (محرم الحرام) کي دکعبې د چت هغه لرگی چې خراب سوی وو، بدل کړه سو. د 1109س. کال د حسن حسين په مياشت کي بيا دکعبې ځيني وران سوي لرگي بدل کړی سول او دکعبې دننه زينه له سره جوړه سوه. چې اووه پلې يې د مرمر له ډبرو او نوري يې د يوډول کلك لرگي څخه جوړي سوې. کله چې داکار د لومړۍ خور (ربيع الاول) په مياشت کي بشپړ سو، د جدې والي په همدې مناسبت څلوېښت وزگړي حلال کړل او پربې وزلو يې ووېشل او څه نغدي پيسې يې هم خيرات کړې. په 1295س. کال کي دکعبې شريفي پربام د مرمرد ډبرو نوی فرش ووهل سو. په 1297س. کي د چت ځيني لرگي بدل سول او فرش يې هم نوی کړه سو. په1316س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال کي د بام د مرمر ډبرو په فرش کي څه درزونه پیدا سول چي د هغو له امله دکعبې دننه اوبه ننوتلې، او دغه درزونه د اهاکو، سمیټو او هګیو د سپینو په یو ډول سره ګډه سوې مساله بندکړی سول .

185ـ د کعبې شریفې سدانت (خدمت)

دکعبې شریفې سدانت عبارت دی د هغې د دروازې د پرانیستلو، تړلو،کلي ساتلو، دروازه وانی اوخدمت څخه. دغه خدمت لکه چي په دې بحث کي به څرګنده سي په بني شیبه وو پوري اړه لري. او دوی ته د خدای او رسول لخوا سپارل سوی او بل چا ته نه سي سپارل کېدای. (دکعبې تولیت، د مکې امارت او اسماعیل) تر سر لیك لاندي مو ووېل چي: لوی څښتن د کعبې تولیت اوخدمت او د مکې او د نورو ملکونو د امارت چاري حضرت اسماعیل ته وسپارلې، چي بیا د هغه زوی نابت د هغه ځای ناستی سو. او بیا د هغه په مورنۍ نیکه مضاض د بیت الله شریفې متولي سو. بیا عمالقه وو، جرهمو او خزاعه وو د کعبې د خدمت چاري سمبالولې. بیا د یمن واکمن اسعد تبع الحمیري کعبې ته پوښ ورکړ او د لومړی ځل لپاره یې په کعبه کي دروازه هم نصب کړه او قلف یې هم ور واچاوه. خو دا نه ده معلومه چي د دې قلف کلي به د چا چا سره وه. خو په تاریخونوکي چي څرګنده ده، هغه دا ده چي تر تبع وروسته ډېر پخوا دکعبې د قلف کلي د حُلیل خُزاعي سره وه، کوم چي د کعبې متولي او د مکې واکمن وو. بیا هغه دا کلي خپلي لور حبٰی ته وسپارل، بیا هغې خپل مېړه قُصیٌ ته وسپارل. ځیني وایي چي حبٰی ووېل چي زه د کعبې د سدانت (خدمت) چاري نه سم سمبالولای، ځکه یې دکعبې کلي خپل ورور ابو عبشان ته ورکړه، خو هغه شرابخور وو او د کعبې کلي یې پرقصي په یوه کوچني مشك شرابو خرڅه کړه. په هرصورت لکه چي د " قصي بن کلاب " تر سر لیك لاندي مو ووېل د بیت الله تولیت قصي ته ورسېدی. قصي په خپل ژوند کي د حجابت، سقایاَ رفاده، ندوه، لواء، قیاده او ځیني داسي نوري اداني جوړي کړې. او کله چي سپین ږیرتوب ته ورسېدی هغه یې د خپلو زامنو ترمنځ ووېشلې او د حجابت او څه نوري دندي یې خپل مشر زوی عبد الدار ته ورکړې او د کعبې کلي یې هم ور وسپارل. بیا عبد الدار د حجابت چاري خپل زوی عثمان ته وسپارلې. بیا دغه دنده د هغه زوی عبد العزٰی، بیا د عبد العزٰی زوی ابو طلحه عبد الله او د ابو طلحه عبد الله ترمړیني وروسته د هغه زوی طلحه ته او د طلحه ترمړیني وروسته د هغه زوی عثمان ته ورسېده. بیا لکه څنګه چي مو (دکعبې کلي بیرته عثمان ته ورکول) ترسرلیك لاندي ووېل د مکې ترفتحي وروسته رسول دغه دنده هماغسي د پخوا په شان عثمان ته وسپارل. څنګه چي عثمان د رسول سره مدینې منورې ته ولاړی، دغه دنده یې خپل د اکا زوی شیبه بن عثمان بن ابي طلحه ته وسپارل چي تر نن مهاله د کعبې حجابت د همدغه شیبه په کورنۍ کي پاته دی. د شیبه پلارعثمان چي د طلحه ورور او د ابي طلحه عبد الله زوی وو د احد په جګړه کي د مشرکینو بیرغ لېږداوه اوکافر ومړ او شیبه د مکې ترفتحي وروسته مسلمان سو. د کعبې د اوسنیو خادمانو (شیبیونو) د توکم لړۍ همدغه شیبه بن عثمان بن ابي طلحه ته رسیږي.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library